

**MANİSA KULA İLÇESİ FOLKLORU ÜZERİNDE
İNCELEME ÇALIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

98725

AĞGÜL ERDOĞAN

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DENEYİMANTASYON MERKEZİ**

Tezin Enstitüye Teslim Tarihi : 05. 06. 2000

98725

Tezin Savunma Tarihi : 20. 06. 2000

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Afşin EMİRALİOĞLU

Jüri Üyeleri : Doç. Fikret DEĞERLİ

: Yrd. Doç. Dr. Göktan AY

Haziran 2000

ÖNSÖZ

Nesilden nesile aktarılan ve milli kültürün temelini oluşturan folklor, yaşatıldığı ve korunduğu müddetçe, insanları birbirine yaklaştıran zengin bir hazinedir. Bu değerleri yaşatmak bizim ve gelecek nesillerin görevi olmalıdır.

"Kula ve köylerinde" daha önce derleme ve araştırma niteliğinde geniş kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması, benim bu ilçe üzerinde yoğunlaşmama neden oldu. Özellikle kılavuz ve kaynak kişi Sayın "Feti ŞADAN" sayesinde rahat ve oldukça zengin bir çalışma ortamı buldum.

Manisa "Kula" İlçesi Folkloru Üzerinde İnceleme Çalışmaları" konulu bu çalışma, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Oyunları Anasanat Dalı Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Halk Edebiyatı (mani, masal, bilmece, ağıt, türkü...) ürün ve yemeklerin yazımı sırasında kullanılan köşeli parantez içindeki numaralar kaynak kişileri göstermektedir. Bunlar kaynakçada ayrıca belirtilmiştir.

Bu çalışmamda bana yardımcı olan danışmanım ve hocam Sayın Yrd. Doç. Afşin EMİRALIOĞLU'na, Kula Belediye Başkanı Sayın Selim AŞKIN'a, Sayın Feti ŞADAN'a, Sayın Ayşe ŞADAN'a, Kula Halk Eğitim Merkezi Müdür Yardımcısı Şevket AKAR'a, Kula Belediye Personeline, Sandal Belediyesi Başkanı Sayın Hulusi GÜNGÖR'e, Kula Esnafına, Sayın Osman YILMAZ'a, Edebiyat Öğretmeni Sayın Mustafa CANKARA'ya, Kula Kenan Evren İlköğretim Okulu Türkçe Öğretmeni Sayın Hüseyin FİLİZ'e, Sayın Selim CİHANOĞLU'na, Sayın Zafer TAŞTAN'a, Sayın Simay BODUR'a, Sayın Arif ASLAN'a, Sayın Dilek KÜÇÜKKÖSE'ye, Sayın Serap ŞEKER'e, Sayın Orhan GÖGEN'e bilgi ve birikimlerinden yararlandığım Kula halkına, Kula Ege Yaren Ekibi'ne, Kültür Bakanlığına, çalışmalarımda bana destek olan aileme teşekkür ederim.

İstanbul 2000

Ağgöl ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
KISALTMALAR.....	xviii
ÇİZİM LİSTESİ.....	xx
RESİM LİSTESİ.....	xxiii
ÖZET.....	xxiv
SUMMARY.....	xxviii
GİRİŞ.....	xxxii
1. BÖLÜM. KULA'NIN COĞRAFYASI VE TARİHİ.....	1
1.1. JEOLojİK YAPISI.....	1
1.2. COĞRAFİ KONUMU.....	4
1.3. TARİHÇE.....	8
1.3.1. Kula Adının Kaynağı.....	8
1.3.2. Tarihte KULA.....	9
1.4. KULA'DA TARİHİ ESERLER.....	19
1.4.1. Kula Volkanları.....	19
1.4.2. Camiler.....	22
1.4.3. Türbeler.....	22
1.4.4. Hamamlar.....	22
1.4.5. Hanlar.....	22
1.4.6 Çeşmeler.....	22
1.4.7. Köprü.....	23
1.4.8. Kenan Evren ve Etnoğrafya Müzesi.....	23
1.4.9. Kula Evleri.....	23
1.4.9.1. Ev ve İnsan.....	23
1.4.9.2. Kula Evlerinden Örnekler.....	28
1.4.9.2.1. Beyoğlu Evi.....	28
1.4.9.2.2. Küçük Gölde Evleri.....	29
1.4.9.3. Kula'da Kapı Süsleri.....	32

1.4.9.3.1. Kabaralar.....	33
1.4.9.3.2. Kapı Tokmakları.....	33
1.4.9.3.3. Kapı Şakşakları.....	33
2. BÖLÜM: KULA'DA GELENEK VE GÖRENEKLER.....	35
2.1. EVLİLİK TÖRENLER.....	35
2.1.1. Kula Merkezinde Düğün Törenleri.....	35
2.1.1.1. Evlenme Çağı ve Kız Beğenme.....	35
2.1.1.2. Kız İsteme (Dünür Gitme)	36
2.1.1.3. Söz Kesme (Şerbet İçme)- Küçük Nişan.....	37
2.1.1.4. Güvey Bakma.....	37
2.1.1.5. El Öpme.....	38
2.1.1.6. Nişan-Büyük Nişan.....	39
2.1.1.7. Nişan Ardı-Dünür Yemekleri.....	39
2.1.1.8. Düğün.....	40
2.1.1.8.1. I. Gün (Cuma Günü)- Çendekli Gecesi.....	41
2.1.1.8.2. II. Gün (Cumartesi Günü).....	42
2.1.1.8.2.1. Çeyiz Alma.....	43
2.1.1.8.2. Kına Gecesi.....	43
2.1.1.8.2.3. Kına Övmesi.....	45
2.1.1.8.3. III. Gün- Gelin Alma.....	46
2.1.1.8.3.1. Damat Götürme.....	47
2.1.1.9. Düğün Sofrası ve Yemekleri.....	48
2.1.1.9. Düğün Sofraları ve Yemekleri.....	48
2.1.1.10. Eski Düğünlerde Giyim-Kuşam.....	48
2.1.1.11. Düğünlerde Silah Atma ve Davul Döğme.....	50
2.1.2. Kula Köylerinde Düğün Törenleri.....	50
2.1.2.1. Düğünlerde Bayrak ve Bayraktar.....	50
2.1.2.2. Düğün Meydanı.....	51
2.1.2.3. Bebekli'de Düğün.....	51

2.1.2.4. Encikler'de D����n.....	54
2.1.2.5. Ayazören'de D����n.....	64
2.1.2.6.Ortaköy'de D����n.....	67
2.1.2.7. Düğünlerde Söylenen Seymen Manileri.....	69
2.2. SÜNNET D����NLER��.....	71
2.2.1. Sünnetin Tarihçesi.....	71
2.2.2. Kula'da Sünnet Düğünleri.....	72
2.3. İNAN��LARA BA��LI TÖRENLER.....	74
2.3.1. Hıdırellez Kutlamaları.....	74
2.3.2.Pi��i.....	76
2.3.3. Aşure.....	77
2.3.4. Hayır Yukası ve Adaklar.....	78
2.3.5. Evliya Ziyaretleri.....	78
2.3.5.1. Kula'da Ziyaret yerleri ve Ocaklar.....	79
2.3.6. Yağmur Duası.....	79
2.3.7. Dini Bayramlar.....	80
2.4.KULA'DA ��E��İTL�� HALK İNANIŞLARI.....	81
2.4.1. Mevsim, Gün, Rüzgar, A��a��, Yıldız ve Hayvanlarla İlgili İnanışlar.....	81
2.4.2. Muhtelif İnanışlar.....	82
2.4.3. Uykuya Dalmadan ��nce Ezan Okunurken Darda Kalinca Okunan Dualar.....	83
2.4.3.1. Uykuya Dalmadan ��nce Okunan Dualar.....	83
2.4.3.2. Ezan Okunurken Edilen Dualar.....	85
2.4.3.3. Darda Kalınca Okunan Dualar.....	85
2.4.4. Doğuma Hazırlık Ve ��ocukla İlgili İnanışlar.....	85
2.5. ASKERL��K.....	87
2.6. ��L��MLE İLGİL�� ADET VE İNANIŞLAR.....	88
2.6.1.Mezar Taşı Yazıları.....	89
2.7. HACI UĞURLAMASI.....	90

3. BÖLÜM: EFE, ZEYBEK VE KIZAN SÖZLERİNİN KÖKENİ, TARİHSEL GELİŞİMİ, TÖRENLERİ VE BU KURUMLARLA İLGİLİ TANIMLAR.....	91
3.1. EFE SÖZÜ VE KÖKENİ.....	91
3.1.1. Kimlere Efe Denir.....	93
3.1.2. Efelerin Dış Görünümü Ve Özellikleri.....	94
3.2. ZEYBEK SÖZÜ VE KÖKENİ.....	95
3.2.1. Zeybeklerin Dış Görünümü Ve Özellikleri.....	99
3.3. KIZAN SÖZÜ VE KÖKENİ.....	100
3.3.1. Kızanların Dış Görünümü Ve Özellikleri.....	100
3.4. EFE VE ZEYBEKLERİN TÖRELERİ.....	101
3.4.1. Kızan Töreni.....	101
3.5. EFE VE ZEYBEKLERİ KIZDIRAN OLAYLAR.....	103
3.5.1. Jandarma Takip Müfrezeleri.....	103
3.5.2. Hasım Çeteleri.....	104
3.6. EFELERİN ÖLÜMÜ.....	104
3.7. EFE, ZEYBEK VE KIZAN EVLENMESİ.....	104
3.8. KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KULA'DA EFELER.....	106
3.8.1. Yabaayak Efe.....	106
3.8.1.1. Yabaaya Efenin Dağa Çıkması.....	106
3.8.1.2. Yabaayak Efenin Şehit Edilmesi.....	107
3.8.2. Milli Mücadele Kahramanlarımızdan İhsanoğlu Mehmet Efe...	108
3.8.2.1. Efenin Annesi Ve Kız Kardeşinin Başlı Gelenler.....	109
3.8.2.2. İhsanoğlu Mehmet Efe'yle İlgili Anlatılanlar.....	109
3.9. ATATÜRK VE ZEYBEK.....	111

4. BÖLÜM: HALK EDEBİYATI.....	113
4.1. ATASÖZLERİ.....	113
4.1.1. Atasözü.....	113
4.1.2. Biçim Özellikleri.....	113
4.1.3. Kavram Özellikleri.....	114
4.1.4. Kula Atasözleri.....	115
4.2. DEYİMLER.....	118
4.2.1. Kula Deyimleri.....	118
4.3. TEKERLEMELER.....	120
4.4. NİNNİLER.....	124
4.5. MANİLER.....	130
4.5.1. Ramazan Manileri.....	131
4.5.2. Atışma Manileri.....	133
4.5.3. Seymen Manileri (Düğün Manileri)	135
4.5.4. Kula'dan Derlenen Diğer Maniler.....	136
4.6. BİLMECELER.....	159
4.6.1. Kula Bilmeceleeri.....	161
4.7. KULA DUALARI.....	166
4.8. KULA BEDDUALARI.....	166
4.9. LAKAPLAR.....	167
4.10. MASALLAR.....	167
4.10.1. Tak Tak Gabacık.....	167
4.10.2. Keloğlan.....	170
4.10.3. Avcı Gara Amad.....	172
4.11. YÖRESEL SÖZCÜKLER.....	177
4.11.1. Kula'da Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	177
4.11.2. Ayazören'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	181
4.11.3. Gökçeören'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	181
4.11.4. Tatlıçeşme'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	182

4.11.5. İbrahimağa'da Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	183
4.11.6. Hamidiye'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	184
4.11.7. Başıbüyük'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	184
4.11.8. Eminbey'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	185
4.11.9. Şeremet'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	185
4.11.10. Burgaz'da Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	186
4.11.11. Kenger'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	186
4.11.12. Ortaköy'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	187
4.11.13. Yurtbaşı (Davala)'Da Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	187
4.11.14. Evciler'de Kullanılan Yöresel Sözcükler.....	187
4.12. EFSANELER.....	188
4.12.1. Yılan Hisarı.....	188
4.12.2. Kurşunlu Camii.....	188
4.13. HİKAYELER.....	189
4.13.1. Üç Gelin	189
4.13.2. Goca Garı İle Üç Gelini.....	189
4.13.3. Ayı İle Tilki.....	190
4.13.4. Tilki İle Nişanlı Gız.....	191
4.13.5. Ezrail İle Çoban.....	192
4.13.6. Allah'ın İşi.....	192
4.13.7. Kör Şeytanla Kula'lı.....	193
4.13.8. Kula'lı İle Kör Şeytanın Doğuşmesi.....	194
4.13.9. Kayserili İle Kula'lı.....	194
4.13.10. İki Gardeş.....	195
4.14. KULA AĞITLARI.....	195
4.15. KULA'NIN YETİŞTİRDİĞİ ESKİ VE YENİ ŞAİRLER.....	198

5. BÖLÜM: KULA YEMEKLERİ.....	206
5.1. KULA MUTFAĞINDA KIŞA HAZIRLIK.....	206
5.1.1. Buğdayın İşlenmesi Ve Yapılan Ürünler.....	206
5.1.2. Sütün İşlenmesi Ve Yapılan Ürünler.....	207
5.1.3. Etin İşlenmesi Ve Yapılan Ürünler.....	208
5.1.4. Sebze Ve Meyvelerin İşlenmesi Yapılan Ürünler.....	208
5.2. KULA YEMEKLERİ.....	211
5.2.1. Çorbalar.. ..	211
5.2.2. Et Yemekleri.....	212
5.2.3. Sebze Yemekleri.....	214
5.2.4. Dolmalar Ve Sarmalar.....	216
5.2.5. Bulgurla Yapılan Yemekler.....	217
5.2.6. Pilavlar Ve Makarnalar.....	217
5.2.7. Hamur İşleri Ve Börekler.....	218
5.2.8. Pidelere.....	221
5.2.9. Tatlılar.....	222
6. BÖLÜM: YAŞANAN İLGİNÇ OLAYLAR.....	226
6.1. HANIM DÖVDÜRTE HOROZ.....	226
6.2. HARİTADAN YER BEĞEN.....	227
6.3. HİZMETLİYİ CANINDAN BEZDİREN KAYMAKAM.....	228
6.4. YETİM ÇOCUK.....	229
6.5. HAYVANAT BAHÇESİ.....	230
6.6. SEN KIRKLIYSAN, BEN OTUZDOKUZLUYUM.....	230
6.7. ONU EN İYİ BEN BİLİRİM.....	231

7. BÖLÜM: KULA'DA EL SANATLARI VE ZENEATLARI.....	232
7.1.SEMERCİLİK.....	232
7.1.1. Semercilerin Pirleri Ve Usta-Çırak İlişkileri.....	232
7.1.2. Semerin Yapım Biçimi.....	234
7.1.2.1. Boyunlu Semer (Uzun Semer).....	234
7.1.2.2. Çatal Semer (Kısa Semer).....	234
7.1.3. Semerin Kullanım Biçimine Göre Sınıflandırılması.....	235
7.1.3.1. Beygir Semeri.....	235
7.1.3.2. Katır Semeri.....	235
7.1.3.3. Eşek Semeri.....	235
7.1.4. Semerin Yapılışı.....	235
7.1.4.1. Birinci Bölüm.....	235
7.1.4.2. İkinci Bölüm.....	235
7.1.4.2.1. Ön Kaş.....	235
7.1.4.2.2. Arka Kaş.....	236
7.1.4.2.3. Kaburgalar.....	237
7.1.4.2.4. Parmak.....	237
7.2. KEÇECİLİK.....	238
7.2.1. Tarihsel Gelişimi.....	238
7.2.2. Keçecilikte Kullanılan Araç Ve Gereçler.....	239
7.2.3. Keçenin Yapılışı.....	240
7.3. BAKIRCILIK.....	245
7.3.1. Tarihsel Gelişimi.....	245
7.3.2.Kula'da Bakırcılık.....	246
7.4. SARAÇLIK.....	247
7.4.1. Tarihsel Gelişim.....	247
7.4.2. Kula'da Saraçlık.....	248

7.5. DEMİRCİLİK.....	250
7.5.1. Kula'da Demircilik.....	251
7.6. AYAKKABICILIK.....	251
7.6.1. Kula'da Ayakkabıcılık.....	251
7.6.2. Kabaralı Tahta Çivili Ayakkabıların Yapımı.....	252
7.7. YORGANCILIK.....	252
7.7.1. Kula'da Yorgancılık.....	252
7.8. DOKUMACILIK.....	253
7.8.1. Kula'da Dokumacılık.....	253
7.9. LEBLEBİCİLİK.....	253
7.9.1. Kula'da Leblebicilik.....	253
7.9.2. Leblebi Şekerinin Yapılması.....	254
7.10. HELVACILIK.....	255
7.10.1. Kula'da Helvacılık.....	255
7.10.2. Susamlı Helvanın Yapılışı.....	255
7.11. HALICILIK.....	256
7.11.1. Halıcılığın Tarihçesi Ve Anadolu'da Halıcılık.....	256
7.11.2. Halıların Dili.....	258
7.11.3. Kula Halılarının Genel Özellikleri.....	259
7.11.4. Diğer Halılarla Karşılaştırma Ve Değerlendirme.....	264
7.11.5. Kula Halılarında Kullanılan Motifler.....	268
7.11.5.1. Bitki Motifleri.....	268
7.11.5.2. Hayvan Motifleri.....	268
7.11.5.3. Diğer Motifler.....	268
7.12. İŞLEMECİLİK.....	272
7.12.1. İşlemenin Tarihçesi.....	272
7.12.2. Türk Hayatında İşleminin Yeri.....	274
7.12.3. İşleme Türleri.....	276
7.12.4. Kula'da Sim Sarma.....	277

8. BÖLÜM: HALK HEKİMLİĞİ.....	285
9. BÖLÜM: HALK MÜZİĞİ.....	290
9.1. HALK MÜZİĞİNİN TANIMI VE OLUŞUMU.....	290
9.1.1. Türk Halk Müziği'nin Yayıldığı Alan.....	291
9.1.2. Türk Halk Müziği'nin Kaynakları.....	291
9.1.3. İşlediği Konular.....	292
9.1.4. İcra Geleneği.....	292
9.1.5. Ezgi Yapısı Ve Formu.....	293
9.2. KULA'DA BİR DÜDÜK USTASI.....	293
9.3. KULA TÜRKÜLERİ.....	295
9.3.1. Çakır Ayşe.....	295
9.3.2. Nazik Türküsü.....	296
9.3.3. İstanbul.....	298
9.3.4. Yüksek Minarede Kandiller Yanar (Düz Oyun).....	299
9.3.5. Türkmen Kızı.....	299
9.3.6. Ovanın Darısına.....	300
9.3.7. Emirdağı.....	300
9.3.8. Yekbir Alim Aman Yekbir.....	301
9.3.9. Camile.....	302
9.3.10. Ayş'a'da Derler Oynayanın Adına.....	303
9.3.11. Çeşme Kurban Olam.....	303
9.3.12. Yeş'il Başlı Ördek Olsan.....	304
9.3.13. Sandal Türküsü.....	305
9.3.14. Kışlanın Önü.....	306
9.3.15. Velioğlu.....	306
9.3.16. Elif Türküsü.....	307
9.3.17. Osman Türküsü.....	308
9.3.18. Mehmet Bey Türküsü.....	309

9.3.19. Kadın Oyun Havası.....	309
9.3.20. Dudu.....	310
9.3.21. Notalar.....	311
9.3.21.1. Çakır Ayşem.....	312
9.3.21.2. Kaleden İndirdiler.....	313
9.3.21.3. Çay Gıyında Çim Bitmiş.....	314
9.3.21.4. Kırklar Semahı.....	315
9.3.21.5. Diken Arasında Bir Gül.....	318
9.3.21.6. Ben de Bu Dünyaya Geldim Geleli.....	321
9.3.21.7. Devredip Gezersen Darı Fenayı.....	324
9.3.21.8. İrfan Meclisine Oturmak İçin.....	326
9.3.21.9. Aşkın Aldı Beni Benden.....	327
9.4. KULA YARENLERİ.....	329
9.4.1. Yarenlik Kavramı.....	329
9.4.2. Ahilik Teşkilatı.....	331
9.4.3. Kula'da Ahilik.....	334
9.4.4. Yaren Kurumuna Değişik Yörelere Verilen Farklı Adlar.....	334
9.4.5. Yaren İlişkileri.....	335
9.4.6. Kula Düğünlerinde Yarenler.....	335
9.4.7. Yaren Türküleri.....	338
9.4.7.1. Yar Ey (Tırmana Tırmana)	338
9.4.7.2. Hatice Katın Türküsü.....	339
9.4.7.3. Dikili Taş.....	340
9.4.7.4. Feshila'ım Ocak Ocak.....	341
9.4.7.5. Mermerenin Yoğurdu.....	342
9.4.7.6. Hamamın Kubbesi.....	342
9.4.7.7. Çıbığım Yok Yo Üstüne Uzatam.....	343
9.4.7.8. Yabaayak.....	343
9.4.7.9. Avaroğlu Türküsü.....	344
9.4.7.10. Sallanıyor Şu Divlitiin Çamları.....	345

9.4.7.11. Notalar.....	346
9.4.7.11.1. Merhaba.....	347
9.4.7.11.2. Çek Döveci Develeri.....	348
9.4.7.11.3. Alioğlan.....	349
9.4.7.11.4. İslamoğlu.....	350
9.4.7.11.5. Aman Aman Nalbandım.....	351
9.4.7.11.6. . Seymen Zeybeği.....	352
9.4.7.11.7. Aydın Zeybeği.....	353
9.4.7.11.8. İzmir'in Kavakları.....	355
9.4.7.11.9. Çubuğum Yok.....	356
9.4.7.11.10. Elveda.....	358
10. BÖLÜM: HALK OYUNLARI.....	359
10.1. ZEYBEK OYUNLARI.....	362
10.1.1. Zeybek Oyunlarının Tanımlanması.....	362
10.1.2. Zeybek Oyunlarının Doğuşu.....	365
10.1.3. Zeybek Oyunlarının Figürleri.....	369
10.1.4. Oyun Biçimi (Formu) Yönünden Zeybek Türleri.....	371
10.1.5. Zeybeğin Türkiye Sınırları İçinde Ve Diğer Ülkelerdeki Yeri..	372
10.2. ZEYBEK OYUN MÜZİĞİ.....	373
10.2.1. Tartım Ve Usul Yönünden Zeybekler.....	373
10.2.1.1.Oyun Müziği	373
10.2.2. Ezgisel Yönden Zeybekler.....	374
10.3. ZEYBEK OYUNLARINA EŞLİK EDEN ÇALGILAR.....	375
10.3.1. Davul.....	375
10.3.2. Zurna.....	377
10.3.3. Darbuka.....	378
10.3.4. Bağlama.....	378
10.3.5. Klarnet.....	380
10.3.6. Tef (Def).....	380

10.3.7. Zilli Maşa.....	380
10.3.8. Leğen-Bakraç.....	381
10.4. KULA HALK OYUNLARI.....	381
10.4.1. Erkek Oyunları.....	381
10.4.2. Kadın Oyunları.....	386
11. BÖLÜM: YÖRESEL HALK GİYSİLERİ.....	388
11.1. GİYSİNİN TANIMI VE AMACI.....	388
11.2. ANADOLU GİYSİ KÜLTÜRÜ.....	389
11.3. YÖRESEL ERKEK GİYSİLERİ.....	390
11.3.1. Başa Giyilenler.....	390
11.3.2. Gövdeye Giyilenler.....	391
11.3.2.1. İçlik.....	391
11.3.2.2. Gömlek.....	391
11.3.2.3. Cepken.....	392
11.3.2.4. Camedan-Kartal Kanat.....	393
11.3.2.5. Karadon.....	394
11.3.2.6. Potur.....	395
11.3.2.7. Tozluk.....	396
11.3.2.8. Kuşak.....	396
11.3.2.9. Boyun Dolağı.....	398
11.3.2.10. Kolon.....	398
11.3.2.11. Aba.....	398
11.3.3. Ayağa Giyilenler.....	398
11.3.3.1. Çorap.....	399
11.3.3.2. Körüklü Çizme.....	399
11.3.4. Aksesuarlar.....	400
11.3.4.1. Silahlık.....	400
11.3.4.2. Bıçak-Kama-Hançer.....	401
11.3.4.3. Köstek.....	401

11.3.4.4. Tespih.....	402
11.3.4.5. Peşkir-Mendil.....	402
11.3.4.6. Tütünlük.....	402
11.3.4.7. Pazubent.....	403
11.3.4.8. Hamaylı-Musta.....	403
11.3.4.9. Tüfek.....	403
11.3.4.10. Piştov.....	403
11.3.4.11. Saldırma.....	403
11.4. Yöresel Kadın Giysileri.....	404
11.4.1. Başa Giyilenler.....	404
11.4.1.1. İncili Fes-Gelin Fesi-Boncuklu Fes.....	404
11.4.1.2. Gelin Alı (Al, Albez)	405
11.4.2. Gövdeye Giyilenler.....	406
11.4.2.1. İç Gömlek.....	406
11.4.2.2. Don.....	407
11.4.2.3. Çendekli (Üç Etek)	408
11.4.2.4. İstafa.....	409
11.4.2.5. Çekki.....	409
11.4.2.6. Arkalık-Şal Kuşak.....	410
11.4.2.7. Kemer.....	412
11.4.2.8. Kolon.....	412
11.4.2.9. Cepken-Sarka.....	413
11.4.2.10. İlbade-Dilbade.....	414
11.4.2.11. Tırtıllı (Tırılı) Caket.....	414
11.4.2.12. Çanta.....	415
11.4.2.13. Peştamal.....	415
11.4.3. Ayağa Giyilenler.....	415
11.4.3.1. Çorap.....	415
11.4.3.2. Ayakkabı	415
11.4.3.3 Terlik.....	416

11.4.4. Takılar.....	416
11.4.5. Teknik Çizimler.....	417
11.4.5.1. İç Göynek.....	418
11.4.5.2. Gök Don.....	420
11.4.5.3. Çatkılı (Şalvar).....	421
11.4.5.4. Delme (Göğüslük).....	422
11.4.5.5. Üç Etek.....	423
11.4.5.6. Çekki (Önlük).....	425
11.4.5.7. Kuşak.....	426
11.4.5.8. Yün Önlük.....	427
11.4.5.9. Kısa Kesme (Cepken).....	428
11.4.5.10. Dilbade (Kapitone Ceket).....	429
11.4.5.11. Gömlek.....	430
11.4.5.12. Cepken.....	431
11.4.5.13. Camedan (Kartal Kanat).....	432
11.4.5.14. Karadon.....	433
11.4.5.15. Potur.....	434
11.5. KULA ERKEK VE KADIN KIYAFETLERİ.....	435
SONUÇ.....	438
KAYNAKÇA.....	440
ÖZGEÇMİŞ.....	457

KISALTMALAR

AFV	Anadolu Folklor Vakfı
a.g.tez.	adı geçen tez
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.k.	adı geçen kaynak
a.g.k.ki.	adı geçen kaynak kişi
AMHE	Aylık Manisa Halk Evi
Ans.	Ansiklopedi
A.Ş.	Anonim Şirket
A.Y.	Anadolu Yayıncılık
B.	Baskı
Bil.	Bilimler
BYE	Bilgi yayın Evi
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Dr.	Doktor
Doç.	Doçent
Ens.	Enstitüsü
EÜTMKY	Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı Yayınları
FAD	Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
Fak.	Fakültesi
HAGEM	Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
KBMFADY	Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları
KB	Kültür Bakanlığı
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KB	Kültür Bakanlığı
KBHKAGGM	Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

KED	Kültür Eserleri Dizisi
KTBMFADY	Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEBY	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
MHD	Manisa Halkevi Dergisi
MTFKB	Milletarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri
MTHKKB	Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri
MTHKKMKSBB	Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongre Kültürü Kongresi
MTHKK	Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi
MMTTDY	Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını
MMTDY	Manisa'yı Mesir'i Tanıtma Derneği yayını
MTD	Manisa Turizm Derneği
Op.	Operatör
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SKBD	Seminer Kongre Bildirileri Dizisi
SKY	Sümerbank Kültür Yayınları
Sos.	Sosyal
TFA	Türk Folklor Araştırmaları
TBKSD	Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi
THKASSB	Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri
TMDK	Türk Müziği Devlet Konservatuarı
UESSB	Ulusal El Sanatları Seminer Bildirileri
UTFKB	Uluslar Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri
Yay.	Yayın
YDBSTD	Yayımlar Dairesi Başkanlığı Sanat Tarihi Dizisi
Yrd.	Yardımcı

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1. MANİSA HARİTASI

Çizim 2. KULA İLÇE HARİTASI

Çizim 3. ÖN KAŞ

Çizim 4. ARKAK

Çizim 5. a) Parmak Ağacı

b) Kaburga Ağacı

Çizim 5-1. SERGİ

Çizim 5-2. KEPENEK

Çizim 5-3. PASPAS

Çizim 5-4. SERGİ

Çizim 6. GÖRDES VE KULA HALILARINDA EJDER FİGÜRÜ

Çizim 7. KUŞ FİGÜRÜ

Çizim 8. KULA VE GÖRDES HALILARINDA GÖR "DEVE" FİGÜRÜ

Çizim 9. TÜRK (GÖRDES) DÜĞÜMÜ

Çizim 10. TEK ARGACA

Çizim 11. İRAN (Sine) DÜĞÜM (Sağa doğru)

Çizim 12. İRAN (Sine) DÜĞÜN (Sola doğru)

Çizim 13. UÇKUR MOTİFİ

Çizim 14. ÖRTÜ MOTİFİ

Çizim 15. ÇEVRE MOTİFİ

Çizim 16. ÇEVRE MOTİFİ

Çizim 17. ÖRTÜ MOTİFİ

Çizim 18. UÇKUR MOTİFİ

Çizim 19. HAREKETSİZ DURUŞ, OTURUŞ

Çizim 20. İLK HAREKET UÇMA EYLEMİNE

Çizim 21. İKİNCİ HAREKET YÜKSELMEK İÇİN HAVAYI SIKIŞTIRMA EYLEMİ

- Çizim 22. ÜÇÜNCÜ HAREKET UÇUŞ HAREKETİ
- Çizim 23. DÖRDÜNCÜ HAREKET KONMAYA HAZIRLIK
- Çizim 24. BEŞİNCİ HAREKET KONMA EYLEMİ
- Çizim 25. DAVUL
- Çizim 26. ZURNA
- Çizim 27. FES
- Çizim 28. GÖMLEK
- Çizim 29. CEPKEN
- Çizim 30. CAMEDAN- KARTAL KANAT
- Çizim 31. KARADON
- Çizim 32. POTUR
- Çizim 33. DOLGU YASTIĞI
- Çizim 34. ŞAL KUŞAK
- Çizim 35. KÖRÜKLÜ ÇİZME
- Çizim 36. SİLAHLIK
- Çizim 37. TÛTÛNLÛK
- Çizim 38. İÇ GÖMLEK
- Çizim 39. DON
- Çizim 40. ÇEKKİ
- Çizim 41. ARKALIK-ŞAL KUŞAK
- Çizim 42. KOLON MODELLERİ
- Çizim 43. CEPKEN/SARKA
- Çizim 44. İÇ GÖYNEK
- Çizim 45. İÇ GÖYNEK
- Çizim 46. GÖKDON
- Çizim 47. ÇATKILI (Şalvar)
- Çizim 48. DELME (Göğüslük)
- Çizim 49. ÜÇ ETEK
- Çizim 50. ÜÇ ETEK

- Çizim 51. ÇEKKİ (Önlük)
Çizim 52. KUŞAK
Çizim 53. ÜN ÖNLÜK
Çizim 54. KISA KESME CEPKEN
Çizim 55. DİLBADE (Kapitone Caket)
Çizim 56. GÖMLEK
Çizim 57. GÖMLEK
Çizim 58. CEPKEN
Çizim 59. KARADON
Çizim 60. POTUR

RESİM LİSTESİ

Resim 1. Kula'da Peri Bacaları

Resim 2. Ege Bölgesi'nde Kızanlar

Resim 3. Kurtuluş Savaşına Katılanlar

Resim 4. Kula'da Giyilen Erkek Giyiminin Tam Takım

Aksesuarlarıyla Görünümleri

Resim 5. Kula'da Giyilen Kadın Giyiminin Tam Takım Görünümü

Resim 6. Kına Gecesinde Giyilen İstafa

Resim 7. Çendekli Kıyafet

ÖZET

İlçenin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Şehrin ilk sakinleri Lidyalılar, daha sonra Persler, Büyük İskender, Romalılar, Bizanslılar olduğu ileri sürülsede bunu belgeleyen bir kent yapılaşması tespit edilememiştir. Ancak Germiyanoglu Beyliği ile birlikte Türk yönetimine giren Kula, Osmanlı döneminde 15. Yüzyıl'da önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olmuştur.

Kula ilçesi Manisa iline bağlı olup, merkez ilçeye 128 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 920 km²'dir. Kuzeyinde Demirci ve Selendi, Batısında Salihli, Güneyinde Alaşehir, Doğusunda Eşme ve Uşak ile sınırlanmış olan ilçe üçüncü jeolojik zaman sonunda meydana gelen faydalarla beliren volkanik dağlarla kaplıdır. Bu volkanik tepeler Kula platosu üzerinde yaklaşık 50-60 kadar püskürtme merkezleriyle değişik bir görüntü vermektedir.

Kula 38-39 kuzey paralelleri ile, 28-29 doğu meridyenleri arasındadır. Bu nedenle ilçe Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında bir geçiş alanı oluşturmaktadır. İlçenin en önemli akarsuyu Gediz nehridir. Ayrıca ilçe de Madeni sular da bulunmaktadır. Kula'ya 13 km uzaklıktaki Acısu, emir Kaplıcaları bunlara en iyi örnektir.

İlçenin ekonomik durumu kırsal kesimde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Şehir merkezinde ise 1950 yılından sonra "Kula Mensucat" Dokuma Fabrikası'nın İzmir'e taşınmasıyla küçük esnaf ve sanatkarlar ortaya çıkmış, zamanla dokuma, deri, leblebi, ayakkabı ve halı dokumacılığında gelişmeler olmuştur.

Kula'daki mimari yapıları kullanımlarına uygun olarak dinsel yapılar ve sivil yapılar olmak üzere iki ayrı biçimde görmemekteyiz. Özellikle 15.yy'da yapılmış olan ve günümüze kadar özelliğini koruyan Kurşunlu Camii, Çarşı Camii ile Süleyman Şah Türbesi, Tabduk Emre ve Yunus Emre Türbesi dinsel yapılara en iyi örneklerdir.

Kula tarihi evleri bugün sit alanı içerisine alınmıştır. Bu evler hiçbir başa çağın etkisini taşımadan, Türk hayatının tüm özelliklerini, geleneksel mimarının en yerleşmiş biçimlerini bozulmadan günümüze kadar getirmişlerdir.

Kula, Türk evi olgusu içinde ayrı bir yeri olan Hayatlı ve Eyvanlı evlerin yoğun olduğu, kentsel yapı açısından sanayi öncesi Anadolu Türk kenti özelliklerini hala büyük ölçüde taşıyan bir küçük Anadolu kentidir. Dinsel yapıların bir merkezde yoğunlaşmayıp,, kentin toplumsal birimleri olan mahallelerde yer alması, çıkmaz sokaklar oluşturan farklılaşmamış kentsel ulaşım şebekesine sahip olması, Kula'nın ve benzeri Anadolu kentlerinin ortak özellikleridir.

Sivil yapılar içerisinde ise Han, Hamam, Ev, Çeşme ve Köprü gibi anıt yapıları sayabiliriz. İlçe sivil mimarlık örnekleri ve konut mimarisinin en ilginç, en yaygın ve en yaşayan örnekleriyle dikkati çekmektedir. Özellikle, Beyoğlu, Hacı recepler, Gödeliler, Beyazoğlu evleri bunların en iyi örnekleridir.

Gelenek göreneklerine bağlı bir ilçedir. Düğün törenleri üç gün sürer. Kız istemeye giden erkek ailesine "dünürücü" denir. Sözde ve nişanda gelin kıza hediyeler alınır. Kula'nın gelin övme manileri ile seymen manileri dikkat çekicidir.

Kula'da eğlenti olarak Hıdırellez yapılır. Mayıs ayının altısında nişanlı ve sözlü kızlar erkek ailesi tarafından pikniğe götürülür.

Ramazan'da iftar ve sahur yemekleri bir arada yenir. Bayramlar'da büyükler ziyaret edilir.

Efe, Batı Anadolu'da yaşamış ve yiğitlik gösterenlere denir. Zeybek ve kızanların başıdır. Efelerin kurtuluş savaşına katkıları büyüktür. Kula'nın en tanınmış efesi Yabaayak'tır. Efe, zeybek ve kızanlar giyim tarzlarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Oyunları da farklılıklar gösterir. Efe'nin oynadığı oyunlar ağır zeybehtir. Kızan'ları ise kıvrak zeybehtir.

Kula'da halk edebiyatı da oldukça zengindir. Atasözleri, deyimler, ninniler, tekerlemeler, bilmeceler, masallar, hikayeler çokçadır.

Kula'da besinlerin kışa hazırlanmasına önem verilir. Zengin bir yemek kültürü vardır. düğünlerin baş yemeği keşkek ve su böreğidir.

El sanatlarının ve zeneatlarının unutulmayan başladığı günümüzde, Kula'da bu sanatlar zor şartlarda varlıklarını korumaya çalışmaktadırlar. İlçede semercilik, keçecilik, bakırcılık, saraçlık, demircilik, ayakkabıcılık, yorgancılık, dokumacılık, leblebicilik, helvacılık yapılmaktadır. Özellikle Kula Halıları dünyaca ünlüdür.

Kula yöresi halk oyunlarına "zeybek" denir. Ağır zeybekler (erkek zeybekleri) davul-zurna veya klarnet eşliğinde oynanır. Erkek zeybek oyunlarından en çok bilineni Harmandalı'dır. Kadın oyunları daha kıvraktır ve bağlama, dabruka, tef eşliğinde oynanır. Davul-zurna açık mekanların enstrümanıdır.

Kula Folklor'unda Yaren'lik geleneği önemli bir yere sahiptir. Örf ve adetlere göre delikanlıların bir bağın etrafında toplanmasından ibarettir. Dűğünler, yarenler tarafından toplanmasından mahalli türkű ve sazların katılımıyla yapılır. Dűğünler de misafirlere sigara, kahve, su dağıtmak, teşrifatçılık yarenler tarafından yapılır. Yarenlerin reisine "Yarenbaşı", "çavuşbaşı", "Damarbaşı" denir. Türkiye'nin değişik yerlerinde, değişik adlar alırlar.

Yarenler türkűlere başlamadan önce bir veya iki manı okurlar. Daha sonra merhaba'yla türkűlere başlar, elvedayla bitirirler.

Efeler başlarına her tarafı oyalarla kaplı fes giyerler. Gövde de işlik ve onun üzerine çizgili gömlek, gömleğin üstünde cepken ve camedan diğer adıyla, kartal kanadı giyilir. Kışın soğuktan korunmak için karadan, onun üstüne de pottur giyilir. Belde kuşak, silahlık, peşkir, tütünlűk, piştov vardır. Ayakta genellikle körűklű çizme kullanılır.

Kadınların içlerinde bűrűncűk iç gömlek, onun üstünde delme, delmenin üzerinde de yörede çendekli denen üçetek vardır. Ayak da şalvar bulunur. Öne önlűk, kaya arkalık, bunların üzerine de kolon ve kemer bađlanır. Kadınların üst giyimi cepken'le tamamlanır. Başta incili veya paralı denen fes vardır. Onun üzerine gelin alı bađlanır. Gelinler kına gecelerinde "İstafa" denen sim işli elbiseyi giyerler.

SUMMARY

It is not known when the city was developed. It is believed to be Lydia, then Persians, Alexandra the Great Romans, and Byzantine as the first residences. However, there is no concrete evidence to support this belief.

During the 15th Century, when it was under the rule of the Ottomans, the city was the centre of trade industry.

The district of Kula is the province of Manisa and is 128 km away from the central district. On the North of Kula, Demirci and Selendi are located on the west Salihli, on the south Alaşehir and on the east is Eğir and Uşak. Kula is also covered with volcanic mountains.

Kula is situated in between 38-39 North parallel and 28-29 East latitude. Therefore the district has Mediterranean climate. The most important river in Kula is Gediz. There is also mineral water found in the district, such as Emir springs that is 13 km away from Kula.

Economic situation of Kula is based on agriculture. After the move of “Kula Mensucat” factory to Izmir during 1950’s, small businesses and craftsmen started to come to surface. There has been development in the areas of leather, textile, shoes and carpets.

Two types of architecture are known in Kula, these are religious and civilian. Some of the religious buildings are Kurtunlu Mosque that was originally built in the 15th Century, Çarşı Mosque Süleyman Şah Tomb, Tabaluk Emre and Yunus Emre Tomb.

The historical houses in Kula are under strict surveillance. These buildings are the evidence of how Turkish people lived and about their traditional architecture.

Kula, preserving the Turkish house aspect with Hayatlı and Eyvanlı style houses, pre-economical lifestyle, is one of the smallest cities in Anatolia. One of the common aspects of Kula and similar Anatolian cities is, all the religious buildings are located in publicly populated streets instead of the central district.

Among civilian buildings, it is possible to see Inns, baths, houses, fountains and bridges. Some of the most interesting buildings are Beyoğlu, Hacı Recepler, Geldeliler, Beyazoğlu.

Kula is a very devoted city to its traditions. Wedding ceremonies usually last for 3 three days. Bride-to-be will receive presents during the engagement.

“Hıdırellez” is a celebration that gets celebrated in Kula. The girls who are engaged or “spoken for” get taken to a picnic by the males’ family on the 6th of May.

Dinner and the meal that are eaten before dawn during Ramazan Festival are eaten together. The eldest people get visited first, during the festivals.

The people who lived in the Western Anatolian and who fought against enemy during the war for freedom are called EFE. They are the chiefs of Zeybek and Kızan. Efe, Zeybek and Kızan differ from each other in the style of clothing. Their dances are different from each other

Dances by the Efes are called slow Zeybek and those by Kızans called lively Zeybek.

Folk literature in Kula is also very rich. Proverbs, idioms, lullabies, rigmarole, riddles, fairy tales, stories are very much.

In Kula, it is very important to prepare the foods for winter. There is a rich cuisine culture. The chief meals at the weddings are Keşkek and Su Böreği.

In our day when the handicrafts tend to be forgotten, these crafts strive to maintain their existence under difficult conditions in Kula. In this district, packsaddle making, felt making, copper-plating, saddler making, ironmonging, shoe making, quilt making, textile industry, roasted chickpea making, halvah-making prevail. Especially the Kula carpets are very famous worldwide.

The folk dances of Kula are called "Zeybek". Slow Zeybeks (men's zeybek) are done in the accompaniment with a drum and shrill pipe or a clarinet. The most famous one of the men's zeybek dances is Harmandalı. The women's dances are more lively and done in accompany with bağlama, earthenware kettledrum and tambourine. Drum and shrill pipe are the instruments of outdoors.

In the Kula Folklore, the tradition of Yarenlik (friendly chat) holds an important place. The boys are gathered around a tie according to the customs and traditions. The wedding ceremonies are done by the Yarens with the participation of local folk songs and musical instruments.

At the wedding ceremonies, these Yarens who are master of ceremonies offer the guests cigarette, coffee, and water. The chief of Yarens is called "Yarenbaşı" and sergeant called "Damarbaşı". The same takes different names in different places of Turkey.

The Yarens, before they begin to sing the folk songs, perform one or two manias. Then they begin to sing folk songs with “Merhaba”(Hello”) and finish with “Elveda” (Farewell)

The Efes wear fez on their head, covered with embroideries all around. They wear on their body “İşlik” and a stripped shirt on it, and a Cepken and Camedan, in other word, Kartal Kanadı on such shirt. In winter, in order to be protected against cold, Karadon and a Potur on it are worn. On their waist, there are a belt, gun holder, napkin, tobacco holder, Piştov. They usually wear on their feet Körüklü Çizme (a kind of boot)

The ladies wear on their body a Börüncük, inner shirt, and a Delme on it and Üçetek on Delme, which is called “Çendekli” in that region. They wear baggy trousers. They also wear an apron in their front and an Arkalık in their back, and a Kolon and Belt are tied on them. The top clothing of the ladies is completed with a Cepken (a kind of waistcoat). They wear a fez on their head, which is called “İncili” or “Paralı”. A Gelin Alı is tied on it. The brides wear in their Kına Nights (Henna Ceremony) the dress called “İstafa”, which is embroidered with silver.

GİRİŞ

Türk Milleti çok zengin bir folklor hazinesine sahiptir. Ancak bir tarih ve coğrafya gerçeği olarak, bilim açısından ve özel bağlılıkları bakımından duru ve katıksız folklor kaynakları, kasaba ve köylerimizde yaşayan insanlardır. Sanayileşme ve nüfusun sürekli artması neticesinde, köyden şehire doğru olan göçler, köyün saf olan maddi ve manevi çehresinde de birtakım değişmelere neden olmuştur. Halk Bilgileri, sosyal gelişmelere bağlı olarak yok olmakta, unutulmakta ya da değişime uğramaktadır.

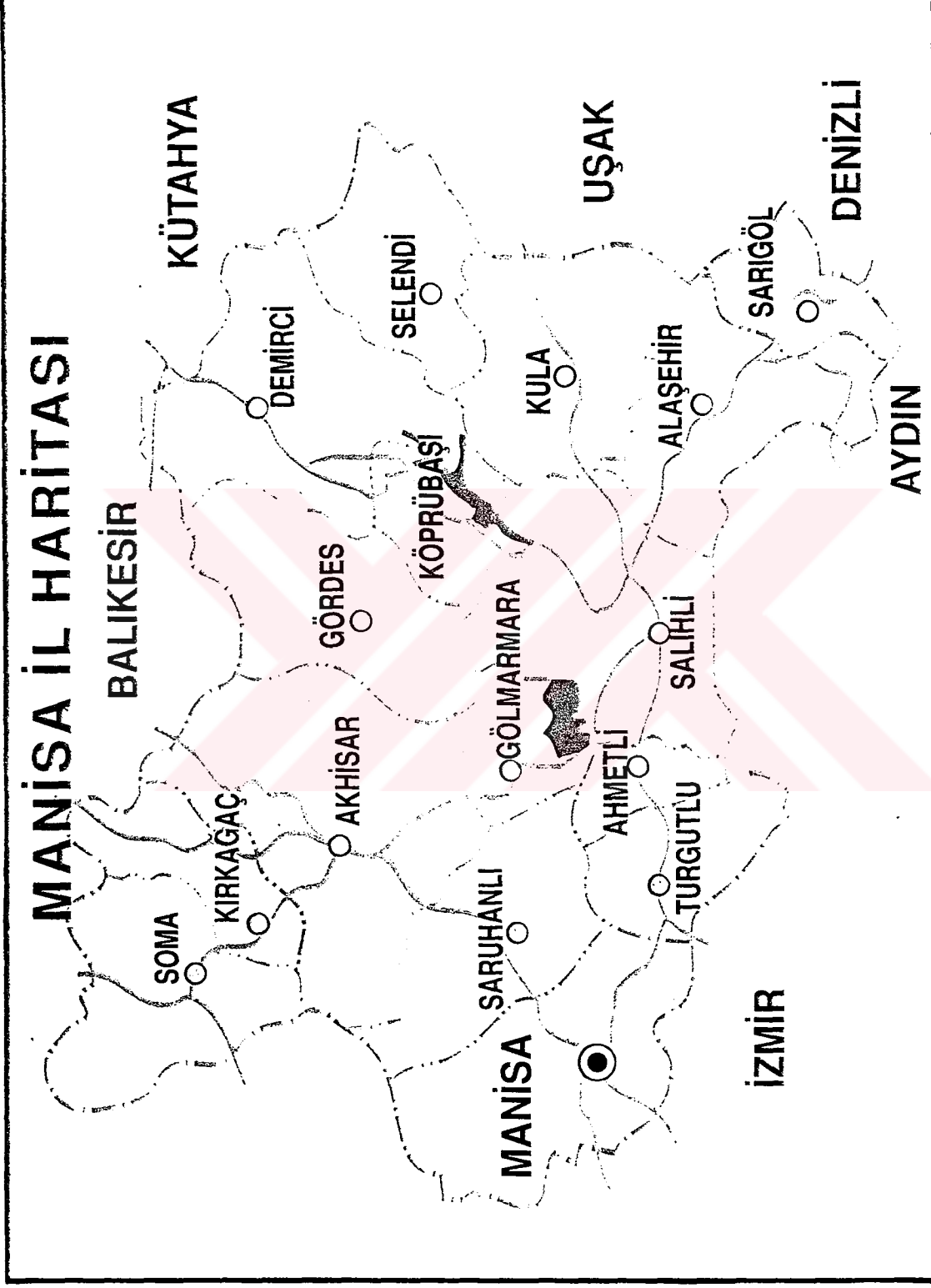
Bir milletin ayakta kalabilmesi, dünya milletleri arasına girebilmesi, ancak milli kültürüne sahip çıkması ile mümkün olabilir. Ancak; geçmişten alınacak derslerle geleceğe doğru yön vermek mümkündür.

Türk Milleti'ni diğer milletlerden ayıran en büyük özellik sevgi, saygı ve dostluğa dayanan gelenek ve görenekleridir. Gelenek ve göreneklerimize sahip çıkmamız toplumumuzu yozlaşmadan korur.

Ege kültür halkası içinde Kula Folkloru da önemli bir yer tutar. Yaren kültürü, evleri, yemekleri, tarihi yapıları, halkın yaşam tarzı, törenleri, eğlenceleri, halk el sanatları, halılar ile "Kula" ile başka güzel, bir başka zengindir.

Kula Folkloru üzerine yapılan bu çalışmada kaynak kişilerden faydalanılmış, yöresel şive ve anlatımlar aynen aktarılmaya çalışılmıştır. Amaç; Kula'da var olan kültürel zenginlikleri, asıl kaynaklarından alarak, bozulmadan, değişime uğramadan derlemektir. Umarım bu çalışma kültür mirasımızın gelecek nesillere taşınmasında faydalı olur.

MANİSA İL HARİTASI

1. BÖLÜM: COĞRAFYASI VE TARİHİ

1.1. JEOLojİK YAPISI

Manisa ili Kula ilçesi Ege bölgesinde yer alır. "Kasabanın doğu kuzeyi ve batı kesimi tamamen volkanik bir arazidir. Kula, Kara Divlit yanar dağının eteğine inşa edilmiştir. Bu dağ, güneyde bütün vadiyi kaplamış mühim indifaatın merkezi ve tıpkı (övern) de volkanik indifaatı cinsinden siyah taşlarla bina edilmiş, şimdiki şehrin altından geçer. Sanıldığına göre bu dağ 15-16 bin sene önce indifaa başlamış ve 2000 sene yanmakta devam etmiştir. (Alman Jeolog İstrabon).

Ateşin soğuması üzerine mühim derinliklere giden ve kayalar içinde oldukça geniş kovuklar ve mağaralar şeklinde yarık ve çatlaklar teşekkül etmiştir. Bu yarıkların arası geçilmez yollarla birbirine bağlıdır. Bu yarıkların hasıl ettiği hava ceryanı ile bu yerler yazın gayet serindirler. Gediz nehrine kadar devam eden bu indifaat silsilesinin yukarıdaki kısmı da aynı cinstedir. Kula civarından yanardağ mahrutları da vardır. Bunlardan birinin ismi "Sandan Karadivli" dir. Tepesinde ağızları bulunan ve Kula'daki ile muasır indifaatı olan diğerinin ismi "Dopuzkal'a"dır.

Hülasa:"Filadelfi" (Alaşehir)in önünden geçen eski "Kogamus" (Azmak) çayı ile "Ermus" (Gediz) nehri arasındaki saha, mevcut yanar dağların husule getirdiği volkanın aynı ve temadisi olmak lazım gelir. Üçüncü zaman arazisi ve ikinci derece "Zelzele" (Yer sarsıntısı) mintikasıdır"¹

¹ İsmail Tosun, Tarihi, Sosyal, Kültürel ve Turizm Yönü ile Kula, Karınca Matbaacılık, 2.Baskı İzmir (Tarihsiz), s.9,10.

1.2. COĞRAFİ KONUMU

Kula Manisa iline bağlı; İzmir-Ankara karayolu üzerindedir. İzmir'e 140 km, Uşak iline 79 km uzaklıktadır.

Etrafı tepelerle çevrili çanak şeklinde olan Kula; Ege Bölgesinin, iç batı Anadolu bölümünde yer alır. Doğusunda Uşak, Eşme, batısında Salihli, kuzeyinde Demirci-Selendi, güneyinde Alaşehir ilçeleri vardır.

İl merkezine 118 km uzaklıktadır. Yüzölçümü 960 km² dir. Deniz seviyesinden 720 m yükseklikte bulunan Kula; Karadivlit yanardağının güneye doğru uzanan bir vadi başında, etrafı alçak tepelerle çevrilmiş volkanik arazidir.

Arazi, özellikle Gediz kıyıları kumlu, killi, kireçli olup; nehrin kuzey bölümü boz topraklı, batı bölümü kırmızı topraklıdır. Topraklar tarıma fazla elverişli değildir.²

Arazinin siyah renginden dolayı, bugün "Karataç" diye anılan bu bölge eskiden Katakekavmene (Yanık Diyar)³ olarak adlandırılmıştır.

Kula 38-39 kuzey paralelleri ile; 28-29 doğu meridyenleri arasındadır.

Bu nedenle ilçe Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş alanı oluşturmaktadır.

Umurbaba dağı Kula'nın güneydoğusunda Kula ile Eşme sınırı arasındadır. Yörenin en yüksek dağıdır. Deniz seviyesinden yüksekliği 1554 metredir.

² Kula Belediyesi Tanıtım Rehberi, İzmir, 1995, s.3

³ Şemsettin Sami, "Kamus-ül Alam", C.5, İstanbul, 1314, s.3766.

Bölgede baltalık, bozuk baltalık ve palamut orman alanı görülür. Ağaç türleri meşedir. Bazı yerlerde özellikle kuzey eteklerde, dere içinde gürgen ve kavak bulunmaktadır. Dere içerisinde fındık, böğürtlen, yaban gül, otsu bitkilerden sığır kuyruğu, ısırgan, sütleğen, eğrelti ve çayır otlarına rastlanır.

Kula ilçesini çevreleyen Gediz Nehri'ne kadar uzanan bütün tepeler çıplaktır. Bundan ötede Kula'ya en yakın olanları Encikler, Kurşunlu, Tahtacı köyleri civarındaki ve Mıdıklı Köyü'ndeki çam ormanlarıdır. Bu ormanlardan Demircilerin kullanmakta olduğu çam kömürü ve odun elde edilir. Ormanlardan kerestelik tahta, ziraatta kullanılan aletler de yapılır. Ormanlık saha 74.000 hektar olarak tahmin edilmektedir.⁷

İlçemizin su ihtiyacı derin kuyu sondajlarından temin edilir. Bakteriyolojik ve fiziksel analizleri yapmış olup, temiz ve içimli sulara sahiptir.⁸ İçme suları hafif kireçli ve lezzetlidir. Özellikle dağ suları gayet saf ve soğuk tatlı sulardır.

İlçede madeni iki su vardır. Bunlar Kula'ya 13 km uzaklıkta Gediz nehri kıyılarında Acısu mevkii ve Emir hamamı banyoları yolu üzerindedir. Bikarmonat içerikli bu sular böbrek ve mide hastalıklarına karşı şifalıdır.

"1951 yılında Kula Mensucat Fabrikası'nın İzmir'e taşınması, tarım alanlarının azlığı ve el sanatlarının eski önemini yitirmesi sonucu daha cazip iş sahaları bulmak amacıyla, bir kısım halk İstanbul ve İzmir'e göç etmiştir.

1990 yılından sonra ilçemiz büyük bir sanayi gelişmesi göstererek dericilik, leblebicilik, dokumacılık, ayakkabıcılık, sanayi makine dalları vb. gibi kolların gelişerek nüfusa etki etmesi sonucu dışarıya göç büyük ölçüde durmuştur.

⁷ a.g.e., s. 12

⁸ a.g.e., s. 13

Bunun etkisiyle Kula'nın nüfusu 1990 sayımında 17.900 iken; 30 kasım 1997 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre 22.000 olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte Kula ilçesine bağlı köylerin nüfusu da 49.000 olarak tespit edilmiştir.⁹

İlçenin kırsal kesiminde nüfus 2 kasaba ve 48 köyde toplanmış durumdadır. İlçede kırsal kesimde yaşayan insanların çoğunluğu çiftlikle uğraşırken % 25'de hayvancılıkla uğraşır.

İlçede halen biri merkez olmak üzere 3 belediye mevcuttur. Merkez Kula Belediyesi 1866'da kurulmuş olup, 1923 yılında yeniden teşkilatlandırılmış, Gökçeören Belediyesi 1952 yılında, Sandal Belediyesi de 1994 yılında kurulmuştur.¹⁰

1970 yılından sonra Kula dışa açılmaya başlamıştır. Birçok iplik fabrikası kurulmuş, buna paralel olarak da dokuma atölyeleri çoğalmıştır. Bugün iplik fabrikalarında halı, battaniye ve kumaş iplikleri üretilmekte, dokuma atölyelerinde bu ipler kumaş ve battaniye olarak dokunmaktadır.¹¹

Kula ve köylerinin arazilerinin engebeli oluşu, tarımı olumsuz yönde etkilemektedir. Bundan dolayı tarımla uğraşan halk bir karış toprağını dahi değerlendirmesini bilmektedir. Toplam olarak 930 km² bir alanı kaplayan Kula'da toprakların ancak 27525 hektarı tarıma elverişlidir.

Kula ve çevresinde çeşitli hububat, tütün, meyve ve sebze yetiştirilir. Kavakçılık yapılır. Meşe palamudu elde edilir. Kula arazisi tütün yetiştirmeye elverişlidir. Özellikle Gökçeören, Sandal, Kula çevresinde en kaliteli tütünler yetiştirilir. Palamut köyler için önemli bir gelir kaynağıdır. Kavakçılık, uzun yıllar görülen bir tarım çeşididir.

⁹ a.g.e., s. 8

¹⁰ "Manisa", T.C. Manisa Valiliği, 1995

¹¹ "Kula", İzmir, 1998, s. 15 (Kula Belediyesi)

Son yıllarda özellikle Kanada Kavağı dikiminde büyük artış görülmüştür. Kula'da eskiden haşhaş ve pamukçuluk yapıldı. Üzüm bağları geniş yer tutardı. Filoksra denen hastalığın yaygınlaşmasından sonra üzüm bağları sökülmüş, bunların yerine kavaklar dikilmiştir. Arıcılık da az miktarda yapılır.¹²

Kula'da hayvancılığında ekonomiye çok büyük katkısı vardır. Eskiden beri koyun, keçi ve yoz sığır denilen hayvancılık yapılmaktadır. Fakat son yıllarda, koyunun yanı sıra dam besiciliği ve süt inekçiliği hızla gelişmektedir.¹³

1.3. TARİHÇE

1.3.1. Kula Adının Kaynağı

M.Ö. 56'dan itibaren bilgi edindiğimiz Kula adı, bir Lidya kenti olan "KLANODA" dan geliyor. Bir başka iddiaya göre eski adı "KİYOLDİZ" olan bir Lidya kentinin müstahkem bir mevki veya gözetletme kulesi hükmünde olduğu sanılmaktadır. Kula isminin, "BURÇ" manasına gelen "KULE"den almış olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴

2000 yıl kadar önce bu bölgeyi dolaşan ünlü tarihçi Strabon Kula bölgesine "Katekekaumene" yani "Yanık Yöre" ismini vermiştir.

Kula'nın ismi hakkında araştırmacılar pek çok inceleme yaptıkları halde kesin bir sonuç elde edilememiştir.

¹² a.g.e., s.19

¹³ "Kula Belediyesi Tanıtım Rehberi", İzmir, 1995, s. 14

¹⁴ İsmail TOSUN, "Tarihi, Sosyal, Kültürel ve Turizm Yönü ile Kula", Karınca Matbaacılık, 2. Baskı, İzmir, (Tarihsiz), s.14-15

Ducanpe, Kula kelimesini Rumların bütün Acropollara verilen isim olarak belirtmiştir. Orantes Deresi üzerinde Antioch Acropodina Anna'nın Kula, Seylidzes'in KALA demesi bunun aslında Arapça Kal'e kelimesinden başka bir şey olmadığını ve Türkler tarafından herhangi bir yerleşim yeri için kullanıldığını gösterir.

Prof. Kiepert'e göre, Kula, eski Türkçe'de şehir anlamına gelen bir kelimedir.

Von Diest, Kula'nın eski Lidya şehirlerinden Koloe olduğunu ileri sürmüştür. Koloe ahalisi tarafından dikilmiş kitabeden yola çıkılmıştır. Kula, Koloe'nin yeni şekli zannedilmiştir.

Ramsay, Kula'ya ziyarete ilk gelişinde kitabeyi görmüş ve isimlerdeki benzerliğin tamamıyla rastlantı olduğunu ileri sürmüştür.

Ramsey'e göre Kula, tamamı ile Türkçe'dir. Bir söylentiye göre de havası, suyu iyi ve şifalı olduğundan Sart (Sardes) Kralı Giges'in hasta olan kızının sıhhati için buraya bir kule yaptırdığı ve buranın zamanla gelişip, bugünkü duruma geldiğinden bahsedilir. Kule kelimesi zamanla değişime uğrayarak Kula deyimi haline gelmiştir.¹⁵

1.3.2. Tarihte KULA

Kula, uzun bir vadi başında pek latif bir yerde kurulmuştur. Bu vadi, "Kara Divit" (Divlit) yanardağının esas hududundan güneye kadar gider. Ağaçlıklar arasında beyaz duvarlarla gözükerek siyah volkanik taşlarla yapılan evlerin arasında yükselen camilerin minareleri şehrin üzerinde görülmektedir. Kula'nın kurulduğu yerde eskiden büyük bir göl bulunduğu ve bu gölün sonradan Divlit yanardağının püskürükleri ile dolarak yükselttiği bir saha olduğu görülür.

¹⁵ "Kula", İzmir, 1998, s. 4-5 (Kula Belediyesi)

Katekekaumene (Yanık Yöre) sınırı içinde Demir Köprü Barajı yakınındaki Divlit'te ilkel insan ayak izlerine rastlanmıştır. Yapılan araştırmalara sonucu Kula'da ilkel insanların yaşadıkları anlaşılmıştır. Bunun yanında M.Ö. 56 yılına ait mermer kabartma ve kitabeler görülmüştür. M.Ö. 1.yy'da basılmış ve Kula'yı komşu ülkelere tanıtan bir kaç paranın ortaya çıkması tarihi doğrular.

Eski dönemlerde Kula, Meonya (Menye) nin bir bölümü idi. Meonya, Mysien ve Lidya arasında bir yer tutardı. Eski çağlardan beri önemli yol, Sardes-Salihli'den başlar ve Menye, Sandal, Gölde üzerinden geçerek Gediz'e ve daha yukarı Uşak'a gider. Başkent Maionia şimdiki Menye yerinde idi. Daha sonra merkez önce Gölde'ye, sonra da Kula'ya kaymıştır.

Kula'dan çeşitli tarihlerde Manisa müzesine götürülen mermer kabartmalar incelendiğinde bunların Bizans, Lidya ve Friky devirlerine ait olduğunu ve pek çok tarihi geçmişi yansıttığı anlaşılır. Kula'nın Musalca mevkiinde görülen mezar kalıntıları burada eski bir Lidya şehrinin varlığını gösterir.

Lidya Krallığının yıkılmasından sonra İran (Pers)lilerin egemenliğine giren Kula ve çevresi eski önemini yitirmiş, bu durum Makedonya Kralı Büyük İskender'in Asya Seferine kadar sürmüştür.

Makedonya Krallığının yıkılmasından sonra kurulan Bergama Krallığı'nın M.Ö. 189'da Gediz ve Akhisar arasında meydana gelen Mafnasia (Manisa) savaşı sonucu Alaşehir, Kütahya ve Bergama'ya giden yollar üzerinde bulunması tekrar önem kazanmasını sağladı.

M.Ö. 133 tarihinde bölge Romalıların eline geçti. Roma İmparatorluğu, M.S. 395'de İmparator Jeodas tarafından Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldı. Böylece Kula ve Çevresi Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içinde kaldı.

Kula'nın adı, Bizanslıların elinde iken Opsilion idi. Bunu Kula'nın 20 km batısındaki Malenio (Menye) ile beraber bir piskoposluk teşkil etmesinden anlıyoruz.

Romanos Diogenes'in 1071 tarihinde Malazgirt'te Alpaslan'a yenilip esir düşmesi sonucu Türklere Anadolu kapısı açılmıştır.¹⁶

XI. yüzyılın II. Yarısında (1075-1076) Türkmen Aşiretlerinin Kula ve çevresine kadar kısa zamanda yayıldıkları görülür. Anadolu Selçuklu hükümdarı Alaettin Keykubat zamanında Kula ve çevresi tamamen Türkler'in eline geçmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanmasından sonra Kula ve çevresi Germiyoğulları topraklarına dahil olmuştur.¹⁷

Anadolu Türk Beyliklerinden en önemlileri şunlardır:

Osmanoğulları:	Söğüt ve çevresinde
Germiyoğulları:	Kütahya çevresinde (Kula dahil)
Saruhanogulları:	Manisa ve Menemen'de
Aydinoğulları:	Birgi, Tire ve İzmir'de
Karesioğulları:	Balıkesir ve Bergama'da
Candaroğulları:	Kastamonu ve Sinop'ta
Hamitoğulları:	Eğridir, Isparta ve Antalya'da
Karamanoğulları:	İçel, Ermenek ve Konya çevresinde. ¹⁸

¹⁶ "Kula", İzmir, 1998, s. 5-6, (Kula Belediyesi)

¹⁷ "Kula Belediyesi Tanıtım Rehberi", İzmir, 1995, s.7

¹⁸ Ahmet Nural Öztürk, "Kula Katakekaumene (Yanık Yöre)", İzmir (Tarihsiz), s.126

"Kula" kelimesinin Türkler tarafından müstahkem şehirlere verilmiş bir isim olduğu, Türklerin eline geçtikten sonra Bizanslı yazarlar tarafından da kullanıldığı ifade edilir. Şimdilik kaydıyla söyleyebileceğimiz, Türkler tarafından fethedilen Kula'nın, en azından bir Bizans yerleşim merkezi olduğudur.

Germiyoğlu I. Yakup Bey 1300 yılında Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'ndan ayrıldıktan sonra Batı Anadolu'da Bizans'ın elinde bulunan merkezlere fetihler düzenlemiş; 1304 yılında Kula yakınındaki Alaşehir'i (Philadelphia) kuşatmış, ancak Bizans İmparatoru'nun yardıma çağırıldığı Katalan kuvvetlerinin gelmesiyle bu bölgeden geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bur kısım araştırmacı, Kula'nın ilk kez ve ne zaman Türk hakimiyetine girdiği konusunda bilgi vermeden, bu savaştan önce de Kula'nın Germiyoğulları'nın elinde bulunduğu, fakat Alaşehir kuşatmasının kaldırılıp Türkler'in geri ekilmeleri sırasında Katalanlar'ın Kula'yı da aldıklarını belirtirler.

II.Yakup Bey'in Kütahya'daki imaret vakfiyesinde yazılı olan "Güldi'yi ve Simav Gölü'ni dahi babam atası Mehmet Bey kafirden aldı." ibaresi, Kula'nın kesin olarak Germiyoğulları'nın eline geçişinin Mehmet Bey zamanında olduğunu gösterir. 1340-1361 yılları arasında hüküm süren Mehmet Bey'in, Kula'yı hangi tarihte aldığı bilinmemekle beraber Kula'daki Sungur Bey Hanı (Ribat)'na ait 1356-57 M. tarihli kitabeden, Kula'nın bu tarihten önce fethedildiği anlaşılmaktadır.

Germiyoğlu Süleyman Şah kızını Yıldırım Bayezid ile evlendirip, çeyiz olarak memleketin büyük bir kısmını Osmanlılar'a verdikten sonra beyliğin merkezini Kula'ya taşımış (1381); burada vefat ederek (1387) Gürhane semtinde yaptırılan türbeye gömülmüştür. Yerine geçen oğlu II.Yakup Bey devrinde Germiyoğulları'nın bütün toprakları Osmanlıların eline geçmiş (1390); Yıldırım Bayezid 1402'de Timur'a yenildikten sonra, II.Yakup Bey tekrar beyliğin başına geçerek babası zamanında çeyiz olarak

verilen yerleri de geri almıştır. 1411-1414 yılları arasında Karamanoğulları'nın eline geçen Germiyan toprakları, 1429 yılında II.Yakup Beyin ölümü üzerine kesin olarak Osmanlı idaresine girmiştir. Kula bundan sonra merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaletinin merkez sancağına, daha sonra da 1864'te Aydın Vilayeti'nin Saruhan Sancağı'na bağlanmıştır.

II. Bayezid devrine (1481-1512) ait tahrir defterlerine göre Kula'da üç mahalle (Uşaklı, Mihmad Mescidi ve Cami Mahalleleri) ve toplam 214 hane; 1520 tarihli defterlerde dört mahalle (Uşaklı, Mihmad Mescidi, Köhne Camii ve Seyfeddin Camii mahalleleri) ve toplam 273 hane; 1534 tarihli defterlerde yine dört mahalle ve toplam 235 hane bulunmaktadır. 1571 tarihli defterlerde ise iki mahalle (Uşaklı ve Köhne Cami mahalleleri) ve toplam 181 hane olduğu görülmekte ve hem mahalle sayısında hem de hane sayısında azalma dikkati çekmektedir. Günümüze kadar gelebilen ve önceki defterlerde adı geçen Seyfeddin (Kurşunlu) Camii mahallesinin son defterde neden yer almadığını bilemiyoruz.¹⁹

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Kula

Kütahya Sancağı hakimde yüzelli akçe kazadır. İbtida mahkemeye varub andan mukaddema haneniz sahibi Şeyhi Çelebiye varub Hayh ruhu mücessem deyüb hakire hayli izah ve ikram idüb gulamlarımın firar ettiğin bunlara sehl ifşa etdükde vallahi birader şunda bir bağ içre bir alay müsafirler gelüb meks itdiler varsekiz tevabileriniz ile alelgafle anlardan sual etseniz belki husuli mümkün ola didiler hemen yine mahkemeden bir alem alub bağlara vardım Hamdi Hüda bizim çelebilerimizin ikisi dahi bi bak ve bi perva kebab çevirir biri odun keser hemen kababı çeyiren ülamım kebabı birağub firar ederken kayd bend idüb öbür gulamın dahi giribanın ele alub bunları kaçıran herifleri meclisi ser'a getürüb yeniçeri serdarından adem getür didiler derhal serdar gelüb bunları şer'a iletdükde iki yanaşma hitmetkardır geldiler aldım didi gulamlardan sual etdükde şehirden bunları bir (biz) ayargub

¹⁹ Rüstem Bozer, "Kula'da Türk Mimarisi", Kültür Bakanlığı Yay., 123, Tanıtma Eserleri 30, Ankara, 1990, s.2,3.

aldığımız mal ve atlar ve rahatlar cümle bunlardadır. Bir gecede bizi bu şehre getürüb bu bağ evlerinde bizi hıfz iderlerdi deyu cevap idünce yeniçeri serdarı bunmarı zencire kayt bend idüp anlardan bize üç yüz gurusu cerime alıvürüb Hamdi Hüda memaliklerimiz ve sair serika olan havayıçlerimiz biküsür hasıl oldu Ve rüyamızı müzde eden sahibi hanemiz Şeyhi Çelebiye gelüb mübarek desdi şerifin bus etmeğe kasd etdikde rıza vermediler ve asla ahvale münasib bir güftügu etmediler Böyle bir ulu sultan Hane sahibi vakıamızda görüb işaretleri sebebiyle gulamlarımızı bulduk ve köleler taib ve tahir olup birin sünnet idüp Kula şehrinde azim şatmanlar idüp birkaç gün dahi seyir temaşa etdük bu Kula şehri yüzelli akçe kazadır ve nahiyesi Kuradır ve hakimi ve müftüsü ve serdarı ve kethüdayeri vardır Amma nakibi eşşakdadır Zira Uşşak ile bu Kula şehrinin mabeyni sekiz saatlik yerdir ve şehri düz bir sahrada bağlı ve bahçeli ve bir ferah efz (a) yerdir ve cümle sekiz mahalle ve bir ikiyüz toprak örtülü mamur ve müzeyyen hanei zibadır Cümle yirmidört mihrabdır Cümleden cemaati kesireye malik çarşı içinde Kurşun Örtülü ve bir musannan kargir minarei mefzunlu Hoca Seyfettin Camii gayet musanna ve müferrih camidir Amma sakfı toprak örtülüdür ve Hacı Abdurrahman camii bu dahi kargir bina Kurşunludur Maada kurşunsızdır camilerdir ve mesaciddir ve üç hamamı var biri Sungur Bey hamamı ab havası gayet latifdir ve biri Kubbetdin hamamıdır ve cümle ikiyüz dükkandır Amma Uşşak şehri gibi bezazistanı yukdur Lakin cemii bıkiymed eşyalar bıkeymed rayegan bulunur ve altı hanı vardır ve onbir mektebi sıbyanı var ancak imaret ve medreseleri yokdur ve ab havası gayet latif olduğundan mahmut ve Mahbubeleri gayet çoktur ve memduhatından beyaz ekmeği ve Uşşak gibi bunda dahi zikiymet haliçe ve zeliler ve kırmızı ve elvan kilimleri meşhurdur.²⁰

²⁰ Evliya Çelebi, "Seyahatname", Anadolu Suriye, Hicaz (1671-1672), C.9, İstanbul, 1935, s.51-52.

Şemseddin Sami'nin Kamus-ül Alam Kitabında Kula

Kula Aydın vilayetinin Saruhan Sancağında ve Manisa'nın 180 km. şarkında olarak "Divit" dağı denilen sönmüş bir burkan'ın eteğinde kaza merkezi bir kasaba olup 10041 ahalisi, bir Rüştiye ve birkaç iptidaiye ile bir, iki Rum ve Rahibeler tarafından idare olunur etfal medrukeye muhassas bir firenk mektebi, cenube doğru pek münbit ve mahsuldar bir ovası, kilim ve sair mamulâtı, işlek ticareti, 30 camii mescidi, iki kilisesi, üç hamam, iki hani, 15 çeşmesi, geniş sokakları, müceddet çarşısı ve hanelerin etrafında bahçeleri ve ağaçları vardır. Pek eski bir kasaba olup, bazı asar antika var ise de , ismi kadimi ne idüğü anlaşılamamıştır.

Kula kazası şimalden Hüdavendikar vilayeti ve Gördes kazasıyla, garben Demirci ve Gördes ve Salihli, canüben Alaşehir, Şarkan dahi Eşme kazalarıyla mahdut olup, Selendi ve Mendehure (Kemaliye nahiyeleriyle beraber 98 karye ve 29111 ahaliye camidir ki, bunların yalnız 2144'ü cemaat muhtelifiye mensup gayri müslüm ve kusuru kamile müslimdir. Mesahai sathiyesi 1681 km murabbası olup 400 km arazii mezrua, 1251 km dağlık ve arazii aliye, 20 km mera ve 40 km. liği ormandır. Mahsulat zehair mütenevvie ile pamuk ve meyve ve sebzeleri envaildan ibaret olup hayli miktar palamut dahi çıkar. Koyunları çok olup yapağasından mahallinde halı ve kilim yapıldıktan sonra bir hayli miktar da İzmir'e indirilerek ihraç olunur.

Kula kasabası, İzmir ve Manisa'dan gelen demiryolu hattının munafıkından olan Alaşehir'e şose ile merbut olup bu vasıta kazanın ihracatını ve ticaretini teshil ediyordu. Bu kazanın yapağısı güzel olmakla halıların da makbul olup senevi 3600 metre kadar 865.000 Frank kıymetinde halı çıkar. Ekser arazisi Burkani olup Ezminei kanimede yanmış mamayla "Katakkavmeni" kesmiye olunurdu. Şarabının nefasetiyle meşhur idi. İstrabon tarafından tarif olunan 3 bürkan ağzı elyevm mevcuttur. Merkez kaza kadim olduğu gibi, Menye karyesi dahi eski meunya, Selendi karyesi eski Selendes, Davala karyesi de Tabale Medinei kadimesinin mahallinde vakidir.

Kula kasabası civarında Emirhamam ismi ile nafi bir kablıca mevcuttur. Mermer ocağı hükmünde olan Yıldız Mevkiinde dahi bir çok heykeller vasair asar mevcuttur. Gediz nehri kazayı şarktan garbe şakredüp şimalden gelen Selendi Suyu dahi bunu mansub olup.²¹

Yunan ordusu, Paris Barış Konferansı'nda İzmir'e çıkartma yetkisi alınca 15 Mayıs 1919 tarihinde bunu gerçekleştirdi.

Yunanlılar 15-29 Mayıs arasında Ege içlerine kadar yayıldılar. İzmir'in işgalinden bir hafta sonra Yunanlı'lara karşı ilk direnme hareketlerini örgütlemeye çalışan Albay Bekir Sami Bey'in Kula'ya gelmesiyle batı Anadolu'da Kuvay-i Milliye hareketi canlandı. Albay Bekir Sami Bey teşkilatlanmayı Kula'dan yürütüyordu.

Batı Anadolu'da Kuvay-i Milliye'nin oluşmasında büyük katkıları olan Albay Bekir Sami Bey, aldığı emir üzerine 56.Tümeni Bursa'da teşkil etmek amacıyla 21 Haziran'da Kula'dan ayrıldı.

Yunan birlikleri muharebe yapmaksızın 24 Haziran 1920'de Kırkağaç ile başlattıkları ilerleme ilk Soma, Salihli, Alaşehir ve 28 Haziran 1920'de Kula'ya girdiler.

Anadolu'da Yunan işgali devam ederken Mustafa Kemal'in Anadolu'da örgütlenmesi yavaş yavaş başarılı sonuçlar veriyordu.

30 Ağustos Dumlupınar Başkumandanlık Meydan Savaşı sonucu düşman kuvvetleri geri çekilmeye başlamıştır.

4 Eylül akşamı 1. Kolordu II. Tümen Kula'ya girerek Yunanlıların geri çekilmesini ve Kula'yı terk etmelerini sağladılar.²²

²¹ Şemseddin Sami, "Kamus-ül Alam", C.5 İstanbul, 1314, s.3766

²² "Kula Belediyesi Tanıtım Rehberi", İzmir, 1995, s. 8

Yunanlılar kaçarken memleketin ileri gelenlerinden Mehmet Keleşoğlu, Kaymakam Ragıp Bey, Yahya oğlu Süleyman Bey, Halil Körezlioğlu, Mustafa Softaoğlu ve diğer bazı şahısları yakalayarak Atina'ya rehine olarak sürmüşlerdir.

(Kurtuluştan sonra memlekete iade edildiler.²³)

İhsanoğlu Çetesi, Yunan takip müfrezeleri ve Rum çeteleriyle pek çok kez çatışmaya girmiştir. Adına türküler bestelenen İhsanoğlu Çetesinin reisi Yabaayak; Kula'nın Buruşuk Çiftliği (Cavurköyü)'nde Yunan takip müfrezesi ile yapılan çatışmada şehit olmuştur.

4 Eylül 1922 Kula'nın kurtuluş günüdür. Bu büyük gün için canlarını hiç çekinmeden feda eden şehitlerimizin anısına Demirkapı Mevkiinde bir abide dikilmiştir.

Abide de adları yazılı şehitlerimiz:

Kula'lı Şabanoğlu Mehmet (Yabaayak)
Kula'lı Buruşukoğlu Mehmet
Kula'lı Buruşukoğlu Adil
Kula'lı İhsanoğlu Hüseyin
Kula'lı Burgazlıoğlu Yunus Ahmet
Kula'lı Kilimci Gödelioğlu Fehmi
Kula'lı Kerimoğlu Şerif
Kula'lı Sandal Köyünden Sirkecioğlu Mustafa
Kula'lı Sandal Köyünden Köseoğlu Mehmet
Kula'lı Menye Bucağından Çobanoğlu Halil
Kula'lı Menye Bucağından Çakırahmatoğlu Ahmet
Kula'lı Menye Bucağından Yapıcıoğlu Mustafa
Kula'lı Kenger Köyünden İlyasoğlu Ali
Kula'lı Kenger Köyünden Akçaoğlu Mehmet
Kula'lı Kenger Köyünden Ayrıncıoğlu Ali

²³ İsmail Tosun, a.g.e., s. 40.

Kula'lı Kenger Köyünden Karamusoğlu Süleyman
Kula'lı Gölde Köyünden Kabakçioğlu Ahmet
Salihli Salihli Donbaylı Köyünden Mehmet
Salihli Salihli Arnavut Hasan
Alaşehirli Tabak Hüseyin
Alaşehir Caber Fakılı Köyünden Abdullah
Alaşehir Karacalar Köyünden Mehmet Ali
Demircili Kako Mehmet
Demircili Üşümüşlü Kamil Çavuş
Balıkesirli Ramazan Çavuş
Yenişehirli Kürtoğlu Necip
Kıbrıslı Şehidimiz Mehmet Topuz²⁴

ATATÜRK'TEN BİR HATIRA

Kurtuluş Savaşımız başarı ile sona erdikten bir süre sonra Atatürk, Ankara'dan İzmir'e geçerken Alaşehir tren istasyonunda karşılayıcılar arasında Alay Müftülüğünden mütekait ve Atatürk'ün yakın arkadaşlarından Kula'lı Hamdullah Efendi (Hamdullah Çil) başkanlığında Kula heyeti de var. Atatürk Hamdullah Efendiyi görür, trenden inerek yanına yaklaşır, boynuna sarılıp öpüşürler. Hamdullah Efendi, yanındakileri göstererek "Kula heyeti olarak zatı alilerini arzı tazimata geldik, Kula'yı şereflendirmenizi isterler" deyince, Atatürk, gelen heyetin birer birer ellerini sıkar ve "Ben Kula'lıları çok severim, Kula gençlerinin geçmiş tarihimize ve milli mücadelemizdeki kahramanlık ve fedakarlıklarını biliyorum. Kula'lılara selam söyleyin, ilk fırsatta Kula'yı ziyaret edeceğim..." diye taltif etmiş, ne yazık ki bu vaad gerçekleşmemiştir.²⁵

²⁴ A.N.Öztürk, a.g.e., s.141-142

²⁵ İsmail Tosun, a.g.e.,s.61

1.4. KULA'DA TARİHİ ESERLER

İlçe, tarihi ve coğrafi özellikleri bakımından, yurdumuzun önemli turistik bölgelerinden biridir. Volkanik dağları, tarihi eserleri, doğal güzellikleri, tarihi evleri, kaplıcası,soğuk su kaynakları ve yeşil Gediz vadisiyle çok güzel ve gönül alıcıdır.

Şehircilik yönünden eski ile yeni yan yana ve uyum içindedir. Çatılar birbirine dostça yaklaşan tarihi Türk ve Rum evleri, eski mahallelerin dar sokakları dikkati çeker. Bunun yanında Ankara asfaltına doğru genişleyen yeni mahalleler; ana caddeleri, kaldırımları ve asfaltlanmış yollarıyla düzenli bir şekilde kurulmuştur.

Bir tarafı Gediz'e dayanan, bir tarafı da 1550 rakımlı Umur dağının eteklerine uzanan yörenin; bu iki zıt doğa ortasında volkanik tepeleriyle görkemli bir görünüşü vardır.

Gediz, Kula'nın 5 km. yakınından geçmektedir. Gediz'in etrafı bağ, bahçe ve bostanlıklarla kaplıdır. Soğuk su kaynakları, taze Balıklarıyla Gediz vadisi (Acısu) yazın tadına doyum olmayan fevkalade bir piknik yeridir.²⁶

1.4.1. Kula Volkanları

Antik çağın eni korkutucu tanrılardan birisi, Hepaistos idi. Dökümhaneleri yer altı derinliğinde yanardağların kaynağındaydı. Yanardağların ürkütücü patlamaları onu öfke belirtisi sayılırdı.

²⁶ A.N.Öztürk, a.g.e., s.61

Resim 1. Kula'da Peri Bacaları

1.4.2. Camiler

Eski Camii, Kurşunlu Cami Hhoca Seyfeddin Cami), Hacı Abdurrahman Cami, Soğukkuyu Cami, Necip Cami, Paşa Cami, Hacı Recep Cami, Emre Cami.

1.4.3. Türbeler

Süleyman Şah Türbesi, Tahir Efendi Türbesi, Mahmut Dede Türbesi, Bağlantı Sultan Türbesi, Tabduk Emre ve Yunus Emre Türbesi.

1.4.4. Hamamlar

Yeni Hamam (Çin Çin Hamamı), Kula Emir Hamamları, Küçük Hamam,

1.4.5. Hanlar

Sungur Bey Hanı (Ribat)²⁸, bugün Kula'da Velioğlu Hanı, Sapçı Hanı, Zincirli Han gibi bazı yapılar varsa da, orijinal durumlarını tamamen kaybettiklerinden tarihleri konusunda bir şey söylemek mümkün değildir.

1.4.6. Çeşmeler

Tarihi şehir dokusunu günümüze kadar iyi bir şekilde koruyabilen Kula'nın, dokuyu tamamlayan karakteristik özelliklerinden birisi de çeşmeleridir. Bunlar toprak seviyesinden üç, dört metre aşağıda, on- onbeş basamakla inilen, halkın "çukur çeşme" tabir ettiği su tesisleridir.

²⁸ Ribat Kelimesi Anadolu'da genellikle han/kervansaray için kullanılmaktadır.

Eski Çeşme, Beş Ulalı Çeşme, Hocacı Çeşme, Buruşuk Çeşme, Çırçır Çeşme, Alan Çeşme, Körhane Çeşme, Çarşı Çeşme, çukur Çeşme, Paşa Camii Çeşmesi olmak üzere toplam on tanesi bilinen bu çeşmelerden dokuzu kapatılmıştır.²⁹

1.4.7. Köprü

Bahas köprüsü (Boğaz Köprüsü)

1.4.8. Kenan Evren ve Etnografya Müzesi

Kenan Evren'in Kula'da doğduğu ev bugün müzedir. Osmanlı Devletli Türk Yapı Sanatı'nın özelliklerini taşıyan bu ev, iki katlı ve bahçelidir. Müze olarak 23 Kasım 1985 tarihinde Kenan EVREN tarafından açılışı yapılmıştır.

Kenan Evren 7 Temmuz 1917 tarihinde Kula'nın Akgül mahallesi'nde 49. Sokaktaki bu evde doğmuştur.

1.4.9. Kula Evleri

1.4.9.1. Ev ve İnsan

Ev, insanın fizyolojik, sosyolojik, estetik ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı bir yapıdır. İnsanoğlu yüzyıllardan bu yana sürekli olarak yaşadığı fiziksel çevresi değiştirmekte, evini de sahip olduğu çevre ve kültür ortamına uydurmaktadır.

²⁹ R. Bozer, a.g.e., s. 78.

Yapılan kazılar ve araştırmalar, insanın ilk mimari faaliyet olarak kendisine ve yapmaya giriştiğini ortaya koymuştur. Yontma taş çağında başlayan bu gelişme daha sonra kerpicin kullanılması ile büyük köy yerleşimlerinin kurulmasına yol açmıştır. Tunç çağında büyük kentler kurulup, devletler ortaya çıkarken, buna paralel olarak ev mimarisi de gelişti ve bazı ev planları yaygınlaştı.

Tarihi çağlardan sonra her bölgede iklim ve malzeme şartlarına bağlı olarak belirli ev tipleri ortaya çıktı, konaklar, saraylar inşa edildi. 20. Yüzyılın başlarında beton, demir gibi malzemelerin kullanılışı ve makineleşme başlayınca, eski geleneksel mimari hızla terk edilmeye başladı.

İnsan yaşadığı toplumun kültür ve geleneklerini, yaşadığı coğrafya parçasının iklim özellikleriyle birleştirerek, biçimlendirir. İnsanların davranış biçimleri gibi mimari faaliyetleri de gelenekseldir. İklim gibi yapı malzemesi de mimarinin yönlendirici bir unsurdur ve her ikisi de doğal çevreye bağlıdır.³⁰

Tamamen ahşaptan imal edilen bir köy evinin, bol yağışlı ve ormanlık bir alanda olmasının hemencecik anlaşılması bundandır. Veya kerpiç malzeme ile düz damlı yapılan bir köy evinin de, sıcak ve kurak bir iklimin ürünü olduğunu ifade etmesi gibi...³¹

Kula, yaşam biçimi, doğa ve mimarinin bütünleşmesiyle oluşmuş geleneksel yapısını günümüzde de koruyabilen birkaç özgün yerleşmeden biridir. Burası, arnavutkaldırımı sokakları, bakımlı bahçeleri, taş döşeli avluları, sağlam, tüm öğeleri işlevsel evleriyle, Osmanlı-Türk kenti görünümündedir. Yapılar, açık sofaları, avluları, sokağa uzanan kafesli çıkmaları, köşkleri, vitraylı alçı kafa çıkmaları, köşkleri, vitraylı alçı kafa pencereleri, tavanları, nakışlı dolaplı, ahşap ya da alçı bezemeli ocakları, minderli, yastıklı rahat sekileriyle Türk evinin tüm özelliklerini yansıtmaktadır.

³⁰ Dr. Haşım Karpuz, "Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri", KBY. 562, YDBSTD. 5-4, İLB. Ankara 1993, s. 1.

³¹ Doç. Dr. Suphi Saatçi, V. MTHKKMKSB., KBY., 1904, HAGEM: 249, SKBD: 56, Ankara 1997, s. 343.

Kent, İzmir-Ankara karayolunun kuzeyinde, Kara-Divlit Dağı eteklerinden güneye doğru yayılmaktadır. Oldukça yoğun bir yerleşim gösteren eski kentte, bir arabanın güçlükle geçebileceği darlıkta, girintili çıkıntılı arnavutkaldırımı sokaklar alanın eğimine uymaktadır; kimileri de çıkmaz sokaktır. Yolun iki yanı kayrak taşı döşeli kaldırımlıdır. Sokaklar, suyun toplanıp akabileceği biçimde ortaya doğru eğimlidir. Bunların darlığı yüzünden ev ya da avlu duvarlarının köşeleri, dönüşü rahatlatmak biçimde planlanmıştır. Bu kesimde halk, motosiklet ya da bisiklet gibi araçlarla evinin avlusuna dek ulaşabilmektedir.

Kapalı bir yaşamın egemen olduğu yörede evler, çok yüksek, sağır duvarlarla sokaktan ayrılmış, böylece avlu ve hayatta geçen yaşamın gizliliği sağlanmıştır. Yapılar bağlar bahçeler içine serpiştirilmiştir. Kent "yeşilin bol olduğu, ancak her evin kendi yeşilin bol olduğu, ancak her evin kendi yeşilini kendi avlusunda yetiştirdiği" bir yerleşme görünümündedir.

Yörede kara iklimi egemendir; kışlar soğuk, yazlar ise çok sıcak ve kurak geçer. Bu yüzden yapıların ana duvarları kalın örülerek (50-100 cm) sıcak ve soğuğa karşı korunabilmektedir. Ayrıca kuzey- güney yönünde yapılar yazları serinletici imbat rüzgarlarından yararlanılmaktadır.

Kent volkanik bir alana kurulduğundan geleneksel yapı gereci taştır. Evin çeşitli bölümlerinde değişik taşlar kullanılmaktadır. Sokaklar arnavutkaldırımı, yaya bölümleri kayrak taşı döşelidir. Yapıların bölme duvarları ve bacaları işlemesi kolay köfeke (küfeki) taşındandır. Yerkatı ve avlular koyu kurşuni kayrak taşı ile kaplanmaktadır. Temeller ve ana duvarlarsa kara taş denilen volkanik sert taştır. Köşelerde bu taşın örülmüştür. Geçmişte Kula ve çevresinde mermer ocakları bulunduğu için kimi evlerin kapı ve silmeleri mermerdendir. Ahşap hatıllarla güçlendirilen duvarlar, samanlı çamurla ya da kireçle sıvanmaktadır. Özellikle üst katlarda ahşap çokça kullanılmaktadır. Döşemelerde, duvarlarda, çatıda yöreden sağlanan yuvarlak kesimli kavak; daha ince işlemelerde ise sarı çam

doğrama kullanılmaktadır. Evler genellikle iki –üç katlıdır. Kimilerinde odunluk, buğday ambarı, kiler olarak değerlendirilen birkaç bölmeli bodrum vardır. Üst katlar dışa taşılarak sokağın darlığından etkilenmeden mekan genişletilmektedir. Böylece sıcak yaz günlerinde sokağın gölgelik olması da sağlanmaktadır. Ayrıca kafesli köşkler balkon biçimli çıkmalar, geniş kaplamalı saçaklarla yapıların ön yüzünde devinim sağlanmaktadır. Özellikle baş oda çıkmalarının altı kapalıdır. Ahşap konsollular azdır.

Sarı çamdan, yalın görünümlü, çift kanatlı kabaralı kapıdan taş döşeli avluya geçilmektedir. Burası yeşillik, serin günlük yaşamın geçtiği bölümdür. Depo, ahır, mutfak, çamaşırlık vb. yerler avluya açılmaktadır. Kimi evlerde mutfak ve hela ayrı yapılardır.

Evler dış sofalı ya da iç sofalı yapılardır. Dış sofalıklarda avludan ahşap basamaklarla üst kata çıkılmaktadır. Asıl yaşama katı burasıdır. Önü parmaklıkla ya da kafesli hayat güneye açılmakta, odalar kuzeyde yer almaktadır. Köşelerde ve eyvanlarda odalara vardır. Eyvanlardan bir kapıyı, gelenleri görecekt biçimde yerleştirilmiştir. Kimi evlerde hayatın iki yanından çıkmalarla avluya açılan köşkler vardır. Bunlar da "dolapları , şekilleri ahşap kafesleri ile planın önemli bir mimari ögesi"dir.

Üç katlı, dış sofalı yapılarda ikinci kat hayat ve ona açılan odalardan oluşmaktadır. İki katlılarda ise yerden 1.50 metre yükseklikte, kışın oturulan ara katlar vardır.

İç sofalı evlerde kapalı basamaklarda, sofa ve eyvan, aynı ekseninde ortadadır. Bu planda da odalar sofa boyunca sıralanmıştır.

Kula evleri büyük aile yapısına ve özellikle yaşamının önemli bir bölümünü evde geçiren kadına göre düzenlenmiştir. Günlük yaşam yazları avluda bahçede ve hayatta kışları ise ara katta ya da ikinci katta geçmektedir. Bahçede tütün sebze meyve yetiştirilmektedir. Yazları avluda oturmakta, halı dokunmakta, çamaşır yıkanmakta, günlük tüm işler burada

yapılmaktadır. Geceleri de aile bireyleri avluda bir araya gelmektedir. Kışın halı tezgahları bu aylarda oturulan mekanlara taşınmaktadır. Odalar bağımsız yaşama biçimleri şeklinde düzenlenmiştir. Tümünde oturma yatma, yemek yemek için gerekli öğeler vardır. Odaların tüm öğelerinde işlevsellik ön plandadır. Gerekli dışında öğelere rastlanmaz, yalnızca baş oda düzeni ve bezemeleriyle öbürlerinden ayrılır. Tüm odaların kapıları tek kanatlı önleri eşiklidir. İç kapıların hayata bakan yüzleri çok iş ya da iç yüzleri yalındır. Baş odada seki üstü yaklaşık 40 cm yükseklikte basamakla papuçluktan (seki altı) ayrılmaktadır. Dolaplar İşlevlerine göre büyüklük çubukluk, testilik, peşkirlik, lambalık tembel deliği gibi adlarla anılır. Büyüklükler seki altı yönündedir. Yanlarda "gözenek" denilen kandil şişe vb. eşya konulan, bezemeli ahşap gözler vardır. Kimi dolaplar tavana dek uzanır. Kimilerinin üstü ise korkuluklu asma kat biçimindedir. Büyük dolaplardan birinin tabanı çinko kaplanarak yıkanma yeri olarak düzenlenmiştir. Kafa pencereleri ile ana pencereler arasından odaya doğru olan oymalı raflara değerli tabaklar bakırlar yerleştirilir. Tüm odalar ocaklıktır. Alçı ya da ahşap oymalı ocakların süslenmesi odanın önemine göre artmaktadır.

Dikdörtgen biçimli pencereler çift kanatlıdır. Bunların önü kiminde yarıya dek kiminde tümüyle ahşap parmaklıklı ya da kafeslidir. Bunların üstünde vitraylı geometrik motifli alçı kafa pencereler hem yüksek tavanlı odalara ışık sağlamak için hem de süs öğesi olarak yapılmaktadır.

Tavanlar tek ya da çift kaplamalıdır. İlki daha çok hayat tavanlarında uygulanmakta, girişlerin altı tahta kaplanmaktadır. Özellikle baş odada uygulanan ikinci türde ise tavan kaplaması üstüne yarım daire çatılarla geometrik bezemeler yapılmakta, araları işlemeli küçük parçacıklarla doldurulmaktadır.

Odaların tabanı ise ahşap giriş üstüne tahta kaplamadır. Evlerin tümü beşik ya da kırma çatılı kiremit örtülüdür. Geniş saçak altları düz ya da eğimli biçimde kaplanmıştır.

Günümüzde hem aileler küçüldüğünden hem de yaşlılar ısınma kolaylığı düz ayak olması ve mutfığa yakınlığı ile yer katında oturmayı yeğlediğinden üst katlar kullanılmamakta; kiler depo olarak değerlendirilmektedir.

İlçede XVIII-XIX. yy'da 359 sivil, 31 dinsel ve kültürel yapıyı korumak amacıyla gayri menkul eski eserler ve anıtlar yüksek kurulunca sit alanı içine alınmıştır.³²

Beyoğlu, Sofular, Çolaklar, Hacı Recepler, Bekirbeyler, Hacı Yusufiler, Gödeliler'in evleri bir çok turisti araştırmacı ve meraklıyı 18. Yy Osmanlı yaşamına götürecek niteliktedir.

Kula evlerinde ocakların üstünde dumanın odaya yayılmaması için davlunmaz denilen bir kısım bulunur. Tahtadan yapılan davlunbazlar oymalarla süslenir.

1.4.9.2. Kula Evlerinden Örnekler

1.4.9.2.1. Beyoğlu Evi

Kula'da 18. Yy'da Beyler sülalesi tarafından yaptırılmıştır. Dış sokak plan tipindedir. Odaların baş ve pencereleri sofaya bakmaktadır. İki köşk odası vardır. Birinci Beyoğlu evinde ocak üstünde iki kat ahşaptan yapılmış bir davlunbaz vardır. Davlunbazında ön yüzünde kalan işlemeli ve oymalı kısım cevizdendir. Altta kalan kısmı sert ağaçtan olup ocak yüzeyi katkılı alçı sıva ile sıvanmıştır. İkinci Beyoğlu evinde iç kapı rölevesi: Kula evlerinde iç kapılar 200-240 cm yüksekliğinde olup enleri 90 cm'yi geçmez bütün kapılarda eşik vardır. Bu eşikler kapı kasası genişliğinde 6-8 cm yüksekliğindedir. Bu kapılar küçük parçalarla meydana getirilmiştir. İç kapıların hayata bakan kısımları çok işlemeli olduğu halde diğer kaba olarak düzenlenmiştir.

³² Yurt Ans., AY. A.Ş., İstanbul 1982, C.8, s. 5613-5614.

Odaların ahşap kısmına oyulan ve çeşitli büyüklükte olan ve kapaksız dolaplara lambalar, kandiller ve bunun gibi süs eşyası konur. Kenarları oymalı, üzerleri bezeme ve nakışlarla süslüdür. Kapalı dolapların içine yatak yorgan konulanlarına yüklük denir. Bunlar bazen odanın bütün duvarını kaplar, duvar içine gömülü hücre şeklinde yapılmış dolaplara gömme dolap adı verilir. İçi raflı olan bu dolaplara elbiseler ve çamaşırlar konur.

Pencereler dört köşeli ağaç parmaklıklarla ve kepenklerle örtülüdür. Üst katın tavanları oyma ve nakışlarla süslüdür.

Tavan süslemeleri Kula evlerinin özel ve önemli bir bölümünü oluşturur. Tavanlar ahşaptır. Ahşap tavan ya tahta çubuklarla ve şekillerle veya nakışlarla süslüdür. Çubukların tahta aralarını kapamak gibi bir fonksiyonu da vardır. Süsleme resim olsun, tahta olsun, genellikle iki şekildedir.

- a) Göbek Süslemeleri,
- b) Kenar süslemeleri.

Tahtaya tahta ile yapılan süslemelerde daha çok geometrik şekiller kullanılır. Kula evlerinin tavanları

- a) Tek kaplamalı tavanlar
- b) Çift kaplamalı tavanlar şeklindedir.

1.4.9.2.2. Küçük Gölde Evleri

19. yy'da Gödeliler sülalesi tarafından yapılmıştır. Orta sofalı plan tipindedir. Büyük Gödeliler evi ile bağlantılıdır. Her iki evde aynı aile tarafından yaptırılmıştır. Evin iki merdiveni bulunur. Bunlar karşılıklı olmak üzere sofaya açılan yan sofalara yerleştirilmiştir. Odaların kapıları köşelemesine olduğu için sofanın orta kısmı genişlemiştir. Bu genişlemeden dolayı plan orta sofanın plan tipini andırmaktadır. Sofanın pencereleri

çıkmalıdır. Abdesthaneye sofadan geçilerek girilir. Eyvanların karşı karşıya gelmeleri sofanın genişlemesini sağlamıştır.

Sokak kapısı avluya açılır. Her evde mutlaka avlu bulunur. Ahır ve mutfakın bulunduğu birinci kat kısmen direkler üzerindedir. Ve genellikle yazın kullanılır.

Baş sofalı evlerde açıktan hayata merdivenlerle çıkılır. Baş oda, köşk oda ve eyvanlar hepsi üst kattadır. Bazı dış sofalı büyük evlerde zemin katın 1.5 metre yüksekliğinde bir kat daha görülür. Asma veya ara kat denilen bu katta kışın oturulur. Hayat yaz kış kullanılır.

İç sofalı evlerde: Orta sofa eksenlerinde merdivenler veya eyvanlar yer alır. Bu tip evlerde merdivenler kapalı hacimlerden çıkmaktadır. Dış ve iç sofalı evlerin hayatlarında tavan göbekleri oda kapıları daima süslü ve motiflidir.

Yüklük ev ile beraber inşa edilen ilginç bir öğedir. Sözün kökeni belki de göçebelerin oradan oraya taşınırken yataklarına yük olarak baktıkları çağdan kalmadır. Bütün odalar yatak odası işlevini de gördüğü için bunlar her oda da bulunur. Akşam olunca yorgan döşek yüklükten çıkarılıp ortaya serilecektir.

Ocak, dolap, sedir, raf yapının tüm mimarisinin ayrılmayan parçalarıdır. Türk odasını oturacak hale getirmek için kullanılan eşyalar bu mimari öğeler görsel olarak tamamlayan ve yeterli bir konforun şartlarını sağlayan, şilte, yastık, kilim ve örtülerden ibarettir. Türk insanının en eski yaşantısından beri aşına olduğu dokumacılık ürünleri odanın döşemesini, sedirlerini ve pencerelerini bir renk cümbüşü ile donatırlar.

Türk evinin en karakteristik ögesi, sofa ya da hayat denilen, odalarla eyvan üzerinde uzanan açık galeridir. Sofa sözcüğünün daha sonradan kazandığı yaygın anlam kapalı bir hacim ifade eder. O bakımdan bu gün sofa terimini burası için kullanmak yanlış anlaşılmamalıdır. Bu açık hacim, değişik bölgelerde hayat, sergah, yazlık, ev ortası gibi adların yanında soga adını da taşımaktadır. Kullanışa bağlı bir anlatım gerekirse, genellikle odaların duvarlarının uzantısı arasında kalan ve bir tarafından avlu ya da bahçeye açılan hacimlere Hayat diyebiliriz. En çok kullanılan ve belki en güzel terimde budur. Hayat genel bir sürkilasyon alanıdır. Fakat tıpkı eyvan gibi, bazı bölümlerinde oturma köşeleri meydana getirilir. Bunlar Türk evinin dış mimarisinde etkileyici motifler halinde kullanılan Köşk'lerdir. Türk evi dekorasyonunun başlıca ana malzemesini, dokuma teşkil etmemiştir. Onun dışında süs ocağın alçı Dekorasyonu'nu da çevresindeki alçı veya ahşap hücrelerin oymalarında ve özellikle dolapların kapılarının ahşap işçiliğinden toplanır. Kullanılan bezeme motifler, geleneksel sözlüğün bitkisel ya da geometrik örnekleridir. Fakat büyük sanat eserlerinde görülene göre daha az incelmış bir teknikle meydana getirilmişlerdir.

Tarihi Kula evleri genellikle iki kattır. Ahşap olarak yapılmıştır. Üst katlar sokağa doğru çıkıntılıdır. Kiremitle örtülü damlar bir saçak yaparak biter. Bu saçakların alt kısımlarında süslemeler vardır. Pencerele, tahta kepenklidir.

İkinci katta avluya bakan ve yazın kullanılan önü açık sofaya hayat ismi de verilir.

Odalarda bir ocak ve kapakları süslemeli dolaplar bulunur. Eski Türk evlerinde dolap çeşitli işler için kullanılır. Ve çeşitli adlar alırdı. Bunları kapılı ve kapısız olarak ikiye ayırmak mümkündür.³³

³³ A.N.Öztürk, a.g.e., s. 45-47.

1.4.9.3. Kula'da Kapı Süsleri

Bir mimarlık yapısı, sadece üstü örtülmüş duvarların hapsettiği mekanlardan ibaret değildir. Boşluğuna varıncaya kadar, hapsedilmiş mekan, bir takım yollara başvurularak daha hareketli, daha zengin, daha yaşamı güzelleştirecek biçimlere ulaştırılabilir. Bunun çeşitli örneklerinden biri de, kapı tokmaklarıdır. Kapıyı çalıp ziyareti evdekilere haber vermeye, tutup çekerek kapatmaya yarayan kulp ve tokmaklar yalnızca fonksiyonları dolayısıyla değil, estetik değerleri bakımından da bir devrin sanat görüşünü, anlayışını dile getiren eserlerdir.³⁴

Türk zevki taş ve ağaç işçiliğinde olduğu kadar, demir işçiliğinde de kendini göstermiştir. Kapı tokmakları, şakşaklar, anahtar ağızlıkları bir yerde belirli bir işe yararken, diğer yanda da estetik bir zevkin devamlılığını sağlamıştır. Bu yüzden adı geçen kapı unsurlarını sadece belirli bir işe yarayan demir parçaları olarak görmemek lazımdır. Sadece işe yararlılık ön planda tutulsaydı ortaya sanat değeri olmayan eğri büğrü demir parçaları çıkardı. Her şeyde olduğu gibi demir işçiliğinde de estetik ön planda tutulmuştur.

Kapıyı süsleyen parçalar şunlardır:

- a) Kabaralar
- b) Tokmaklar
- c) Şakşaklar
- d) Anahtar gireceği

**EC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMENTASYON MERKEZİ**

³⁴ Dr. İlhan Akbulut, Diyanbakır'ın Gökemli Evleri ve Kapı Tokmakları, TİBKSD, S. 28 Aralık 1995, Ankara, s.63-64.

1.4.9.3.1. Kabaralar

Kapı kanatlarını kuşağa bağlayan, genelde yuvarlak başlıklı, uzun çivilerdir. Kanatlara çakılan bu çiviler, kuşağı delerek arkadan dışarı çıkar. Çivinin dışarıda kalan kısmı kıvrılarak bağlı bulunduğu ağaca perçin edilir.

Kabaralar, bir yanda kapı kanatlarını kuşağa bağlarken, diğer yandan kapılarda bir süs ögesi olarak kullanılırlar.

Ocakta ısıtılan kabaranın önce gövde kısmı yapılır, daha sonra baş kısmı çekiçle şekillendirilir; ağaca girecek olan sivri uç ortadan keski ile ayrılır; tekrar çekiçle birleştirilir. Kabara ağaca girdikten sonra bu kısım tekrar ayrılarak sağlı, sollu perçin yapılır.

Paslanmasın diye kabaralar, kapıya çakılmadan önce kalaylanırlar.

1.4.9.3.2. Kapı Tokmakları

Tokmak adı verdiğimiz demir aksam, daha çok ses duyurmada kullanılır. Tek parçadan ibaret olan tokmak, köcek adı verilen bir bağlantı halkası ile kapıya takılır. Ayrıca tokmağın geldiği yere ayna adını verdiğimiz, ince sacdan kesilerek yapılmış süsler çakılır.

Bazen de tokmak olduğu gibi kapıya kakılır. Tokmağın değeceği yere kabara çakılır.

1.4.9.3.3. Kapı Şakşakları

Ayna veya göbek adı verilen bir parçayla, bu parça üzerine bağlantılı bir halkadan meydana gelmiş süs unsuruna şakşak denir.

Şakşaklar, hem kapı tokmağı gibi ses duyurmada, hem de kapı kanatlarını açıp kaparken kanatları çekmede kullanılır.

Sade görünüşlü şakşaklar, fazla işçilik istemeyen kapı süsleridir. Bir göbek, bir halkadan ibarettirler.

İnce işçilik isteyen kapı şakşakları daha ince sacdan veya oldukça kalın tenekeden yapılır. Makas, zimba, burgu gibi aletlerle çok ince desenler verilir. Bu desenlerden bazıları, halı desenleri kadar zariftir.³⁵

Kapı tokmak ve şakşakları genellikle ahşap kapı üzerine monte edilmiştir. Her kapı tokmağı veya şakşağı ayrı bir ses çıkarır. Elli tokmaklar ile Türklerin, Türk İslam Kültürünün "dahalet" denilen eline dokunduğın kişiden sana kan düşmanı da olsan asla kötülük gelmeyeceği inancı: Eve gelen ev sahibinin elini tutmuştur ve ondan kötülük gelmez. Eve gelenden de ev sahibine kötülük gelemmez.

Kapı tokmağı eve gelen erkeklerin çaldığı, kapı şakşakları ise eve gelen kadınların çaldığı bölümlerdir. Kısaca eve gelen ziyaretçi erkeğe tokmağı çalar, tokmak çaldığında ise kapıyı varsa evdeki erkek açar, yoksa kadınlar örtünüp açarlar. Kapı şakşağı çalındığında da kapıya gelen kadındır.

Ayrıca diyebiliriz ki evin tokmak ve şakşak durumu o ailenin geçmişteki maddi durumunu da bize yansıtmaktadır.³⁶

Kula'da işlevlerini yitiren kapı tokmakları gün geçtikçe azalmakta ve kapılarla beraber yok olmaktadır.

³⁵ Kutlu Özen, "Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı Süsleme Sanatı", KBTMFADY: 61, TFA, Ankara 1985/1, s.56-58.

³⁶ Uğuroğlu Barlar, "Halk Bilim Açısından Safranbolu Evleri Kapı Tokmakları", V. MTHKKMKSBB, KBY. 1904, HAGEM: 249, s. 108-110.

2. BÖLÜM: KULA'DA GELENEK VE GÖRENEKLER

2.1. EVLİLİK TÖRENLERİ

2.1.1. Kula Merkezinde Düğün Törenleri

2.1.1.1. Evlenme Çağı ve Kız Beğenme

Kula'da evlilikler genellikle görücü usulüyle olur. Kız ve oğlanın birbirlerini beğenip konuşmaları yaygın değildir. Kız ve erkeklerin birbirlerini görüp beğenmesi Mart Dokuzu, Hıdırellez, aile gezmeleri, nişan, düğün ve bayramlarda olur. Bazen de aile dostlarının tavsiyesiyle oğlan ve kız birbirine gösterilir. Kula'da çok az da olsa denişik şeklinde evlenmeye rastlanır. Kızları bir tane veya sakat olan aileler içgüveyi alır. Çok eskiden beşik kertmesi şeklinde evlenmelere rastlanmaktaydı. Zengin aileler çocuklar doğunca birbirlerine beşik kertmesi yaparlardı. Kula'da tek eşli evlilikler hakim durumdadır. Önceleri mal dışarı gitmesin diye yakın akraba evlilikleri yapılırdı. Günümüzde git gide azalmaktadır. Dul kadın veya dul erkekle evlenme olur.

Erkeklerde evlenme yaşı 20-25, kızlarda 16-25 yaş arasındadır. Erkek askerden gelince istemese de ailesi tarafından evlendirilir. Erkek, kızda evlenme isteğini annesine belirtir. Evlenemeyen kız ve erkeklerin kısmetini açmak için hocalara gidilir.

Alınacak gelin kızda aranan vasıflar: Hanım, saygılı, temiz, elinden iş gelmeli, sakat olmamalıdır. Kız verilecek erkeğin kumarı, içkisi, kötü alışkanlığı olmamalıdır. Ailesini geçindirecek bir işi olmalıdır.³⁷

³⁷ Şubat 1998 Kula'da Feti Şadan ile yapılan görüşme.

2.1.1.2. Kız İsteme (Dünür Gitme)

Kızı istemeden önce kız evinin ağızı aranır. İstemek için kız evine oğlan evinin hatırı sayılır akrabaları veya komşulardan üç-dört yaşlı bayan gönderilir.

Kızın yaptığı kahve içilir. Kız odada yokken kız annesinden isterler. Kız annesi hemen olur demez. Anne durumu babaya açar. İlk istemede kız verilmez. En az üç kez kadınlar gider. İki gün sonra bir daha gidilir. Kız tarafı bu işe olumlu bakıyorsa kız annesi, babası bilir der.

Kız verilmeyecekse, ilk seferde "nasibinizi başka yerde arayın" denir. Kız babası uygun görürse "buyursunlar gelsinler" der. Oğlan evinden gündüz kadınlar akşam da erkek ve kadınlar olmak üzere kız evi ziyaret edilir.

Kız istemeye gelenlere "hoşgeldiniz buyrun" denir. Kahve, kolonya ikram edilir. İkinci kez gelen dünürçülere kız verilmeyecekse kahve ikram edilmez. Görücüler kızın güzelliğini, temizliğini, konuşması ve davranışlarını dikkatle izlerler. Kız beğenilirse birkaç gün sonra dünürçüler gönderilerek "Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle kızınızı,....., oğlumuz ya istemeye geldik" sözleriyle kız istenir. Kız tarafı dünürçülere cevap vermek için birkaç gün süre ister. Bu süre içerisinde kız ailesi damat adayının her yönünü araştırır. Kız ailesi bu evliliği uygun görürse oğlan evinin bir dahaki gelişinde kız babası "Allah yazılarını yazdıysa bende verdim. Allah nasip ettiyse" der. Daha sonra söz kesme ve el öpme günü kararlaştırılır. Bu arada bu birlikteliğin tatlı gitmesi için oğlan evi tarafından getirilen lokumlar yenilir.

Söz kesme gününe kadar iki ailenin büyükleri gelin adayını çarşıya çıkarırlar (Genellikle Salihli'ye veya İzmir'e gidilir). Gelin adayına söz kesmelik yüzük, bilezik, elbise, iç çamaşırı, ayakkabı, çanta, terlik vb. gibi eşyalar alınır. Damat içinde kız tarafı yüzük, gömlek, terlik ve iç çamaşırı alır.

Ayrıca söz kesim gecesi için bisküvi, çay, kahve, lokum, sigara, çay şekeri, kolonya, içecek, kuru pasta alınır. Oğlan evi bu alınanları sözün yapılacağı gecenin gündüzü süslü paketler yapıp, tepsiler içinde kız evine gönderir. Tepsileri getirenlere kız evi tarafından hediyeler verilir. El öpme ayrı bir gün olacaksa bunlar tekrarlanır.³⁸

2.1.1.3. Söz Kesme (Şerbet İçme)- Küçük Nişan

Oğlan evi damat adayı ve yakınlarıyla birlikte kız evine giderler. Söz kesmeye eskiden yaşlılar, kadınlar, erkekler giderdi. Şimdi gençlerde gidiyor. Her iki tarafın yakınlarına oğlan evinin aldığı yiyecek ve içecekler ikram edilir. Her iki tarafın uygun gördüğü bir kişi kısa bir konuşmayla söz yüzüklerini takar. Sözlünen çift önce anne ve babalarının daha sonra orada bulunanların ellerini öperler. Oğlan annesi kıza bilezik veya yüzük takar. Oğlan babası da zarf içinde para verir. Paranın miktarı oğlan evinin maddi durumuna göre değişir. Bu para, kız tarafı eksiklerini gidersin diye verilir. Aynı gün veya daha sonra nişan günü, takı ve giysilerin neler olacağı, nereden alınacağı belirlenir.

Söz kesme eskiden mahalle camilerinde veya çarşı camilerinde yapılırdı. Kız ve oğlan tarafı lokum götürür, şerbetler içilir, hoca tarafından "felancalın oğluna, felancanın kızını söz kestik" der. Böylece söz tüm çevreye duyurulmuş olurdu.³⁹

2.1.1.4. Güvey Bakma

Söz yüzükleri takıldıktan sonraki gece kız tarafı toplanıp kadın-erkek beraber güvey bakmaya giderler. Erkekler bir odaya, kadınlar bir odaya oturur. Damat erkekler arasında oturur, hoşgeldiniz der. Daha sonra kadınlar tarafına alınır. Bir sandalyeye oturtturulur. Yaşlılardan biri sorar:

³⁸ Şubat 1998 Kula'da Ayşe Şadan ile yapılan görüşme.

³⁹ a.g.k.k.,

- Oğlum nasılsın? İyimsin?
- İyiyim sağolun, siz nasılsınız.

Bir kişi daha sorar, olmazsa bir kişi daha sorar. Burada amaç damadın konuşmasında, davranışlarında bir bozukluk olup olmadığını anlamaktır. Damat daha sonra cebinden bir paket sigara çıkararak yaşlı bayanlara ikram eder. Damat daha sonra erkeklerin yanına döner.

Feti Şadan'ın anlattığı bir anı:

Gümecik Mustafa'yı istemediği bir kızla söz kesmişler. Güvey Bakma gecesini, Gümecik Mustafa ben bu kıztan nasıl kurtulurum diye düşünmektedir. Yaşlı kadınların arasına girince, kadınlardan biri sorar.

- Oğlum nasılsın?
- İyiyim teyze. Siz nasılsınız?

İkinci soruyor, üçüncü soruyor, dördüncü soruncaya kadar Gümecik Mustafa dayanamıyor.

- İyi olmayan deys gelip karşınıza oturmaz der. Ve dışarı çıkar, ertesi gün söz bozulur.

2.1.1.5. El Öpme

Söz kesmeden sonra yapılır. Akrabalar oğlan evine davet edilir. Oğlan evi kağıt kalem alır kıza takılan takılar tek tek yazılır. Çay, kahve faslı bittikten sonra kız el öpmeye çıkar. Orada toplanan paralara kayın pederde para ekleyerek geline verir.⁴⁰

⁴⁰ Şubat 1998 Kula'da Feti Şadan ile yapılan görüşme.

2.1.1.6. Nişan-Büyük Nişan

Nişan tarihine yaklaşıldığı günlerde, her iki ailenin büyükleri çarşıya çıkararak kız ve oğlana çeşitli giyecekler alırlar. Bu arada nişan yüzükleri ve diğer takılar da alınır. Eğer her iki aile birbirlerine benek koymak isterlerse (Benek yakın akrabalara da hediye almaktır). Yakın akrabalara ayrı ayrı hediyeler alınır. Alınan bu hediyeler tepsilerle kız evine gönderilir. Kız evi de aldığı hediyeleri bir tepsi baklava ile birlikte oğlan evine gönderir.

Nişan takı merasimi ile başlar. Gelin ve damat adayı ortaya çıkar. Bir tepsi içinde yüzükleri bir kız getirir. Nişan yüzüklerini takacak bir aile büyüğü kısa bir konuşma yaparak nişan yüzüklerini takar, kurdelasını keser. Takı töreni sona erdikten sonra nişanlılar aile büyüklerinin ve davetlilerin ellerini öperler. Kız evi misafirlere oğlan evi tarafından gönderilen çerezleri ikram ederler (Genellikle lokum, şerbet, limonata, kahve ve kolonya ikram edilir.)⁴¹

Eskiden nişanlılar birbirlerini kapıdan, pencere aralarından görürlerdi. Nişanlı taraflar birbirleriyle anlaşmazlarsa nişan bozulur. Nişandan oğlan vazgeçerse takılar kızda kalır, kız vazgeçerse takılar geriye iade edilir.

2.1.1.7. Nişan Ardı- Dünür Yemekleri

Kula'ya özgü yemekler vardır. Bunlar özel sahanlarda ikram edilir. Fide çorbası, pirinç çorbası, fırında oğlak (hali vakti yerinde olanlar) veya tabaklarda et, su böreği, mevsimine göre kışın bamya, yazın patlıcan, fasulye, pilav, susam böreği, keçi peynirinden hoşmerim.

⁴¹ A. N. Öztürk, a.g.e., s. 147.

Nişandan bir hafta veya 10 gün sonra oğlan tarafı yaptığı yemekler ve aile büyükleriyle kız tarafına yemeğe giderler. Yemekleri çocuklar taşır. Aynı şekilde kız tarafı da oğlan tarafına yemeğe giderler. Bu dünür yemekleri düğüne kadar birkaç kez tekrarlanır. Böylece aileler hem birbirlerini tanıma, hem de yakınlaşma fırsatı bulurlar.

Nişanlılık devresi uzun sürerse, dini bayramların birinci gecelerinde, Kandillerde, Mart Dokuzunda, Yılbaşında, Pişide, Hıdırllezde, kız evine gelin kız ve damada hediyeler alınır. Oğlan evi daş elvası (helvası), ballı pişi ve çerez götürür. Daş elva helvacıda yapılır. Üzeri şeker, çikolata, bonibon ile süslenir.

Hıdırellezde ve Mart Dokuzu'nda gelin kızlar ve akrabaları çeşitli yiyecekler hazırlanarak piknik yapmaya götürülür. Oyunlar oynanır eğlenilir.

Düğün tarihini belirlemek için oğlan evi yemekler hazırlayarak aile büyükleriyle birlikte kız evine giderler, o akşam düğün günü kararlaştırılıp kızın nüfus cüzdanı alınır. Nikah işlemlerine başlanır. Nikah için alışverişe çıkılır. Geline döpyes, bluz, eşarp, çanta, ayakkabı, iç çamaşır vb. alınır. Buna urba düzme denir. Resmi nikah düğünden bir hafta 10 gün önce salonda veya evde yapılır. Dini nikah, resmi nikah kıyıldıktan sonra yapılır. Dini nikahta tarafların anne-babası olmaz. Oğlan ve kızın vekilleri ve imam bulunur.⁴²

2.1.1.8. Düğün

Düğüne bir hafta kala gelin kızın çocukluğundan başlayarak yapılan çeyizler yıkanır, ütülenir ve bir odaya akrabalara, tanıdıklara gösterilmek üzere serilir. Çeyiz serildiğinde kayınvalidenin çeyizin üzerine hediye atması adettendir. Bu arada çeyize bakmaya gelenlere hediyeleriyle birlikte gelirler.

⁴² Şubat 1998 Kula'da Feti Şadan ve Ayşe Şadan ile yapılan görüşme.

Düğüne çağrı kaynanalar tarafından yapılır. Her iki tarafta kendilerine en yakın olanları davet ederler, çünkü bu kişiler düğün sırasında işleri yapacak olan akrabalarıdır.

Düğün diğer konuklara duyurma işini "**okuyucu**" denen aileye yakın veya akraba bir veya iki kadın tarafından yapılır. Tek tek kapıları çalınır.

- Kimsiniz?
- Okuyucuyum.

Filancanın oğluyla, filancanın kızının felan gün düğünü var.

- Buyrun gelin.
- Tamam, inşallah.

Okuyucuya gittiği evlerden para, çerez, şeker, lokum, kolonya verilir. Kula'da düğünler ya Salı günü başlar Perşembe günü biter ya da Cuma günü başlar Pazar günü biter. Perşembe günü gelin hamamı yapılmaktadır.

2.1.1.8.1. Birinci Gün (Cuma Günü) Çendekli Gecesi

Cuma günü oğlan evinin önünde davullar çalınarak düğün, başlatılır. Öğlene doğru oğlan evinin büyüklerinden birkaç kişi davullar eşliğinde kız evine gelerek;

- Bir isteğiniz var mı? Diye sorar.

Kız evi gelenlere şeker, kolonya, sigara ikram eder, oyunlar oynanır. Cuma akşam üzeri kız evi davetlilere nohut, keşkek, pilav yedirir. Aynı gün oğlan evi de davetlilerine çorba, et yemeği, su böreği, bamya, fasulye, patlıcan, pilav, tatlı (tulumba tatlısı, eskiden tel kadayıf) yedirir.

Genç kızlar bu geceye katılabilmek için Perşembe gününden **Çendeklilerini** sandıktan çıkarıp bu geceye hazırlanırlar. Çendeklileri olmayanlar da bütün mahalleyi arayıp tarayıp napa eder bulurlar. Genç kızlar Cuma günü giyinip birbirlerini çağırarak davul-zurna eşliğine düğün evine gelirler.

Kız evi türkü, şarkı söylemesini bilen, dümbek çalabilen bir kadın bulurlar. Cuma akşamı bu kadın eşliğinde eğlenilir, oyunlar oynanır. Oğlan evi de yemekten sonra bu eğlenceye katılır. Oynayan kızlar birbirlerine para basarlar, böylece dümbekçi kadına yüklü bahşiş çıkmış olur. Dümbekçi kadının önünde bir mangal olur, dümbeğini ısıtıp, ısıtıp çalar.

Oğlan evinde büyük kazanlarla yemek pişirilir. Düğün aşçıları sayılıdır ve yanlarında bulaşıkçı da vardır, parayla tutulur, hediye olarak elbiselik kumaşta verilir. Aşçı kadın bir gün önceden gelip nohutu ıslatır. Düğünde yemek yapan aşçı yemeği ilk önce düğün sahibine tattırır ve bahşiş alır (Beti bereketi ondadır). Çorbanın ağzını açmaz, bahşişini aldıktan sonra açar.

2.1.1.8.2. İkinci Gün (Cumartesi Günü)

Gündüz yapılan törenlere kız düğünü sabahleyin, gece yapılan törenlere kına gecesi denir. Gelin ve arkadaşları sabahleyin damat tarafından kuaföre götürülürler. Kuaföre gidilmiyorsa kızın saçlarını annesi kendi elleriyle iki örük yapar, ucuna kırmızı kurdelalar bağlar. Gelin o gün öğleyin babasının aldığı **çıkımlık** denilen elbiseyi giyip, duvağını takar. Öğleyin kadınlar, kızlar toplanır kız evine oynamaya giderler.

2.1.1.8.2.1. Çeyiz Alma

İkinciye doğru oğlan evinde yemeklerini yiyen oğlanın akrabaları ve arkadaşları davul eşliğinde kız evine çeyiz almaya gelirler. Çeyiz almaya gelenlere düğünden bir, iki gün önce çeyiz almanın saati ve günü bildirilir. Gelinin selesinde, gelinlik, manto, terlik, çorap, ayakkabı, elbise, çanta, bulunur ve bu seceler delikanlıların ellerine verilir.

Sünnet denen atlı çocuğun eline kına tabağı verilir. Kınanın üstüne mumlar dikilir, atının üzerine heybe konur. Akşam yenecek çerezler bu heybeye doldurulur. Davullarla kız evine gidilir. Beraberlerinde kız evinin isteğine göre beş-altı boş at arabası da konvoyu takip eder. Erkekler gelince kızlar üst kattaki balkonlara çıkar. Kız evinde damadın arkadaşları ve damat oyunları oynarlar. Damat oynarken gelin kız saklandığı yerden damadın kafasına bozuk para saçar.

Oğlanın akraba ve arkadaşları yardımıyla büyük parçalar (yatak, yorgan, halı vb.) at arabalarına konulur, küçük ve kırılacak parçalar çocukların ellerine verilir. Kız evi **güvey bohçası'nı** yüklü bir bahşiş almayınca vermez. Konvoy halinde ve mümkün olduğu kadar çok gezilerek çeyizler oğlan evine getirilir. Oğlan evinin babası, yoksa abisi merdivenin başına çıkar. Çeyizler inerken damadın arkadaşları sandıkların üzerine oturup bahşiş isterler. Çeyiz getiren küçük çocuklara da bahşiş verilir. Kız evinden gelen beş-altı kadın çeyizlerin yerleştirilmesine yardım ederler. Çeyizler yerleştirilirken oğlan evi ikramda bulunur, kız evinden gelenlere yemek yedirilir.

2.1.1.8.2.2. Kına Gecesi

Cumartesi gecesi kına gecesidir. Gelin kız bu gecede **istafa** denilen elbiseyi giyer. Bu elbise damat ailesi tarafından alınır. Gelinin başında altın fes, telli örtü, elbisenin belinde **çiyeli kemer** bulunur.⁴³

⁴³ Ekim 1999 Kula'da Şükriye Baylan'la yapılan görüşme.

Kına Kabe'den geldiğine, dini bir anlam ve değer taşıdığına inanıldığı için, geline kına yakılması da bir kült'e dayanmaktadır.

Bazı yerlerde g  veyiye de kına yakılır. Avuç içi ya da sere parmağı kınalanır.

Gelinin sağ eline ve ayağına, hiç evlenmemiş bir kız sol eline ve ayağına başı bozulmamış yeni bir gelinin kına yakması uğur sayılır. Geline kına yakarken ağlatmak da uğur sayılır. Bir atasözü: "Ağlaya ağlaya eken, g  le g  le biçer" der. Gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği, yuvaya uğur ve bereket getireceği inancı vardır. Kına yakıldıktan sonra gelini yatırmak adettir.⁴⁴

Bu gece için oğlan evinden kına ve çerezler getirilir. Oğlan evinden gelenlerle birlikte kız evinde oyunlar oynanır, algılar çalınır. Oynayanlara gelin kız bol bol para basar.

Daha sonra damat ve arkadaşları yaren ekibi eşliğinde kız evine gelirler. Kız evinde damat ve arkadaşları oyunlar oynar. Damat adayına kız tarafı para basar. Yaren ekibi de yöreye   zg   türküler söyleyerek geceyi renklendirir. Yaren ekibi programını tamamladıktan sonra oğlan evinin erkekleri kız evinden ayrılır.

Oğlan evinin ve kız evinin en yakın kadınları kız evinde kalırlar. Kına gecesinde yakılacak kınayı oğlan evi alır. Bakır bir kap içerisinde hazırlanan kına ortada oturan gelinin ellerine ve ayaklarına yakılır. Kınayı geline elti veya g  r  mce yakar. Gelin kınasından yakınmanın uğur getireceğine inanıldığı için, orada bulunanlar da ellerine kına yakınır.

⁴⁴ Sadi Yaver Ataman, "Eski Türk Düğünleri", KBY, 1425, KED: 186, Ankara 1992, s. 32.

Kına yakma sırasında maniler ve kına övmeleri söylenir. Gelin kız ağlayınca ya kadar kına övmeleri devam eder.

Oğlan evinde akşam yemekler verilir. İsteyen içki içer, içki içenlere yemek verilmez, çerezle içerler. Daha sonra sade kahve pişirilir. Kız evine gidenler döndükten sonra, içki içenler için yemek verilir. Hatıra olsun diye bu gecede fincan, kaşık saklanır. Yemekten sonra herkes dağılır.

2.1.1.8.2.3. Kına Övmeleri

Çattılar gazan daşını
Vurdular düğün aşını
Süslesinler gelin başını
Yarenim gınan gutlu olsun

Tuz taşını tuzsuz koyan
Anasını kızsız koyan
Mahalleyi ıssız koyan
Yarenim, gınan gutlu olsun

Evleri var daban daban
Vardığım genç bir oğlan
Mahremesi ılıbadan
Yarenim, gınan gutlu olsun

Duz torbası duzsuz kaldı
Gız evleri ıssız kaldı
Gızın babası yolsuz kaldı
Bunda düğün datlı olsun

Gelinde hamama vardın mı?
Yündüğün yeri gördün mü?
Şimdi gıymetin bildin mi?
Yarenim gınan gutlu olsun

Çattılar ocak taşını
Vurdular düğün aşını
Haber edin kız kardeşine
Kız kardaşsız gelin mi olur?
Olur ama melil olur.⁴⁵

2.1.1.8.3. Üçüncü Gün (Gelin Alma)

Pazar günü gelin alma günüdür. Öğleye doğru gelin hazırlanır. Baba gelinin beline kırmızı bir kuşak bağlar, bazı babalar ayrıca bu kuşağa bir bilezikte takar. Oğlanın yakın akrabaları toplanır, davul eşliğinde gelin almaya gidilir.

Bu arada güzel bir at halılarla, çiçeklerle, kırmızı tülbentlerle süslenirdi. Gelin bu ata bindirilirdi. Bu gelenek yerini at arabasına daha sonra da taksilere bırakmıştır.

Kız evine gelenlere şeker, kahve, sigara ikram edilir. İkramdan sonra gelin taksiye bindirilir. Oğlan evi 15-20 arabayla kız evine gider beş-altı araba boş bırakılır. Bu arada hoca dua okur. Gelin arabasının sürücüsüne bahşiş, diğer araba sürücülerine kumaş veya havlu verilir.

Gelin evden çıkarken babası:

⁴⁵ Ekim 1998 Kula'da Mükerrerrem Şadan'la yapılan görüşme.

- Kızım sen buradan çıkıyorsun, bir daha dönmek yok der (Gittiğin evdekilerle iyi geçinsin diye).

Annesi gelin evden çıkarken gelinin üzerine bolluk ve bereketin sembolü olan buğday, bozuk para, çerez, şeker atar. Küçük çocuklar bu atılanları kapıştır.

Gelin gezdirilerek oğlan evine getirilir. Dua ile indirilir ve üzerine yine para, çerez, buğday, şeker atılır. Gelinin girdiği evde eğlence yapılır.

Buna **gelin önü** denir. Oğlan evinde güvey katmacılara yemek verilir. Buna **güvey goymuğu** yemeği denir. Yemekten sonra mevlüt okutulur. Gelin görümcesiyle yukarı çıkartılır. Cemaatle yatsı namazı kılındıktan sonra ilahiler söylenerek damat eve getirilir. Evin kapısı önünde hoca dua okur. Dua bitince damat hocanın, anne ve babasının elini öper. Daha sonra **görüştürücü** adı verilen yaşlı bir kadın tarafından, gelin ile damat el ele tutuşturularak gerdeğe konur. Görüştürücüye hediyeler verilir. O gece gerdek odasında sabaha kadar ışık yanar. Gerdek odasını oğlan evi hazırlar.

Gelinin oğlan evine gittiği gün kız evi oğlan evine gelinle damat yesin diye baklava ve tavuk gönderirler. Oğlan evinden gelen kına tabağı da oğlan evine geri gönderilir.

2.1.1.8.3.1. Damat Götürme

Düğün bittikten üç gün sonra geline gelindiği giydirilerek erkek ve kadınlardan oluşan akraba topluluğu ile kız evine gidilir. Buna "**Damat Götürme**" denir. Damada kayınvalidesi ve kayınpederi tarafından hediyeler verilir (saat, havlu, yüzük vb.). İki üç gün sonrada kız evi oğlan evine gelir. Bu ziyaretlerde özel yemekler yapılır.

2.1.1.9. D    n Sofraları ve Yemekleri

Eski d    nlerin önem verilen renkli bir konusu da yemek davetleriydi Genellikle Türk Sofrası bolluk, bereket demektir. Bu bolluk ve bereket   a  lar boyunca süre gelmiştir. Allahın verdiği türlü nimete karşı, şükran ve minnet duygusunu ve ifadesini atalarımız cömertçe göstermişlerdir. Bu, Türk Halkının, dünyanın hiçbir milletinde görülmeyen misafir canlılığının, özellikle yedirmek içirmek zevkinin bir görüntüsüdür. Türk'e mahsus bir haslettir. Türk Sofrası, bugün eski çeşitliliğini ve zenginliğini yitirmiş de olsa, yine de her vesile ile d    n dernek anlayışı ve şenliği içinde, bu güzel adetimizi, gönül hoşluğu ve zenginliğiyle sürdürmekten vazgeçmemiştir.⁴⁶

D    n Yemekleri:   orba, Et Yemeği, Su Böreği, yazın Taze Fasulye, Patlıcan, kışın Bamya, Pilav, Tatlı (Zade veya Tulumba), Ayran, Salata, Turşu, Nohut ve Keşkek yapılmışsa su böreği yapılmaz. D    n b  resi (su böreği) imece usulüyle yapılır. Kimi hamur yoğurur, kendi yastacını, oklavasını alan gelir. Börek a  anlara hediye verilir.⁴⁷

2.1.1.10. Eski Düğünlerde Giyim-Kuşam

Yaradılışları gereği güzel görünmek ve dikkatleri üzerine çekmek için giyim-kuşam, s  s ve takıya aşırı önem veren kadın zevki, özellikle d    n kavramı içinde, büyük incelik ve zarafet göstermiştir. İlkel topluluklarda bile kadın için s  s vazgeçilmez bir tutku olmuştur. Bir sa   ba  ı, bir baş düzmek, yazma   eşitleri, başlıklar, urbalar, çoraplar, papu  lar süslenme s  ksesini canlandıran çeşitleriyle albenisi olan bir manzara göstermektedir.

⁴⁶ S.Y. Ataman, _s. 26.

⁴⁷ şubat 1998 Kula'da Ayşe şadan ile yapılan görüşme.

Anadolu kadını için bir saç bağı ve örgüsü, birli, ikiliden başlayarak 40-50 örgüsü yapılan saçlara, Türk kadın zevki ve zekası, birbirinden güzel biçim ve adlar vermiştir. Belik, cemre, zenciavruka, kırkörük, ayırık, burma, fitil zilif, halka zilif, top zilif, gonca zilif, burma zilif, sünbülörük, tay kuyruğu, çatlı, altun çaltı, yılan dili, kekül gibi ince anlam taşıyan saç yapıları.

Anadolu kadınındaki SEPETBAŞ denilen saç şekli, Afrika'nın vahşi bölgelerinde yaşayan 2020 adlı kabile kadınlarının saç düzenine benzemektedir. Bu saç bizimi, saçları başın tepesine toplayarak, sepet şekline sokmaktır.

Ağır pahalı kumaşlardan dikilmiş urbalar, elmas, altın takılar kordonlar, koltuk zincirleri, kebe denilen altın para, kaplı göğüslükler, kuşlu taçlar, enteşe bilezikler, yanakları döğen biçim biçim sallantılı zümrüt küpeler, inci dizili ziliflikler, avruka keküller, salma yemeniler, keçek ve civan perçemli oyalı yazmalar, çeşit çeşit hotozlar, felek tabancası çatkılar, gümüş telli tepelikler, renk renk çenberler, fino ve ferahil fesler, altın çenikli keti başlıklar, üsküfe, ilankavı, buğday başağı, inece sim telli yanaklıklar, tandır başlıklar, akarsu denilen altın ve platin üzerine pırlanta nakışlı, gümüş hamayili gerdanlıklar, yanaklarda yapma laden benler, yıldızlı ve çiçekli yapıştırımlar, yüz yazıları, alacalı, dört peşli, sırma işlemeli enteriler, bürümcük göynekler, salma yeni arakçinler, malakof fistanlar, kemha kaftanlar, altı parmak denilen kumaştan yapılmış bülbül bükü sıkma yelekler, balta kırmalı şetariler, paçaları sıkma elifi ipek şalvarlar, şal kuşaklar, koç boynuzu buğday başağı, çiğdirük (bir çeşit ağaç) yapraklı ve cami işlemeli harmaniye ve kaftanlar (uğur sayılır), tefebaş ve dallılar, güllü çoraplar kadife sırmalı edik (pedik)ler, çedikler, tongurdaklı kunduralar, sümsüm mestler... Özellikle Anadolu kadının süslenme ve giyim-kuşam zevkinin ince örnekleridir. Koç boynuzu, Buğday başağı çiğdirük ve meşe yaprağı, yılan kavi, bülbül bükü (bülbül yuvası), gül, karanfil, çiğdem, menekşe gibi çiçek motifleri genellikle uğur sayıldıkları için, Anadolu kadının süslenme zevki ince bir anlam taşır.⁴⁸

⁴⁸ S.Y. Ataman, a.g.e., s. 22-23.

2.1.1.11. Düğünlerde Silah Atma ve Davul D ğme

Silah atmak, davul d ğmek, kötü ruhların gümbürtülü seslerden ürkerek kaçtıkları inancına bağlı olduğu için, düğüne renk ve canlılık veren bu  alğıya ritüel bir mahiyet ve ayrıcalık kazandırmaktadır.

Silah atmak, gelini almaya gelen oğlan evi tarafından sevinç ve gururlanma işaretidir. Rastgele silah atmak yoktur. Düğün seymenlerinin silah atmaları da bir usule bağlıydı. Silah, oğlan evine yaklaşırken, bir haber veya müjde işareti olarak    el atılır, oğlan tarafı da aynı şekilde karşılık verirdi. Gelenler davul-zurna takımıyla kar ılanırlardı.

"Düğünde davul-zurna, hamamda kurna" lafı, davula verilen önemi anlatmaktadır. Askerlik başta olmak üzere, özellikle köylerde ve kasabalarda davul zurna başta gelen milli  algılarımızdır. Köylerde, hemen her evde eskiden davul bulunurdu. Hiçbir eğlence ve toplantı davulsuz zurnasız düşünülemezdi. Cirit güreş gibi sportif oyunların da ayrılmaz  algısı davul-zurnadır.⁴⁹

2.1.2. Kula Köylerinde Düğün Törenleri

2.1.2.1. Düğünlerde Bayrak ve Bayraktar

Düğünlerde birer bayrak hazırlanır. Bayrakta  al, yemeni, pu u,  evre, gibi işlemeli şeyler de bulunur. Bayrak direğinin başına elma konur. Elmanın üstüne tavuk tüyleri sokulur.

Düğünü **Bayraktar** denen birisi baştan sona idare eder. İ  bilir, köyün adet ve g reneğine vakıf birisi bayraktar seçilir. Düğünde bayraktarın sözü hemen yapılır. Düğün evinden istenecek her şey bayraktarda talep edilir.

⁴⁹ a.g.e., s. 47-48.

Bunun içindir ki düğünde bayraktarın her emri derhal yapılır. Bayraktar düğün devam ettiği müddetçe hiç durmadan çalışır. Diğer köylerden gelen davetlilerin memnun edilmesi için uğraşır.

Düğünlerde bayrak nereye dikilirse davul orda çalınır. Bayraktar bayrağı alıp öne düşmedikçe düğün harekete gelmez. Buğday döverken, misafirler gelirken, çeyiz giderken, gelin alınırken bayrak sürekli önde bulunur. Düğün evinin belirlenmesi için oğlan evinin damına bayrak çekilir.

2.1.2.2. Düğün Meydanı

Düğün, köy meydanında, düğün sahibinin evinin avlusunda veya düğün evine en yakın boşlukta yapılır.

Düğün meydanları gece ateşlerle aydınlatılır.

2.1.2.3. Bebekli'de Düğün

Şimdi köyümüzün bir usulü vardır. Oğlanla kız, birbirini sevdiler mi oğlan tarafı kız evine dünürücü yollar. Kız ya da oğlan eşini kendi beğenecek. Dünürücü iki kişi, üç kişi. Dünürçüler erkek olur. Varırlar; selamdan sonra:

- Biz Allahın izniyle, Peygamberin kavliyle sizin kızınız Ayşe'ye, hüseyin'in oğlu Mehmed'e dünürücü geldik. Ne diyorsunuz?
Gız evi der ki:
- Yav biz size birden cevap veremeyiz. Söz bize iki-üç gün mesade verin derler. Tamam derler. Üç günden sonra tekrar varırlar oraya.
- Ne oldu?
- Bir mektup yazdık bıraktıydık ama, ne oldu mektubun cevabı, derler.
- Düşündük taşındık biz bu işi münasip gördük, derler.

Bazısı bir isteyişte verir, bazısı da iki, üç kez gidip gelir. Lokumlar yenir.

- Biz ne takacağız zinnet olarak ya? (Altın bilezik, küpe, yüzük) Haftasına oğlan evi oraya zini götürür. Baklava, börek her yemek, kadayıf (Nohut, keşkek, pirinç pilavı, helva (irmik), çorba, fasulye) kız evinde oğlan tarafıyla, kız tarafı birleşir bunları yerler.

Haftasına kız evi aynı şekilde oğlan evine gelir, tepsilerle, nişanda gızı Kula'ya götürürler. Ne münasipse hepsini yaparlar. (Elbise iki, üç kat, ayakkabı alırlar, yazmalar, peşkirler, hepsini oğlan tarafı alır. Saat). Oğlan tarafına da kız tarafı alır.

Düğünler Cuma günü başlar. Grey (Pazar) günü biter. Cuma günü bayrak dikiliyo. "Oku" dağıtılıyor. Filanların düğünü var diyerekten şeker dağıtılır. Köyün dışında olanlara zarfla habere veriliyor. Cuma günü davul-zurna gelir, bayrak dikilir. Cumartesi günü yemekler yapılır, okuntular toplanır. Kalabalık olur. Yerler, içerler. O gün muhabbet yaparlar. Kızlar bi tarafta, sazın önünde, Kula'dan çalgıcı gelir. Oğlanlar bi **tarafta** oynarlar. Pazar sabahı gelin kız, kına gecesindeki kınalı el yumaya götürülür. Davullarla-zurnalarla köy çeşmesine götürüp elini yıkarlar. Köyün içinde dolaşırlar. Kızı evine götürürler.

Cumartesi günü "**Cezayir**" söyleyerek kız evine gelirler.

Yüksektir aman Cezayir'in evleri
Türkçe bilmez mani söyler dilleri
Cezayir'in harmanları savrulur
Savrulur da sağ yanıma devrilir
Nice goç yiğitler Cezayir'len ayrılır.

Erkekler oyunlar oynarlar, içeride kadınlar oynar. Kına överek, kına yakılır. Elinin tamamı ve ayaklarına kına yakılır (Günahı var boyluk kalmasın iyi yakın deriz).

Oğlan taraf Pazar günü Seymen sekerekten, bağrışaraktan, bıçak ekerekten gız evinin önüne varırlar. Maniler söylerler. Manileri yaren başı söylüyor, diğerleri tekrar ediyor:

Goyunu sürdüm guza
Dehe hey...
Sıyrıldı ıktı düze
Dehe hey...
Selamın aleyküm gız evi size
Dehe hey...

Ayağına giymiş mesine
Dehe hey...
Sandığını goymuş taşına
Dehe hey...
Biz gelini aldık gidiyok
Dehe hey...
Anası etsin yasına
Dehe hey

Derelerin anası
Dehe hey...
Giydimi gızın kınası
Denhe hey...
Biz aldık gelini gidiyoz
Dehe hey...
Anası etsin yasını (Ağır galdı anası)
Dehe hey...

Evdekiler kapı açtırma parası alırlar. Kız evi kapıyı kilitler. Kız tarafı parayı alınca kapıyı açar. Kızın babası ya da erkek kardeşi kızı oğlan tarafına teslim eder. Bir "amin" derler. Dolaşarak oğlan evine gelirler.

Seymenler bağıırır:

İnme gelin inme

Dediğimi iyi dinle

Gayın babandan bir buzağalı inek olmayınca,

Sakın inme

Gelin attan inmeden kucağına oğlan çocuğu verirler. Neyi andırır, neyi teslim eder, onu bilmeyiz.⁵⁰

2.1.2.4. Encikler'de Düğün

Kız istemeye üç sefer gidiliyor:

Birinci gitti mi; "düşünelim" diyorlar:

İkinci gitti mi; "biz sarmadık" diyorlar.

Üçüncüde verilir. Verilmecese "gelmeyin" denir. Kız verildikten sonra nişan dakma, lokum yiyorlar.

Kız evinde şerbet içilir. Nişandan sonra, eskiden üç sene bekliyorlardı. Üç sene sonra düğün isterler. Düğün isteği için kız evine oğlanın taraflarından birileri gidiyor. Düğünden önce pırtı almaya gidiyorlar. Tüm büyüklere, hısım akrabaya pırtı kesilir. Köye ünlenir kız evine pırtı kesmeye gidilir. Akrabalar karşılıklı olarak hediye getirirler. İzinleme çıkarmak için Kula'ya gidilir. Düğünü haber veren okuyucu şu maniler söyler:

⁵⁰ Ekim 1999, Bebekli'de Mustafa Acar ile yapılan görüşme.

Şekerim var ezilecek
Tülbentlerde sözülecek
Ver bahşışimi hanım teyze
Çok yerim var gezilecek

Evlerinin önü mersin
Koparmayın dalında ersin
Ağam bahşışimi versin
Allah ona ömür versin⁵¹

Düğün için davetiye basılıyorsa
Gül isen harda bitme
Ol gönül dostu, ayrı gitme
Engin ol hiç kalp kırma
Gel düğünümüze uzak durma
Allah huzur versin kalbimize
Sizi de bekleriz düğünümüze⁵²

Düğün Cuma günü başlıyor. Pazar günü bitiyor. Cuma günü dübek döğölüyor. Ekmek oluyor. Sini yazılıyor (börek açılıyor, ıspanaklı, patatesli), keşkek, nohut, çorba, pilav, et,... Köyün özel bir aşçısı var. Eskiden tüm köye sini çıkarılırdı. Düğün evine börekler yapılıyor, üzerine yazmalar örtülüyor, komşular kalbura susam (evde gidebilecek ne varsa) koyup düğün evine götürüyor. Böylece düğün evine katkıda bulunuyor. Oyalı yazmalar rengarenk oluyor. Siniyi bıraktıktan sonra, yazmalar geri alınıyor. Koç, koyun götürüyor. Koçların boynuzlarına elmalar takılıyor, süsleniyor, krep yazma doluyorlar. Düğün evinin yakınları hayvan götürüyor. Hayvanlar Cumartesi günü götürülüyor. Eskiden Cumartesi günü organlar gerilir gelinin çeyizleri, yazmaları bunların üzerinde sergilenirdi. Oğlan tarafıda geliyor. Dışardan çeyiz görmeye gelenlerde bir şeyler götürüyor.

⁵¹ Şubat 1998, Encikler'de Hatice Helva ile yapılan görüşme.

⁵² Şubat 1998, Encikler'de Osman Yılmaz ile yapılan görüşme.

Kayınvalide de götürür. Erkek tarafı çeyiz görmeye davul-zurna, bayraktar ve seymenlerle geliyo. Seymenlerin elinde bıçaklar var, oynaya oynaya geliyorlar. Seymenler bağıra bağıra.

"Bizim varacağımız kız evi nerede?" diye diye gelirlerdi.

"Evleri var nerede?

Duman tüter derede?

Bizim varacağımız kız evi nerede?" diye diye gelirlerdi.

Çeyizler gelin almaya gelince sandıklara dolduruluyor. Eskiden gelinle birlikte gönderiliyor. Şimdi çeyiz bir gün önceden alınıyor. Serilerek ev hazırlanıyor. Cuma günü yemekler yeniyor, davul-zurnayla oyunlar oynanıyor. Ayrıca kız tarafına da davul-zurna gidiyo. Buna **güvey getirme** deniyor. Cumartesi gecesi kına yapılıyo. Oğlan tarafı kız evine gider. Kına gecesinde evin önünde ocak yakılır. Erkekler dışarda, kadınlar içeride türküler söyler, eğlenirler. Seymenler ev ev dolaşıp "Hadi ağalar kına yakmaya gidelim!" diye bağırıyolar. Erkekler ocağın etrafında bıçak oynaya oynaya dönüyorlar. Kadınlar çift kasnaklı (el davulu) çalıp oynuyo. Kınaya gelenler hediye getiriyo (çerez, kına). Gelinin başına Cuma günü kına yakılıyor, ertesi gün yıkaniyo. Cumartesi gecesi kına yapılıyo.

Kına gecesinde gelin ve oğlanın yakınları dışındakiler gittikten sonra (kına yakılmadan önce), gelinle kız gardeşi, gafa gafaya veriliyorlar. Üzerilerine bir tülbent örtülüyor. El davuluyla kına övülüyor. Gelinle kız gardeşi ağılatılıyo.

Çattılar ocak daşını

Vurgular düün aşını

Ocakta keşkeği bişir

Gucakta örtmesi düşer

Gelinlikte şanı düşer

Yarenim gınan gutlolsun

Onda dillerin datlolsun

Kaya dibi garıncalı
Çifte çifte görümceli
Gız anadan yerinceli
Yarenin gınan gutlolsun
Şunda dillerin datlolsun

Yuka yasa nazik nazik
İki eli altın bilezik
Anası demiş, gızım yazık
Attı gızını yaban ellere
Yarenim gınan gutlolsun
Ondan dillerin datlolsun

Aldır zıbınının peşi
Yandı yüreğimin başı
Mehellede gızlar eşi
Yarenin gınan gutlolsun
Şunda dillerin datlolsun

Kitap buldum yazısız
Çıktım baktım dağlar ıssız
Ana dediklerin haksız
Yarenim gınan gutlolsun
Onda dillerin datlolsun

Taban girdim atıldım anam
Yaslar içine gatıldım anam
Ben bir avlan dutuldum anam
Yarenim gınan gutlolsun
Onda dillerin datlolsun

Goca gavak gıcılar
Aha geldi gınacılar
Yürekta çıkmaz acılar
Yaremi gınan gutlu olsun
Şunda dillerin datlolsun

Bir para buldum yazısız
Çıktım baktım evler ıssız
Anası demiş, gızım yazık
Yarenim gınan gutlolsun
Ondan dillerin datlolsun⁵³

Duz daşını duzsuz goyan
Mehelleyi ıssız goyan
Annesini gızsız goyan
Yarenim gınan gutlolsun
Şunda dillerin datlolsun

Evleri var daban daban
Nebası gıl obadan
Varaceğın güzel adam
Yarenim gınan gutlolsun
Onda dillerin datlolsun

Sarı zıbın giyip gider
Niyendesini sayıp gider
Gız evini beğenmemiş
Alecesin giyp gider
Yarenim gınan gutlolsun
Şunda dilleri datlolsun

⁵³ Ekim 1999, Encikler'de Fetiye Çıbuk ile yapılan görüşme..

Merdivenden biner ata
Gider evlerinden öte
Al duvanı duta duta
Yarenim gınan gutlolsun
Onda dillerin datlolsun

Merdimesi daban daban
Marahaması ılıbadan
Varıcağın güzel adam
Yarenim gınan gutlolsun
Onda dillerin datlolsun

Hüner atın amcasına
Gider yolun incesine
Haber verin amcasına
Gız amcasız gelin olmaz
Olsa bile melin olur

Biner atın iyisine
Gider yolun gıyısına
Haber verin dayısına
Gız dayısız gelin olmaz
Olsa bile melin olur

Hüner atın babasına
Gider golun gabasına
Haber verin babasına
Gız babasız gelin olmaz
Olsa bile melin olur

Çattılar ocak daşını
Vurdular düğün aşını
Ünleyin gardeşini
Gız gardeşsiz gelin olmaz
Olsa bile melin olur

Anası anası gızın anası
Dün aşam yارينenir
Misafir senin gadın gız senin⁵⁴

Kına gecesinde gelinin ellerine, ayaklarına kına yakıyorlar. Kınayı başı bozulmamış (evliliği bozulmamış) sağdıçı, muhtarın karısı yakıyor. Kınayı yakan kişi gelinin elinde boşluk bırakırsa ona tavuk kestiriyorlar. Pazar sabaha karşı dört ve ya beşte çeşmeye tef, davul çala çala gelinin ellerini yıkamaya giderler (kız arkadaşlarıyla, gelin). Erkek tarafından da kınada kalan kızlar, kadınlar da el yıkamaya gidiyor. Oğlan tarafından gelen misafirleri, kız tarafı gece onlar uyuyunca yatağa diyorlar. Gelin çeşmeye su ve buğday saça saça gidiyor. Çeşmede, gelin üç yere yağ sürüyor. Gelinin elleri yıkandıktan sonra, el davulu çala çala eve geliyorlar.

Oğlan tarafının yengesi, ablası (dışa gitmiş olanlardan) **gümüslü** oluyor. Gümüslünün gelin gibi kafası süsleniyor. Sadece çiçek konmuyor.

Gelinin kafasına bir tas konup, çene altından bağlanıyor. Öne ve arkaya büyük bezler konuyo. On kadar yazma birleştiriliyo. Yazmalar uçlarından birleştiriliyo. Gelinin kafasına konduktan sonra, yazma ile bağlanıyo. Yazmanın etrafına çiçekler sokuluyor.

Kızı almaya gelinde... Gelinin dışında bir gardeşi oluyo. Seymenler gelince gardeş kapıyı örter. Para aldıktan sonra (gardeşin gönlünü kaça ederlerse) kapı açılıyor. Seymenler gelin evden geç çıkınca şu maniyi söylüyor;

⁵⁴ Şubat 1998, Encikler'de Hatice Helva, Tefide Varol, Fadime Ercan, Hanım Öz ile yapılan görüşme.

Dam başında keleter
Keleteri yel atar
Davranıverin sepet başlı yengeler

Kız ile ailesi birbirine sarılıp helalleşiyor. Guşağı gardeşi guşadıyo, gardeşi yoksa babası guşadıyo. Ayakkabısını giydiriyo, içine para atıyo (Sağ ayakkabıyı babası giydiriyo). Gelinin cebine para koyuyorlar. Gelin köy içinde gezdirilirken, gelin parayı mezere (mezarlığa) atıyor. Ölene kadar başka bir yüz görmesin diye.

Gelin baba evinden çıkarken çanağa hazırlanan buğday, bozuk para, leblebi, gelin ata bindikten sonra başına atılıyor. Gelinin anası, babası gelinin arkasını üç kez sıvazlıyor.

"Başın pınar olsun
Ayağın göl olsun!" diyorlar.

Seymenler bağılıyor:

Nedelim Allahın nedelim
At ilen emanet edelim
Emanetimizi aldık
Hatır sefanan gidelim

Gelin ata bindiriyorlar. Gelin köyün içinden, davullarla seymenlerle mezerliğe doğru gezdiriyorlar. Gelin gaynana evine geldiği zaman, gaynana da gelinin başına buğday ve bozuk para atıyor. Gelin attan inerken seymenler bağılıyor:

Nolsun Allahım nolsun
Açılan güller solsun
Düğün ağasından, okka meydan görsün.

İnme gelin inme,
Sözlerinden dönme,
Bir buzağalı inek (tarla) almayınca inme.

Başında alın mı var?
İnmemeye yolun mu var?
Bizim sağdıçla ortakçılık malın mı var?⁵⁵

Gaynana, gayınbaba guzuyu veriyo, tarla veriyo gelini attan indiriyorlar. Gelin attan inmeden kucağına oğlan çocuğu veriyorlar, gelin de çocuğun eline elma veriyor. Gelinin atının ayağında kuzu kesiliyor. Gelin eve girmeden kaşığa konan tereyağı gelin tarafından üç kez kapının üstüne sürüyor.

Düğün olacağını şeker dağıtarak köye duyuruyorlar. Köy dışındakilere de **şek** oturtuyorlar denilirdi. Köy dışından gelenler tabanca atarak geldiklerini haber veriyorlar. Köy dışında bayraktar ve seymenler tarafından karşılanıp, köy içinde kalacakları yerlere dağıtılıyorlar. Konukların kalacakları evlere düğün evinden yemek gidiyor.

Nişanla düğün arasında "bayram, hıdırellez" gibi özel günlerde, oğlan evi yemek yapıp, kız evine gönderiyor. Kıza giyecek bir şeylerde alırlar. Genellikle Encikler de nişan bozma olayına rastlanmaz.

Kız Çeyizinde: Kilim, yün çorap, yazma, keçe, danteller bulunur. Düğün de kız evinde yapılan yemeklerin masraflarını da oğlan evi karşılar, düğün için keşkek, nohut, guzu, kuru yemeklik gider.

Pazar günü gelin evden çıkmadan "dini nikah" kıyılır. Çocukken kızların kardeşi, erkeklerin sağdıçı olur. Bayramlarda birbirlerine şeker götürürler. Evlenirken de aynı kişiler kardeş ve sağdıç olur. Oğlan tarafının yengesi **gümüş** olur.

⁵⁵ a.g.k.ki.

Düğünlerde bayraktar vardır. Düğün bayrağını taşır. Bayraktar dolaşırken gelinle, gümüş bayraktara para atar.

Seymenler **"toprak bastı"** parası alıyor.

"Güvey traşı" Pazar günü yapılıyor. Gerdek odası oğlan yengeleri tarafından hazırlanıyor. Hocalar güveyi donadıyorlar. Güveyin kafasına leblebi, bozuk para, buğday atılarak gerdeğe sokuluyor.

Damadın da, orada bulunanların da elleri açık oluyor. Eller birleştiriliyor. Ellerin goyna sokulması yok. Oğlan kilitletmesin diye eller dizlerin üzerinde. Damat içeri girince gelinin yanındaki yenge dışarı çıkıyor. Damat, gelinin yüzünü açıyor. Gelin para aldıktan sonra konuşuyor.

Gız tarafı, gelinle damat gerdekte yesin diye tavuk ve tatlı gönderiyor.

Sabah damat kalkıyor, akrebelerinin elini öpmeye gidiyo. Üç gün sonra, gelin kuyuya gezmeye götürülüyö. Gelin kuyuya yağ sürüyö.

Gelin gerdek sabahı yanına gelen küçük çocukların ellerine yazma verir. Hemen hemen köyün tüm çocukların gelinin yanına gider.

Gelinle damat, kız tarafına ertesi gün sonra yemeğe giderler. Kız tarafı da oğlan tarafına ertesi gün yemeğe geliyor. Oğlan tarafı yemek yapıyo, kız tarafına ve kendi tarafına ünlüyö. Gelin, gelenlere yazma, çorap dağıtıyor. Kız hediye verince onlar da para takıyo. Kız tarafına gidilince sadece kızın annesi, babası ve kardeşleri var. Erkek tarafının akrabaları geliyor. Hediyeler çantalarda götürülüyö (çorap, mendil, yazma, peştamal). Oğlan evine gelen kız tarafına da gelin hediye dağıtıyor.⁵⁶

⁵⁶ Ekim 1999 Encikler Fetiye Çibuk ile yapılan görüşme.

2.1.2.5. Ayazören'de Düğün

Kızım burada evlilikler, şimdiki gibi görüp beğenmekle, kızın güzellene vurulmakla olmaz. Kız öncelikle hamarat, eli kıvrak, namuslu, atasına saygılı olacak, sözünü bilecek.

Kız istemeye oğlanın yakınları giderler. Her yerde olduğu gibi, "Allahın emri, Peygamber'in kavliyle" sözüyle başlanır. Bu köyde, onların tabiriyle "yabana" kız verilmezmiş. Burada Hatice Teyze bir hikaye anlattı:

- Şimdi kızım, eskiden köyün birine bir davılcı gelmiş. Bu köyde bi kız sevmiş. Kızınan oğlan evlenmiş ve oğlan kızı memleketine götürmüş. Gel olmuş, git olmuş kız sıra hasretinden ince bir hastalığa galmış. Kocası köyüne yollamış. Kız kendi kendine bir türkü yakmış: "Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar" Herhalde bu türküden ibret almış olacaklar ki yabana kız vermiyorlar.

Şimdi biz gelelim lokum yenildikten sonraki hazırlıklara. Nikah kıyılmaya Kula'ya gelirler. Burada kıza sarı liralar, Cumhuriyet altını, elbiselik alınır. Düğün yaklaştığı için kız evi çeyizi tamamlamaya çalışır. İpekli peştamal, sarı renkte üsküfler (mendiller), basmalar vb. alınır.

Düğüne bir hafta kala gelin kızın saçına, Cuma günü muhtarın karısı tarafından kına yakılır. Cuma günü öğleye doğru gelenler hediyesiyle gelirler. Kızın başı yazmak ile örtülüdür. Başın üstüne bir çarşaf tutarlar. Bu çarşafın içine kaynanası, görümcesi ve diğer konuklar hediye atar. Düğün Pazartesi başlar. Oğlan evinde bulgur, nohut, keşkek yemekleri kazanlarda pişirilir. Gelen konuklar yedirilir içirilir. Oğlan evine; kırmızı al bayrak direk üstüne dikilir.

Pazartesi akşamı kız ve arkadaşları eğlenir. Bu gecede kızlar **çentekli** elbise giyerler (Bu elbisenin etekleri üç parça, uzun, simle işlenmiştir). Bellerinde **puçu**, üzerinde kadife yelek, ayaklarında **çarık**, bacaklarında **şalvar**, vardır. Saçları örgülüdür.

Ertesi gün baklavalara, dürümlükler, şeker oğlan evine gider. Akşamleyin kına gecesi olur. Bir süre eğlendikten sonra, yaren ekibi eşliğinde damat arkadaşlarıyla beraber kız evine gelir. Yöreye has türküler söylenir. Sepetçioğlu, Harmandalı gibi oyunlar oynanır. Gündüz gelinin elbiselerini genç kızlar giyer. Onlarında tez zamanda kismetleri açılsın diye Hatice Teyze:

- Ben küçükken, bizim yoka mallede düğün vardı. Büyük kızla gelinin fistanlarından giymişle. İlla bende giyecem dedim. Anam rahmetli büyük gelir, onla kızım dediyse de ağladım. Anam sonra getirmiş. Fistan büyük, belime ip bağladı, kollarımı geri gıvırdı. Özencim geçtikten sonra çıkarıverdim.

Kına yakma sırasında kına övmeleri ve maniler gelin kız annesi ağlayıncaya kadar söylenir (Hatice Teyze'nin söylediği kına övmeleri).

Çattılar düğün aşını
Haber edin kız kardeşini
Kız kardeşsiz gelin mi olur?
Olur ama melil olur

Sarı zıbın giyip giden
Büzmecine sayıp giden
Kız evine beğenmemiş
Oğlan evine giden

Düğünün son günü gelin alma günüdür. Al çitäre, hurşid, istafon, kadife denilen herhangi birini giyer. Bunlar şimdiki anlamıyla gelinlik yerine geçiyor. Başına fes, fesin üstüne krep bağlanır. Fes üstünde boncuklar, eğer oğlan evi zenginse boncuk yerine küçük altınlar döşenir.

Oğlan evi sabah üstü eşya almaya gelir. Atların her iki tarafına eşyalar asılır. Atların en öndekine damadın sadıcı biner. Eşyalarla birlikte kız evinden birkaç kişi yazmaya giderler. İkindiye doğru gelin çıkacaktır. Kız evi bir süre ağlaştıktan sonra, gelin davul eşliğinde, mavi boncuklarla süslenmiş atın üstüne bindirilir. Gelinin yüzü al ile kapatılmıştır. Atın iki tarafında adamlar, atın başını ise kayın baba tutar. Gelinin atının arkasındaki atlarda, oğlan evinden yeni evlenmiş gelinler vardır. Gelin oğlan evine geldikten sonra mahalleli geline bakmaya gelirler.

Damat yatsı namazına gidince camide imam nikahı kıyılır. Gerdek odasının kapısının arkasına su konur. Oğlan odaya girince su devrilir. Su gibi mutlulukları aksın diye. Gerdek odasına kına suyu serpilir. Bir kadın gelinle, damadı namaza durdurur. En önce namazı kim kılsa günahı öbürünün üstüne olacak diye bir inanç vardır. Gelinin yüzünü damat açar ve takı takar.⁵⁷

Bu köyde düğün Perşembe gününden başlar. Bu gün **çay içme** günüdür. Cuma günü kız evine odunlar gelir. Cumartesi günü misafirler ağırlanır. Çalgı ve davul tutulur, köy halkı eğlenceye davet edilir. Kına gecesi yapılır. Erkekler toplanır eğlence yaparlar. Ertesi günün sabahı **çeyiz altı** denilen kızın eşyası sergilenir. Köyün kızları bakmaya gelir, çeyiz altında oynanır.

⁵⁷ Kula Kenan Evren İlköğretim Okulu Türkçe Öğretmeni Hüseyin Filiz'in hazırlattığı ödevler. Selvi Develi, Bekir Altıparmak, Ramazan Akduman, Emine Özsakarya, Yurdagül Durgut.

Daha sonra eşyalar taşınır ve kızın sadıcıyla birlikte döşenir. Gelini, anasının evinden çıkması için hazırlarlar. İkinci ezanından sonra köyün yaren topluluğuyla birlikte gelin almaya gidilir. Orada gelinin yareni damadın sadıçlarından **kapı parası** ister ve alır. Damadın babası gelinin kolundan tutarak taksiye bindirir. Yaren eşliğinde köyün içinde dolaştırılarak, damadın evine götürülür. Damat gelinin duvağını açarak ailesiyle birlikte oynamaya götürür. Hoca gelip imam nikahı kıyar. Daha sonra gelin ve damat ikişer rekat namaz kılarak gerdeğe girerler.⁵⁸

2.1.2.6. Ortaköy'de Düğün

Köyümüzde yapılacak olan düğünlerin günü önceden belirlenir. Bundan sonra hazırlıklar başlar. Düğüne bir hafta kala pazara gidilip gelinin eksik çeyizleri ile damat ve gelinin kıyafetleri alınır. Gelin ve damat resmi nikah yaptırıp birlikte resim çektirirler. Düğünde saz çalacak olan sazcular ayarlanır. Düğün günü yaklaştıkça kazanlar, kaplar, kaşıklar hazırlanır, yemekleri pişirmek için odunlar kıyılır.

Cuma günü akşam davullar çalınarak damat evinde eğlenilir. Akşamdan Cumartesi günü pişirilecek yemekler hazırlanır. Sabah olunca yemekler pişirilir. Öğle namazından sonra yemekler yenir. Ayrıca Cumartesi sabahı damadın evindeki çeyizler kız evine getirilir. Cumartesi akşamı kız evinin önünde büyük ateş yakılır. Akşam köy halkı ve misafirler eğlenir, oyunlar oynanır. Oyunları oynayıp halk yorulunca damat gelir. Sözde damadı traş edecek olan kişide gelir. Oyun için gerekli olan her şey hazırdır. Traş yapacak kişi hazırlanır, arkasına ayna asılır. Bu halkı güldürmek için yapıla bir oyundur. Berber sözde traş yapmaya başlar. Traşın bir kısmını bitirince damada iyi olup olmadığını sorar. Damat iyi olduğunu söyleyince berber tekrar traşa devam eder. Daha sonra tekrar sorar, damat yine iyi olduğunu söyler. Oyun karşılıklı soru-cevap şeklinde devam eder. Halk gülmeye başlar.

⁵⁸ a.g.k.

Düğünde oynanan başka bir oyunda **Kambur Ağa** oyunudur. Bir köyde Kambur Ağa denilen bir kişi vardır. Başka köyden üç kardeş (ikisi kız bir erkek) ve babaları gelir. Kambur Ağa bu kızlardan birine aşık olur ve onu herkesten kıskanır. Diğer kızı Kambur Ağanın kardeşi sorar. Kambur Ağa kızlara yaklaşanlara sopayla vurur (Erkekler kadın kılığına girer). Sopayı yiyenler kaçar. Bu böyle devam eder. Kızlar sonunda evlenir. Zaman epeyi geç olunca kınalar ve çerezler dağıtılır. Herkes evlerine dağılır.

Pazar sabahı çeyizler damat evine gider. Davulla-zurnayla gene oynanır. Bu sırada gelin hazırlanır, ailesi ve yakınlarıyla resim çektirir, vedalaşır. Bu sırada damat evinde seymenler hazırlanır, ellerine mendiller verilir. Gelin arabası hazırlanır. Gelin arabasının önüne gelinin kendi eliyle dokumuş olduğu küçük bir **namazla** konulur, o namazla artık araba sahibinindir. Seymen grubu kız evine gelince oynamaya başlar. Seymen başı artık kızı vermelerini ister. Gelinin duvağı kapatılıp, imamla birlikte dışarıya çıkar. Kapının önünde dua okunur. Gelin arabaya binip, damadın evine gelince seymen başı damadın ailesinden para alır. Gelin taksiden inmeden önce geline bir şeyler isterler. Koyun, inek, tarla gibi kayınpeder bir şeyler verince gelin arabadan iner. Gelin inerken arabanın önünde bir koyun kesilir. Gelinin üzerine çerez, buğday, bulgur atılır. Gelin eve girince damatla oynatılır. Böylece düğün bitmiş olur.

Yurtbaşı Köyünde Pazar sabahı kızın eli nehirde yıkanmaya götürülür. Eli yıkandıktan sonra bıçak ve tarak saklanır. Gelin tarağı bulursa kızı, bıçağı bulursa oğlu olacağına inanılır. Nehir kenarında davulla oynanır. Ankara-İzmir yolu kenarına gelinir. Bir araba durdurularak para alınır. Kız bir niyet tutar ve eve giderler.

Tatlıçeşme Köyünde gerdek gecesi gençler gece yarısı damadın evinin penceresini ve kapısını çalarak, damattan çerez ya da hediye isterler.⁵⁹

⁵⁹ a.g.k.

2.1.2.7. Düğünlerde Söylenen Seymen Manileri

Seymenler damat evinden çıkıp, kız evine giderken zaman zaman durup damat yakınlarından bahşiş ister, aldıktan sonra oynarlar. Bunu aralıklarla tekrar ederler.

Şu armıdı daşlayalım (Ehe hey...)

Dibinde gışlayalım (Ehe hey...)

Akif Ağa'nın düğününde (Ehe hey...)

Enzü Besmeleyle başlayalım (Ehe hey...)

Aygazın tavaşı

İçindedir havası

Beş milyon parayla

Gelsin bakalım düğün ağası

Davala'nın ovası

Alacadır danası

Nede bizim oğlanın anası

Evlerinin önü bakla

Dakla kekliğim dakla

Mete Amca son olarak

Keseni yokla

Neydelim Allahım neydelim

Şu dağları yol edelim

Hadi arkadaşlar

Gelin almaya gidelim

Geçi saldım guza
Sıyrıldı indi düze
Selamın aleyküm gız evi size

Dam başında yongalar
Rüzgar estikçe tōngeler
Dinele dinele ayağımız ağrıdı
Sepet başlı yengeler

Davala'nın ovası
Alacadır danası
Aldıydık gızını
Ağladı galdı anası

Yağmır yağsın yerler yaş olsun
Oğlun gelinine eş olsun
Amed Ağa gelinini getri verdik
Hatırın hoş olsun

İnme gelin inme
Sözlerimi iyi dinle
Gaynanan, gayın baban 50 goyun, iki buzağalı inek vermeyince
Sakin attan aşağı inme⁶⁰

⁶⁰ Ekim 1999 Yurtbaşı (Davala)'da Sait Atak'la yapılan görüşme.

2.2. SÜNNET DÜĞÜNLERİ

2.2.1. Sünnetin Tarihçesi

Sünnet, tarihin çok eski çağlarından beri bilinmektedir. Eski Mısır'da daha III. Binyıl'dan itibaren var olduğu ispatlanan sünnet, çeşitli antik kent kavimlerinde yaygındır. Başlangıçta, erkek çocuğun evlenme çağına gelişiyle, evliliğe geçişi ve dolayısıyla kabile hayatına katılmayı belirten bir geçiş töreniydi. Bu uygulama bazı Afrika, Amerika, Avustralya ve Okyanusya kavimlerinde hala vardır.

Musevilikte sünnet Hz. İbrahim'le başlar. Hz. İbrahim Allah'tan aldığı buyruğa uyarak kendi kendini sünnet etmiştir. Oğulları İsmail ve İshak'ın sünnetini de bizzat kendisi yapmıştır. Bu sebeple Hz. İbrahim, sünnetçiliğin piri sayılır. Sünnet Musevilikte erkek çocuğunun doğumunun sekizinci gününde yapılması şart olan dini bir emirdir.

Hristiyanlar, Hz. İsa'nın sünnet edildiğine inanırlar. Bu inanca göre Hz. İsa doğumunun sekizinci günü sünnet ettirilmiş ve bu yolla bütün Hristiyan aleminin sünnet olarak acı çekmeleri önlenmiştir. Günümüzde de Hristiyanlıkta sünnet olma geleneği yoktur.

İslami inanişaya göre sünnet, Müslümanlar arasında yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Sünnet olmanın Hz. İbrahim'den gelme bir adet olduğunu ifade eden hadisler vardır. Ayrıca bir hijyen tedbiri olarak da yapılır. Bu yüzdendir ki Arabistan'da sünnet olmanın da (hitan) kelimesine ilaveten (taharet-temizlik) adı da kullanılır. Ancak Müslümanlar arasında farzlar (dinen yapılması kesin olan, terk edilmesi günah olan ilahi emirler) ihmal edilebildiği halde, sünnet farzın önüne geçerek adeta Müslüman erkeğin Müslümanlığının belirtisi olmuştur. Hac, zekat, namaz gibi ilahi emirler ihmal edilebildiği halde, sünnet olmayan bir Müslüman düşünülemez.

Müslüman ülkelerin hepsinde çocukların sünnet edilmesi, zamanla milletlerin gelenekleri ile bütünleşen törenlerin tertibine yol açmıştır. Türklerde de ailelerin mali ve sosyal durumlarına göre öteden beri düzenlenen bu merasime sünnet düğünü denmektedir.

Özellikle Osmanlılar devrinde Şehzadeler ve diğer ileri gelen ailelerin çocuklarının sünnet düğünlerinde son derece parlak şenlikler yapılır ve bu şenlikler, günlerce devam ederdi.⁶¹

2.2.2. Kula'da Sünnet Düğünleri

Sünnet düğünleri genelde sonbaharda yapılır.

Zengin düğünlerinde (evlilik düğünü) fakir çocukları, hayır için sünnet ettirilir. Ayrıca zengin çocuklarının sünnet düğünlerinde, fakir çocukta sünnet ettirilir ve masrafları karşılanır. Bütün sünnetler genellikle Ali ÖNVEREN (Sünnetçi) tarafından yapılır. Sünnetçi, teramisin merhem, teramisin tozu, makas, ustra gibi araçlar kullanılır.

Sünnet öncesi evler temizlenir, sünnet kıyafeti ve mobilyalar alınır. Daha önceden fes ve göğse maşallah yazısı asılarak sünnet yapılır. İşlemeli çarşaf, yastıkları, yorganlar serilir. Oda çiçeklerle, balonlarla süslenir.

Sünnet çağrısı okuntuyla yapılır. Çağrıya kadın akrabalarından en genç olanları çıkartılır. İki kadın ellerinde bir torba, kapı kapı varılır. Bir şeker verir "Bizim sünnetimiz var, buyurun gelin" derler. Ev sahibi de bir tabak çerez ikram eder. Erkeklerden bir kişi de çarşıya okuntu (şeker) dağıtarak sünneti haber verir. Kula veya köyün dışındakiler de okuntuya düğüne çağrılır. Sünnet evi okuntu dağıtana para veya giyecek verir.

⁶¹ Necdet Okumuş, "Manisa 'da Sünnet Düğünü Manileri", Manisa, Sayı: 10, Ekim 1995, Manisa'yı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, s. 39.

Çalgı olarak davul-zurna çalınır. Davul-zurna Cuma gününden çalmaya başlar. Cumartesi gecesi org eşliğinde bayanlara kına gecesi yapılır. Eskiden tek bir dümbelek, kına gecesi yapılır, mahalli türkülerle eğlenilirdi.

Cumartesi günü evin önünde davul çalmaya başlar. Öğleden sonra çocuğa sünnet kıyafeti giydirilir. Ata seccade serilmiş bindirilerek, seymen ekibi ve erkek davetlilerden oluşan bir grupla Kula içinde dolaştırılır. Cumartesi akşamı davetlilere yemek verilir (çorba, et yemeği, su böreği, fasulye veya bamya, nohut, keşkek, tatlı, ayrın). Yemekten sonra yaren ekibinin programı izlenir. Daha sonra erkekler sünnet evinden ayrılır, kadınlar kendi aralarında kına gecesi yaparlar. Oyunlar oynar, eğlenirler. Kına gecesinin sonunda, sünnet çocuğu ortaya oturtulur. Karılmış olan kına, çocuğun akrabaları tarafından, çocuğun eline sürülür. Kına yakanlara yazma verilir, gelen konuklara çerez dağıtılır.

Çocuk ve arkadaşları Pazar sabahı mevlüt okumazdan evvel arabalarla gezdirilir. Daha sonra mevlüt okunur. Mevlüt 11:00'de başlar 12:00'de biter. Çocuk sünnet için hazırlanır, üzerine beyaz entari ve şapka giydirilir. Sünnet, çocuk için hazırlanan odada birkaç davetli ve hocalar eşliğinde yapılır. Hocalar tek bir getirir. Sünnet kolay olsun diye ilahiler okunur. Çocuk fazla ağlamasın, bağırmasın diye ağzına lokum verilir. Çocuğun canı yanmasın diye annesi eline oklava alır, ovuşturarak çevriri. Limonata, lokum ikramı yapılır.

Çocuk okusun, camiye yakın olsun diye, sünnette kesilen parça cami avlusunda toprağa gömülür.

Gelenler maddi durumlarına göre zarfa para kor, sünnet çocuğunun babasına verirler. Cumartesi günü, seymen ekibi çocuğu gezdirirken, yakınları bilezik, altın hediyelerini sünnet çocuğuna takarlar. Çocuğa battaniye ve başka hediyeler de verilir. Kimlerden hangi hediyeler geldiğine dair liste tutulur. Zarflar açılır kim kaç para vermişse yazılır. Düğüne gelen kişilerin de düğünü olduğu zaman, düğün sahibi bir kat fazlasıyla iade eder.

Çocuk sünnetten birkaç gün önce sünnetçiye götürülür. Sünnetten sonra çocuğun ne yiyip ne yemeyeceğini sünnetçi söyler. Çikolata ve baharatlı yiyecekler yedirilmez. Birkaç gün pansuman yapılır.

Çocukların, sünnetli olarak doğmasına nadiren rastlanır. Makbuldür. Böyle bir çocuk için tekrar sünnet yapılmaz, Amam, düğün yapılır. Tek çocuk sünnet yaptırılıyorsa, kan çift aksın diye pazardan horoz alınarak kesilir ve sünnetçiye ikram edilir.

Kula'da kirvelik geleneği yoktur.

Sünnet işi bittikten sonra akrabalar, komşular "geçmiş olsun" gelirler. Gelenlere limonata, lokum ikram edilir. Ayrılırken ise "Allah düğününü de gösterson, talihi açık düğünü güzün olsun" gibi iyi dileklerde bulunurlar.⁶²

2.3. İNANÇLARA BAĞLI TÖRENLER

2.3.1. Hıdırellez Kutlamaları

Gelenekler toplumların yüzyıllarca geliştirdikleri kültürlerini temsil eder. Toplumlar kültürel kimliklerine adet ve geleneklerinin yardımıyla ulaşırlar. Çünkü gelenekler o insan topluluğunun yaşayışını, duygularını, düşüncelerini, hayallerini dünyaya bakış açısını belirler.

Türk toplumu şüphesiz ki gelenekler açısından çok zengin bir toplumdur ve bu geleneklerin bir bölümünü de **Hıdırellez** gelenekleri oluşturur. Çeşitli adlarla kutlanan mevsimlik bayramlar az çok farklılıklar göstererek eski çağlardan bugüne kadar gelmiştir.

⁶² Ekim 1999 Kula'da Mehmet Baylan ile yapılan görüşme.

Divan-ı Lugat-it Türk'e, Kutadgu Biliğ'e baktığımızda baharın gelişinin çeşitli törenlerle kutlandığını görmekteyiz.

Bahar Bayramı, Çiçek Bayramı ya da çiftçi Bayramı diye de anılan Hıdırellez; baharı geliş, tabiatın canlanması, bolluk, bereket ve sağlık getirmesi inancıyla topluca kutlanan, çevresinde zengin adet, gelenek ve inanların yaşadığı bir ritüeldir.

Hıdırellez kutlamaları genellikle şehir, kasaba ve sulak piknik yapmaya elverişli yerlerde yapılır. Kutlamalar büyük coşku içinde geçmektedir. Fakat uygulamalarda yöreden yöreye bazı farklılıklar görülebilmektedir.

Hızır kelime olarak yeşil, yeşillik manasına gelmektedir. Yazın başlangıcında her taraf yeşillerle donandığı için şenlikler bu adla anılmıştır.

Türk topluluklarında Hıdırellez'in yaklaşımaya başlaması ile birlikte bazı hazırlıklar yapılır. Evler baştan başa temizlenir. Ev halkı yeni ev temiz giysiler giyer. Pınar olan bir yere piknik yapmaya gidilir. Hıdırellez de yakılan ateşin üzerinden sağlık ve sıhhat dileyerek üç defa atlanır. Olması istenen dileklerin birer maketi yapılarak gül ağacı altına bırakılır.

Hıdırellez geleneği bayram niteliğinde kutlanan kökleri Orta Asya Şaman kültürüne dayanan, daha sonra İslam kültürüyle beslenmiş zengin kültür değerlerinin oluşturduğu bir şenlik, tören ve bayram bütünüdür.⁶³

Hıdırellez Halk takviminde yazın başlangıç günü olarak kabul edilmektedir. Bu takvime göre bir yıl iki ana bölüme ayrılmaktadır. Altı Mayıs'tan (Hıdırellez günü) 8 Kasım'a kadar süren 186 güne Hızır Günleri denilmekte; 8 Kasımdan 6 mayısa kadar 179 günlük devre de Kasım Günleri olarak anılmaktadır.

⁶³ Aycan Hasırcılar, "Manisa", MMTTDY. S. 3, Haziran 1993 Manisa, s. 25-26.

Yazın başlangıcı olan 6 Mayıs günü yani Hıdırellez günü, halk inancına göre **ab-ı hayat** içerek ölümsüzlüğe kavuşan Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın buluştuğu gündür. Kimine göre "Nebi", kimine göre de "Veli" olan Hz. Hızır karadakilerin; Hz. İlyas'da denizdekilerin yardımcısıdır ve ancak bugünde buluşurlar. Bu buluşma ile de dünya yeşilliklerle donanır. Hz. Hızır'ın al yemenisi ile bastığı yerlerde güller biter, bülbüller öter.⁶⁴

Kula'da Hıdırellez günü börekler yapılır, sarmalar sarılır, kuzular doldurulur ve o gün aileler kırlara piknik yapmaya giderler. Gelin kızlar ve aileleri Hıdırellez ve Mart Dokuzunda piknik yerlerine götürülür. Çeşitli oyunlar oynanır, eğlenilir.

Hıdırellez günü halk su deposu, Acısu, Davala, Demirköprü Barajı, Mahmut Dede'ye pikniğe gider.⁶⁵

Hıdırellez sabahı aileler kırlara çıkarak, çiğ çözülmeden bir şişe süt içerler. Bunda amaç bereketin bolluğunu dilemektedir.⁶⁶

2.3.2. Pişi

Recep ayının ilk haftası Perşembe günü **Pişi** günüdür. Bu gün her evde pişi yapılır. (Hamur yoğrulur, kabartılır. Elle küçük yuvarlak açılır. Kaynamış yağın içine atılıp pişirilir.) Bu gece Regaip gecesidir. Müslümanlar bu gece sabaha kadar ibadet eder. Nişanlılık döneminde oğlan evi, tatlılı ve ballı pişi sinisini şekerlerle süsleyerek kız evine gönderir.⁶⁷

⁶⁴ Hüseyin Akgül, "Manisa", MMTDY. S.3, Haziran 1993, s.26.

⁶⁵ Şubat 1998, Kula'da Feti Şadan ile yapılan görüşme.

⁶⁶ A. N. Öztürk, a.g.e., s.152.

⁶⁷ Şubat 1998, Kula'da Mehmet Baylan ile yapılan görüşme.

2.3.3. Aşure

Arap aylarından Muharrem'in onuncu gününe "Aşure" derler. Bizde ise bildiğimiz tatlı aş'a verilmiş isim olarak kullanılır.

Aşure (baklava, nohut, kuru fasulye, buğday, kuru incir, kestane, fındık, fıstık, kuru üzüm...) gibi maddeleri kaynatarak yapılır. İçine şeker katılır. Pişirdikten sonra kaplara konur, üzerine susam serpilir. Nar taneleri, ceviz içi de serperler. Bazı yerlerde tarçın tozu da serpiyorlar.

Sözcüğün aslı "Aşura" olup Arabi ayların ilki olan Muharrem ayının onuncu gününü adıdır. Araplar eskiden beri bu günü kutsal sayarlar, oruçlar geçirirlerdi. Hz. Peygamberin Medine'ye göçünün ikinci yılında Ramazan orucu farz edilmiş ve Müslümanlardan "Aşura" günü oruç tutma yükümü kalkmıştır. Böylece bu oruç ister tutulur, ister tutulmaz bir hal aldı.

Bu "Aşura" günü için, çoğu sonradan çıkarılmış, söylentiler vardır. Örnek olarak; Hz. Adem'in ilk günahından dolayı ettiği tövbenin bugün kabul olduğu, Hz. İbrahim'in bugün ateşten kurtulduğu, Yakup Peygamberin oğlu Yusuf'a bugün kavuştuğu, Nuh'un bindiği geminin tufan bitip sular çekilince Cudi Dağına yine bugüne oturmuş olduğu söylentileri gibi...

Yine söylentiye göre, Nuh gemide kalan çeşitli erzaktan tatlı bir çorba pişirilmesini söylemiş, tufandan kurtulanlar o günü ulu sayarak bayram etmişler ve bu çorbadan yemişlerdir.

Müslümanlar arasında, öteden beri, Muharrem'in onuncu günü Aşure denilen bu tatlı çorbanın pişirilip konu-komşuya dağıtılması, muhtaç kimselere verilmesi adettir. Hz. Muhammed'in torunları olan Hz. Hüseyin Kerbela'da yine Muharrem ayının onuncu Cuma günü şehit edildiği için zamanla Aşure onun ve onunla birlikte Kerbela'da şehit olanların ruhu için pişirilir ve dağıtılır olmuştur.⁶⁸

⁶⁸ Doç. Dr. Op. Bedri Noyan, "Halk Kültürü", 1984/1, İstanbul, s.81-82.

2.3.4. Hayır Yukası ve Adaklar

Bir kimsenin başından bir felaket veya bir kaza geçmişse bunun tekrar olmaması inancı ile adak (nezir) olarak tavuk, keçi veya kuzu keserek fakirlere dağıtılır veya yemek yaparlar, fakirlere ve çocuklara yedirirler. Yedi kızan pidesi denilen pide, mahallenin yedi çocuğuna yedirilir. Meydanda hayır yukası yapmak eski bir adettir. Sokakta ateş yakılır, saç üzerinde yuka pişirilir. Bu yukadan gelen geçen herkese birer parça verilir.⁶⁹

2.3.5. Evliya Ziyaretleri

Halkımız yüzyıllardan beri evliyaları ziyaret ederek onlara adak, adar. Bu ziyaretler çeşitli maksatlarla yapılır. İşleri kötü gidenler, çocuğu olmayan hanımlar, evlenmemiş kızlar, ailesinin düzeni bozulanlar, maddi ve manevi sıkıntıda bulunanlar, öğrenciler, hastalar evliyaların Tanrıya daha yakın kişi olduklarına inandıklarından gerçekleşmeyen isteklerinin yerine gelmesi için Evliyalardan yardım umarlar. Dileklerinin yerine gelmesi halinde de mendil, kumaş, tuz, kahve, helva, süpürge, tel, yemeni gibi adaklar götürürler. Kur'an ve Mevlid okutulur, kurban keserler. Çoğu zamanda hiçbir dilek adamadan evliyaları ziyaret ederek onlara dua okumanın sevap olduğuna inanırlar.

Dilekler ve adaklar her evliyaya için aynı şekilde yapılmaz. Evliyanın özelliğine ve efsanesine göre değişir. Örneğin Helvacı Dede'ye dileğin olması halinde helva, Tuz Dede'ye tuz gider.⁷⁰

⁶⁹ İsmail Tosun, a.g.e. s.54.

⁷⁰ Oya Karaköse, "Evliya Ziyaretleri", Folklor Halkbilimi Sayı: 29, Eylül-Ekim, Yıl 3, TFK. Yayını, s.15, İstanbul.

2.3.5.1. Kula'da Ziyaret Yerleri ve Ocaklar

Kula(nın Emre köyünde "Emre Sultan", kasaba içinde "Şah Süleyman", "Darefendi Dede" (nam-ı diğer Es'adullah baba) ve kasabaya bir saat mesafede "Mahmut Dede" türbelerine mevsimin müsait günlerinde ziyaretler yapılır. Adaklar adanır. Ziyaretlerden bazı hastalıklar için şifa bekleyenlerde vardır.

Tekke, Kenger, Körez köylerinde bazı hastalıklara karşı iyi geldiğine inanılan ocaklar vardır. Yılcık, bel ağrısı, devamlı sancılara, göz ağrısına, sarılığa, fıtığa müptela olanlar ocak sahiplerine müracaat ederek basit tedavi usullerinden şifa beklerler.⁷¹

2.3.6. Yağmur Duası

Kula ve köylerinde sulu tarımın yapılamayışından (yani ürünün istediği zaman yeterli suyun verilmeyişinden dolayı) özellikle ilkbahar yağışlarının yetersiz kaldığı yıllarda yağmur duasına çıkılır.

İlçede yağmur duasına çıkılacağı gün evlerde dualar okunarak yufka yapılır. Çevredekilere ve yoldan geçenlere dağıtılır. Genellikle mahallenin kavşak yerine ocak kurulur, çevredeki evlerden toplanan unla yufka yapılır.

Yöremizde, mevsimin kurak gittiği yıllarda köylerde de yağmur duasına çıkılır. Yağmur Duasına çıkmadan önce tüm köylüye duyurulur. İmam tarafından hazırlanan yağmur duası çoğaltılarak köylülere dağıtılır. Yağmur duasının yapılacağı yerde kesilmek üzere kurbanlıklar alınır. Evlerde nohut, bulgur, keşkeklik buğday, hoşafılık kuru üzüm, yağ, ekmek, toplanarak yağmur duasının yapılacağı yerde kazanlarla yemekler pişirilir.

⁷¹ İsmail Tosun, a.g.e., s. 55.

Yağmur duasına çıkılacağı gün, köylüler bir meydanda toplanır. Köyün en yüksek tepesine doğru hareket edilir. Dua tepesine varıldığında testilerle su taşınarak yağmur duası yemeği pişirilir. Kurbanlar kesilerek kazanlarda yemekler hazırlanır. Yemekten önce abdest alınarak topluca namaz kılınır. Namazdan sonra imama uyarak ellerin parmakları aşağıya dönük olarak dualar okunur. Daha sonra topluca burada yapılan yemekten yenerek arkasından yemek duaları yapılır.

Mevsimlerin kurak geçtiği yıllarda kırsal yörelerde yağmur duaları yaygınlaşır. Uygulamalar köylere göre değişir.⁷²

2.3.7. Dini Bayramlar

Arife günü ramazan geliyor diye top atılır. Evlerde hamur makarnası kesilir, iftarlıkla hazırlanır, Ramazanda fırınlarda tırnaklı, ıspanaklı, peynirli, kıymalı, şekerli pideler yapılır. Zenginler. Fakirleri evlerine iftara davet eder, yemekten sonra mevlit okunur. Daha sonra teravih namazına gidilir. Gecesi safura kalkılır. Yemek yendikten sonra camiye mukabeleye gidilir ve sabah namazı kılındıktan sonra eve dönülür.

Ramazanın sonuna yaklaşıldığı zaman evlerde temizlik ve peskimet yapılır. Bayram namazına herkes temiz elbiseleriyle gider. Evlere ziyaretlere gidilir. El öpülür, misafirlere kolonya, şeker ve ikram verilir.

Kurban'dan önce kurbanlık evlerde beslenir. Arife günü beslenen koyunlar kınalanır ve boynuzlarına elma, portakal takılır. Gelin kurbanlarına elbiselik ve altın bilezik bağlanır. Kurban sokaklarda gezdirilir. Bayram sabahı namaza gidilir. Bayrama boyunca ziyaretler devam eder. [1]

⁷² A.N. Öztürk, a.g.e., s. 153.

2.4. KULA'DA ÇEŞİTLİ HALK İNANIŞLARI

2.4.1. Mevsim, Gün, Rüzgar, Ağaç, Yıldız ve Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Kula'da rüzgarların yerel adları;

Doğudan esen	: Tanyeli (Günyeli)
Batıdan esen	: Akça rüzgar
Kuzeyden esen	: Poyraz
Güneyden esen	: Gaba rüzgar

Pazartesi	: Kula pazarı
Salı	: Salı
Çarşamba	: Selendi
Perşembe	: Cuma akşamı
Cuma	: Cuma
Cumartesi	: Cumartesi
Pazar	: Grey

- Soğanın kabuğu kat kat olursa, kış çok olur. (Kula-merkez)
- Ayva, çok olursa kış ağır geçer (Kula-merkez)
- Yağmur suya düştüğü zaman gabarcık yaparsa, yağmurun devamının geleceğine inanılır. (Kula-merkez)
- Mayıs yağmurlarıyla, hamur mayası tutulur. (Hamur bereketli olsun diye) (Kula-merkez)
- Sabah hava açık olur, öğleden sonra bulutlar, toplanır yağmur yağa, hava tekrar açar. (Bu durum 40 gün arka arkaya olur)
- Gaba Rüzgar (Lodos); insanı gar gibi, garı kor gibi eridirmiş. (Bebekli)
- Gaba Rüzgar; yazın harmanıcıları yarar gışın yörüklerin oğlaklarını gırmış.

- Kadınlar Ramazanda çeşitli nedenlerle oruç tutamıyorsa (Bebekli), saklı gizli yemek yenir, çocuğuna bile göstermezsin. (Yurtbaşı)
- Yazın arı çok olursa, gış çok olur. (Bebekli)
- Ağaçların yaprakları aşağıdan sarardı mı, gış çok olur. (Bebekli)
- Ağaçların yaprakları yukardan sararmaya başlarsa, gış az olur. (Bebekli)
- Ahlat gızılık çoksa, gış ağır geçer. (Bebekli)
- Goyun güzün toplu yatarsa gış (kış) şiddetli, koyun güzün ayrı yatarsa gış ılımlı geçer. (Bebekli)
- Gışın batıdan gelen yağışlar gar getirir. (Bebekli)
- Gökte yıldız gaynaşırsa, gış hafif gelir. (Bebekli)
- Gökte yıldızlar donuksa, gış çok şiddetli olur. (Bebekli)
- İncir ağacı yakılmaz. (Yurtbaşı)
- Mezarlıktaki ağaçlar yakılmaz. (Yurtbaşı)
- Cuma günü ev süpürülmez, ocaktan kül alınmaz, çamaşır yıkanmaz, ekmek yapılmaz. (Yurtbaşı)
- Arife günü çamaşır yıkanmaz. Çamaşır suyunun ölülerin ağzına gideceğine inanılır. (Yurtbaşı)
- Kendi sülalesinden başka kimseye ikindiden sonra maya, damızlık verilmez. (Yurtbaşı)
- İlk dünüre Perşembe günü gidilir. (Yurtbaşı)
- Ceviz ayakta kırılmaz. (Esenyazı)
- Biber, soğan, sarımsak, ikindiden sonra, kimseye verilmez,, evden acı çıkmaz. (Yurtbaşı)

2.4.2. Muhtelif İnanışlar

- Adetli olan kadınlara turşu kurdurulmaz, un eledilmez. (Yurtbaşı)
- Erkek çamaşırı kadın kesilerek, öne geçilmez. (Yurtbaşı)
- Yaşlarının yolu kesilerek, öne geçilmez. (Yurtbaşı)
- Kağının önüne geçilmez, geçen dövülür. (Yurtbaşı)
- Kaynananın, kaynatanın çocuklar kucaklanmaz. (Yurtbaşı)
- Erkek görülünce, eşekten, attan inilir. (Yurtbaşı)

- Mefta mezara konulduktan sonra, üzeri kayrakla (düz taş parçası) kapatılır.
- Nişan yüzüğü kurdelesinden, bir parça evlenemeyen kızlara yutturulur (Kula-merkez)
- Evlenmeyen kızlar hocalara okutturulur. (Kula-merkez)

2.4.3. Uykuya Dalmadan Önce, Ezan Okunurken, Darda Kalınca Okunan Dualar

2.4.3.1. Uykuya Dalmadan Önce Okunan Dualar

Uykuda görülen kabuslardan, karabasanlardan ve kötü rüyadan etkilenmemek ve deliksiz bir uyku için edilen dualar.

Bismillahi a la
Dört yanımla kal'a
Kapım minare
Kilidim Cibrail
Bekçim bir Allah
Beklerim inşallah
Her melek şahidim olsun
Dinime imanına
Kabirdeki toprağıma
Cennetteki yaprağıma [1]

Allahim birsün
Vallahı nırsun
70 bin ayet-el kürsü
Demir kapı kale olsun
Etrafımdan dursun [2]

Yattım Allah galdır beni
Nur ilen daldır beni
Can bedenden ayrılırken
İman ile gönder beni [3]

Yattım hanife
Uyandım canıma
Canım Allah yoluna
Kelebem ketip gadeşim
Din iman yoldeşim
Ehlim mezar
Zehrim bozar
Gol gollar kilidim
Bekçim inşallah
70 bin beleyi defeder
Sensin bir Allah
Defedersin inşallah
Attı baharımızda
Gılıcı var direğimizde
Kokusu (korkusu) var yüreğimizde [4]

Yattım sağıma, döndüm soluma
Yeşil kanatlı melekler yatsın yanıma [4]

Yattım Allah galdır beni
Nurlarına daldır beni
Sabahleyin erkenden de galdır beni
Namazını gıldır beni [4]

Yattım Allah galdır beni
Nur içinde daldır beni
Can bedenden ayrılırken
İmanımla gönder beni

Yattım Allah sağıma
Döndüm soluma
Sığındım supana
Melkler şahid olsun
Bütün dinime imamıma [1]

2.4.3.2. Ezan Okunurken Edilen Dualar

Okunan ezenler şahidim olsun
Gabrim nur ilen dolsun
Ben varmadan
Ehsanlı sualım verilmiş olsun [1]

2.4.3.3. Darda Kalınca Okunan Dualar

Supanım supan Allah
Her derterin dermanı Allah
Fakir gulun dardadır
Yetiş imdadıma Allah [1]

Elif Allah
Mim Muhammet
Tez selamet [1]

2.4.4. Doğuma Hazırlık ve Çocuklarla İlgili İnanışlar

Doğacak çocuklar için kundak, beşik takımı, yatak, yorgan ve giyecekleri hazırlanır.

Doğum yapan kadına 40 gün loğusa denir. Doğum yapa loğusa kadına pelte, süt, çorba, muhallebi gibi sıcak yiyecekler verilir. Lohusaya komşuları, akrabaları ziyarete gelir, aile fertleri altın diğer ziyaretçileri yazma, çorba, atlet, elbiselik elde yapılan çocuk giysileri getirirler.

Anne ve çocuk 40 gün evden dışarıya çıkarılmaz. Çıkarılırsa; çocuğun hasta olacağına, gelişmeyeceğine, kırk bastırması olup öleceğine inanılmaktadır.

Anne çocuk kırklanırken, 40 tane küçük taş, 1 tane yumurta, bir altın ve su dolu bir tas hazırlanır. Suyun içine altın ve yumurta konur. 40 tas için 40 Kulhüvallahü suresi tek tek okunup taşlar tase atılır. Bu su çoğaltılarak anne ve bebek yıkanır. Böylece kırk çıkartılmış olur.

Doğan çocuğun göbeği, oğlan ise caminin avlusuna (namazkar olsun diye) gömülür. Kız olursa eve (evlerde halı dokunduğu için) gömülür. Böylece kızın işçimen olacağına inanılır.

Kırk Gezdirmesi

Çocuğun kırkı çıktıktan sonra, ilkönce anneannesine, yakın akrabalara ve komşulara gidilir. Gezmelerden dönerken çocuğun göğsüne yumurta konur (çocuk yumurta gibi olsun diye).

Çocuk altı aylık olana kadar tırnakları kesilmez, kesileceği zaman çocuğun eli dedesi ve babasının cebine sokulur, ne kadar para alırsa, o para çocuğun olur.

İsim Verme: Çocuk oğlan olursa, babanın babasının adı, kız olursa babaannenin adı verilirdi. İsim verilirken, devamlı namaz kılan bir kişi tarafından abdestli olarak çocuğun kulaklarına ezan okunur ve verilecek isim söylenir.

Çocuk Diş Çıkarırken: Diş buğdayı kaynitılır, akrabalara, komşulara tabak içinde dağıtılır. Ltabak geri veirlirken içine para, çorap, mendil konulur.

İlk Adım: Çocuk ilk adım attığı ve yavaş yavaş yürümeye başladığı zaman, Cuma günü öğleyin ilk sela verilirken çocuk kollarından tutulur, yere sofra örtüsü serilir, çocuğun ayaklarına kırmızı kurdela bağlanır.

"Salladım selacıya karşı
Şürüsün Cuma'ya karşı"

Diye sallanır, ayağındaki kurdela kesilir ve çerez saçılır. Saçılançerezleri davet edilen lkkışiler tarafından toplanır. Çocuğu genç kadın ve kızlardan biri kaçııp camide yüzünü yıkar ve eve geri getirir.

Çocuğun Memeden Kesilmesi: Kız çocuğu birbuçuk, oğlan çocuğu iki yaşına kadar emzirilir. Meneden kesilirken annenin göğüsüne, çocuğun korkacağı cisimler konur, çocuk böylece emmeyi bırakır.

- Hamile kadının kalçası büyük olursa, kız çocuğu, karnı sivri olursa oğlan çocuğu olacağına inanılır.
- Hamile kadına ağır eşya kaldırıılmaz ve ağır ev işi yaptırtılmaz. Yapılırsa çocuğun eksik doğacağına inanılır.
- Çocuğu yaşamayan anneler, Kula'daki yatırlara bez bağlar, adakta bulunur.
- Çocuk ilk traşa götürüldüğü zaman, berbere para, havlu bahşış verilir. [1]

2.5. ASKERLİK

"Gençler milli elbiseler giyerler, içtima mahallinde toplanırıra, davullar eşliğinde Kula içinde gezerlerdi. Bunlara halktan bahşış verilir, bu hediyeler ve bahşışler bayrak ucuna bağlanır, bilahare asker olanlar bunları satarak harçlık ederlerdi.

Eskiden her kazanın ayrı ayrı taburları, bölükleri vardı. Bu nedenle gençler askere birlikte giderler, birlikte dönerlerdi. Dönüşte de karşılama törenleri yapılırdı.

Köylerde askere gideceklerin şehre gelirken ellerinde bıçaklarla davul çaldırarak ve oynayarak gelirler, keza sevk sırasında da bando merasime katılır, asker aileleri ve tanıdıkları ile vedalaşarak ayrılırken, bando "Ey Gaziler" türküsünü çalardı. [1]

Asker adayları çok yakınlarına yemeğe giderler. Askere atlet, gömlek, kazak, para hediye edilir. Eskiden katmer yapılır, basma helva basılır, şekerli pide leblebi gibi yiyecekler götürülürdü.

Cuma günü yakınları ve komşuları davet edilir, hoca dualar okur. [2]

Encikler köyünden Helime Helva (Bağdatlı Sultan) anlatıyor:

"Askere giden çocuklarımız Türbe'ye çıkarlar, dilekler tutarlar. Oradan üç taş alarak gömleklerine sararlar. Onun kıyıya bir koruz. Askerden gelince, tekrar türbeye çakır, oraya korlar. Oraya gurban götürüler. Şimdi gurbanın kulağından kan akıtıp köy içinde kesiyorlar. O yemek herkese yedirilir. Çorba, pilav, nohut helvası da var. Kurbanlık olarak koç adanır." [3]

2.6. ÖLÜMLE İLGİLİ ADET VE İNANIŞLAR

Ruhu teslim ettikten sonra başındakileri, ayaklarını kibleye gelecek şekilde döyşeğe uzatılır. Ayak başparmaklarını, birbirine bağlanır. Ayrıca bir bezle çenesi de bağlanır. Kollar yana uzatılır. Cenazenin şişmemesini için karnının üzerine bir demir parçası konur, üzeri örtülür.

Cenaze kaldırılmadan önce Hükümet Tabipliğinin cenaze xkaldırma raporu alınır.

Mahalle camisinden, cenaze selası verilerek, eş-dost haberdar edilir. Yakınları veya cami imamı tarafından yıkanır, kefenlenir. Cenaze evden alınmadan önce başında Kuran-ı Kerim okunduktan sonra yakınları ve komşular tarafından meyit taşına getirilir.

Namaz kılmak için cemaat safları tutar. İmam cenazenin göğüs hizasında durup, cemaata dönerek kısaca cenaze namazının kılınmasını anlatır ve cemaata meftaya karşı olan haklarını helal etmelerini söyler, helallik diler. Helallik diledikten sonra, imam cenaze namazını kıldırır.

Namazdan sona topluca mezarlığa gidilir. Kabirci kabri hazırlar. Mefta göğsü kibleye gelecek şekilde yakınları tarafından kabre indirilir ve üzeri kapatılır. Dualar okunur. Cemaat meftanın yakınlarına baş sağlığı diler. Yakınlar ve komşular tarafından cenaze evine yemek götürülür. Ölünün eşya ve giysileri muhtaçlara dağıtılır.

Yedinci gün simit veya sandöviç ile helva dağıtılır. Cenazenin yakınları tarafından kırkbir gün yasin suresi okunarak, ölenin ruhuna bağışlanır.

Ellikinci gece, cenaze sahibi eşinin dostunu yemeğe davet eder. Yemekten sonra mevlüthanlar tarafından mevlüt okunur. [4]

2.6.1. Mezartaşı Yazıları

Annem çalmasın eline kına
Yetim kaldı Semiha'yla Suna
Gaderim böyle imiş doğum bahana⁷³

Geldi bir dert nevte sebep olmağa
Çok aradım dermanım bulmaya
Kim geldiki bu dünya da baki kamlaya
Unutmayın beni dua ile anmaya

⁷³ Ekim 1999 Bebekli'de bir mezartaşı yazısı.

Ali'm Bozer'dir burada yatan
Genç iken davet etti yaratan
Rabbim ayırmasın kimseyi imandan
Sizler beni unutmayın bir duadan⁷⁴

Ya ilahi
Genç yaşımda geldim divanına
Rahmetinle mesken eyle bana
Geriye kalan evlatlarım
Emanet sana⁷⁵

Ah ile zar kılarım
Gençliğime doymadan
Hasreti fani dünyada
Talu ömür sürmedim⁷⁶

2.7. HACI UĞURLAMA

Hacıya gideceklerle, gitmeden önce hediyelerle ziyarete gidilir. Gidecekleri gün Kurşunlu Camii önünde, tüm hacılar tarafından mevlüt okutulur. Yakınları ve komşuları tarafından uğurlanırlar. Hacdən dönüşte hacı, giderken kendine hediye getirenlerle karınca- kararınca hediye getirir. Her hacı ayrı ayrı günlerde yemek verir, bütün Kula'lılar davet edilir.

Yemekler, çorba, nohut, keşkek, pilav ve zerdeden ibarettir.⁷⁷

⁷⁴ Şubat 1998 Kula'da bir mezartaşı yazısı.

⁷⁵ Şubat 1998 Kula'da bir mezartaşı yazısı.

⁷⁶ Şubat 1998 Kula'da bir mezartaşı yazısı.

⁷⁷ Ekim 1998 Kula'da Feti Şadan ile yapılan görüşme.

3. BÖLÜM: EFE, ZEYBEK VE KIZAN SÖZLERİNİN KÖKENİ, TARİHSEL GELİŞİMİ, TÖRENLERİ VE BU KURUMLARLA İLGİLİ TANIMLAR

3.1. EFE SÖZÜ VE KÖKENİ

Efe sözcüğünün anlamı ile ilgili birçok tanımlama yapılmaktadır.

Halikarnas Balıkcısına göre efe; Efeb (Efev okunacak) teşkilatı Yunanistan'dan çok önce Anadolu'da kurulmuştur. Bunlar tıpkı Zeybekleri gibi dağ başında silah talim ederlerdi. Eni konu öğrenince kente gelir, tiyatrodaki silah oyunu yaparlardı. Tiyatro yuvarlak idi. Dans da dairesel idi. Bunda esas karıbantların silahla, yani kılıçları kalkanları vura vura ve yuvarlak meydanda döne döne dans etmektir. Zeybek oyunları da dairesel olarak oynanır.⁷⁸

Efendi kelimesi Bizans Rumcasından gelir. Eski Yunanca authentes, authentikos, authentia kelimeleri bir iktidar, prenslik, yöneticilik anlamına gelir. Bizans Rumcasında bu kelimelerin telaffuzu değişmiştir. Afentes, afentikos, afentia diye okunmuştur. Artık efendi kelimesinin nereden geldiği anlaşılır.⁷⁹

Londra'da yayınlanan Badros Keresteciyan'ın Fransızca-Türkçe sözlüğünde efe sözcüğünün eski "Aba ve Ebe" sözcüğünden türettiği anlatılır. Efe kelimesi Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lugat-it Türk adlı eserinde de aynı anlamda sözcüklerle anlatılır.

⁷⁸ Halikarnas Balıkcısı, "Merhaba Anadolu", Bilgi Yayın Evi, İstanbul, 1980, s.189.

⁷⁹ Halikarnas Balıkcısı, "Düşün Yazıları", BYE. Ankara 1981, s. 52.

Araştırmacı Enver Benhan Şapolyo'ya göre, efe ve zeybekler Batı Anadolu'da yaşamıştır. Efe, efelik kurumunun ağasıdır. Bu yüzden de zeybek efelerine "Ağa" denir. Efe kelimesinin "Aka" kelimesinden türediği söylenir. Aka devlet ve kudret anlamındadır.

Sabahattin Türkoğlu'na göre efe; özellikle Batı Anadolu'da fakat genel olarak Orta Anadolu'dan batı ya doğru bütün bölgelerdeki halk arasında mert, cesur, yiğit diye bilinen ve son yüzyıllar içinde adı birçok çetelik olaylarına karışmış kişilere verilen bir addır.⁸⁰

İsmail Özboyacı'ya göre; günümüzde doğrudan batıya tüm Anadolu'da hatta Rumeli'de Ebe, Abo, Efe sözcükleri yaşamaktadır. Erzurum'da efe baba anlamında, Trakya'da, Aga Ağabey anlamında, Ege yöresinde de efe: yiğit, mert, cesur ve kabadayı anlamlarında kullanılmaktadır. Efe sözcüğüne çok yakın olan ebe sözcüğü çocuk oyunlarında yer yer elebaşı anlamında veya yükü çeken, cezayı kabullenen, zora koşulan anlamlarında da kullanılır.

Türkçe sözcükte efe, ağabey anlamındadır.

Yiğit ve özellikle Batı Anadolu köy yiğidi (T.D.K. Türkçe Sözlük)

Ege Bölgesi yiğitlerinin başkanlarına Efe denir. (Şerif Baykurt)

Efelik etmek kabadayılık etmek anlamına gelir.

Zeybekler kendi aralarında cesaretçe, bahadırılıkça, temayüz edenleri Efe diye anarlar. Sarı Efe, Yörük Ali Efe gibi.⁸¹

Daha önce araştırmacılar arasında özellikle rahmetli M. R. Gazimihal, bu iki sözcüğün (zeybek ve efe) anlamı üzerinde ısrarla durmuştur. Saygıyla andığımız araştırmaları bu konuda yapılmış en ciddi çalışmalardır.

⁸⁰ Sabahattin Türkoğlu, "Zeybek ve Efe Sözcükleri", TFA, S.334, Mayıs 1977, C. 17, s. 7087.

⁸¹ Cemil Demirsipahi, "Türk Halk Oyunları", İş Bankası Kültür Yayınları: 148, Folklor Dizisi: 2, Ankara 1975, s. 344.

Ne var ki sayın Gazimihal'in özellikle Efe sözcüğünün Türklüğünü kanıtlamak için biraz zorlandığı anlaşıyor. Efe sözcüğünün abi, kardeş anlamına gelen Apa, Aba'dan geldiğini ileri sürüyor. Şüphesiz ki Orta Asya Türkçe'si veya Türk lehçeleri ile batı, yani Türkiye Türkçe'si arasında bazı söyleniş farklılıkları vardır ve zamanla bunlar büyük ölçüde değişmiştir. Bu durum Anadolu'da daha önce yaşayan adların aldıkları değişik şekillerde de böyledir. Özellikle bir çok Rumca kent ve köy isminin hangi biçime dönüştüğü iyi bilinmektedir. Bir başka deyimle yakın zamana kadar azınlık şeklinde de olsa özellikle kıyı şeridinde yaşayan Rumlar nasıl birçok Türkçe sözcüğü kendi söylenişlerine göre değiştirmişse onlara ait bazı sözcükler ve adlar da Türkler tarafından o denli değiştirilerek kullanılmıştır. Efe sözcüğünün de böyle bir değişim sonucu ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Bilindiği gibi eski Yunanlılarda özel olarak yetiştirilmiş genç, yiğit kişilere Ephebos (Efebos), Ephebe, Ephebi (Efeb) denmekteydi. Gene şunu hatırlatalım ki Batı Anadolu'nun bazı yerlerinde Rumlar, Türk işgalinden sonra da uzun süre çoğunluk halinde yaşamışlardır. Bu Rumlar'ın kendi toplumlarında olduğu kadar beraberce yaşadıkları Türkler arasındaki biraz önce belirttiğimiz nitelikteki gençleri Efeb diye çağırımları gayet olağandır. Halkımız gayet iyi Türkçe bilen bu Rumlardan, sözcüğü çok küçük bir değişiklikle almış olabilirler. Bilindiği gibi Batı Anadolu'da efelerle ilgili eşkiyalık olaylarına bir çok Rum Efe'nin de adı karışmıştır.⁸²

3.1.1. Kimlere Efe Denir

Halk Efe'yi aşağıdaki vasıflarıyla tanır.

- Adaletsizlik veya haksızlığa uğradığı gerekçesiyle başkaldıran silahlı kişi (Çakırcalı Mehmet Efe örneği),
- Merkezi yönetimin otorite zayıflığından yararlanarak yöreye egemen olmak isteyen lider (Atçalı Kel Mehmet örneği),
- Ayan kolcusu,
- Dağa kaçan kanun kaçağı,

⁸² Sabahattin Türkoğlu, a.g.e., s. 7085.

- Zenginden alıp fakire veren ve kendince adalet dağıtan sevimli şaki,
- Ezilen halkı, ayan, voyvoda ve mültezim zulmüne karşı korumaya çalışan silahlı reaya kahramanı,
- Derbentçi, yol koruyucusu ve paşa kapısında ücretli asker,
- Milli mücadele yıllarında Kurtuluş Savaşı yanlısı kişiler (Yörük Ali Efe örneği) olarak da tanımlanır.⁸³

3.1.2. Efelerin Dış Görünümü ve Özellikleri

- Mintan düğmeleri çözüklü olurdu ve göğüsleri görünürdü.
- Efelerin başı ustra ile traş edilir ve tam ortasından perçem sarkardı.
- Efeler sakal uzatmazlar, pala bıyık bırakırlardı.
- Bindikleri at erkekti. Koşumlarının metal aksamaları gümüşlendi, atın üzerine Osmanlı Kaltağı örterlerdi. Kaltağın yanında silah torbası sarkardı.
- Eyer takımında keçe, püsküllü başlık ve uzarlık gibi süsler bulunurdu.
- Efe uzun namlulu silah olarak Filinta taşırdı. Diğer silahları ise tamamen gümüş kaplı olurdu.
- Ayağa kayalık adı verilen özel işlemeli çizme giyerlerdi.⁸⁴
- Efenin açıkta kalan diz kısmı güneşten siyahlaşmıştır.
- Silahlıkta iki okka yapağı ve tereyağı bulunur (Yapağı yara sarmak ta kullanılır. Yağ kaynatılır yaraya dökülür, Kangran olması önlenir).
- Üzerinde maşa bir özelliktir. (Maş'a hasmının silahını köreltmekte, kendi silahını bilemekte kullandığı uzun demir çubuktur).
- Fişeklikleri gümüş işlemelidir.
- Efeler yalnız ağır zeybek, tek zeybek oyunları oynarlar.⁸⁵
- Efeler, bilmediği, tanımadığı bir muhitte kahveyi, ayranı... hane sahibine içirmeden içmezler.

⁸³ Mehmet Ali Eren, "Muğla'nın Sözlü Kültürel Değerleri ve Halk Oyunları", MEB A Kategorisi Jüri Üyeliği Basılmamış Araştırma, Muğla, Mayıs 1997, s. 39-40.

⁸⁴ a.g.e., s. 40.

⁸⁵ C. Demirsipahi, a.g.e., s. 345.

- Efelerin başı selamete çıktı mı nişan atarlar, kızanlarını iyi nişan almağa ve vurmağa alıştıırırlardı.
- Efeler ilk zamanlarda kılınç, kama, piştav, kara martin ve toplu tabanca taşırlardı.⁸⁶

3.2. ZEYBEK SÖZÜ VE KÖKENİ

Zeybeklerin kökenleri ile ilgili gerek yazılı ve gerekse sözlü bir takım kaynaklar incelendiğinde, aklımıza şu sorular gelmektedir:

- Orta Asya kökenli Türkmen ve Yörük obalarından mı?
- Egeli denizci levent taifesinden mi?
- Büyük Menderes havzasının en eski dağlı kavimlerinden mi?
- Ataları antik İonya ve Lidya kökenli Efesliler mi?
- Antik Tiral (Aydın) kenti halkı mı?

Ancak bu sorulardan net bir sonuca varmak zor bir olaydır. Zira, bu iddiaların hepsinde sözü edilen halklar, en eski çağlardan beri çeşitli insan topluluklarına ait kültürel, sosyal ve etnik özelliklerin sentezini yaparak günümüze kadar getirmiş Anadolu'ya aittir.⁸⁷

Kökenleri konusunda en eski bilgilere Halikarnas Balıkcısı olarak bilinen Cevat Şakir KABAAĞAÇLI'nın eserlerinde rastlamaktayız. Yazar, İ.Ö. Latin Şairleri ve Herodot'un yazdıklarından yola çıkarak zeybeklere, **İBAKKİ** demektedir. İbakki demek, Anadolu'da şarap tanrısı olarak bilinen **BAKKO'nun** tayfası demektir.⁸⁸

Mahmut Ragıp Gazimihal sözün Grekler tarafından kullanıldığını da belirtiyor:

⁸⁶ Kemal Özkaynak, "Efelerden Seçmeler", CHP Basımevi, Aydın 1946, s. 18-21.

⁸⁷ Ersal Yavi, "Efeler", Aydın Valiliği Özel İdare Yayınları: 3, Aydın 1991, s. 9.

⁸⁸ Halikarnas Balıkcısı, "Hey Koca Yurt", BYE, 1989, s. 163-180.

"Yunanca da b sesi olmadığı için, onların dilinde Sayvakikos, Zaypakikos şeklinde Rodos'ta ise Türkikos'un aynı anlamda kullanıldığı ve kelimenin aslının **Saybak** olup, bizde kelimenin incelişip özleşerek **Zeybek** haline geldiği açıklanır."⁸⁹

"Bazı Yunan adalarında Zeybek'e Zeybekos, 9/8'lik tartımda olan Zeybek oyunlarına da Turkikos denmektedir."⁹⁰

Türkçe Sözlük, Kamus ve diğer başvurma kitaplarında zeybek sözcüğünün Arapça civan anlamındaki **Zibak** sözünden geldiği yazılıyor, zeybeklerin çok çevik ve atik olmaları yüzünden onlara bu adın verildiği belirtiliyor. Ödemiş ve Tire yörelerindeki dağa kaçmış eşkiya için zeybek oldu deniliyor. Grekler bu sözün Zeus'a, ekmek anlamındaki Bekus'un eklenmesi sonucu oluştuğunu savunurlar. Zeybekleri uç beyleri **bekleri** sayan kişiler de vardır.

Halikarnas Balıkcısı; Hey Koca Yurt (Hür Yayın ve Ticaret, 1972, s.172) adlı eserinde Doğu Zeybeklerine **Seymen** dendiğini yazmaktadır.

Halil Oğultürk ise Zeybek sözcüğünün içinde sağlam anlamındaki "bek" sözünün bulunması yüzünden akıllılık ve anlayışlılık anlatan "zağ" sözü ile birleşik ad olarak Zağ-Bek şeklini aldığını ve Zağ hecesinin kendisinden sonra gelen bek hecesine uydurulduğunu savunur.

Mehmet Bayrak ise bize şu bilgileri verir:

"Uç Beyleri tarafından asayişi korumak için meydana getirilen bir halk mukavemet ve akıncı birliği mensuplarına Zeybek denmiştir. Zeybekler içlerinde en cesur ve en akıllı olanı Başkan seçerler ve bu başkanı Efe olarak adlandırırlar."

⁸⁹ Mahmut Ragıp Gazimihal, "Musiki Sözlüğü", 1961, s. 274-275.

⁹⁰ İsmail Özboyacı, "Zeybekler", Bilim Birlik Başarı, S:23, 1979, s. 9.

Hüseyin Kasım Kadri'ye göre Türk sözlüğüne Zeybek sözcüğü Ege ve Güney Marmara bölgesinde kardeş, arkadaş karşılığı kullanılmıştır. Zeybek sözcüğünün sek-ban ya da Seymen'den geldiği, Seymen'in de hudut bekçisi uç beyi anlamında kullanıldığı bir söylencedir.⁹¹

Zeybek, ayrıca Batı Anadolu'da oynanan hak oyunlarına da verilen isimdir. Özbekçe de ise, silahlı kişi anlamına gelmektedir.⁹²

Divan-ı Lügatı Türk'te Zeybek hakkında şu bilgiler verilmiştir: (Divan-ı Lügatı Türk Cilt 1. s. 333) de **Bekneğ** kelimesindeki **Bek** sözünün **sağlam** anlamında olduğu yazılmaktadır. Yine (Divan-ı Lügatı Türk Cilt 3 s. 154) de **sağ** sözünün **zeybeklik anlayışlılık** anlamında olduğu kaydedilmektedir. (Divan-ı Lügatı Türk Cilt 1. s.80) de **s** harfinin bazen Türk dilinde **z** okunduğu söylenmektedir. Zeybek sözünde **sağlam** anlamında bir **bek** sözünün bulunması **zeybek** adının birleşik ad olduğunu anlatmaktadır. Yani **Bek** sözü ile ancak (anlayışlılık, akıllılık) anlatan **zağ** sözü ile birleşik ad olabilir ve **zağbek** şeklini alır. Bunu Türk dilinin yapısı zorunlu kılmaktadır. Türkçemiz ses uyumu kuralı burada da karşımıza çıkmaktadır. (Başa gelen kalın fakat hafif sesli hece sonda gelen ince fakat sert heceye uydurularak okunur). Kuralına göre (zağ) hecesi kendisinden sonra gelen sert, ince (Bek) hecesine uydurulmuş, (Zeğ) olmuş (Bek) le beraber (anlayışlı, akıllı, sağlam, anlayışlı adam anlamında) (zağbek) olarak Avrupa tarih kitaplarına geçmiş ve çağımıza değin Bozdağ, Dolgalı dağ köylerinde yaşamıştır.⁹³

İzmir bölgesinde çok eski bir Türk kabilesinden olan bir kısım halk (Milliyet A. Sözlük, 1936, s. 11).

Zeybek bir görüşe göre de hafif silahlı ve asayiş korumakla görevli olan eski bir sınıf Asker'dir (Eski Hayat Ans.).

⁹¹ Berrak (Arusan) Taranç, "Ege Bölgesinde Yaşayan Müziği Ezgileri, Zeybekler ve Elli altı Ezginin Çeşitli Yönleriyle Kataloqlanması", EÜDTMKY, 88, KDN, 01, İzmir 1988, s. 24-25.

⁹² Fikret Değerli, İTÜSBE, Yüksek Lisans Oyun Havalan Ders Notları, İstanbul 1993-94.

⁹³ Hüseyin Hilmi Bayındır, "Tarihte Zeybeklik ve Musiki", 1964, s. 16-17.

Asya Türk ve Ön Asya İslam kültürü ile yüzyıllar boyu kaynaşmanın sonucu Anadolu'ya gelen bu insanların ister Türkmen, ister Yörük, ister Denizci olsunlar töre, ad ve inanışlarıyla Türk olan silahlı gruplar olduğu kesimdir.

Anadolu'nun Türkleşme sürecine girmesiyle buraya gelen Oğuzların, Tarihçi Aşıkpaşazade dört gruba ayırmaktadır. Bunlar:

1. Gaziyan Oğuzlar (Serdengeçtiler-Dalkılıçlar)
2. Ahiyan Oğuzlar (Ahiler-Zanaatkarlar)
3. Abdalan Oğuzlar (Kızılbaş kolları)
4. Bacıyan Oğuzlar (Türk Kadın Alayları)'dır.⁹⁴

O dönemde Anadolu'ya egemen olmaya çalışan Selçuklular, gelen bu gruplardan **Gaziyan Oğuzlar'**ı uçlara yerleştirdi. Kuvvetli bir ihtimal uçlara yerleştirilen bu Gaziyan Oğuzlar **zeybek** kurumunu oluşturmuşlardır.

Selçuklular zamanında Anadolu'nun uçlarına yerleştirilen bu zeybekler, önceleri Derbetçilik, Yol koruyuculuğu, Paşa kapısında ücretli askerlik, Kervancılık, Tacirlik ve hatta Kahvehane çalıştırma gibi işlerle uğraşırlardı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar (19.yüzyıla kadar) yukarıda belirtilen bu işlerle uğraşan zeybekler, 19. Yüzyıldan itibaren fırsat buldukça devlete baş kaldırmışlardır. Bunun sebeplerini şöyle sayabiliriz:

1. Devletin içinde bulunduğu mali krizler,
2. Savaşlar sebebiyle ordunun asker talebi,
3. İşsizlik ve istihdam sorunu,
4. Verilen sözlerin tutulmaması,
5. Zoraki iskan durumu,
6. Ege'nin ekonomik yapısı,
7. Kendilerine özgü yaşayış biçimi,

⁹⁴ Atsız, "Aşık Paşaoğlu Tarihi", MEBY, 1992, s. 165.

8. Batı Anadolu'nun coğrafi yapısı,
9. Devlet yönetimindeki bozulma ve zayıflık,
- 10.Devlet otoritesinin yetersizliği ve adaletsizlikler.

Böylelikle bu yüzyılda EFE sözcüğü ön plana çıkmış ve özellikle II.Abdulhamit devrinde devleti çok uğraştıran efelerin bir kısmı Batı Anadolu'da Yunan'a karşı başarılı savaşlar vermişlerdir.

Her zeybeğin bir lakabı olurdu (Kamalı Zeybek, Ger Ali, Yörük Ali gibi).⁹⁵

3.2.1. Zeybeklerin Dış Görünümü ve Özellikleri

- Başı nal şeklinde traş edilir,
- Şalvarının arkasından beyaz donunu ucu ve göbeği görülür,
- Mintan düğmeleri sürekli iliklidir,
- Camadanı ve fes püskülleri kısa, cepkenleri sırmalıdır,
- Ayağa, Tulumbacı veya Çarık giyerler. Üstüne (bacağa) meşin Tozluk (Kepmen) takarlar.⁹⁶
- Zeybeğin atlarında torba bulunmaz,
- Yapağı ve yağları yoktur,
- Silahları koca bıçaktır,
- Zeybekler hızlı ve kaşıklı oyunlar oynarlar.
- Efe zeybekleri, yalnız tek zeybek olduğu halde, zeybeklerinki ikili ve dörtlüdür.
- Zeybekler Mavzer taşır.⁹⁷

⁹⁵ M. Ali Eren, a.g.e.,

⁹⁶ a.g.e.,

⁹⁷ C.Demirsipahi, a.g.e., s. 346.

3.3. KIZAN SÖZÜ VE KÖKENİ

"Kızan çocuk anlamına gelse gerek. Çünkü Anadolu'da kimi oyunlarla kızlar delikanlı, delikanlılar da kız giysisini giyerler. Kızan belki de önceleri başka anlam taşırdı. Sözler zamanla öyle değişiyor ki"⁹⁸

Erkek çocuk (TDK Türkçe Sözlük)

Ege bölgesi yiğitlerine kızan denir (Şerif Baykurt, Türk Halk Oyunları, s.19).

Kızanlar efe emrinde ve zeybeğin yönettiği askerlere benzerler. Yapacakları iş için efeden emir alırlar. Efe izin vermezse evlenmezler, ama avrat oynatabilirler.⁹⁹

Efenin mahiyetine giren kişidir. Bu sözcük halen Ege yöresinde çocuk genç anlamında kullanılmaktadır. Efenin emrinde birer asker gibidirler. Efe izin vermedikçe bir şey yapamazlar.¹⁰⁰

3.3.1. Kızanların Dış Görünümü ve Özellikleri

- Kıyafetleri daha sadedir. Üstlerinde fazla eşya yoktur, cepkenleri sırmalıdır.
- Mintan kolları uzundur.
- Başlarının sadece ortası traş edilir.
- Uzun namlulu silah olarak Martini taşırlar.¹⁰¹
- Kızanlar toplu ve kıvrak zeybekler oynarlar.

⁹⁸ Halikarnas Balıkcısı "Düşün Yazıları", s. 80.

⁹⁹ C. Demirsipahi, a.g.e., s. 347.

¹⁰⁰ Mehmet Ali Eren, a.g.e., s. 41.

¹⁰¹ a.g.e., s. 41

3.4. EFE VE ZEYBEKLERİN TÖRELERİ

- İki efe karşılaştığında birbirlerine silah çekmezler.
- Efeler ve Zeybekler Tehnel (Defne) ağacının bulunduğu yerlerden geçmezler. Bu ağacın kutsallığına inanırlar.
- Efe, zeybek kurumunun ağasıdır. Efe'yi zeybek ve kızanlar seçerler.
- Efe öldüğünde oğlu yerine geçebilirdi. Ancak bunu tüm zeybek ve kızanların onaylaması gerekirdi. Efenin oğlu, seçilmezse, zeybekler aralarından bir kişiyi Efe olarak seçerler.
- Yeni efeyi kızanlar elinden, zeybekler ise alınlarından öperdi.
- Efe'ye kızan olmak önemli bir konu idi. Bunun için özel bir tören düzenlenirdi.

3.4.1. Kızan Töreni

Bir sabah güneş ilk ışıklarını saçarken efe, zeybek ve kızanları ile birlikte atlara binerek dağa çıkarlar. Bir tehnel (defne) ağacının altında halka olurlar. Diz çökerlerdi. Yalnız zeybek adayı kızan, ayakta durur. Yatağanını çeker, üç kez öpüp, efenin önünde diz çöker. Efe bazı sorular sorar, zeybekler bir ağızdan bu sorulara cevap verirler.

- Efe - Kızanlar bu koca dağların sahibi kim?
- Emmi
- Efe - Yiğidi kim?
- Efem
- Efe - Susuz derede kavak biter mi?
- Bitmez
- Efe - Bitkisiz diyarda duman tüter mi?
- Tütmez
- Efe - Yiğit kime derler?
- Sonuna dek olunup, efeyle ölene derler.
- Efe - Korkak kime derler?
- Sözünden çabuk dönen, ama dileyene derler.

- Efe - İnsan dünyaya niçin gelir?
- Ölmek için
- Efe - Doğupta ölmekten kuşkulanan bebekler,
- Dertlenipte hastalanmaya,
- Efe - Şeytana bel bağlanır mı?
- Yardımcımızdır bağlanır.
- Efe - Adem uşağına bel bağlanır mı?
- Bağlanırsa ağlanır.
- Efe - Yiğitte ne yoktur?
- Merhamet.
- Efe - Korkaklar zeytini nerede döverler?
- Ağaç dibekte.
- Efe - Yiğitler yağı nerede kavururlar?
- Zalim göbeğinde.

Bu konuşmalar bittikten sonra Efe kalkıp Tehnel ağacının yanında durur. Zeybekler, çevresinde toplanırlar. Efe yatağanını tehnel ağacına saplar ve aralarında şu sözler geçer:

- Efe - Sözünde durmayan kahbe bacının kızanı olsun mu?
- Olsun.
- Efe - Şu dualı yatağan böğrüne batsın mı?
- Batsın.
- Efe - Doğru söylediğimize nasuh tövbesi olsun mu?
- Olsun.

Daha sonra yeni kızan, efesine sadık kalacağına dair ant içer. Sonra yedi kez yatağanın altından geçer. Onun ardı sıra ötekiler de geçerler. Efe kızanının alnını, kızan da efenin elini öper.

Efe yatağanını ağaçtan çekip kızanına verir. Böylece tören biter.¹⁰²

¹⁰² Halikarnas Balıkcısı, "Hey Koca Yurt", Bilgi yayınevi 1989, s. 186-187.

3.5. EFE VE ZEYBEKLERİ KIZDIRAN OLAYLAR

3.5.1. Jandarma Takip Müfrezeleri

Efeleri, en ziyade bunlar sinirlendirirdi. Çünkü bunlar (zeybeklerin tabiri ile) ücretli tutulmuş zeybek düşmanı avcılardı. Çete savaşında maharet ve tecrübe sahibi subaylar vazife aldıkları halde kendilerinin eşkıya ile ortak oldukları görüldü.

Zeybekler, üniformalı (Nizamiye askerleri) ne özel bir muhabbet beslerler, onları himaye ederlerdi. Kendi aralarında asker (dini ve namusu, mukaddesatı koruyan) insanlardı. Bunun için, askerlerin geride kalan yoksun kadınları, babaları efelerden yardım görürdü.¹⁰³

Resim 2. XIX. yy'da Ege Bölgesinde Kızanlar

¹⁰³ Kemal Özkaynak, "Efelerden Haberler", a.g.e., s. 22-23.

3.5.2. Hasım Çeteler

Zeybekler çok zaman bunlarla da savaşmaya mecbur olurlardı. Hele Arnavutlar'ın, Rumlar'ın, Ermeniler'in, Zeybekleri takliden kurdukları çeteler, onları kükretir kızdırır ne bahasına olursa olsun tepelemeğe uğraşırlardı. Fakat bu rekabetten halk daima zarar görürdü.¹⁰⁴

3.6. EFELERİN ÖLÜMÜ

Efeler, Zeybekler ve kızanlar genellikle baskın esnasında yaralanırlar, ölürlendi. Yaralananlar (pelesenk yağı) denilen solucandan ve zeytin yağından yapılmış bir ilaçla sarılır, bazen buralara kızarmış yağ ve kekik yağı dökülürdü. Yorgunluktan gelen baş ağrıları için nal çivileri ile köy imamlarına (baş çaktırma) yaptırılırdı.

Eceli ile ölenlere ve kaza kurşunundan gidenlere cenaze merasimi yapılır, bazen gerideki karısı, babası ve çocukları da imamla birlikte merasime çağırılırdı. Efeler, ulu çınarlı kabristanlara gömülür, fakat kızanlar rast gele defnedilirdi. Zeybekler yolları uğradıkça ölen arkadaşlarına birer fatiha okumadan geçmezlerdi. Kızanın öksüz kalan çocuklarına yardım ederlerdi.¹⁰⁵

3.7. EFE, ZEYBEK VE KIZANLARIN EVLENMESİ

Zeybeklerin, kız kaçırma suçundan dolayı hükümetin rızası olmayan ana ve babaların, rakiplerin... takibi neticesinde dağlara çıkarlar. Bunlar arasında evli olmayan 17-20 yaşlarında dağa çıkıp bir efeye kızan olan genç bekar kişiler de görülmüştür.

¹⁰⁴ a.g.e., s. 24.

¹⁰⁵ a.g.e., s.26.

Bunları, efeler evlendirirdi. Kızan, mertliğini, sadakatini ispat etmedikçe efesi kendisine herhangi bir teklifte bulunmazdı. Yatakta, yolda, çadırda, dağda... kadınlara kızlara sarkıntılık eden bekar kızanların, akibeti vahimdi. Böylelerini, Efeler arkasından çekecekleri bir kurşunla yere devirirlerdi. Canına kıymak istemezlerse, topuğuna bir kurşun çekerek (cezasını ve yüz karasını ölünceye kadar çeksın) diye sakat bırakırlar, çeteden atarlardı.

Kızanlardan birisine münasip bir nikahlı bulmak için efesi diğer kızanlarla söyleşir fakat toplantıya ilgili kızan alınmazdı. Kızanların evlenme istekleri, kızın soyu sopu efe tarafından incelenip eh denilip onay verilmezdi. Efeler, kızı münasip surette (Allahın emri, peygamberin kavli üzre) babasından... kızan için istetir, menfi cevap alırsa kaçırılırdı. Bu korkudan dolayı zenginle, beyler kızlarını ve karılarını büyük şehirlerde otuttururlardı.

Efeler, iki üç kadın alabilirlerdi, köylerdeki imamlar, izinnamesiz nikah kıyarlardı, efelerin ihsanına nail olurlardı. Efeler eşlerini yataklarında oturttukları gibi köylerin birinde de barındırabilirlerdi.

Efeler, köyde oturan eşlerin yanına haftada, ayda bir inerler, istirahat edip, çamaşır değıştirirlerdi.

Telakkisi çok sağlam olmayan bazı bekar zeybekler, efeliğın geleneğini bozarak efesinden ayrılır, hocaların, hacıların, zenginlerin güzel kadınlarını nikahlı olduğu halde dağa kaldırdıkları olurdu. Bunlar asıl kocalarına zorla boşattırılmadıkça nikah edilmez, efenin helali olmazdı.

Zeybek normal surette evlenmek isterse, alacağı kadının görgüsüne, güzelliğine, misafire hürmet terbiyesine, yiğitliğine dikkat ederdi.

Efe düğünleri, köylerde kalabalık bir cemaatle yapılır, eski yeni zeybekler, eşraf, ayan düğüne davetli olurdu. Bunlar, koçlar, halılar, zililer, atlar, silahlar ve daha kıymetli hediyelerle düğüne gelirlerdi.

Bazı efeler, düğünlerde zabitanın ve kolcuların ekmeğine yağ süreceği için içki içilmesine müsaade etmezlerdi.¹⁰⁶

3.8. KURTULUŞ SAVAŞINDA KULA'DA EFELER

3.8.1. Yabaayak Efe

3.8.1.1. Yabaayak Efenin Dağa Çıkması

Birinci Olay: Yunan işgali sırasında esaretten gelen Yabaayak namıyla tanınan Şabanoğlu Mehmet Efe bir gün Hacılarlı Recep isminde bir arkadaşı ile Rumların ileri gelenlerinden Beyazoğlu ve Benlioğlunu Söğütçayır menkiinde yollarını keserek Yunanlılara klavuzluk ettiklerinden dolayı mavizerle vurup öldürüyorlar. Ölülerini de bir dereye sürükleyerek gömüyorlar. Olayı kimse görmemiştir. Fakat üç gün sonra Sarı Mustafa adlı bir yörük o civarda çadır kurup keçilerini otlatmaya başlıyor. Çoban köpekleri toprağı eşelerken ölüler meydana çıkıyor. Yunan kumandanlığına haber veriliyor, tahkikata giriyorlar. Yunan askerleri ve yerli Rum çetelerinden bazıları şüpheli gördüklerini yakalayıp işkence ediyorlar. Olayı yakından görüp izleyen Mustafa Karcı (Hekimoğlu) adındaki bir dost başından geçenleri şöyle anlatıyor; Rumların vurulduğu sırada ben tarlada çift sürüyordum, silah seslerini duydum. Üç gün sonra Recep'i gördüm, elinde bir tabanca vardı, olanları duydun mu? Yabaayak intikan için iki Rum gavurunu öldürdü, ben de yardım ettim ve bu tabancayı da onlardan aldım dedi. Ben aman sus kimse duymasın bu iş meydana çıkarsa seni yaşatmazlar, buradan kaç dedim. Çok geçmeden Receb'i yakaladılar. Aramada tabanca da ele geçmiş dayak tehdidi altında Receb'i söyletiyorlar. Ben vurmam, Yabaayak vurdu, benim kabahatim yok dediyse de dinletemiyor. Yabaayak aranıyor, nerede olduğunu bilen olmuyor. Recep, Hacı Zabu'nun Şerif ve Mustafa'yı da siz yaptınız, diye tutukluyorlar. Salihli'de mahkemede bir çok şahitler dinletmek suretiyle berat ederek kurtuluyorlar. Ama maddi bakımdan çok

¹⁰⁶ a.g.e., s. 27-29.

zarara uğruyorlar. Suçlu görülen Recep de kurşuna dizilmek suretiyle idam ediliyor.¹⁰⁷

İkinci Olay: Kula'nın Yeşildirek denilen bir meyhanesi vardı. Ne kadar mırımlar, kumarcılar varsa buraya gelirlerdi. Rum subayları da gelirmiş bir gün Yunan subayı Yabaayağa hakaret etmiş o da rakı şişesini kafasına çarpıp kaçıyor. Bir müddet gizleniyor. Olay unutuluyor. Bir gün de Ekmekçi Savanın dükkanında pide yerken Çobanoğlu adında bir Rum çetesi Savanın dükkanına gelerek yardım için para istiyor. O da şimdi verecek param yok, olduğu zaman veririm dedi ise de yalan söylüyorsun deyip söverek döğmeye başlıyor. Bu duruma canı sıkılan Yabaayak Çobanoğlu'nun kafasına iskemle ile vurup yere seriyor. Gavurun atını, silahını alarak dağa çıkıyor. Artık o dağdan o dağa, bu köyden şu köye çete olarak gezip dolaşmaktadır.¹⁰⁸

3.8.1.2. Yabaayak Efenin Şehit Edilmesi

Yabaayak dağlarda gezerken İhsanoğlu Çetesiyle birleşti ve çetenin reisliğini üstlendi. Uzun süre Yunan karakollarına baskınlar yaparak yerli Rumlara korkulu günler yaşattılar. Rumlar da çete müfrezesi teşkil ederek Yunan askerlerinin de katkısı ile çeteleri yakalamak peşindeler. Bir gün Kula'nın Cavur köyü (Burşuk çiftliğin)de bastırıp çeviriyorlar. Yabaayak Efe arkadaşlarını siz çemberi yarıp çıkın ben onları oyalarım diyerek, tek başına savaşımaya geçiyor, kurşunu bitinceye kadar ateş açıyor. Yunanlılara bir hayli zaiyat verdiriyor ise de kendisi de vurulup şehit düşüyor. Yunanlılar hıncını alamayıp efenin başını gövdesinden ayırıyorlar. Müfreze çemberi yardı kurtuldu ama bu acı olay dillere destan oldu. Kahramanımız adına türküler söylendi.¹⁰⁹

¹⁰⁷ İsmail Tosun, "Anılarla Kula", Milli Kültürel Tarihi, İzmir 1990, s. 4-5.

¹⁰⁸ a.g.e., s. 5.

¹⁰⁹ a.g.e. s. 6.

3.8.2. Milli Mücadele Kahramanlarımızdan İhsanoğlu Mehmet Efe

Mehmet Efe Kula'nın Kızılkaya mahallesindendir. 1900 doğumlu olup vilayet jandarma alayında askerliğini yapmıştır. Babasının adı Mehmet (Canavarınoğlu lakabıyla anılır). Babasının dağda Yunanlılar tarafından öldürüldüğünü öğrenilmesi sonucu dağa çıktı. Yunanlılar Efe'nin kardeşi Hüseyin'e kardeşini bul diye sıkıştırdılar. O da aramaya çıktı ve bir gün dağ da ölü bulundu. İşte efenin çeteliyi böyle başlar.

Efe kurtuluşa kadar Milli mücadele hareketinde geri hizmetlerde bulunmuştur. Zaman zaman müfrezesiyle birlikte, bazı günler diğer çete reisleriyle birleşerek Yunanlılarla savaşmıştır. 2. Nolu akıncı müfrezesiyle adıyla faaliyet gösteriyordu. Kardeşi Süleymanı yanından hiç ayırmadı.¹¹⁰

Sonradan Erdil soyadını alan kahramanımız İhsanoğlu Mehmet Efe, çetelik hayatında bir müddet Çerkez Etem'e hizmet etti, onun İkinci İnönü savaşında hiyanet ederek, Yunanlılara iltihak etmesi üzerine Parti Pehlivanla beraber Çerkez Etem'den ayrılarak Milli kuvvetler tarafına geçti. İşgal altındaki Batı Anadolu bölgesinde faaliyetlerine devam ettiler. Kurtuluşa Ordu ile ve kızanları ile toplu bir şekilde Kula'ya girdiler. Efe Kula'da kaldı. Hizmetine mukabil İstiklal Madalyası ile Kula'da Rumların en iyi evlerinden birini verdiler. Efe bir süre Ayaşehirde Kolculuk görevi altında çalıştı. Selendi de Hatice Hanım isminde dul bir kadınla evlenince Selendi'ye göçtü, bir devrede Selendi de muhtarlık yaptı. Muhtarlığı zamanında Selendi de jandarma karakolu binası, bir çamaşırhane ve öğretmen evleri yaptırdı. Halk kendisinden hoşnut idi, müşkülü olan ona başvururdu. Misafir ağırlamayı severdi... Selendi de vefat etti. Efenin özel hayatı hakkında bilgilerimiz bundan ibarettir.¹¹¹

¹¹⁰ a.g.e., s. 6.

¹¹¹ a.g.e., s. 9.

3.8.2.1. Efenin Annesi Ve Kız Kardeşinin Başına Gelenler

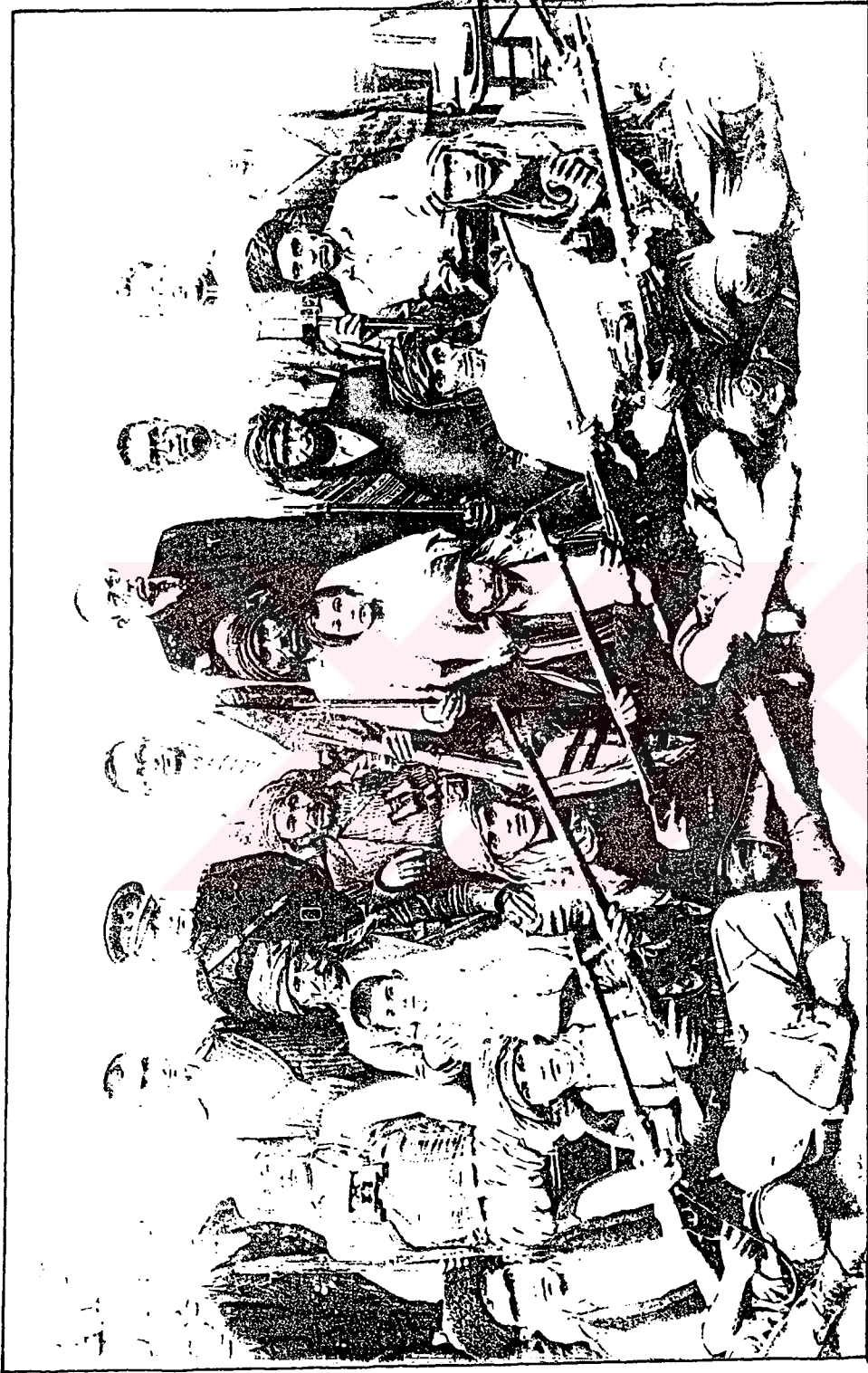
Efenin annesi, kız kardeşi ve Hatice Endez'in Yunanlılar tarafından Gördes taraflarında ele geçirilip, rehin olarak götürülürken olayı haber alan Bakırlı Efe ve Parti Pehlivan tarafından kurtarılıp Efeye teslim edildikten sonra, Uşak'ın Beyşehir yakınlarında bir mağaraya saklıyor. Bunların korunması ve iâşesi için arkadaşı Fehmi Burşuk'u Beyşehir'in ünlü ağalarından Durmuş Ali Ağanın evine gönderiyor, ağaya misafir oluyor. Ağa isteklerini yerine getiriyor ve böylece mağarada saklı bulunan efenin anası ve diğer iki kadın için emin bir yer buluncaya kadar yiyecek vs. ihtiyaçları karşılanıyor.¹¹²

3.8.2.2. İhsanoğlu Mehmet Efe ile İlgili Anlatılanlar

Mehmet Çavdaroğlu; Efe müfrezesiyle dağda gezerken bir gün Körez köyüne gelmiş. Köylüler efeyi tanıdıkları için bir kurtarıcı gibi karşılamışlar. Kula içinde yerli Rumlardan Uncu Manol ismindeki Rum'a şifre yazılı bir kağıdı köylülerden biri ile gönderiyor ve kağıdın ele geçmemesi için sıkı sıkı tembih ediyor. Uncu Manol Efe'nin dostu imiş (Türk dostu, efenin her dediğini yapan biri) Manol mektubu açmadan Kula'da gizlice faaliyette bulunan Cemiyet-i İslamiye azasından Dedelerin Emin Hocaya götürüp veriyor. O da şifreyi çözdükten sonra ona, içlerinde mermi dolu iki sandık veriyor. Efe'nin emri: Bu sandıkları gübre dolu küfelerin içinde götürüp efeye teslim edeceksin emri yerine getirmezsen bak karışmam. Efe seni yaşatmaz diyor. O da baş üstüne siz merak etmeyin deyip, sandıkları gübre küfeleri içinde merkebine yükleyip tarlasına götürüyormuş gibi Kayrak mevkiindeki Yunan karakolunun önünden geçerek, Körez köyünde efeye teslim ediyor.¹¹³

¹¹² a.g.e., s. 9.

¹¹³ a.g.e., s. 7.

Resim 3. Kurtuluş Savaşına Katılanlar

Efe anlatıyor;

Takipçi Yunan devriyelerin İbrahimağa köyüne geldiğini ve köylüleri sıkıştırdıklarını öğrendim. Kızanları toplayıp köyü çevirdik, Yunanlılar kaçmaya teşebbüs ettiler birbuçuk saat çatışmadan sonra kaçmayı başardılar. Köye girdiğimizde köylüler etrafımıza yumuşular. Bir zaiyat var mı diye sordum? Yok, işkence edeceklerdi siz yetiştiniz. Bir köylü çocuğu koşarak yanıma geldi. Efe aka ekmek fırınının içinde bir gavur var dedi. Tertibat aldık. Fırına baktığımızda, Yunan kumandanıymış. Elinden yaralı idi. Korkmamasını söyledim. Oturup sorguya başladık ama Türkçe bilmiyordu, köylüler efe bize bırak biz hesabını görelim dediler. Öldürmek kolay, başkalarına büyük dert açacağız. Bırakmadım kulağından bir parça kesdim atına bindirip gönderdim. Bu olay ders oldu. Bir daha köye gelmediler.¹¹⁴

3.9. ATATÜRK VE ZEYBEK

Ulu önder Atatürk'le ilgili olarak Sarızeybek tasviri, ilk defa ressam Münif Fehim'in çizgileriyle 1922 yılında Aydede Mecmuası'nın 78. Sayısında yayınlanarak ortaya konmuştur.

Tasvirde Atatürk; Zeybek giysileri içerisinde üstte dağa yaslanmış oturmaktadır. Altta ise giysilerle at üzerindedir.

Sarı Zeybek ezgisi, Tanburacı Osman Pehlivandan Halil Bedii Yönetgen tarafından derlenerek notaya alınmıştır. Oyununu kuran ise Selim Sırrı Tarcan'dır. Atatürk Selim Sırrı Tarcan tarafından oynanan Sarı Zeybek oyunu için şu sözleri söylemiştir;

"Hanımlar, beyler: Selim Sırrı Bey, Zeybek raksını icra ederken, ona bir şekli medeni vermiştir. Bu sanatkar üstadın eseri hepimiz tarafından seve seve kabul edilerek Milli, içtimai hayatımızda yer tutacak kadar tekemmül etmiş, bedii bir şekil almıştır.

¹¹⁴ a.g.e., s. 8.

Artık Avrupalılara bizimde bir mükemmel bir raksımız var diyebiliriz. Zeybek dansı her içtimai salonda kadınla beraber oynana bilir ve oynanmalıdır."

Cumhuriyetin Onuncu yıl kutlamalarında Ankara Halk Evinde düzenlenen eğlencede Rus Heyeti başkanı Voroşilof, Kazaskayı oynar. Bunun üzerine Ata'da dayanamaz ve orkestraya bir zeybek çalmasını söyler ve mükemmel bir biçimde oynar ve gene 1936 yılında Balkan ülkeleri folklor festivalinde 2 Eylül günü Beylerbeyi Sarayında düzenlenen baloda zeybek oyunlarını beğendiği için coşan Atatürk, oyunları tekrar ettirir ve kendiside bu oyunlara eşlik eder.¹¹⁵

¹¹⁵ Sabahattin Türoğlu, "Atatürk ve Folklor", Aydın Valiliği Özel İdarese Yayınları, 1991, s. 2-60-63.

4. BÖLÜM: HALK EDEBİYATI

4.1. ATASÖZLERİ

4.1.1. Atasözü

Atasözü, topluma yüzyılların verdiği deneme, düşünce ve özleminden doğmuş; kurallaşmış, kalıplaşmış, her yerde, her zaman doğru olanı söyleyen ve hüküm bildiren özlü sözlerdir.¹¹⁶

Türk Edebiyatı'nda atasözleri, Türk Kültür Tarihinin zenginliği ile paralel olarak görülmeye başlar.

Asırlardan beri nesilden nesile geçerek günümüze kadar gelen atasözleri nesillerin müşterek ve klişeleşmiş malı olmuştur. Bunları şekil, dil ve muhteva bakımından değiştirmek mümkün değildir.¹¹⁷

4.1.2. Biçim Özellikleri

- Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine (aynı almanda da olsa) başka sözcükler konulamayacağı gibi, söz diziminin biçimi de bozulamaz.
- Atasözleri kısa ve özlüdür.
- Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır.
- En çok geniş zaman kipi veya emir kipi kullanılır. Başka kiplerle kurulmuş atasözleri daha azdır.

¹¹⁶ Aydın Su, "Atasözleri Sözlüğü", 13. Baskı Yuva Yayınları, Sözlük Dizisi: 4, İstanbul 1992, s.7.

¹¹⁷ Nurettin Albayrak, "Folklor ve Erzincan", Erzincan 1983, s. 77.

4.1.3. Kavram Özellikleri

- Sosyal olayların nasıl olageldiklerini (uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak) tarafsızca bildiren atasözleri vardır:

"Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür."

"Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer" ... gibi.

- Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini (uzun bir gözlem sonucu olarak) belirten atasözleri vardır.

"Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır."

"Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden"... gibi.

- Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır.

" Ağlamayan çocuğa meme verilmez."

" Sona kalan dona kalır".... gibi

- Deneme ya da mantığı dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri vardı.

" Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar."

"Ayağını yorganına göre uzat"... gibi

- Bir takım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirilerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır

" Bal bal demekle ağız tatlı olmaz."

" Taşıma su ile değirmen dönmez"... gibi

- Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır:

" Dost başa, düşman ayağa bakar."

" Kız beşikte, çeyiz sandıkta"... gibi

- Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır:

"Ananın bahtı kızına."

"Akacak kan damarda durmaz"... gibi

Her ulusun atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynasıdır. Atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri-görenekleri görülür. Atasözleri, ulusların zekalarındaki keskinliği, hayallerinde ki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir.¹¹⁸

Yapılan araştırmalara göre, atasözlerinin bulunduğu ilk eserler şunlardı.

- Oğuz Kağan Destanı
- Göktürk Kitabeleri
- Divan-ı Lügat-it Türk
- Atabetül Hakayık
- Kutadgu Bilig¹¹⁹

4.1.4. Kula Atasözleri

- Deli deliyi, imam ölüyü bulur
- Ölü gözünden yaş, imam evinden aş çıkmaz
- Eşek eşeke ödünç kaşır
- Ak köpeğin, pamuk pazarına zararı olur
- Köpek köpeği ısırmaz
- At sahibine göre kişner
- Bülbülü altın kafese koymuşlar, ille de vatanım demiş
- Gönülsüz köpek, koyuna kurt getirir
- Eşek küçük ama, deve çekiyo
- Sakla samanı gelir zamanı
- Söz gümüş ise sükut altındır
- Çayır kuşu çayıra, bayır kuşu bayıra

¹¹⁸ Ömer Asım Aksoy, "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü", s. 19. vd.

¹¹⁹ a.g.e., s.79.

- Evinden çıkan misafiri sağlam selavlatla, geri dönen misafiri ağırlaması zor olur
- Nusubetin eti yenmez, derisi giyilmez
- Aşk Bağdat'a yakındır, aşığa Bağdat sorulmaz
- Ünlenilen yere gitmeyip ar eylemeyin, ünlenmeyen yere gidip dar eylemeyin
- Gençliği salıverdim uçar guş gibi, ihtiyarlığı bağrımıza bastık, yerineden galkamaz daş gibi
- Dost kazan dost, ananda doğurur düşman
- Yaşlıların çorbası tuzlu, süpürgesi tozlu,
Gençlerin süpürgesi şılak (temiz) olur
- Cemaat ne dersin, imam bildiğini okur
- Çingen çingene çarpmayınca gasnak boğazına geçmez
- Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan
- Geç galmış nasihat, idamdan sonra çıkan afa benzer
- Kadın kısmına gökte düğün var de, merdivensiz göğe çıkar
- Yaşlanınca, yatak iğne olur batar insana
- Kurt sisli havayı sever
- Yüz verme insanoğluna astarını ister
- Kadın Müslüman anasıdır, cavur oğlu cavırdır, keseceğin zaman yüz yukarı değil, yüz aşağı yatırıp kes, gülüverir caydırır
- Konuşmasını biliyorsan konuş, ibret alsınlar
Konuşmasını bilmiyorsan sus da insan sansınlar
- Giyen bilir (Adama ayakkabın çok güzel demişler "giyen bilir" demiş)
- Aç köpeğin beyni dar olur
- Evde küçük ocağına, dağda domuz ol
- Ecelin önüne geçilmez
- Kul kulun nasibini yemiyo
- Dirgen (ucu sivri sopa) yen öküz gocunur
- Yıkık olur engin evin bacası, çikin çikin olur güzellerin gocası
- Kedi igidine ev farelere kalır
- El için ateşe atma
- Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste

- Keçinin nimesi ot, başını ağrıdır
- Ye yağlıya iç suya, donarsa donsın
Ye tatlıya içme suya, yanarsa yansın
- Hazirandan sonra ekilen darıdan, gocadan sonra galkan garıdan hayır gelmez
- Acı acıya, su sancıya
- Ağır adamı yelde almaz selde
- Borç eğlendi kalır, dert eğlendi alır
- Başlanan iş uçlanır
- Cana kast etme candan olursun
- Çok söz yalansız olmaz, çok mal haramsız olmaz
- Çalma kapıyı çalarlar kapını
- Derdini veren allah, dermanın da verir
- Derdi destiye çarpılınca iki de kırılır
- Dikilmemiş bağ, yapılmamış ev alma
- Dağdaki tavşanın suyunu vurma
- El ile evlat gülmez
- Eğreti ata binen çabuk iner
- Hocanın vurduğu yerde gül biter
- Her kim ne derse kendine eder
- Hamurum ekşi diyen bulunmaz
- Herkesin delisi evinde belli olur
- Ham tamah başa beladır
- Kahırsız baş olmaz
- Korkulu düşün sonu hayırdır
- Su testisi su yolunda kırılır
- Sona kalan dola kalır
- Tok ağırlamak zordur
- Tazı çulluda belli olur, çulsuz da
- Dehlemeyle yürümezse at
Hayırsız olursa evlat
Birde huysuz olursa avrat
Neylersin ölümü, gir ağla, çık ağla

Dehlemeye yürüse at
Hayırlı olursa evlat
Birde iyi huylu olursa avrat
Neylerisin düğünü, gir oyna çık oyna

- Vurma muhannetin köprüsüne, boğarsa çaylar boğsun
Yatma çakal gölgesine, yutarsa aslan yutsun
Verme elini kargaya, yirse şahinler yisin
Konuşursan mertoğlu mertle konuş
Kötüler insanı yolda bırakır

- İnsanoğlu hillebazdır kimse bilmez gendini
Her kime iyilik yaparsan ondan koru kendini
Kürrey'i arz deniz olsa dahi
Susuz çeşmeden su akmaz
Kendin aslan olsan dahi
Düşenin dostu olmaz

4.2. DEYİMLER

4.2.1. Kula Deyimleri

- Birbirinizden bulun bizi garıştırmayın
- Sarı samanla yaptırdım ben bu hanı
- Kırılın, yarılın bir astara sarılın
- Biz arıyoruz, gaşı gözü sürmeli
Bize bulunuyor, memleketten sürmeli
- Doğarken ebe yıkadı, ölürken hacı yıkayacak
- Düşün goca kız düşün, eşek mi alınır gışın
- Fakirin şaşkını, beyaz giyer kış günü
- Biz çıracı olunca, ay akşamdan doğar
- Tok oturdum aç kalktım

- Allah goca garıları silsin süpürsün, gençleri dengi dengine düşürsün
- Yıkık değirmende 40 yıl eğlenirsin. (Kadınlar için söylenir)
- Ölü evinde ağlarım düğün evinde oynarım
- Gry gelini gibi somurtuyorsun
- Gezmediğim Tiflis, sığmadığım havrız kalmadı
- Allah olsan ekmeğimi mi alacaksın
- Yattığı yerden bir kısım toprakla kalkar (menfaatçi)
- Kulağımı kerim çarpsın (Yemin etmek istemediği halde, etmek zorunda kalınırsa söylenir)
- Her kadın sakız çiyner ama, Ayşan'lı kızı kadar patlatamaz
- Allah kimseyi, evsiz yapsın, emsiz (beceriksiz) yapmasın
- Kaş yapayım derken, göz çıkarma
- Gelin gaynana toprağından yaratılmış
- Asri pencere, düdüklü tencere
- Dumansız baca, anasız goca
- Kırat, çulluda belli, çulsuzda belli
- Nerede çalgı, orada kavga
- Kul, kulun nasibini yemiyo
- Allah, garı şerrinden emin eylesin
- Garuşuk guruşuk yaratsınız, beni günaha sokarsınız
- Bilirsin işini, köpekler yesin leşini
- Ezrailin mızrak çobanı gibi başucumda dikilme
- Ölü gözünde yaş, Hacı evinde aş (Hacı evinden aş, yardım bekleme)
- Öküz altında buzağı arama
- Sözümüz şer'i, işimiz hille, (Hilleli işi yasal gibi göstermek)
- Tefil tefil döndürüyor (Yormak, oyalamak, süründürmek)
- Tarhana karşılığıyla, her iş yakışığıyla
- Tefi darağı topla
- Hacı dom dom keşkeği değil (Bir isteğın sık sık tekrarlanması iyi olanağı)
- Çayır kuşu çayıra, bayır kuşu bayıra
- Kantarı belinde
- Kulalığının en kelfestesi Şam da bulunur

- Taşı ağır memleket (Zengin memleket)
- Taş kafa bayrağına yazılmış (evlenmeyenlere söylenir)
- Dede koruk yemiş, torunun dişi ağrımış
- Hamamdan gelince kiracı çok bulunur (iş bitince işi yapacak çok olur)
- Akıllı deliye söyledirmiş
- Ben çıracı olunca ay akşamdan doğar

Neymiş o;

Kılıcı kızı gibi oynatma (söz verip sözünde durmayanlara söylenir)

Korku dağları aşar

İmirin iti titreme

Tabak (derici) sevdiği deriyi yere çarpar

4.3. TEKERLEMELER

Tekerlemeler anonim halk edebiyatının en zengin malzemelerindendir. Kelime oyunları, ses tekrarları, mısra sonu ve mısra başı kadife veya ses benzerlikleridir. Şiir düzenine uydurulmuş, belli bir anlam ifade etmeyen bir takım kelimelerin sıralanmasından meydana gelirler.

Pertev Naili Boratav, tekerlemeleri dört grupta toplamaktadır.

- Masal tekerlemeleri
- Oyun tekerlemeleri
- Tören tekerlemeleri
- Bağımsız tekerlemeler

Sandal, Kavacık, döngel Kula'cık [1]

İplik kaytan, Kula'lı şeytan [2]

Kanun sani derler bu ayın adına

15 paraya aldım bir yük oduna
Aldınmı sinan kahveciliğin tadını
Selendi de vardı bir danam
Kahveci olma derdi bana anam

Birinci müşteri Maşkar'ın Hasan
Odur benim paramı kasan
İkinci müşteri Hacıoğlu Efe
Canfes kızı çalamaz çaldığı tefe
Üçüncü müşteri Hacıoğlu Ali
Kahvenin tadını aldınız mı gayri [3]

Duz daşı duz daşı
Benim babam şüzbaşı
Yüzbaşının atları
Kişim kişim kişner
Ne diye kişner
Arpa diye kişner
Arpa bizde kişner
Hacıgillerde çoktur
Hacıgillerden alalım
Sakar ata verelim
Sakar atın üstünde
Üç tane bülbül dövüşür
Birini vurdum öldürdüm
Birini de beye gönderdim [4]

Üşüdüm üşüdüm
Kütük taşıdım
Kütüğümü yaktilar
Beni çaya attılar
Çayda gök boncuk buldum
Gök boncuğu göğe verdim

Göğ bana yağmur verdi
Yağmuru ben yere verdim
Yer bana çimen verdi
Çimeni ben goca goyuna verdim
Goca goyun bana guzusunu verdi
Ben guzusunu ağalara verdim
Ağalar bana kızını verdi
Kızını iyi eyledim, çulladım İstanbul'a yolladım [5]

Mani mani, al sana goca yani [6]

Armuda gittiydim
Torbayı doldurduydum
Sahabısı geliverdi
Torbanın altında delik imiş
Sapır sapır döküldü [7]

Bi varmış bi yokmuş
Yok demesi günahmış
Dağlar, daşlardan çokmuş
Evvel eveli iken
Deve tellalken
Sinek berberken
Kumru terziyken
Ben dedemin beşiğini
Tıngır, mıngır sallarken düşürüvermişim
Ebem geldi bi tokat vudu
Dede kalk kaçam dedim
Vara vara vardık bir çaya
Bindik öküze, geçtik sakıza
Bi yana baktık sazlık samanlık
Bi yana baktık tozluk dumanlık
Bi yanda goca moskof

Harp eder toplan tfeklen
Bir yanda boyacılar boya boyar alış rengine
O yalan bu yalan
Fili yutmuş bir yılan
Eşğe binmiş deveyi kucağına alan
Söylediklerimizin hepsi yalan [7]

Ooo....
Ovalama, kovalama
Deve kuşu kovalama
Entin, mentim
Taala
Tilki
Cıgarası zompa [8]

Kara yılan
Çevreyi dolan
Vallahi yalan
Billahi yalan [9]

Katranı kaynatsan olur mu şeker
Cinsine yandığım cinsine çeker [10]

Ben gızımı şere vedim
Ben gızımı şere vedim
Çetin ırak yere vedim
Ben gızımı şere vedim
Kuşağını ala godum
Sandıklara goya godum
Gelin gelsin diye godum
Gördünüz mü? [11]

4.4. NİNNİLER

Aile yaylaya gitmek için hazırlanıyor. Gelin, kayınbabasına saygısızlık olur diye bebeği kucağına almayıp, deveye sarmış. Yolda çam dalı çocuğun beşine takılmış. Gelin utandığından kayınbabasına söyleyememiş, kuşlar çocuğu yemiş.

Yekin kara mayam yekin
Havuduna ziller dakın
Akça bebemi çam dalından sakın
Nenni bebek nenni

Göğde akbabalar dövüşür
Yerde kuzgunlar leş bölüşür
Ben çocuğumu sarınamadım
Küçükken emdiremedim
Derdimi kimseye söyleyemedim

Yekin kara mayam yekin
Havuduna ziller dakın
Akça bebemi çam dalından sakın
Nenni bebek nenni [1]

Nenni diyem uyusun
Allah diyem büyüsün
Nennilerle büyüsün
Nennilerin nennisi
Uzak yolda emmisi
Nenni yavrum nenni [2]

Nenni nenni nenince
Bol soğanlı börölce
Gızım yisin doyunca
(Oğlum yisin doyunca)
Hu... Hu... husuna
Hular yemiş guzusuna [3]

Ninni ninni ninnisi var
Benim oğlumun uykusu var
Gurbetlerde halası var
Benim oğlumu dövmuşler, öldürmüşler
Söyleyemiyo ağlamaktan
Ee, Ee, Ee...
Uyusunda büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni [4]

Bahçeye kurdum salıncak
Eline de verdim oyuncak
Uyumadı kaldı yumurcak
Ee, Ee... [4]

Bu dağların çalısı
Dibindedir mazısı
Bu da yeni gelin, köpre guzusu
Nenni yavrum nenni

Nenni nenni nen dalları
Uzun uzun çam golları
Uyusunda büyüsün
Nenni yavrum nenni [5]

Nenni desem uyurmükü
Bir Allahtan büyümükü
Gadın gızın nenni nenni
Nenni nenni mellengeçli
Gül delleri selangaçlı
Benim gızım kelep saçlı
Nenni guzum nenni

Nenni nenni nennisi var
Uzak yoldan nennisi var
Güççük gızın nenni nenni

Nenni desem uyurmükü
Bir Mevladan büyümükü
Güççük gızım nenni nenni

Nenni desem nine dese
Güller açılır, bağ açılır
Dayı gızım nenni nenni

Nenni nenni nendirmeli
Gül dalleri yoldurmalı
Küçük gızım nenni nenni

Nenni benim güççük gızım da nenni
Nenni diyem gızımın yüzüne de yüzüne
Uyku gelsin gözüne de gözüne
Nenni gızım nenni nenni

Ayşe dedim adına adına
Gıyamadım dadına dadına
Nenni gızım nenni nenni

Nenni nenni nendirmeli
Gül suyuna bandırmalı
Dokuz senelik hasrete göndermeli
Nenni Ayşem nenni nenni [2]

Nenni nenni nendeyim
Uykularda büyütüyüm
Küçük anılım nenni

Nenni nenni nenolsun
Uykuların senin olsun
Küçük Anılım nenni

Uzun uzun çam golları
Uzamış gitmiş babasının yolları
Nenni küçük Anıl'ım nenni [6]

Nenni nenni
Ezen ölüm, evden eve gezen ölüm
Gurul düzeni bozan ölüm
Nenni nenni nenni

Ayşa verdim adına adına
Doyamadım dadına dadına
Peşkir aldım dürüden nenni nen
Allah size büyütüp yürüden
Beş tane bırakıp giden
Nenni Ayşa'm nenni nenni

Nenni nenni nendirmeli
Gül suyuna bandırmalı
Dokuz senelik hasrete göndermeli
Nenni Ayşe'm nenni nenni [2]

Evimizin önünde laleler bitmedi
Gızım nen nen
Lale'nin aralarında bülbüller  tmedi
B y  guzum nen nen

K r olası da cavarın ayrılığı bitmedi
Datlı  ocuğum nenni nenni nen nen
Nenniler diyeyim adına
Gızım nan nen nenni
 ekerler katayım da tadına
Yavrum nenni nen nenni nen
Tek arlar yerini aldımıdı laleler bitmiş
Yollara çıktığımda gardeşimin izleri geçmiş
Çocuğum nenni inen
Yüksek olur da bah aların gıyısı
Semiha'm nenni nen
Orda biterde meyvaların iyisi
Alman'ın dağlarını mekan dutmu  gızımın da gara dayısı
Uzun boylu gardaşım nenni
Çocuğum nenni nen nen
Araya araya hatınınımın izine düştüm
Guzum nenni nen
Bin tepelere vardımda yoluma sa tım
Guzum nenni nen nen
Çocuğum ceylan olmu ta, ben avcı
Bir gün oldu peşine düştüm
Guzum nen nen nen [7]

Ağrı dağının başında
Oğlum nen nen
Avcıları gezer yan peşinde
Guzum nen nen
80 yıllık kar başında
Guzum nen nen

Ağrı dağının eteği
Oğlum nen nen
Eteği aslan yatağı
Guzum nen nen
Benim oğul, yeni oğul bal peteği
Nenni nenni oğlum nenni

Nenni diyim büyü deyim
Allah diyim de büyüdeyim
Nenni guzum nenni

Ağrı Dağı'nda yattığın
Oğlum nen nen
Oğlumun sesiyle sabah ettiğim
Guzum nen nen
Uyanıpta etrafıma baktığım
Nenni nenni oğlum nenni

Evlerinin önü engin dereli
Oğlum nen nen
Ağzım söylüyor, ciğerim bereli
Guzum nen nen
Benim kızımı vuran goç yiğit acep nereli
Nenni nenni guzum nenni [8]

4.5. MANİLER

Anonim halk edebiyatı ürünlerimizdendir. Geçmişten bugüne kadar gelen çok geniş malzemeye sahiptir. Her şehrin, her ilçenin hatta her köyün kendine özgü mani örnekleri vardır.

Halk arasında bu nazım şekli için mani yakmak, mani düzmek, mani atmak vb. deyimlerde kullanılmaktadır. Mani söylemek Türk Halkı arasında bir gelenektir. Kadınlarımız bir araya geldikleri zaman mani söylemeden edemezler.

Hıdırellez eğlenceleri, düğünler, tarlalar, çamaşır yıkamalar vb. toplu bulunulan yerler başlıca mani ortamlarıdır. Özellikle bu ortamlarda manilerin karşılıklı söylenmesi esastır.

Manilerin başlıca konusu aşk olmakla birlikte, ayrılık, gurbet, kıskançlık, kırgınlık, tabiat vb. içeren maniler de vardır.

Mısraların sayısına göre maniler iki grupta toplanabilir. Bunlardan dört mısradan oluşanlarına düz mani adı verilir ki kafiyelerinin dizilişi;

— a	— a	— a
— a	— b	— a
— b	— c	— a
— a	— d	— b

şeklinde olabilir.

İkincisi ise kesik mani – cinaslı mani adı verilen ve mısra sayısı dörtten fazla olan manilerdir. Bunlarda kafiyeler;

— a	— a
— b	— a
— a	— b
— c	— a
— a	— c
	— a

şeklinde dizilebilir.

Pertev Naili Boratav, manileri, onu ve söyleyiş özellikleri bakımından, on grupta toplamaktadır.

1. Niyet manileri
2. Atışma manileri
3. İş yerinde, gelip geçenlere laf atma kabilinde söylenenler
4. Bekçi ve davulcu manileri
5. Satıcıların söylediği maniler
6. Semayı kahvelerinde söylenen maniler
7. Aşık ve hikayecilerin söylediği maniler
8. Mektup manileri
9. Düğünlerde söylenen maniler
10. Konuşma uslubunda söylenen maniler

4.5.1. Ramazan Manileri (Bekçi Ve Davulcu Manileri)

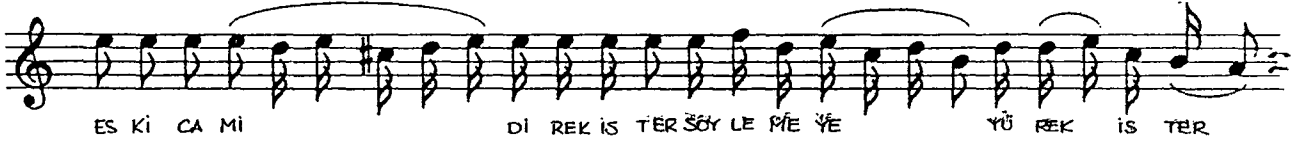
YÖRESİ
KULA

KİMDEN ALINDIĞI
KULA EGE GENÇLİK
YARENİ EKİBİ

RAMAZAN MANİSİ

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

ESKİ CAMİ DİREK İSTER
SÖYLEMEYE YÜREK İSTER
BENİM KARNİM TOKTUR AMA
ARKADAŞIM BÖREK İSTER

Eskici hanı direk ister
Söylemesi ürek ister
Benim garnım toktur ama
Arkadaşım börek ister [1]

Yoğurdum var silecek
Tülbentlerde süzülecek
Ver ağam bahşışıma
Çok yerim var gezilecek [2]

Aşağıkı yol çamır oldu
Baklavılar hamır oldu
Veren verdi bahşışımı
Vermeyenler cavır oldu [1]

Tel gadayır yağlı ballı
Fistan bıçtım morlu, allı
Bizim Mehmed'i sorarsan
Bu günlerde çok çımdanlı [2]

İpliğim büküm, ipliğim büküm
Doludur sırtımda yüküm
Geldim bahşışımı almaya
Selamın aleyküm [1]

Haççe yenge kalk de
Lambasına yak de
Davulumun sesini duyunca
Bahşış vermemek için
Yeniden yattı [2]

Dereboyu güderim
Erkek goyun güderim
Arkadaşım Zekeriya olsa
Her yerde metin ederim [1]

4.5.2. Atışma Manileri

Akşama size gelece
Anahtarlar nerede?
Akşama size gelece
Ahantarlar nerede?

Süt kaynıyor tencerede
Anahtarlar pencerede
Kap ardında ince ele
Evlede bekler güzel melek

Akşama size varacam
Hacı Ağa evde mi?
Akşama size varacam
Hacı Ağa evde mi?

Hacoyada sinamaya yolamışam
Evde de yalnız ben kalmışam
Kap ardında ince ele
Evle de bekler güzel melek

Akşama size varacam
Kapınızda köpek var
Akşama size varacam
Kapınızda köpek var

Köpeyede pakıya bağlamışam
Önünde çörek doğramışam
Evdede yalnız ben galmışam
Kap ardında ince ele
Evle de bekler güzel melek [1,2]

Bir eve misafir gelir ve aylarca gitmek bilmez. Bunun üzerine ev sahibi
derdini maniyle anlatmak ister.

Ev Sahibi;

Bişi bişi bişi gibi
Kuyruğu var şiş gibi
Ellerin misafiri uçtu gitti
Bizimki oturuyor Baykuş gibi

Misafir;

Bişi bişi bişi bak
Dışardaki kışa bak
Bu ay olmaz ama
Gelecek ayın sonuna bak [3]

Düğün son günü; gelin evinden çıkarken anne-kız karşılıklı söylenen
maniler;

Anne;

Kara gabak kökeniyim
Dibine dökeniyim
Aldılar dökeni
Gurudu galdı kökeni [4]

Kız;

Yeşil kına parmakta
Ne duruyon anam ayakta
Gel bir odak sarılıverem
Seymenlerim sokakta [4]

Anne;

Yokuştı yoruldun mu?
Sen bana darıldın mı?
Sen beni evladım olalı
Boynuma sarıldın mı? [4]

4.5.3. Seymen Manileri (Düğün Manileri)

Goyunu saldim guza
Yayıldı çıktı düze
Selamın aleyküm
Düğün ağası size

Evlerinin önü iğde
İki dalları yerde
Bu düğün ağası nerede?

Kara dağın kanadı
Elimi bıçak kesti kanadı
Bu düğün ağasının
Nedir bu gadar inadı

Evlerinin önü mersin
İki dalları yere değsin
Düğün ağası gelsin
Bahşışımızı versin?

Sabanın idareden gılınçtan olsun
Düğün ağasının gönlü gözü toktur
Düğün ağasından bu efelere bahşış haktır [1,2]

4.5.4. Kula'dan Derlenen Diğer Maniler

Manici başı mısın
Cevahir taşı mısın
Sana bir mektup versem
Cebinde taşır mısın [5]

Mektup yazdım karadan
Dağlar kalsın aradan
Mektup ile baş olmaz
Kavuştursun yaradan [5]

Ocak başında nana
Kül oldum yana yana
Bi ona bakın bi bana
Layık mıyım ben ona [5]

Asfat yolu çamış mı?
Abim çantan ağır mı?
Hiç mektubun gelmiyor
Başındakiler gavur mu? [5]

Teyyarem ganadı
Gızlar elma yanaklı
Erkeklerle sorarsan
Hepsi maymun suratlı [5]

Kızın adı Münevver
Merdivenden ine ver
Dünürçüler gelince
Nişanlıyım diyi ver [5]

Maniye mani derler
Güzele kiraz derler
Bizim köyün oğlanlarına
Küllükte horoz derler [5]

Entarisi pembeden
Leke düşmüş giymeden
Dünürçüler yol etmiş
Onbeşine girmeden [5]

Bahçelerde bakla
Dakla kekliğim dakla
Ben el evine gidiyom
Aklı başına tola [5]

Karşıda kavun yerler
Ben de varsam ne derler
Ne derlerse desinler
Beni sevdiğime versinler [5]

Ayakkabı giyerim
Üstü beyaz olursa
Kaynanamı severim
Oğlu güzel olursa [5]

Şu tepeye gün doğdu
Yüzük armağım boğdu
Kör olası askerlik
Benim yarimi mi buldu [5]

Şu tepeye çadır gurdum
İçinde üç ay durdum
Eller ne derse desin
Ben yarimi buldum [5]

Şu dağların mazıları
Çiftedir kuzuları
Ne diyeyim anne
Anlının kara yazıları [5]

Gara gara gazanlar
Gara yazı yazarlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar [5]

Dere boyu giderim
Goyun guzu güderim
Al deveci deveni
Ben yarimle giderim [3]

Uzun uzun gavaklar
Değsin yeşil yapraklar
Ben yarime doymadım
Doysun gara topraklar [3]

Mendil aldım dürüden
Gurbet beni çürüden
Gurbanlık goyun gibi
Ayırdılar sürüden [3]

Mendilim benek benek
İçine güller gerek
Yazın beraber geçirdin
Gışa ayırdı felek [3]

Bahçalarda biberim
Döker saçar giderim
Alayların içinde
Ben yarimi seçerim [3]

Çiyeli kuşak beldedir
Saçakları yerdedir
Seksen, doksan yar sevsem
Yine (ille) gözüm sendedir [6]

Araba yrr alır hız
Pervane döner vız vız
Ben seni çok seviyorum
Sarı sağlı cilveli kız [7]

Hey dallara dallara
Arı yapar ballara
Almış yarimi yanına
Gelir sallana sallana [7]

Ak zme zme
Dinle güzelim sözüme
Dnyalarımı karartıp
Kr eyleme gözüme [7]

Güvercin uçtu gitti
Tüyleri sağtı gitti
Biz yarimle evlenemedik
Bu iş burada bitti [7]

şu dalara yağar dolu
Eğri bğrdr yolu
Beni rezil mi sandın?
Ben gülemem benli oğlu [7]

Sular engine akar
Ateş insanı yakar
Bu şiirleri yazan
Sandal beldesinden İsmail akar [7]

Ayran yeri tütün dikmeli
Kepiri'ye bostan ekmeli
Hocam güzel bir söz söyledi
Elini sıkıp teşekkür etmeli [8]

İstanbul'un dayları
Heyel meyelgaşları
İstanbul'dan bir gız gelmiş
Niye d kim daşları [9]

İndim ovanın düzüne
Vurdum nazik dizime
İstanbul'dan bi gız gelmiş
G rmeyin yüzüne [9]

Sarı zıbın dikip gider
Niye diye çekip gider
Gız evini beğenmemiş
Anam evi deyip gider [9]

Ben bir yeşil pınarım
Karşında yüce da larım
Gitmiş yarım gurbete
H ngar h ngr a lırım [7]

İki pamık arası
Elim  apa yarası
Galk gidelim sevdiğim
Yok mu taksi parası [10]

İki kese pulladım
Birisini yare yolladım
Yar ben almam diyince
Siyim siyim ağladım [11]

Çay gıyında iki taş
Biri kuru biri yaş
Emsallerim içinde
En gülmedik benim baş [11]

Kör Bayram dedikleri
Şekerdir yedikleri
Kör Bayram'ı sorarsan
Doldurur gedikleri [11]

Altın yüssük var benim
Parmağıma dar benim
Ölmek var dönmek yok
Övle kavlim var benim [12]

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar [12]

Garangilim budama
Safa geldin odama
Hakikatli yar lisen
Dünür gönder babama [13]

Bahçelerde gök bakla
Dakla kekliğim dakla
Üstüne ortak geliyor
Mehmet Ağa aklını başa topla [13]

Kuyu dibinde kuyu
İçinde vardır suyu
Bir adam sarhoşmu olur
İçtiğin üzüm suyu [13]

Kuyu kapak istemez
Çınar yaprak istemez
Verin beni sevdiğime
Düğün dümbek istemez [14]

Şu selvinin dallarına
Arı yapar ballarına
Salın geç güzel
Ölüyorum yollarına [7]

Trenin npenceresi
İçinin çerçevesi
Galkmış bana laf atar
Bayırın çingenesi [15]

Bahçalarda domata
Ondan olur salat
Varsın gitsin askere
Akıllansın kerata [16]

Dolaba fincan koydum
İçine fincan koydum
Kaynanamın ismini
Guyruklu sıçan koydum [17]

Kaynanam köpek gibi
Görümceş şebek gibi
El oğlunu sorarsan
Kaymaklı bisküvit gibi [17]

Hop hop hoplarım
Gökten yıldız toplarım
Eğer beni almazsan
Tuvalet bardağı yaparım [17]

Hastayım nar isterim
Döşegim dar isterim
Dar döyekte
Cilveli yar isterim [18]

Patlıcan garık mı olur?
Dibinde balık mı olur?
Ben yarimi kaybettim
Arasam ayıp mı olur? [18]

Masa üstünde iğne
İşle ablacığım işle
Bizim eve yakışır
Uzun boyu enişte [18]

Motor horlayıp gider
Camı parlayıp gider
O benim kardeşlerim
Mendil sallayıp gider [19]

Elmanın irisiyim
Bulgurun dirisiyim
Kimseden iyilik görmedim
Beyimin dirisiyim [19]

Dam üstünde kedi
Miyav miyav dedi
Şu köreezin kızları
Koca diye birbirini yedi [19]

Karşıda iki çeşme
Birinden iç birinden içme
Zaten içim yaralı
Bir de dert sen açma [19]

Ocağı yakarlar
Seyrine bakarlar
Eski zamanla olsa
Kulağına çıkırgı sokarlar [19]

Cami arkası ayaz
Bir mendil buldum beyaz
Rica ederim sevdiğim
Bir mektupta bana yaz [19]

Mezerimi derin gazın bol olsun
Etrafında lale, sümbül, gül olsun
Benim ihtiyarım öldüyse
Eşleri, dostları sağ olsun [19]

Karşı karşı evmiz
Ne yangındır sevimiz
Bu sevilen bizdeyken
Çatlar ölür birimiz [20]

Balıkesir yolunda
Sepeti var kolunda
Ben yarimi kaybettim
İbrahimağa yolunda [20]

Afyon gabağı şak şak
Küsse küsse barışsak
Evlerimiz çok uzak
Telefonla konuşsak [20]

Bahçalarda sıyırma
Ana beni gayırma
Gayırırsan sen gayır
Sevdiğimden ayırma [19]

Ey huluma huluma
Peynir goydum tuluma
Önündeki işe bak
Ağzını açıp durma [19]

Ak gülü bandırmalı
Su verip kandırmalı
Beni saracak oğlan
Koynuma doldurmalı [19]

Oyalı yazma başında
Oyaları kaşında
Geleceğim dedin gelmedin
Az mı durdum kayaların başında [19]

Şu dağların mazıları
Kınalıdır kuzuları
Ne deyim de ağlayım
Anlığın yazılar [19]

Karpuz kestim kökenden
Sularımı geldin erkenden
Yar karşımadan gelirken
Söylenmedim öfkemden [19]

Bir gül yoldum dalından
Selam geldi yarimden
Gelmesin böyle selam
Kalkamadım yerimden [19]

Vardım pınar başına
Yazı yazdım taşına
Gelsin yarım okusun
Neler geldi başıma [19]

Sarı buğday seç olur
Sevipte ayrılması güç olur
Ben olmasam o gelin
Senin halin nice olur [19]

Tarlaların var arpa anızlı
Güzeller bağday benizli
Arkadaşlarımı sorarsan
Hepsi Bebek'li [19]

Zeytin kara ben kara
Zeytine vermem para
Gel yarım buluşalım
Onbire çeyrek kala [19]

Pencereden bak bana
Fındık at bana
Fındık fıstık istemem
Nişan yüzüğü tak bana [20]

Masa üstünde keklik
Kızlar giyer eteklik
Kızlar'ın ne suçu var
Erkeklerde eşeklik [19]

Sevenler aptal
Sevmeyenler deli
Bence en iyisi
Dünya ya gelmemeli [20]

Derede yılan yatar
Yılana diken batar
Beşi birlik uğruna
Erkekler bekar yatar [20]

Tren yolu bayır mı
Yarım çanta ağır mı
Hiç izine gelmiyorsun
Baş çavuşun cavır mı [20]

Kara tavuk kakmıyor
Kanı yere akıyor
Deyusun oğlu
Benden yana bakmıyor 20]

Masa üstünde bardak
Yuvarlak mı yuvarlak
Bizim köyün kızları
Çikolatalı kaymak [20]

Derede erik misin
Tepede yörük müsün
Selam verdim almadım
Allah'tan büyük büsün [20]

Masa üstünde bıçak
Sanki bana batacak
Haberin olsun dayı
Kızın yarın kaçacak [20]

Masa üstünde kalbur
Kaldır Allahım kaldır
Bizim köyün ekrekleri
Hem kambur hem de yantır [20]

Entarisini biçtiğim
Sevdasına düştüğüm
Ben sana bir şey mi dedim
Saçının teline yandığım [20]

Bahçe de biberim
Toplamaya giderim
Yari göremezsem
İki gözüm iki çeşme ağlarım [18]

Portakal soyulurmu
Tabağa koyulurmu
Bizim köyün kızlarının
Güzelliği unutulurmu [18]

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Fadime'nin sevdiği
Küçük Emrah'a benzer [18]

Havayı bulut aldı
Deniz de kayık kaldı
Geleceksen gel gayrı
Gözüm yollarda kaldı [18]

Dolaba kepek koydum
Ağızına kapak koydum
Kaynanamın adına
Yaramaz kadın koydum [18]

Manici başıyım ben
Cevahir taşıyım ben
Senin manilerini
Kalbimde tayıyım ben [18]

Lastik gibi uzarım
Ben bu lafa kızarım
Çok söylenmeyin bana
Fiyakanı bozarım [18]

Çaydanlık kararıyor
Kararıp sararıyor
Benim sevdiğim oğlan
Yeni yeni bıyıklanıyor [18]

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş
Benim sevdiğim oğlan
Dolmuşa şöför olmuş [18]

Salihli'den aldım toz şeker
Toz şeker çok çeker
Sevdiğimin kravatı yok ama
Dalgalı saçları yeter [18]

Hoca ezan okuyor
Sesi bana yakıyor
Benim sevdiğim
Lise bir de okuyor [18]

Alçacık duvar üstü
Mendilim suya düştü
Eğildim alyım derken
Gönlüm sevdaya düştü [18]

Kahve olup pişmedim
Köpük olup taşmadım
Kınamayın komşular
Ben sevdiğime düşmedim [18]

Gide gide yoruldum
Bir taş buldum oturdum
O deysun oğluna
Candan, ciğerden vuruldum [18]

Siyah çorap giysem yar
Hergün bize gelsen yar
Gel ikimiz buluşalım
Gözlerimden bilsen yar [18]

Evlerinin önü asma
Asmaya basma asma
Bugün bayram günleri
Anam bize küsme [21]

Derinin kenarında
Yılanın kemikleri
Düştü yine peşime
Domuzun enikleri [21]

Şekerim var ezilecek
Tülbentlerde süzülecek
Ver bahşişimi hanım teyze
Çok yerim var gezilecek [13]

Evlerinin önü Mersin
Koparmayın dalında ersin
Ağam bahşişimi versin
Allah ona ömür versin [13]

Önce akardım yabana
Sonra çıkardılar meydana
Cennet mekan olsun
Bende abdest alıp, namaz kılana [22]

Ayva dalda ham kaldı
Benim bunda nem kaldı
Şu benim garip gönlüm
Yıkıldı viran kaldı

Dağlar dağımdır benim
Gam ortağımdır benim
Çok söyletme ağılım
Dertli çağımdır benim

Su gelir merdin merdin
Su değil benim derdim
Suları mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim

Sarı sümbül, mor sümbül
Bakma bana hor sümbül
Ben yarimi yitirdim
Uşak kuştan son sümbül

Keten bez dokuttum tarakta
Bir yar sevdim ırakta
Varsın olsun ırakta
Sevileri vardır yürekte

Harman yerinde kuzu gördüm
Tylerini kırmızı gördüm
Aın cennet kapısını
Ben yarimi yeni gördüm

Sabah erken uyandım
Uyandıka ben yandım
Taş olaydım ererdim
Toprak idim dayandım

Bülbülüm gle karşı
Gzyaşım sele karşı
İçin için ağlarım
Glerim ele karşı

Öksüzüm yüzüm gülmez
Dertliyim kimse bilmez
Göz göz olan yaremi
Örterim kimse görmez¹²⁰

Yukarı çeşme burmalı
Yarsız nasıl durmalı
Kar memenin üstüne
Altın sancak kurmalı

Engin ovada kuyu
Orda alırlar suyu
Ağlayanı güldürür
Giden gelinin huyu

Sarı kavunun dilimi
Kim soldurmuş gülünü
Gülünü solduranlar
Tez versin genç ölümü

Sarı kavun askıda
Gül memeler baskıda
Ben bir güzel aldattım
Akşam ile yatsıda

¹²⁰ Nazmi Bayçın, "Kula Folkloru ve Yunus Emre", MHD. S. 68, 1. Tesrin 943, Manisa 1938, C.6., s. 144-145.

Harman yeri yarıldı
Bana babam darıldı
Darılma babacığım
El oğlu sarıldı

Sıra sıra mersinler
Kula'nın yoluna gelsinler
Selam söyleyin o beye
Kızını bana versinler

Tabancamı aldılar
Kula'nın yoluna durdular
Sarı Ayşe(nin yasını
Karakolda duydular

Bal koydum tencereye
Yar geldi penecereye
Kız Allahın aşkına
Al beni içeriye

Tabakta portakalsın
Lafımız burda kalsın
İsmet kanun çıkarmış
Herkes sevdiğini alsın

Ak kapı kara kapı
Aktır billorun sapı
Beni yardan ayıran
Dilensin kapı kapı¹²¹

¹²¹ a.g.e., s. 156.

Ak koyunun aklığı
Sesinin koyaklığı
Ömrüme keder verdi
Yarimin ıraklığı

Bileziğim var benim
Kollarıma dar benim
Yıkılasıca sarayda
Sevdiğim var benim

Siyah geyme toz olur
Sarı geyme söz olur
Kalk sevdiğim yeşil gey
Hep hatırlar düz olur

Portakal dizdim rafa
Yarım gelsin insafa
Saklı değil gizli değil
Sevdi gönlüm bir defa

Sepet sepet narım var
Bu gün çok efkarım var
Niçin efkar etmeyem
Gurbet elde yarım var

Hana vardım, han açık
Buğdayım kara kılçık
Alacaksan al beni
Al çevreni yola çık

Hamam yerini süpürmeli
Süpürüp oturmalı
Gurbetteki yarime
Tel vurup getirmeli

Arpalar orak oldu
Yakınlar ırak oldu
Yarım gitti gelmedi
O bana merak oldu¹²²

Gül ekdim ocak ocak
Gül topladım kucak kucak
Elin gülleri açılmış
Benim güller tomurcak

Dağdan inen atlı
Önüne koydum tatlı
Bunu yazanın sorarsan
Biliniz Ayşe adı

Yeşil ipinin kelebi
Ben çözeyim sen delebi
Akranların içinde
Ay gibi yalabı

Dümeli donlu sen misin
Çarşıda gezer misin
Her alemden güzelsin
Neden yarsız gezersin

¹²² a.e.g., s. 157.

Karanfilim dalım yok
Bacım ağlarım yörüm yok
Yarimi eller almış
Cahilim haberim yok

Ak üzümün salkımı
Benim yarım saklı mı
Saklı ise çıkarın
Kaybederim aklımı¹²³

Kula dedikleri
Kara taşın etekleri
Pek hoşuma gidiyor
Kızların çerez yedikleri

4.6. BİLMECELER

Şükrü Elçin, "Türk Bilmeceleri (Bin Temel Eser)" adlı yapıtında bilmeceleri şu şekilde tanımlamaktadır;

"Bilmece, tabiat unsurları ile bu unsurları bağlı hadiseleri, insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı, akıl, zeka veya güzellik nev'inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir."

Bilmecelerimiz, bilmeceyle de şöyle tarif edilmiştir.

¹²³ a.g.e., s. 177.

Dağlardan, taşlardan,
Canlıdan, cansızdan,
Yiyilip, içilirden,
Ben söyleyeyim ben bil!...¹²⁴

Bilmeceleri şekil olarak iki grupta toplama mümkündür.

- 1) Manzum bilmeceler
- 2) Nesir halindeki bilmeceler

Manzum bilmeceler, iki, üç, dört ve daha fazla mısradan meydana gelebilir ve değişik şekillerde kafiyelenebilir. Nesir halindeki kısa ve özlü cümlelerden oluşurlar.

Şükrü ELÇİN bilmeceleri şekil olarak oniki başlık altında toplamıştır.

- 1) Tabiat ve tabii hadiseler
- 2) İnsan hayvan, bitki
- 3) Eşya
- 4) Mücerret kavramlar
- 5) Dini unsurlar
- 6) Tekerlemeli, muhavereli bilmeceler
- 7) Sesle ve ahenk taklidi ile yapılanlar
- 8) Renk tasavvuru ile
- 9) Seci sanatı ile; Biz biz idik, otuziki kız idik... gibi
- 10) Harf, hece ve kelimelerin sayılması veya tekrarı ile
- 11) Tarihi hadise ve şahsiyetlerle
- 12) Modern fikir veya aletlerini eski kalıplara sokulması ile Radyo

¹²⁴ Amil Çelebioğlu, S. Y. Ziya Öksüz, "Türk Bilmeceler Hazinesi", İstanbul 1979, s. 7.

4.6.1. Kula Bilmeceleri

Göğ gürülden

Göğen çatlar

İki tay bir yerde hoplar (Bulgur taşı) [1]

Dört tatar,

Bir guyuya taş atar (İnek memesi) [1]

Kat kat dağlar

Başına al bağlar

Bunu kesen kasap

Döner döner ağlar (Soğan) [2]

Bir kızım var

Hergün suya gider (Kaşık) [2]

Küçük çölmeğin aşı

Tatlı olur (Uyku) [2]

Karşıdan baktım yumur yumur

Yanına vardım kilitli demir (Mezar) [2]

Sarıdır sarkar durur

Düşerim diye korkar durur (Kayısı) [2]

Dağda tak tak (Balta)

Suda şıp şıp (Balık)

Arşın ayaklı (Leylek)

Burma bıyıklı (Tavşan) [2]

Ocaktan sarkıttım	
Hacı Ahmedî korkuttum	(Sümük) [2]
Karşıda bir tumbet	
İçinde bir ummet	
Ne farz bilir ne sünnet	(Hamile kadın) [3]
Mini mini minare	
Dibindedir ganare	
Üçyüz yaprak bir direk	(Lahana) [4]
Yol üstünde, küflü sandık	(Mezar) [4]
Kıllı ağzını açtı	
Cubulak içine kaçtı	(Yün çorap) [4]
Alçacık tepeler	
Cıngılcık küpeler	(Nohut) [5]
Seyirttim çıktım tepeye	
Yular vurdum sopaya	(Kirman) [5]
El yatar	
İlyas oturur	(Bardak) [5]
Dut ağacını oyarlar	
İçine mani koyarlar	
Ağlama tontonum ağlama	
Şimdi kulağını burarlar	(Saz) [4]
İncecik gızım	
Tek gözlü cicim	(İğne) [5]

Bizim evde deli var	
Başında gülü var	(Lamba) [6]
Allah yapar yapısını	
Demir açar kapısını	(Karpuz) [6]
Kara devem çöküp durur	
Sümbüllerini döküp durur	(Kara çadır) [6]
Yer altında gündüz gider	
Gece gitmez, gündüz gider	(Demir saban) [5]
Dam ardına saç koydum	
Gelen gidene aç koydum	(Oruç) [4]
Ufacık kuşlar	
Dereyi taşlar	(Saçma) [6]
Dışı deri pazarı	
İçi un pazarı	
Onun içi odun pazarı	(İğne) [4]
Meyvalar içinde gülsüz	(İncir)
Mahluklar içinde dilsiz	(Balık)
Aylaklar içinde mimsiz	(Okumak) [7]
Ben giderim	
O galır	(İz) [7]
Takırdamadan odun keser	(Gurt) [7]
Çıldırmadan ormana girer	(Güneş) [7]

Garnı var, barsağı yok
Bulu var, daşşsağı yok (Çaydanlık) [7]

Menemen ayaklı
Menteş gulaklı
Hacı donlu
Bülbül ayaklı (Kedi) [7]

Dağlar gelir
Daşdan gelir
Bir kükremiş
Aslan gelir (Sel) [7]

Kin kin man
Gubbesi tam
Bu gız aldım
Babası imam (Saat) [7]

Bizim evde bir gadı vaa
Şangır şungur adı va
Şimdi gelir görürsün
Gülü gülü ölürsün (Gantar) [7]

Sarıdır sarkan gibi
Okunur Kur'an gibi
Ya bunu gibeceksin
Ya bu gece öleceksin (Altın) [7]

Bizim gelin gayıp
Araması ayıp
Araması bi şey değil ama
Gözünün biri gayıp (Dikiş iğnesi) [7]

Kat kat döşek Bunu bilmeyen eşek	(Lahana) [7]
Yer altında, civcivli tavuk	(Patates) [8]
Pencereden ay doğdu Görenler hayran oldu Anası beşikteyken Gızının gızı oldu	(Gül) [8]
Deptim tekerlendi Öptüm şekerlendi	(Kavun) [8]
Kara tavuk Garnı yarık	(Kahve) [8]
Çıldırıdamamadan, çalıya düşer	(Güneş) [8]
Entarisi kırmızı Mantosu yeşil Bilin bakalım Bu kimin kızı	(Karpuz) [8]
Göğ gürülder Göğen çatlar İki tay bir yerde hoplar	(Bulgur taşı) [9]
Dört tatar Bir guyuya taş atar	(İnek memesi) [9]

4.7. KULA DUALARI

- Allah hacılara yollasın
- Allah evlatlarına bağışlasın
- Allah acı göstermesin
- Tuttuğun altın olsun
- Allah güzel oğlanlar versin
- Allah gönlüne göre versin
- Allah başını güldürsün
- Allah senin yemeklerini de (düğün yemeği) çekmek nasibetsin
- Allah sana da göstere
- Allah kimseyi evsiz yapmasın
- Allah kimseyi emsiz (beceriksiz) yapmasın
- Allah yokluk göstermesin
- Allah genç ölümü vermesin
- Allah anana babana bağışlasın
- Allah beladan, kazadan korusun
- Allah hayırlı nasipler versin
- Allah güzel kızlar versin
- Allah hayırlı gulla gonaştır
- Tuttuğun sarı altın olsun
- Allah zengin kâcılar nasipetsin
- Allah mesleğine gavaştır
- Allah yol açıklığı versin, anana babana kavaştır

4.8. KULA BEDDUALARI

- Allah sangi ölümü versin
- Allah nasıl bilirse öyle yapsın
- Ciğerini ala gargalar yesin
- Allah seni gırşun (gırşunlu Cami) önüne getirsin
- Ne olduğunu bilme
- Ölmeden dokuz yorgan yırt (Sürün)

- Sd bozuk
- Allah belanı versin
- Çenene ısmacı kayrakları düşün
- Ciğercenizden yanasıca
- Kr Őeytanından bul
- Allah nasıl bilirse öyle etsin
- Allah cezanı versin
- Bi Mevlaya ısmarlandım seni
- Allah seni kahretsin
- Alnından vurul
- Allah evine gitmeyi nasib etmesin
- Allah yüzünü gldrmesin
- Bana ettiğini bul
- Kurşun önlerine gel
- Gidişin olsun, gelişin olmasın
- Allah gzn kr etsin

4.9. LAKAPLAR

Oturmazlar, Paviller, Bülbüller, İncikler, Helvacılar, Endezler, Şerefustalar, Kokurtlar, Şemşiler, Atmacılar, Kılıcılar, Paşalar, kameliler.

4.10 MASALLAR

4.10.1. Tak Tak Gabacık

"Bir varmış, bir yokmuş
Eski zaman içinde
Galbur saman içinde
Develer tellal iken
Pireler berber iken"

Bi adamcığaz varmış. Evliymiş üç tane çocuğu varmış. Bunların anneleri ölmüş. Adam mecburen evlenmek zorunda galıyo. Kadın çocukları istememeye başlıyor. "Ben bunları nasıl evden govdururum" diye düşünürken... çocuklar geceleri yattığı zaman altlarına su dökermiş. Sabahleyin galktığı zaman babalarına sölümüş kü:

- Senin çocukların yatarı ısladiyi, altını ıslıyorlar istemiyom

Bi sürü maceralar çıkartıyo kadın. Sürekli de, gocasına:

- İstemiyom: Bu çocukları sav (uzaklaştır).

Adam ne yapsın bi gün söylemiş ki çocuklarına:

- Oduna gidelim. Öküz arabıyle. Evden de bi tane gurumuş gabak (eskiden cenazelerin yıkandığı, saplı su gabağı) onlardan bi tane alıyo. Çocuklara bi miktar ekmek alıyo, onları ganı'ya bindiriyo, ilerideki dağa götürüyo. Demiş ki çocuklara:
- Siz burada öküz arabasının, ganının dibinde oturun, ben felan yerde odun keseyim.

Oraya gidiyo, çam ağacına gabağı asıyo, rüzgar vurdukça tak tak (sanki böyle baltayla odun kesermiş gibi o takıldıyı) "odun kesiyo babamız" diye çocuklar nacağın sesi diye dinlerlermiş. Ama akşam ezanı olmuş babaları hala gelmezmiş. Onlar babalarının getirdiği ekmek çıkısını da yemişler. Akşam ezanı sırası en büyükleri demiş:

- Hadi gidelim gardeşim, babam gelmedi biz oraya gidelim. Varmışlar ki, gabakmış tak tak ses çıkaran. Babaları onları bırakmış gitmiş köyüne. Köyden de çok uzaklaştırmış onları,

"Tak tak gabacık,

Bizi aldatan babacık," diye çocuklar yola düzüşüyor. Ağlaya ağlaya gidiyorlar. Bi ışık yanan, gece tabi. Gece yarısı olduğunda bi duman çıkan ev, bi köpek havlayan ev, bi de ışığı olan ev görmüşler. Hangine gidelim demişler.

- Köpe havlayana gitsek, köpek ısırır.
- Duman çıkan yere gitsek, şu olur...
- Işık yanan gere gidelim, diyorlar. Orası da divin eviymeş.

Dive demişler ki: "Bizi misafir kabul edin mi? (Üç çocuklar)

Dive diyo:

- Buyrun ediyom. Evine aliyo bunları
- Küçük çocuk benle yatsın div diyo. Çocuklar nereye gitsin mejburen yatmak zorunda galıyorlar. Bu defa çocuğu gece yarısı başlamış cimcire cimcre yemeye. Küçük çocuk diyomuş ki:
- Beni garınca ısıriyo... Div de;
- Garınca yok, yat diyomuş. Öyle öyle çocuğu saba bitirmiş, küçük çocuğu, sabahleyin bunları bakıyorlar ki kardeşi bitmi yok.

Gorkularından gaçıyorlar. Gaçarken yine o köydeki bi teyzeye denk geliyorlar.

- Siz nereye gaçıyonuz?
 - İşte, böyle böyle diyince
 - O div sizi de yir.
 - Ben size bi bardak su, bi galıb da sabun vereyim. O sizin yemeye gelir.
- Yaklaştı mı sabunu atın, yaklaştı mı bi bardak su atın.
- Deniz olur, önüne geçemez diyo.

Çocuklar tabii gaçıyor. Bakmışlar ki div geliyo. Sabunu atıyorlar, div kaya kaya geçmiş, sabundan her taraf kaypaklaşmış. Çocuklar çaresiz galiyo suyu atıyo. Her tara deniz olmuş. Kadın da onlara sabunla suyu verirken;

- Sakın kuş ayağından su içmeyin demiş (Kuş izinden)

Bu defa suyu atınca denizin içinde el gadar yonga (ağaçtan kopan parça) oliyi.

Div o yongaya basayım da geçeyim derken. Tabii yonga onu ne kadar taşıyacak, div denize gidiyo, ölüyo. İki gardeş ağlaya ağlaya oğlanın adı Yusufmuş. Büyüklerin biri oğlan, en büyüğü de gızmış.

Oğlan Yusuf susamış:

- Aba, ben susadım; aba ben susadım!
- İçme gadeşim içme gadeşim guş olursun hayvan olursun

Neyse orada bi guş izi varmış. Yusuf oradan su içmiş, o zaman guş olmuş. Çocuk o zaman başlamış guş dili gibi ötemeye Yusuf. Gızda heralde içiyo orasını pek anımsayamadım.

- Yusuf... guzu guzuyu buldum mu? Diye öten guşun o "Yusuf guşu" dur diye söylenir, bizim çocukluğumuzda. [1]

İkisi bir içiyo suyu ikisi bi güvercinlik guşu oluyo. İkisi de çamda böyle gezerlermiş.

- Yusuff... guzuyu buldum mu? Tuku tuku.
- Yusuff... guzuyu buldum mu? Tuku tuku.

Bunlar çam guşu olmuşlar. Yaylalarda hala bu kuş var. [2]

4.10.2. Keloğlan

Bir varmış bir yokmuş
Evvel zaman içinde
Galbır saman içinde
Bir Keloğlan varmış

Bir div varmış, Keloğlan bir gocagarının evine misafir olmuş. Su istemiş gocagarı su getirmiş.

- Su böceklenmiş. Bu niçin böyle?
- Oğlum bizim bir çeşme var. Div onu bağliyi, bizi goyvirmiyi. Goyverdüğü zaman da bir gız veriyiz.
- Ne gün geliyo bu?
- Pazar günü
- İyi siz bir iniy oraya

İnip, gızı getiriyiler. Gelmiş div, çeşmeyi goymuş. Gıza varırkene Keloğlan gılcı bir salıyı, divi yaralı. Div gızı alamamamış. Alamayınca habire gitmiş o div.

Keloğlan geyunun başına geli. Oradan geyuya inmiş. İnince geri geli gardeşlerini ali. (Üç oğlan gardeş) Geyunun başına variler.

Keloğlan;

- Bir ipinen beri sallan buraya salliler.
 - Yandım desem de çıkarman, dondum desem de çıkarman. Yedi kat yer altına iniyö. Bir kapı açi, güzel bi gız durumiş orada.
 - Bir kapı açi; Bu birinci gardeşimin
 - Bir kapı daha açi; Bu ikinci gardeşimin
- Üçüncü kapıdan çıkan dünya güzeliymiş,
- Bu benim demiş.

Oradan geyunun başına getiri gızları. Oradan getirince

- Bu birinci gardeşimin diyi, ipe bağliyi çıkariyi
- Bu ikinci gardeşimi, diyi ipe bağliyi çıkariyi

Kendininkini de bağliyi, onuda çıkariyi

Kardeşlerine;

- Bu kendiminki diyi

Kardeşleri "onunki güzel, bizimkiler çirkin" diyi. İpini kesüvermişler Keloğlan gerisine geri kuyunun içine gitmiş. Oğlan çıkamıyı guyudan. Tabii yedi kat yer altından. Keloğlan bir dalın dibine vari. Dalın dibine varınca yatıy oraya. Yatınca bir iniyti varmış. Bir goca guş ağacın üstünde dolaniyi. Keloğlan bir bakmış, yılan dala sarmış. Bi gılcı goyi, yılanı öldürmüş. O yılan, her zaman guşun yavrularını yermiş. Oğlan geri uykuya yatmış. Yatınca guş ganadını kaldırıp Keloğlan gölge etmiş. Bir uyani, bir guş durup ganadını kaldırıp Keloğlan gölge etmiş. Bir uyani, bir guş durup duri başucunda guş.

- Dile benden ne dileyeceksen
- Keloğlan
- Sağlığını diliyin diyo
- Hayır dileyecaksin

Keloğlan anlatıy, böyle oldu, böyle oldu diyo.

- Ben bir yer altına gittim, kızlar çıkardım. Benim ipimi kestiler. Geriye çıkamadım diyi. Dünya yüzünü istiyim ben diyo.

Guş;

- Bin ganadımın üstüne.

Guş bindiriyi Keloğlanı ganadının üstüne. Habire götürmüş, habire götürmüş. O baştaki guyunun ağzına gelmiş. Oğlanı dünya yüzüne çıkarmış. Gide gide bir oğlana rastliyi. Oğlan bizim orada düşün var diyi. Keloğlan;

- Kimin o düşün? Diyo

Keloğlan'nın nişanlısının, ana benim de gizmiş. Düğüne varıyo. Gardeşlerini öldürüyo. Gızı almış iş bitmiş. [3]

4.10.3. Avcı Gara Amad

Bizim köyümüzde bir "Avcı Gara Amad" varmış. Çok avcıyış o. Ben demiş hanımına "ava gidecem" demiş. Gitmiş oturmuş, bakmış bir siyah yılan, beyaz yılanı kovalarmış. Beyaz yılanın çırpındığına bakmış ben şu

gara yılanı vuru vereyim demiş. Siyaha yılanı bir sıkı çekiyo, . Beyaz yılanı vuruyo. Gahrından galgıp geliyo. Ben bu gara avcı olayım, attığım yeri vumayım, beyaz yılanı vurayım, diyo. Kendi kendine sinirleniyo. Eve geliyo.

Karası;

- İyi tez geldin ya, diyo hanımı evde.
- Ya diyo ava (ünye) oturdum diyo. Bi beyaz yılanı, siyah yılan govalıyordu diyo. Yılan çırpınıyodu önünde diyo. Şu siyah yılanı vuruvereydim diyo. Beyaz yılanı vurdum diyo. Kahrından geldim diyo. Bunuda; jandarma gelmiş gapıda dinliyomuş. Laf bitmiş Jandarma;
- Gara Amad gel bakalım
- Ne o?
- Garagola gidecez
- Ya benim garagolluk bi işim yok ya
- Var var gel

Alıyorlar avcı Gara Ahmad'i götürüyorlar. Variyo avcı Gara Ahmet mahkeme kurulmuş.

- Sen böyle ne yaptın?
- Ben hiçbirşey yapmadım ya
- Yaptın, yaptın

Onun arasında ayakları sarılı (dizleri gadar) bi dünya güzeli kız, oğlak dolaşmış. Mahkemenin olduğu yerde şimdii...

- Ben ava gittim. Bi siyah yılan, beyaz yılanı kovalıyordu. Şu yılanı kurtarayım diyerekten siyah yılanı vuramadım, beyaz yılanı yaraladım diyo. Gahrından bıraktım geldim- gittim diyo.
- Tamam, evde hanımına anlatırken biz bunu duyduk gulagımızla diyorlar. Tamam doğru diyorlar. Şimdi avcı Gara Amad alıyola, bahçaya götürüyorlar. Ayakları yaralı bi kız ya cinlilerin perinin gızıymış o. Padişahın gızıymış o kız, o beyaz yılan olan gızmış o kız.

- Tamam, beni bilmem kimlerin oğlu dağda kovalıyodu, beni işkence etmek için, Avcı Gara Amad de ona attı ama sıkıyı, o saçmalara bana tesadüf etti. Garezi değildi. Beni kurtarmak için attı.
- Tamam o zaman

Padişahın yanına götürün

- Ne kadar para verürse babam alma. Verirsen dilinin altındaki mühürü alırım de. Sakın başka şey alma. Alma, alma diye tembih ediyö. Varıyolar, Padişah;
- Ya Avcı Gara Amad, gızımın hayatını gurtarmışsın, benden ne diliyorsun
- Sağlığını diliyom
- Benim sağlıktan, senin bi feyde yok, ne istiyon ya söyle Avcı Gara Amad yine
- Sağlığını dilerim diyo
- Seni şu gadar altın verim, şu gadar para veren, parayı yükseldiyo. Acıg.
- Avcı Gara Amad'in gönlü oluyo. Acak, gız dörtüyo, işaret ediyö.

Avcı Gara Amad

- Olmaz padişahım hiçbişe olmacam ben diyo
- Ya olmaz
- Padişahım, verirsen dilinin altındaki mühürü isterim. Yosa başka şey istemem
- Ooo.. olmaz. Veremem diyo.

Gız o zaman diyo ki;

- Ya bana demek, senin möhür benden daha gıymetli, öyle mi?

Beni öldürseydi o adam (filanların oğlu), eyi mi olacaktı?

O zaman dayanamıyo padişah

- "Tamam vereyim" diyo. Veriyo mürü

Verdiğinde dünya da ne gadar mahlukat varsa, hepsinin dilinden anlıyo,Avcı Gara Amad. Gız;

- Sakın sırrını kimseye ahlatma diyo. "Anlattığın anda ölürsün" diyo.
- Avcı Gara Amad; Tamam

Geliyo, Bi yörük sadıcı varmış, çadırda yaşıyormuş. "Ben" diyo "sadicımın yanına doğru gideyim" bi yo diyo. Takınıyo tüyüne sadıcının yanına varıyo. Sadıcı bunu görünce, aya kalkıyo.

- Lan sadıc nerelerdesin? Çoklardan beri konuşamıyoruz. Diyo. Hemen bir kısır koyun kesiyo. Gısır goyun pişmekte olsun. Onlar gahve içerken gün eyecek gari sallanıyo. Canavarlar uluşurmuş dağlarda.
- Böyün saat üçte senin ağanın goyunu galkacak.
- "Biz senin ağanın goyununu gıracaz," diyomuşlar, canavarlar.

Gari dillerinden anlıyo ya Avcı Gara Amad, mörün tesiri va ya, köpeklerde üleşürlermiş.

- "Ocakta et pişiyoy" derlermi, birer torbacık bize verirseler, biz sizin hepinizi kafa ederiz yine vermeyiz, yine goyun diyomuşlar. Hemen Avcı Gara Amad anlıyo. Hiçbiri anlamıyo. Sıfra geliyo. Et geliyo. Eti olduğu gibi Gara Amad köpeklerin önüne serpiyo. Yörük;
- Len sadıç sen ne yapıyon diyo, onların yalı vardı diyo.

Avcı Gara Amad;

- Yoo diyo. Benim hatırıma öyle olsun diyo.

Gısır goyun tükenecek mi? Bi daha alıp gemliyolar. Gece yiyip içip, yatıyorlar. Saat üçe doğru kalkıp gidiyo, yüyüyün goyla, kömeler. Yörük bi uyanıyo.

- Galkın goyun gitmiş, böylek goyunu gırdı diyo.

Ama Avcı Gara Amad hiç aldırış etmiyo. Gidiyolar goyunu buluyolar. Köpekler etrafında dolaşırmiş, onlar canavarları sıkıp sıkıp öldürmüşler. Goyunları alıp geliyorlar eve. Çadırın giyılarında guzunun birisi yayılırmış melermiş.

- Onlar yemedi, biz yedik ama, Gara Amad geldinen ben 1000 guzu anası olacam diyormuş, melerken. Bi erkek guzu da,
- Ben de 1000 guzunun babası olacam diyormuş. Gara Amad diyo ki şimdi.
- Sadıc şu iki guzuyu bene ver ya diyo. Gara Amadı gınamışlar.

- Len sadıç diyo. Bu guzuları ben sene verirsen, beni söverler, gülerler beni ya diyo. İyi iyi goyunlardan al.

Avcı Gara Amad;

- Olmaz. Verirsen ben bunları alacam diyo. Tabi hatrı kaliyo.

Yörük;

- Tamam diyo, vereyim diyo. Veriyo.

Avcı Gara Amad alıp gidiyo.

Avcı Gara Amad'ın garısı gülüyo şimdi ben bunları ne edecem dıngıl diyo.

Neycen bunları şıngın şıngın diyo.

Avcı Gara Amad,

- Hanım diyo. Bunun bisi 1000 guzu anası olacak, ibisi 1000 guzu babası olacak diyo.

Yine hanım gülüyo buna. İkişer ikişer, üçer üçer guzulaken, goyun çoaliyo.

Avcı Gara Amad, hanım diyo.

- Böğün bi goyun saak sennen diyo

Sayıyorlar 1000 tane goyun olmuş.

- Hanım ben sene demedim mi? Bin goyunun anası olacak diyodum, bu guzu, bana gülüyodun ya.

Gara Amadın garısı;

- Bak diyo adam "Sırrını ne söyle" diyo. Sende bi sır va diyo.

Avcı Gara Amad

Söylese ölecek. Söylemese hanım gidecek.

- Söylersen söyle, söylemezse hanım gidecek diyo.

Muhabbetleri iyi, Avcı Gara Amad "söyleyim bari" diyo. Ama suyu getiriyo goyuyo, kefenini alıp gelip goyuyo, suyu ısıdıyo, sırrını hanımına anlatacak, Üzgün gari.

Çaltderege tarafında, goyun sürüsü gelmiş gostak goyun, goç govalıyormuş. Çadırın arkasında bir yükseklik varmış. Goyun atlayıp geçiyo. Goç geri dönüveriyo. Goyun diyo ki (bizce meliyo ama Avcı Gara Amad anlıyo).

- Atlasan gelsen arkamdan ya, neye dönüyon geri diyo goça.

Goç;

- "Ben Avcı Gara Amad değilim," diyo. "Garının sözüne bakacak," Avcı Gara Amad'ın aklı başına geliveriyo.
- "Garı gidersen git" diyo. Ben seni sırrımı anlatmıyom diyo. Yol açık diyo. Sırrını anlatmıyo.. [4]

4.11. YÖRESEL SÖZCÜKLER

4.11.1. Kula'da Kullanılan Yöresel Sözcükler

Şılak	Temiz, parlak
Domat	Domates
Gıcır	Acır
İbi	Şaşma hayret
Börttünek	Haşlamak
Önkünü	Onu, ondan
Ünlemek	Çağırarak, seslenmek
Girey	Pazar günü
Güvey	Damat
Iskıran	Kürek
Şamar	Tokat
Yüğmek	Yıkamak
Reis	Başkan
İresim	Resim
Urba	Elbise
Göynek	Gömlek
Çanak	Tabak

Sındı	Makas
İlen	Leğen
Faraş	Kürek
Gula	Kula
Horaz	Horoz
Candarma	Jandarma
Kirpit	Kibrit
İlimon	Limon
İbram	İbrahim
Tirki	Büyük bakır kap
Üzlük	Yoğur yapılan büyük kap
Dağar	Leğen
Deyyah	İşte orada
Ebermek	Gitmek
Afen	Kolay
Aha	İşte
Neşrapa	Su taşı
Necap	Nasıl
Hayat	Salon
İldız	Yıldız
Giri	Geri
Bitivisin	Bitiversin
Bağa	Bana
Panga	Banka
Soan	Soğan
Seet	Saat
Örüzger	Rüzgar
Battane	Battaniye
İnne	İğne
Guraba	Kurabiye
Davala	Deve alanı
Köfeke (Bazald)	Yanar dağlardan soğuması sonucu oluşan kitle
Gicirgen	Isırgan otu

İspirte	Kibrit
İlikmen	Kandil
Kosa	Tırpan
Sıyırma	Börölce
Dirgen	Ucu sivri sopa
İlgız	Filkete oyası
Kayrak	Mezarı üzerine konan düz taş
Kesik	Çökelek
Yonis	Yunus
İramazan	Ramazan
İlazım	Lazım
Üsen	Hüseyin
Tüngümek	Sıçramak
Şeer	Şehir
Meğlen	Merhem
Samsak	Sarımsak
Fasille	Fasulye
Bahça	Bahçe
Tosbağa	Kaplunbağa
Kak	Kalk
Gençere	Tencere
Bi	Bir
İlede	İleride
Va	Var
Mutlak	Mutfak
Kepet	Kapat
Kızan	Çocuk
Esik	Eksik
Hindi	Şimdi
Çikin	Çirkin
Ayeç	Ağaç
Cuvara	Sigara
Eken	Erken

Gesenya	Gelsen ya
Irakı	Rakı
Ore	Oraya
Topleyom	Topluyorum
Açacak	Anahtar
Alagaz	Boşboğaz, kötü, münafık
Alan	Saha
Aydeş	Cılız çocuk
Bulla	Teyze
Buynaz	Hafif soğuklarda bile üşüyen
Camca	Ağaçtan yapılmış su kabı (kenger)
Çelermek	Hayvanların zehirli ot yiyerek ölmesi
Çiğın	Omuz
Damzırmak	Damlatmak, damla damla, akıtmak (Körez köyü)
Dolay	Dolambaç, viraj
Fıranga	Eşek arısı (Dilini fırıngalar soksun)
Filtelemek	Bir kağıdı küçük küçük parçalamak
Gamga	Çelik
Evreç	Saç üzerindeki yufkayı çevirmek için kullanılan tahta aygıt
Germe	Dağlarda sellerin aşındırmasıyla meydana gelen dik ve sarp yokuşlar
Gevrekmek	Kavun keleş
Gezek	Nöbette sığır gütmek
Göklen	Yeşillik, çayırılık
Güllüklü	Zengin
Harana	Tencere
Helik	Çocuk ayakkabısı
Hotra	İnat (kız hotran mı tuttu)
Hösür	Dermansız, zayıf, eski
Kavzamal	Mahafaza etmek
Kayran	Taşlı arazi ¹²⁵

¹²⁵ Bedriye Aksakal, "Sazıyla Sözüyle Manisa", MTD. Yayıncılık Şafak Matbaası, Manisa 1987, s. 12-13.

4.11.2. Ayazörende Kullanılan Yöresel Sözcükler

Kelbaş	Karnabahar
Sürgü	Ayran, yoğurt
Emmi	Amca
Bineyid	Ekmek taşıma tahtası
Bant	Kaset

4.11.3. Gökçeörende Kullanılan Yöresel Sözcükler

Hanöne	Çarşı
Eyy!	Efendim
Yoo!	Hayır
Ötün	Dün
Divirme	Söylemek
Bapsa	Ayakkabı
Gızan	Çocuk
Kupa	Bardak
Fistan	Kadın elbisesi
Sağdıç	Arkadaş
Bön	Bugün
Yümek	Yıkamak
Gayfe	Kahve
Gencere	Tencere
Dayı	Güzel
Dezem	Teyzem
Enki	O
Gadaş	Kardeş
Yalık	Mendik
Çul	Kilim
Döşek	Yatak
Çanak	Tabak
Nacak	Balıt

Çakır	Sarışın
İnatar	Anahtar
Aş	Yemek
Kat	Kağıt
Galem	Kalem
Hentari	Gömlek
Yapa	Yün
Ataş	Ateş
Öte	İleri
Sıcan	Fare
He	Evet
Medet	Yardım
Azık	Yiyecek içecek
Hindik	Şimdi
Bağa	Kaplunbağa
Yemiş	İncir
Kampür	Patates
Batılcan	Patlıcan
Tomata	Domates
Burgu	Kametıraş
Peşkir	Havlu
Bez	Kumaş
Örgü	Dokuma
Kesik	Bahçe
Saçak	Balkon
Hanönü	Çarşı
Epe	Çok

4.11.4. Tatlıçeşme'de Kullanılan Yersel Sözcükler

Gari	Artık
Deya	Orada
Hurda	Şurda

Katık	Peynir
Aşocağı	Mutfak
Gına	Sıkıntı
Sürüyeç	Avlu
Aga	Abi
Don	Şalvar
Hentarı	Gömlek
Bava	Baba
Dığan	Tava
Ekşi	Salça

4.11.5. İbrahimağa'da Kullanılan Yöresel Sözcükler

Edik	Ayakkabı
Sinit	Yastağıç
Kınıtmak	Sulamak
Dığan	Tava
Kırma	Tabak
Gayış	Kemer
Zenne	Kadın
Yalık	Mendil
Enkirde	Orda
Irak	Uzak
Peşkir	Havlu
Sineklik	Banyo
Kocadon	Şalvar
Enteri	Gömlek
Abdestlik	Lavabo
Iskıran	Kürek
Dambaş	Balkon
Hayat	Salon
Nacak	Balta
Şibit	Bazlama

Payam	Badem
Döngel	Muşmula
Acır	Gıcır
Kompir	Patates
Kızılgüççük	Havuç
Darı	Mısır
Koza	Pamuk
Urgan	İp
Jarjör	Fermuar
Burma	Musluk
Velespit	Bisiklet

4.11.6. Hamidiye'de Kullanılan Yöresel Sözcükler

Bibi	Hala
Anamgah	Hayret, şaşma
Irak	Uzak
Çömlek	Güveç
Billor	Bardak

4.11.7. Başıbüyük'te Kullanılan Yöresel Sözcükler

Leçek	Eşarp, örtü
Don	Şalvar
Hayat	Salon
Höngüçük	İri, kaba
Dürütmek	Uydurmak
Kumpir	Patates
Galen	Artık
Esvap	Elbise

4.11.8. Eminbey'de Kullanılan Yöresel Sözcükler

Darak	Takar
Dabanca	Tabanca
Şefteli	Şeftali
Sayi	Sahi
Sülayi	Sürahi
Zoba	Soba
Sovan	Soğan
Penir	Peynir
Badıkan	Patlıcan
Balamıt	Palamut
Pantul	Pantolon
Bekmez	Pekmez
Barmak	Parmak
Öle	Öğle
Emme	Ama
İspirte	Kibrit
Kayat	Kağıt
İlana	Lahana
İlşan	Nişan

4.11.9. Şeremet'de Kullanılan Yöresel Sözcükler

Çanta	Gelin elbisesi
Gayrı	Artık
Carcur	Fermuar
İbrık	Bardak
Bellik	Etek
Kirap	Yazma
Nallama	Çekiç
Sicim	İp

4.11.10. Burgaz'da Kullanılan Yöresel Sözcükler

Memişane	Tuvalet
Tavatir	Tırmık
Harana	Tencere
Billur	Subardağı
Tesevi	Kağrı
Oba	Akraba
Helki	Ova
Edik	Bulgur
Çember	Yazma

4.11.11. Kenger'de Kullanılan Yöresel Sözcükler

Şalık	Işık
Kupa	Bardak
Mil	Şiş
Ebe	Nine
Enteri	Gömlek
Helke	Kova
Şer	Şehir
Gidiyim	Gidiyorum
Hindi	Şimdi
Acıkdan	Birazdan
Yalık	Yazma
Kocadon	Şalvar
Vidon	Bidon
Motor	Traktör

4.11.12. Ortaköy'de Kullanılan Yöresel Sözcükler

Uzluk	İplik
Sındı	Makas
Memıştirmek	Köreltmek
Batar	Sırt ağrısı
Yarnım	Sırtım
Abiya	Şaşıma
Alık	Semer
Babuzan	Küçüksemer
Kuzine	Düğün
Ağa	Ağabey
Çöğür	Diken

4.11.13. Yurtbaşı (Davala) da kullanılan Yöresel Sözcükler

Ey	Efendim
Zemheri	Sonbahar ayı
Iscak	Sıcak
Ebe	Anneanne, babaanne
Çanak	Tabak
Tirit	Zayıf
Ağarmak	Beyazlamak
Ceryan	Elektrik
Aş	Yemek
Gayrı	Artık

4.11.14. Evciler'de Kullanılan Yöresel Sözcükler

Gızan	Çocuk
Yalım	Herhande galiba
Ece	Ağabey
Şavk	Işık

Sırça	Büyük şişe
Yaaho	Yahu
Gelleba	Yenge
Abiya	Hayret şaşırma
Daha	Karşıki
Hakket	Gerçekten
Hindi	şimdi
B�y�n	Bugün

4.12. EFSANELER

4.12.1. Yılan Hisarı

Kula-Selendi yolunda eskiden Gediz  ayı  zerinde "Yılan Hisarı" diye bir dağ var. Yıllar önce bu dağda bir yılan t r yor ve ejderhalaşıyor. Çok büyük bir ejderha, bu dağı yedi sefer dolandıktan sonra eğilir Gediz  ayından su içermiş. Yoldan gelip geçenleri de yutarmış. Bunu "nası öldürelim" diye düşünüyorlar. Gölde diye bir köyümüz var, burda kireç imal edilir. Buradan yüzlerce merkebe, küfelerin içinde kireç yükleniyor. Merkepler yılana doğru sürülüyor. Ejderha yoldan gelen merkepler yutuyor. Yuttuktan birkaç saat sonra i i yanmaya başlıyor. Su içmeye çaya eğiliyo, su içince, içindeki kireçler yanıp ejderhayı yok ediy . [1]

4.12.2. Kurşunlu Camii

Yıllar  nce Hacı Seyfettin Veli Hazretleri Kurşunlu Camii'yi yapıyor. Minareyi yapıp bitiriyor, sabahleyin geldiklerinde kapısını yarım metre, bir metre sola kayık buluyorlar. Hacı Seyfettin Veli Hazretleri yıkıp şerefeyi bir daha yapıyor. Kapısını kibleye doğru koyuyor. Ertesi gün geldiklerinde kapıyı tekrar sola kayık buluyorlar. Altı kez yapıyor, altısında da kapı kayıyor. En son yedincide yine kayıyor. Kapısı tekrar kayınca o şekilde bırakıyorlar. şimdi Kurşunlu camisinin kapısı yarım metre kibleden sola kayıktır.¹²⁶

¹²⁶ şubat 1998 - 6 Ekim 1999 tarihlerinde Feti şadan ile yapılan görüşmeler.

4.13. HİKAYELER

4.13.1. Üç Gelin

Ben gibi yaşlının üç gelini varmış. Oradan gaynana ölmüş. Yere yatırmışlar. Üç gelin, oturmuşlar yemek yerlermiş. Gonşu bir gadın gelmiş:

- "Siz" demimş, "Gaynanız ölmüş, neden ağlaşminiz,"

Büyük gelin;

- Acık öte götürünn, öte götürün

Ortancı gelin;

- Acık derin gazın, derin gazın

Güççük gelin

- O göz ondayken gelir gelir, geri gelir. [1]

4.13.2. Gocagarı İle Üç Gelini

Benim gibi bi yaşlı gadın vamiş. Düğüne başka bir köye gitmiş. Gelinler de kaynanadan korkuyumuş. Canları helva istermiş, korkudan helvayı da basıp da yiyemezlermiş. Gocagarı düğüne gidince, "Gaynana gitti" demişler. Üç gelin gararleşmişler. "Bir helva basalımda yiyelim". Seninkiler üç gelin girişmişler helva basarlarmış. Helva basarlarken onda gocagarı gelivermişler. Gelinler; tıkırdışını duyular, dışarıdan gerikene. Ne yapacaklarını şaşırmışlar. Güççük gelinin başında poşu varmış. Hemen poşuya helvayı döküvürmüş, arasına salıvermiş, beline kuşanmış, helvayı. Oradan gocagarı demişkine;

- Bilmem kimlerin gelinleri bi oynadılar, bi oynadılar düğünde, Hadi bakalım siz de oymayıverin.

- Ya anne, bu düğün değil, nişan değil. Böyle oynanır mı?

- Eee! Nolacak?

- Oynayacaksınız, ben onlarda gördüm heveslendim. Siz de oynayacaksınız. Oradan gocagelin kalkmışkına;

- El ehmet, direl ehmet (elamet-delamet)
- El ehmet, direl ehmet demiş, oynamış.

Gaynana, İyi sen iyi oynamadın, ortancıya,

- Sen galk?

Ortancı da demişkine;

- Şimdi gopacek gıyamet!
- Şimdi gopacak gıyamet!

Gaynana,

- Şimdi gopacek gıyamet!
- Şimdi gopacak gıyamet!

Gaynana

- Sen de iyi oynayamadın. Yaratmadınız, onlar gibi, güzel oynayamadınız siz. Güççük gelin sen galk bakayım.

Güççük gelin de galka koymuş. Helvada belinde sarılıymış.

- Sıkı sıkı bağladım, hiç düşmez o.
- Sıkı sıkı bağladım, hiç düşmez o.

Gaynana;

- Beter ettiniz, onların gelinleri gibi oynayamadınız.

Gelinler;

- Anne, ne yapalım? Bu düğün değil! Bizim oyun böyle demiş işi bitirmişler.

[1]

4.13.3. Ayı ile Tilki

Bi ayıyla bi tilki bağa girmişler. "Burnumuzdan gelene gadar üzüm yiyelim" demişler. Hemen tilki burnumu iki kez sokuveriyo. Çıkiyo bi kataklı tepesine. Ayı ha yermiş ha yermiş, ha yermiş.

Tilki;

- Geline gayrı avcı dayı ha!
- Geline gayrı avcı dayı,
- Ayı üzümü tüketti ha,

Ayı varmış;

- Neden öle dedin lan. Hani burnumuzdan gelesiye gadar yerdik.
- Tilki; Siktir oradan lan eşek herif ben burnumu iki kez soku verdim

Ne yedim yedim, ne yedim yedim. [2]

4.13.4. Tilki İle Nişanlı Gız

Bi gız nişanlıymış. Suya gelişmiş. Tilki efendi girmiş kürün içine ormana gız dıng... oturmuş.

Tilki;

- Nişanlına diyivecem diyivecem!
- Nişanlına diyivecem diyivecem!

Gız;

- Ne olursa tilki gardeş ya. Deyme ya. Şu altınlarımı sana vereyim ya.

Tilki;

- Aaa... almıcam, seni nişanlına diyivercem.

Gız;

- Ya, etme tilki gardeş ya, dermiş, şu altınlarımı, zinetlerimi guyruğuna bağlı.

Tilki;

- Göle oturdum. Sabaha gadar gölde dakıldı.

Tilkinin arkadaşlarının hepsi göle oturmuş. Sabaha gadar guyruklarını buz tutmuş tabii.

Altınlı Tilki;

- Ben bir bakıp geleyim.

Göldeki tiklerin guyruğunu gopartmak için;

- Avcı geliyi. Gaçan da gurtulmiyi, uçanda gurtulmiyi, canınız gurtarın.

Ötekiler tabii, öte çarpiç, beri çarpi guyrukları gırılı.

- Sen bize niye böyle ettin?

Altınlı Tilki,

- Gurnaz olaydınız, bi gız böle böle oldu. Ben öle taktırdım guyruğuma altınları. [2]

4.13.5. Ezrail İle Çoban

Eskiden çobanın biri koyun güdüyomuş. Ezrail geliyor. Çobana;

- Çoban bu koyunun birini kes burada yiyelim.

Çoban;

- Bu koyun benim değil. Ben bunu kesersem patronum laf eder, işten olurum.
- Ben ezralimi. Kesemezsen senin canını alırım.

Çoban;

- "Müsaade et" diyo. Torbasından gandiil (eski usul lamba) çıkartıyo. Bak diyo ezraile.
- Şu lambanın içinde gaz var mı?
- Var
- Ne gadara var?
- Yarısına kadar
- Bu tamamen bitmedikten sonra bu lamba sönmez. Benim ömrüm varsa sen benim bu anda canımı alamazsın.

Ezrail çobanın dürüstlüğünü yoklamış oluyo. [3]

4.13.6. Allahın İşi

Adamın biri oturdun, bir bok bücüsü görmüş. (Bu pisliği geri geri tekerleyen bir hayvan)

- Allahın, bunun içinmi yarattın bu hayvanı

Zaman geliyo adamın başına bir ağrı giriyo

Diyolar ki;

- Sen bok böcesi yiyeceğin, bu ağrı geçecek.

Gitmediği doktor kalmıyo. Böceği, tabi kuruduyolar. Falan yiydiriyorlar.

Adamın başının ağrısı geçiyo.

Aradan bir zaman geçiyo, adam bir deniz yokluğu yapıyo. Giderken deniz başlamış alkantıyo, gemi batmak üzere. Vatandaşlar, herkes telaş içinde, kimi çekilmiş dua ediyö kimi Allah'a yalvarıyo. Adam da yakmış sigaraya kendi halinde düşünürmüş öle. Bi tanesi gelmiş

- Ya kardeşim sen deli misin? Bak millet Allaha yalvarıyo, dua ediyö gemi batıyo. Sen sen ne yapıyorsun?
- Arkadaş, ben bi sefer Allah'ın işine gariştım, bok böcesi yidirdi. Allah'ın işine garişmam. [3]

4.13.7. Kör Şeytan'la Kula'lı

Kula'lının birisine Kör Şeytan ortak haşhaş ekmişler. Kör şeytan;

- Kökünü ben alacam, demiş. Kulalı

Kulalı;

- Al

Kula'lı kafasını almış, kör şeytan kökü kesivermiş, hiçbir şey görememiş.

Ertesi sene Kör Şeytan

- "Bu sene samısak dikkecez", demiş.

Kula'lı

- Tamam

Kör şeytan;

- Üs yanını ben alacam emme

Kula'lı

- "Al", demiş

Hasat zamanı kör şeytan sarımsak alamamış.

Kör şeytan;

- "Kula'lı, illallah öte", demiş [4]

4.13.8. Kula'lı ile Kör Şeytan'ın Döğüşmesi

Kula'lıyla Kör Şeytan döğüşelim demişler.

- Tamam

Kör şeytan,

- Guyunun içine inceğiz emme

Kula'lı

- Tamam, inelim

Kör Şeytan

- Uzun sopayı ben alacam

Kula'lı

- Al

Kısa çomak Kula'lıya kalmış. Kör şeytan uzun çomağı galdırmış takılıvermiş. Kula'lı vere verirmiş. Çomağa Kör Şeytan'a.

Dışarı çıkmışlar.

Kör Şeytan;

- "Burada dövüşecek", demiş

Kula'lı;

- "Dövüşelim", demiş

- "Kısa çomağı ben alacam emme", demiş Kör Şeytan

- "Al", demiş Kula'lı.

Garşidan garşıya uzatıvermiş çomağı Kula'lı

Kör şeytan;

- "Aman aman" demiş Kulalı mı?

- "İplik kaytan Kula'lı şeytan" demiş. [4]

4.13.9. Kayseri'li ile Kula'lı

Kayresilinin biri Kula'ya geliyo. "İplik gaytan gula'lı şeytan", diyolar. Ben şunları bi ölçem diyo. Bakem bi, nasıl? Bi yoklayam. Cebinden o zamanın parasıyla bir gurus çıkariyo, hemen küçük bi çocuğu yakalıyo.

- "Oğlan, şuna öle bişe getirecesin ki, hem ben doyacam, hem hayvanım yiyecek, hem çocuğum eğlenecek", diyo.

- Çocuk karpuz alıyo.

Kayserili;

- "Bu no'lcek", diyo.

Çocuk;

- Bunu kesecesin. İçini sen yiyeceğin, çekirdeğini, çocuğun eğlencelik yapacak, gabuğuna da merkebine doğrayacaksın.

O zamana kadar kayserili diyo.

- Tamam bu iş. Ben burada duramam.

Kayserili bakıyo, pabuç pahalı

Gula'dan yırtıyo geriye. [3]

4.13.10. İki Gardeş

İki gardeş kaz çalarlar. Evde, kazı kestikten sonra, tüylerini yolup, gazana gorlar. Kaz sahibi, bunlardan şüphelenir, evlerine misafirliğe gider. Tam o sırada, büyük gardeşle misafir otururkene, küçük gardeş, mutfakta bakar kaz gabarıyo. Abisine gelir.

- Abi illezine illezine kaz gabarıyo

Abi misafire çaktırmadan

- "Kepçe illezine basora", der. Ve bu belayı defederler. [3]

4.14. KULA AĞITLARI

Susuz derede kavak biter mi?

Oğlansız evde duman tüter mi?

Senin ellerini haçça tuta mı?

A dayı ibramım

Eskere yürüdün uzun boylarınla
Baban mı var ceplerini doldura
İbramım ibramım a dayı gülüm
Gafam gocaman, evlere sığdıramadım
Boğazım gocaman, doyuramadım
Ayaklarım gocaman, pobuca sığdıramadın
Uzun yollar gidemedim
A dayı ibramım [1]

Hikmet Bey asker olmuş. Askerden dönerken ölmüş. Karısı
bebekliymiş onun için bu türküyü yakmışlar.

Dambacımız pürçüklü
İçi mercan boncuklu
Hekmet Bayar'ın karısı
Evide körpe çocuklu

Tayyareler uçuyor
Kanağını açıyor
Hikmet Bayar'ın serçemi
Al kanlara saçıyor [2]

Kore Türküsü;

Taktir böyle imiş yazılar firman (ferman)
Kore dağlarında savurulduk harman
Din, namus uğruna oldunuz kurban
Hakfani talihi o görünüz

Tahsin Yazıcım da derki kükrüyor içim
Kafir komünistler bu nasıl biçim
Allah Allah deyip yavrular için
Düşmana göğsünü gerdi aslanlar

Kafir çin de der ki cephe yapıcı
Kahraman Türkler de mevzi gazacı
Tarihlere geçti Tahsin yazıcı
Tarihin adını yazan aslanlar

Kore dağlarında parlayan hilal
Seni gören gulların olur mu Bilal
Başımızda olan Albay Celal
Sancağı beline sardın aslanlar

Kore dağlarında süngüyü çekmiş
Vurup düşmanların boynunu bükmüş
Amerikan askeri canından bıkmış
Allah Allah deyip bizim yavrular [3]

Gızılırmak ova yolu dolaşır, dolaşır, dolaşır
Seymanların goyun gibi meleşir
Güvey olene (oğlana) haber uleşır, ulaşır, ulaşır
Nettin gızılırmak allı gelini?
Balıklar mı yedi datlı dilini? [3]

Ölüm geldi bizim elde gışladı
Büyük gızdan, genç oğlandan başladı
Ölüm bize bildiğinen işledi
Var git ölüm, var git, neyin galdı bende

İce (Yüce) dağ başında goca yorsunlar
Su yolu vursun, meyedim gosunlar
Allı gelinle bize bir yere gosunlar
İmamlarda ikon vermek hacat değildir

Yazıya dut eyettiler, arkamdan al kınalı taziya
Analar acıyı gördünen el galkmaz körpe guzuya
Uçurdum talızıma gonduramadım
Bişürüdüm bi geline döndüremedim [4]

Annem çalması eline kına
Yetim galdı Semihayla, Suna
Gaderim böyle imiş doğum bahana [5]

4.15. KULA'NIN YETİŞTİRDİĞİ ESKİ VE YENİ ŞAİRLER

Ali Efendi'den bir şiir

Yari bir tenhada buldum, ey melek sima dedim
Bu güzellik sende kalmaz devreder dünya dedim
Gel bana vaktiyle ramol ne bu istiğna dedim
Yoluna canım zeval etsem gerek canan dedim
Yüzüme bir hışımla baktı, dedi canın mı var?
Aliya bir neş'e var sanında hayransın yine
İstirabı aşkile bir sabrı samansın yine
Galiba sergüştei sevdayı hubansın yine
Zülfü dilber gibi ey zatı perişan yine
Cevrin bihad yoksa bir yar perişanın mı var?

Sadık Efendi'den bir şiir (Beyaganın)

Ne öğrendik, ne vardır elde hürriyetten maharetten
Maarifment olan akvam mübarradır şikayetten
Mesaidir umumen müstefit olmak sanaatten
Daha kurtulmasın mı natvci-ikbala betaatten
Neden bir geçmedik Allah için söyleyin rehavetten

Sadık Efendi'nin Kula'ya dair şiiri

Lütfi-hak olsa müyesser talii yaver Kula
Anı meskun eyler elbet böyle ziba bir bula
Goncadan güldenberi suretten sanki sadedir
Andeliban mücmei sirette bergülent Kula
Mehzen-ilim ve hüner dense sezadır bu vatan
Marifette müstefit olmakta sertaser Kula
Eylemez bu gülşen'e badihazan asla vezan
Görülür sükkarı ruyuverduş ehmer Kula
Hanemiz mehdi vatanla fahrini arzeyliyor
Biz vatan evladınız metheyleriz bihter Kula
SADIK'a hubbi vatandır söyleten dağ-ı dili
İştirak eyler kibar encamını bu kemeter Kul'a....

Dr. Fazıl Oran'ın Kula'ya dair bir şiiri

Kaynadan bak Karataşın görünü
Kışın dağın taşın kar'a bürünür
Baharda yeşil ile çevren örülür
Bu hallerinle çok şensin Kula'm

Şirin dağlarında bülbüller öter
Köyünde ocaklar neş'eli tüter
Çoban dağlarında türküler tüter
Bu hallerinde sen pek şensin Kula'm

Ezelden içime gün gib doğdun
Senden ayrı iken ben gül gibi soldum
Gece gündüz senin aşkınla doldum
Ömrümce sen benim, ben senin Kula'm

Rahmi Sarıözoğlu'ndan Kula hakkında bir şiir

Eski bir kasaba, sokakları dar
Olsa da kıymetsiz bağı, bahçesi
Yeni eski onbeş minaresi var
Doğduğum yer olan Kula ilçesi

Doğu tarafında Hisar kapusu
Gurbete dağıldı halkın yarısı
Her evde dokunuş, şıktır halısı
Doğduğum yer olana Kula ilçesi

Batısı kekikli, Kavacık karşı
Düğünlerde boldur ekmeği, aş
Karataş döşenmiş, mahalle, çarşı
Doğduğum yer olan kula ilçesi

Kuzeyde yanardağ kömür yığını
Unutma yanında Pirenlik bağını
Karataş kaplamış solunu, sağını
Doğduğum yer olan Kula ilçesi

Güneyinde vardır biraz ovası
Şimdi bu yer oldu kavak tarlası
Bakacak, mahmut dede, Çiğdem deresi
Doğduğum yer olan Kula ilçesi

Eskidir buranın zincirli hanı
Gediz taş köprüsü, Emir hamamı
Fabrika kapandı, tütmez dumanı
Doğduğum yer olan Kula ilçesi

Akif Karcioğlu'ndan bir şiir

Evimin avlusunda bana her sabah g len
Gonca g l me hasret kalakaldım ellerde
Bizim sevgimiz başkadır onu bir bilsen
Ben bu aşkın derdinden deli oldum dillerde

Hele bir bahar olsun goncaların açılsın
Sere serpe yapraklar tomurcukları okşar
Gecenin leylası var sevdası var saçılsın
Rüzgar uyanır, coşar alışverişe koşar

Rüzgar neler söyledi kulağına güzelim
Burcu burcu kokunu salıverdin esince
Sende sade güzellik ben dikenli gazelim
İncir incitirim gam yolumu kesince

Seyfi G r' n bir şiir

Neyleyim allıyı, neyleyim sarıyı
Neyleyim, yaş altmışı aştıktan sonra
Neyleyim güzeli cilveli ballıyı
Gençlik kuş gibi uçup gittikten sonra

Neyleyim esmerim, neyleyim kumralı
Benim değıl ele yar olduktan sonra
Nneyleyim benr ışığı, yağılı  ırayı
Sabah olup tan ağırdıktan sonra

Neyleyim seyranı ve bağı, bostanı
İ imde bu yara onmadıktan sonra
Neyleyim serveti tükenmez parayı
G l benzim sararıp solduktan sonra

İsmail Tosun'dan Kula'ya seyahat şiiri

Bir seyyah gibi çıktı, çok yerler gezdim
Kula derler bir yer var sonunda buraya geldim
Gördüm ki;
Bulutlara selam gönderen uzun kavaklarla
Süslü engin bir ova
İğde, çiçeği kokan uzun bir yolda
Yürüdükçe içim açıldı benim
Sarı çiğdemler tarlalarda
Güneşi selamlıyor gibiydiler
Renk renk bezenmiş lalelerle
Derenin sesli akışı hemahenk
Serin serin esen rüzgar
Cana cana katıyordu...
Uzun mevzun minarelerle bezenmiş
Şehir göründü uzaktan
Çimenzar bir yerde oturdum... ve aza sonra
Pınardan su içtim kana kana
Doya doya seyreyledim ufukları
Bir zamanlar halk şairlerini
Hülyalara daldığı
Güzellerinden ilham aldığı
Kervanların konup göçtüğü
Evliyalar durağı bu belde
İşte karşımda güzel manzarasiyle...
Üç asır önce burada konaklamış
Hoşuna gitmiş kırlar, beldeye hayran kalmış
Latıf ismini takmışlar o zaman bile...
İşçemen çilekeş kadınlarıyla
Bir kat daha değerli kazanan Kula'da
Heybesi sırtında, ayağı çarıklı
Görmedim ben öyle perişan kılıklı

Köylü, şehirli ruhen öyle kaynaşmış ki,
Birbirinden ayırmak mümkün değil sanırsın
Bol ışığa kavuşmuş yemyeşil ağaçları
Şirin ovasıyla öğünse kula7ılılar, elbette yeridir
İlçenin halkı ile, dostlukta ahbablıkta
Yakınlık eşsiz ve efsanevidir
Bir hemşehri ile baş başa, konuştuk bir hayli
Dedi; Kula ikibin senelik
Eski bir kasabadır
O günden sinesinde nice esrar saklıdır
Vatanı iken bu yerler
Sonunda bizim olmuş, kavgalı bir hayat sürmüşler,
Türkler elinde büyümüş, ilerlemiş bu belde
Nice abidata gelmiş meydana, tarihe ma etmişler....

Osman Yılmaz'dan iki şiir

Bizim elin sazi başka sözü başka
Yazı başka kışı başka
Dosta dostca sarılınca
Bizde dostluk bir bambaşka

Kuşlar susmaz dağımızda
Duman tütmez bağımızda
Dertler çalmaz sazımızda
Bizde dostluk bir bambaşka

Sevmek başka, gülmek başka
Aşkı çalan sazlar başka
Erenlerin diyarlarıdır
Bizde dostluk bir bambaşka

Kuşlar susmaz dağımızda
Duman tütmez bağımızda
Dertler çalmaz bağımızda
Bizde dostluk bir bambaşka

Türkü türkü diye yanan gönüller
Sizdedir y canım türkü dostları
Övünüyor cümle alem sizinle
Ne cansınız siz türkü dostları

Diyar diyar gezer türkü söylerler
Güzelliği, insanlığı işlerler
Kardeşlik, dostluk ölmesin derler
Halk için çalışır türkü dostları

Başkadır Sami'nin türkü sedası
Yücedir Şevket'in türkü sevdası
Haydar'ımdır şiirlerin babası
Çok sanansınız siz türkü dostları

Gariboğlu söyler İsözünü
Ayırmadı hiçbir zaman dostlarından özünü
Arada sırada çaldı sazını
Onu da yaktılar türkü dostları

Haydar Kaşıkçı'dan iki şiir

Girişinde Hisar kapı
Evleri, dükkanları eski yapı
Divlit tepesi Akacak dağı
Sevenlerim, dostlarım var orada

İçinden geçer İzmir, Ankara yolu
Kavaklık sağı Karataş solu
Çarşısı mahallesi camii dolu
Yunus'um tarihim yatar orada
Manisa'ya bağlı şirin bir ilçe
Kumaş ve minare akla gelir, Kula diyince
Eğer yolun düşer bu halı diyarına gelince
Haydar'ına dostun var orada

Yolumuz birdir, Atamızın izi
Bu memleket için hem şehit oluruz, hem gazi
Bu vatan bu vatana bizim hepimizin

Kardeştir, lazı, Türkü, kürdü, çerkez'i,
Herşeyden çok severler bayrağını milletini
İster Alevi olsun, ister sünni
Bu vatan, bu vatan bizim hepimizin

5. BÖLÜM: KULA YEMEKLERİ

5.1. KULA MUTFAĞINDA KIŞA HAZIRLIK

5.1.1. Buğdayın İşlenmesi ve Yapılan Ürünler

Buğday, Türk halkının temel besinidir. En çok un haline getirilerek kullanılır. Eskiden, buğday su gücü ile çalışan taş değirmenlerde öğütülerek un haline getirilirdi. Günümüzde bu tür değirmenler hemen hemen ortadan kalkmıştır. Buğday, modern değirmenlerde öğütülerek kepeğin ve özün ayrılma derecesine göre çeşitli tiplerde un elde edilmektedir. Son yıllarda köylerde bile modern değirmenlerin ürünü olan un kullanılmaktadır.

Buğday unu çoğunlukla ekmek yapımında kullanılır. Ekmek Türk halkının başta gelen besinidir. Günlük enerjinin % 30 ile % 50'si ekmekten sağlanmaktadır. Ekmeğin önemi, "henüz ekmeğini eline almamış", "ekmek parası", "ekmek yiyelim" gibi hak deyişleri ile açıklanmaktadır. Ekmek bir yerde yaşamak için vazgeçilmez ihtiyaç anlamında kullanılmaktadır. Ekmek kutsaldır. "Ekmeğe basarsan taş olursun" deyişi bunun en iyi örneğidir. Yere düşen ekmek hiç kimsenin taş olursun" deyişi bunun en iyi örneğidir sonra hayvanlara verilir.

Buğdaydan yapılan ikinci ürün bulgurdur. Buğday ayaklanıp yıkandıktan sonra üzerini kapatacak kadar su konup pişirilir. Güneşte kurutulduktan sonra değirmenelerde öğütülüp elenir. Eleme sırasında kepek ayrılır, iri parçalar "pilavlık", ince parçalar "köftelik" olarak bilinir.¹²⁷

¹²⁷ Ayşe Baysal, "Türk Mutfağında Kışa Hazırlık", IV. MTHKKB. KBHKAGGM. Yayınları: 168, SKBD: 38, C.5 Maddi Kültür Ankara, 1992, s. 62-63.

Buğday onundan yapılan başka bir üründe tarhanadır. Kula merkezde ve köylerinde sonbahar da hazırlanıyor. "Soğan, tarhanalık kırmızı biber, nane, et yağı (kuyruk yağı), salça, tuz büyük bir kazanda pişirilir. Soğuyunca içerisine bir miktar yoğurt konur. Katılaşınca kadar un ilave edilir. Hamur halini alınca 10-15 gün bekletilir. Temiz çarşafların üzerine ufak ufak dökülür. Gece dökülüp, sabah kırılır (elde ufalanır). İlkini de özel dokunan çarşafların üzerinde ovma yapılır (iki elle inceltir). Tarhana eleğinden geçirilir. İyice kuruyuncaya kadar gölgede bekletilir. Toprak küplere doldurulur.¹²⁸

Kula'da buğday unundan yapılan diğer bir üründe ev makarnasıdır. "5 kg un, 15 yumurta, hamur yumurtalı yoğrulur. Açılır, havanın durumuna göre, Bir-iki saat güneşte kurutulacak. Daha sonra ikişer parmak kalınlığında kesilir. Üst üste konur. İnce ince kıyılır. Tepsie konup, fırında kızartılır."¹²⁹

Buğdaydan yapılan bir üründe "keşkeklik" yani "yarma"dır. Buğday yıkandıktan sonra tavlı iken "dibeklerde" dövülerek kepek kısmı ayrılır. Bu ürüne yapılış tekniğinden dolayı "dövme" de denir. Yarma, aşüre, keşkek, çorba ve pilav yapmada da kullanılır.

5.1.2. Sütün İşlenmesi ve Yapılan Ürünler

Sütün bol olduğu yaz aylarında önemli ürün peynirdir. Süt peynir mayası ile karıştırılarak suyundan ayrılıp farklı yöntemlerle işlenerek değişik türde peynir yapılır. Yazın yapılan peynir küp veya tulum içinde evin en alt kısmındaki serin killerde kışa saklanır.¹³⁰

¹²⁸ Mükerrrem Şadan ile yapılan görüşme.

¹²⁹ Ayşe Şadan ile yapılan görüşme.

¹³⁰ a.g.e., s. 164.

Ayrıca ayran kaynatılarak çökelek de elde edilir.

Yoğurttan ayrıca kaymak ve tereyağı da yapılır. Elde edilen tereyağı tuzlandıktan sonra küplere veya kaplara konularak kışa saklanır.

5.1.3. Etin İşlenmesi ve Yapılan Ürünler

Evin ihtiyacı için bir-iki büyük baş hayvan (koyun, sığır, keçi) güzün kesilir. Hayvan yetiştirmeyen bazı aileler ilkbaharda kuzu, dana ve oğlak satın alarak yazın beşleyip güzün keserler. Buna "kışlık" adı da verilir. Kesilen hayvanın eti küçük parçalara doğranarak yağı ile birlikte etin suyunun önemli bir bölümü uçup yağı iyice eriyene değin pişirilir. Pişen en küplere veya emaye kaplara basılıp üzeri erimiş yağ ile kaplanarak serin yerde kışa saklanır.¹³¹ Bu ürüne "kavurma" adı verilir.

Hayvanın yağı eritilerek yağsız kalan kısım ayrılır. Buna "kıkırdak" denir. Erimiş yağ "donyağı" olacak bilinir. Börek ve diğer yemeklerde kullanılır.¹³²

5.1.4. Sebze ve Meyveleri İşlenmesi Yapılan Ürünleri

Yaz sebzelerinden bir çoğu kurutularak kışın tüketilir. Bunların başında; bamya, taze fasulye, biber ve patlıcan gelir. Bu sebzeler iplere geçirildikten sonra ağaçlara asılarak kurutulur.

Domates ve kırmızı biber, ezildikten sonra suyunun bir bölümü uçurularak salça yapılır. Domates kurutularak da kışa hazırlanır.¹³³

¹³¹ a.g.e., s. 165.

¹³² a.g.e., s. 65.

¹³³ a.g.e., s. 65.

Yaz ve kış sebzelerinden yapılan ürünlerden en yaygın olanlarından biri de turşudur. "Yaz sebzelerinden; biber, salatalık, domates, patlıcan, acır (gıcır), kış sebzelerinden; kereviz, havuç ve lahanadan turşu yapılır. Haşlanmış patlıcanın içine kırmızı biber, yeşil biber, sarımsak, maydanoz doğranır ağzı bağlanır. Biber yıkanır, sapları koparılır. Akşamdan sepetin içine bir kat biber, bir kat tuz, bir kat biber, bir kat tuz.... konur. Üzerine bir taş bastırılır. Sabaha kadar bekletilir. Sabahleyin küp ya da naylon bidona konup üzerine sirke, tuz ve su konur. Üzerine yeşil asma yaprağı bastırılır. Ağzı kapatılır. 15 gün veya üç haftada olur.¹³⁴

Meyvelerden reçel yapma geleneği de yaygındır. Reçel yapılan meyvelerin başlıcaları; Şeftali, kayısı, üzüm, çilek, kiraz, domates, incirdir. Üzümün sapları paklanır. İki kg üzüme bir buçuk kg şeker konur. Akşamdan üzümün üzerine şekerin yarısı dökülür. Sabahleyin kaynatılır. Kaynamaya başlayınca üzümler alınacak. Şerbet koyulaşınca kadar kaynatılacak. Şerbet koyulaşınca üzümler içine atılıp ocaktan indirilecek. Güneşte ağzı tülbentle bağlanarak iki gün bekletilecek.¹³⁵

Domatesler soyulduktan sonra ince ince doğranacak ve çekirdekleri alınacak. Akşamdan kirecin durulmuş suyuna atılacak. Sabahleyin şurubu ocağa konacak, içine biraz liman tuzu ilave edilecek. Şurup koyulaşınca; biraz kaynayınca köpükleri üzerinden alınacak. Daha sonra indirilip güneşe konacak.¹³⁶

Meyvelerden yapılan diğer bir ürün de pekmezdır. Pekmez en çok üzümünden yapılır. Üzüm çiğnenir. Şiresi çıkartılır. Çuvaldan geçirilerek süzülür. Kazana konur. Akşamdan içine pekmez toprağı atılır. Sabahleyin üstündeki duru su alınarak bir başka kazana konur. Ocakta kaynatılır. Kaynadıktan sonra indirilir. Üstündeki köpükler alındıktan sonra tekrar kaynatılır.¹³⁷

¹³⁴ Ayşe Şadan ile yapılan görüşme.

¹³⁵ a.g.g.,

¹³⁶ Zübeyde Kaptan ile yapılan görüşme.

¹³⁷ a.g.g.,

Yazlık sebze ve meyveden kışın kullanılmak üzere konserve yapılır. Evde konserve yapılan sebzeler;; Taze fasulye, patlıcan, kabak, b r lce (sıyırma) domatestir.

Patlıcan G mmesi: Patlıcan fırında kabuğuyla pişirilir. Kabuğu soyulur, ince ince doğranır. Tuz ekilip konserve şişesine konup kaynatılır.

Menemen: Çiğ domates doğranır. Beş kg. domatesin i ine 15 aspirin atılır, tuz eklenerek şişeye doldurulur. Şişelerin ağzına naylon konup kapatılır.

Meyve Konservesi: Meyveler doğranır, şişelerin konur.  st ne bir su bardağı şeker ve üstünü örtecek şekilde su konur. Kavanozların havası alınır. (Bıçakla yanlara basarak) ağzı kapatılıp kazanda yarım saat kaynatılır. [3]

Kış için hazırlanan diğer bir üründe yaprak ( z m) basmasıdır. Yapraklar toplanır. Demet yapılır. Bir tencere tuzlu su hazırlanır. Yapraklar bir leğenin i ine düzgünce sıralanır. Su yaprakların üstüne d k l r. Leğenin ağzı tepsiyle kapatılır. Sabaha kadar bekletilince yapraklar sararır. Sabahleyin konserve şişelerine döşenir, ağızlarına naylon konup kapatılır. Başıka bir yaprak basma şeklide vardı. Yapraklar sigara böreği gibi sarılır, plastik şişelerin i ine doldurulur. Yere vurularak yapraklar aşıağı indiriliri. Ağzı kapatılır. [3]

Ev teknolojişile besin saklama geleneğinin, halkın beslenmesinde önemli katkısı vardır. Bu gelenek sayesinde bir yandan tek yönlü beslenme diğer yandan mevsime bağlı kıtlıklar bir ölçüde önlemektedir.  rneği; bulgur, çökelek, kurut gibi besinlerin B vitaminlerine bağlı yetersizliklerin  nlenmesindeki katkıları büyüktür. Yine kurutulmuş sebze ve meyvelerle peynir ve tereyağı gibi ürünler sayesinde ileri derecedeki A vitamini yetersizlikleri önlemektedir.

Kurutulmuş sebze ve meyvelerin C vitamini değeri önemli ölçüde kaybolmasına karşın, turşu ile çilek, kuşburnu, kızılcık gibi meyvelerden yapılan reçel ve marmelat az da olsa C vitamini ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olur. Pekmez ve meyveler kan yapıcı demir ihtiyacının karşılanmasında yardımcıdır.¹³⁸

5.2. KULA YEMEKLERİ

5.2.1. Çorbalar

Bulanbeç Çorba: "Sütle, un karıştırılır. Duru haline gelir. Tencerede karıştırılırla karıştırıla pişirilir. Katı olursa içine süt karıştırılarak sıvılaştırılır." [1]

Hamur Çorbası: "Unla bir yumurtayı yoğurur hamur yaparım. Açarım. İncecik giyarım. Saçlalı su hazırlarım ona atarım." [1]

Paça: "İşkembeyi piririz. İki bıçakla giyarız. Yağla un başka bir kapta kavrulur. Üzerine su konur. İçerisine sarımsak, limon goruz, giydiğimiz işkembeyi içine gor, gaynatırız. Başka bir kapta salçalı, tereyağı, salça yapıp üzerine dökeriz. Karabiber dökeriz. Yanına limon goruz." [1]

Tarhana Çorbası: "Tarhana sonbaharda hazırlanıyor. Soğan tarhanalık kırmızı biber, nane, et yağı (kuyruk yağı), salça, tuz, nohut, az yoğurt. Kırmızı biber küçük küçük doğranır, soğan küçük küçük doğranır. Pişirilir salçayla kavrulmuş yağ, nane, eklenir. Soğuyunca içerisine bir miktar yoğurt konur, katılaşıncaya kadar un ilave edilir, içine ev mayası katılır. On, onbeş gün karıştırılarak bekletilir. Güneş görmeyen bir yere çarşaf serilir. Gece döküp, sabah kırılanır (elde ufalanır.) Daha sonra ovalanır. Bir gün daha bekletilir. Birkaç kişiyle ovalanıp, tarhana eleğinden geçirilir. Bir hafta daha bekletilir. Her gün karıştırılır. Elekten geçen kuru nane tarhananın içine karıştırılır. Tarhana toprak küplere konur.

¹³⁸ a.g.e. s. 66.

Bir dibine bir sarımsak dövölür. Bir tencereye biraz yağ (margarin, tereyağı, kuyrukyağı) konur. Mevsimine göre salça ya da domates konur. Biraz kavrulur. İçerisine su (et suyu da olabilir) konur. Kuru tarhana ilave edilir. Karıştırılarak pişirilir. Daha önceden pişirilen nohut ya da fasulye çorbaya eklenir. Bulgur pilavı varsa o da atılır."[2]

Pirinç Çorbası: "Pirinç yıkanıp bir tencereye konur. Üzerini örtecek kadar su ilave edilip kaynatılır. Pirinçlerin pişmesine yakın tereyağı ve domates eklenir. Servis yapılırken üzerine yağda kavrulmuş salça dökölür."[2]

Şehriye Çorbası (Fide Çorbası): "Yağının kavur domates rende, suyu ilave et kaynayınca şehriyeleri içine at."[3]

Mercimek Çorbası: "Mercimek yıkanır. Tencereye konur. İçine iki patates iki havuç bir soğan rendelenir. Su ilave edilir. Biraz da yağ ve tuz konur. Kaynamaya bırakılır. Süzgeçten geçirilir. Serviste üzerine yağda kavrulmuş salça v nane gezdirilir." [3]

5.2.2. Et Yemekleri

Keşkek: "İki tane tavuk göğüsüne, 1 kg. keşkek (yarma). Tencerede yağı yakarız. Üzerine su goruz. Keşkeği yıkarız. İsterse akşamdan ıslatırız. Yaz olduğumu ıslatmayız. Kışın ıslatılır. Suyun içine atılır. Kaynarken, tavuk göğüsünü pişiririz. Onun içine atarız. Bişdiği anda onu güzelce döveriz.(Karıştırma) Tuzda unutulmayacak. Üzerine tereyağlı salça gezdirilir. İstenirse guzu etiyle yapılabilir." [2]

Çömlekte Buğlama: "Etler kuşbaşı halinde doğranır. İçerisinde küçük soğan konur. Domatesli isteniyorsa 1 tane, 2 tane domates doğranır. Çömleğin ağzı hamurla sıvanır. Ufacık bir delik konur. Ocakta pişirilir." [1]

Kavurma: "Kavrulacak et margarinle kavrulur."

Saç kavurması: "Kavurma pişirilir. İçerisine domates, biber, iri iri doğranır. Pişince sac içerisinde yenir."

Sulu Köfte: "Kıyma ekmek içi, soğan rendesi, baharatlar, bir yumurta, çok uzun iç yağrurur. Küçük küçük yuvarlanır. Salçalı, soslu su hazırlanır. Tepsie dizilir. İstenirse patatesten aralara konabilir. Hazırlanan soslu su üzerine gezdirilir. Aygaz da kaynatılıp, fırına sürülür." [1]

Yuvarlak: "Kıyma ekmek içi, soğan xrendeki, çok az un. Yoğurduktan sonra küçük küçük yuvarlar kaynar yağda pişirilir. Kengirlerle alınır. Salçalı suda tekrar pişirilir." [1]

Dana Eti (Sote): "Bir kg. dana eti, bir bardak sirke. Tencereye su konur, kaynayınca sirke atılır. Dana eti içine atılır. Yoksa dana eti sert olur. Üstü köpük köpük olunca, süzğüye alınır, yıkanır. Tavaya konur, tereyağla (margarinle) altüst ederek kavrulur. İçine biraz salça konur. Kaynar su eklenir, acı biber (süs) konur. Soğanlar küçük küçük doğranır, domatesler yarım ay gibi doğranır üzerine döşenir. Süs biberi çok konur. Kömür ateşinde ağız kapatılarak pişirilir." [1]

Kapama Aşı: "Topraktan güvecimiz olur, üzerine kapamak için çanağımız olur. Kuzu eti veya koyun eti küçük küçük parçalara bölünür. İçine soğan doğranır, tuz, karabiber, salça konur. Güveçe doldurulur. Kapama güvecinin ortasına kapatırız. Üzerine taş koruz. Üzerin su konur. Ocakta pişirilir. Suyu azaldıkça su konur. Pirinç ıslatılır (tenceredeki suya göre) içine konur. Pişirilir." [3]

Et Közleme: "Etin közleme, gara etleri tahta üzerinde güzelce dövülür. Üzerine karabiber, kimyon konur, onlarla da döverim. Izgarada pişiririm." [1]

Buğlama: "Bir kg. kuşbaşı et, iki kafa soğan iki-üç domates salça, biber, tuz yağı karabiber, kırmızı biber. Hepsi karıştırılacak çömleğin içine koy. Üzerini kapayacak şekilde su ekle. Çömleğin kapağını kapat. Etrafını hamurla kapa. Bir parmak başı kadar hava boşluğu bırak. Bir saat hafif ateşte pişir. Ağızını aç, servise hazır." [3]

Keşkek: "Keşkeklik buğday ayıklanarak akşamdan sıcak suyla ıslatılıyor. Sabahleyin iyice yıkandıktan sonra et, (tavuk, eti de olabilir.) buğday, tencereye konarak iyice pişiriliyor. Piştikten sonra kemikler ayıklanıyor. Keşkek iyice eziliyor. Tabağa konup üzerine tereyağı dökülüyor."

5.2.3. Sebze Yemekleri

Domates Aşı: "Soğanla biraz ağ kavrulur. Sararınca içine taze biber doğrarım. Kabuğu soyulmuş domates doğranıp içine konur. Suyunu çekesiye kaynatılır. Üzerine yumurta konur." [1]

Kış Türüsü: "Soğanla kuru fasulyemizi bişiririz. Süzgeye goruz. Soğan, yağ yaparız. İçerisine domates salçası goruz, fasulyemizi goruz. İçerisine havuç goruz. İsteyen lahana gor, isteyen gabak gor. Böylece türlü yaparız." [1]

Kıymalı Karnabahar: "Karnabaharı haşlarız. Süzgümüze goruz. Gıyma kavurulur, soğan sarart içine domates birazda salça goruz. Az suyla kaynayınca üzerine biraz daha kaynar su koruz. İstenirse aygazda ya da fırında pişirilir." [1]

Börülce: "Tazesı uçları alınır, kırılır. Kaynar su içine atılarak pişirilir. Süzgüye alınır. Tekrar sarmısaklı, zeytinyağlı su hazırlanır su kaynatılır. Süzölmüş olan börölce bir kaba hazırlanır. Üzerine zeytinyağı sarmısaklı su dökölür. Yanına da domates salatası yapılır."

Kuru Börölce: "Soğus suda yıkanır. Yıkandıktan sonra, soğuk suyla beraber kaynatılır. Süzülür. Sarımsaklı, zeytinyağlı su ile yağlanır." [1]

Borana: "İspanak yıkanır, doğranır. Ocakta pişirilir. Yoğurtlu yenecekse, yumurta konmaz." [1]

Semizotu: "Yağla soğan kavrulur, içine domates doğranır. Yıkanmış, küçük küçük doğranmış semizotu içine konur. Üzerine sarmısaklı yoğurt dökülür. Semizotu pişerken içine pirinç de konabilir." [1]

Bişirge: "Soğanları soyar yıkarız. Tencereye koyduktan sonra üzerine biber ekleriz. Az suyla piririz. Pişince içine nane, yağ koruz. Üzerine yoğurt dökülerek yenir." [1]

Taze Bakla: "Soğan doranır, dereotu (bakla otu) doğranır. Bakla doğranır. Tencereye yağ konur, soğan eklenir. Üzerine bakla bakla otu konur, tekrar bakla konur, araya soğan atılır. Bu işlem kat kat tekrarlanır. Bir kg. baklaya bir buçuk kg. su konur. Tuzu ekleriz. Aygazda pişirilir." [1]

Taze Börölce Salatası: "Börölceler yıkanır, kenarları temizlenir. Kaynar su da haşlanır. Süzğüye dökülür. Sarmısaklı yoğurtla yenir." [1]

Gabak Aşı (Çetmesi): "Yağla soğanı gavururuz. İçine biber doğrarız. Domatesimizi soyar hazırlarız. Eğer gabak sert yenecekse evvela domates pişiririz. Gabak erimiş halde yenecekse evela gabak sonra domates gonur. Ocakta pişirilir." [1]

Nohut Yemeği: "Nohutumuzu akşamdan ılık tuzlu suyla ıslatırız. Sabahleyin yıkanıp ocağa koruz. Haşlanınca süzeriz. Etimizi kuşbaşı halinde pişiririz. İçerisine nohutu ekleriz, kaynar su eklenip pişirilir." [1]

Gabak Köftesi: "Gabağı rendelerim. İçine un gorum. Kulak memesinden daha katı olacak. İçine maydanoz karabiber, tuz, peynir, unla karıştır. Yağı başlarım kızarınca elle şekil verir yağa atarım." [1]

5.2.4. Dolmalar ve Sarmalar

Oğlak Doldurması: "Oğlak bütün halinde kesilir. Ciğerini küçük küçük gıyarız. Pirincimizi yıkarız. Pişirdiğimiz ciğerin içine atar karıştırırız. İçine kimyon, karabiber, maydanoz konur. Oğlağın içine konur, garnı dikilir. Büyük tencerede pişiririz. Alt üst yapar pişiririz. Üzerine tereyağı sürer, fırına atarız." [1]

Çiçek Dolması: "Sabahleyin erkenden kabak çiçeği alınır. Güzelce yıkanır, içindeki tomurcuklar alınır. Dolmanın içi hazırlanır. (Pirinç kabartılır, maydanoz, karabiber konur) biraz pişirilir. Çünkü kabak çiçeği gazla pişirmeye gelmez. Çiçeklerin içini doldurur, ağzını büzürek tepsiye korum. Birazda su eklerim. Fırına sürerim. Fırından çıkınca üzerine tereyağı dökülür." [1]

Sura: "Koyunun ön arka kısmından (bir koyunun arka bacağından) gaburganın yarısı alınır. Sarkar et vardır. O ellettirilmez. Gaburgaylan etin arasını açarız. Pirinç, ciğerle hazırlanır. Kaburgayla etin arasına konur. Dikilir. Tencerede pişirilir. Üzerine yağ sürüp fırına verilir." [1]

Darp Dolması: "Koyunların karnından bi yağ halinde çıkar. Onun içine ciğerle, pilav hazırlarız. Pilavı isteyen soğanlı yapar, isteyen soğansız yapar. İçine baharatı konur (karabiber, maydanoz) Tepsiye yazılır. İçerisi doldurulur. Altı üstü kıvrılır. Düzgün yanı üste getirilir."

Yaprak Sarması: "Yaz ise haşlarız, yaprağı hazırlarız. İçi; kıyma, soğan, yağ, pirinçle karıştırır, birazcık kabartırız. Kıymalı oldumu kesinlikle kabartmayız. Zeytinyağlı ise içine biraz su koyup kabartırız. Yaprığın içine az az koyup küçük küçük sararız." [1]

5.2.5. Bulgurla Yapılan Yemekler

Topalak (Çoban Köftesi): "Davalı'da düğünlerde yapılır. Bulguru leğene goruz. Öbür tarafta suyu haşlarız. Bulgurun üzerine bir miktar tereyağı, birkaç soğan doğrarız. Haşlanan suyu üzerine dökeriz. Bulgur gabardıktan sonra un, salça, biraz soğuk su liave edildikten sonra yoğrulur. Soğan ister rendelenir, isterse doğranır. Yoğurduktan sonra beş-on tane kadın birikir. Bir yere un dökölür. Herkes onu küçük küçük döker. (Yuvarlak yuvarlak yapılır). Bunu bi kadın galburun içine goyarak yuvarlar. Çevire çevire yuvarlar kendiliğinden top gibi olur. Elle yapılmaz, galburla yapılır. Ondan sonra bir tarafa serersin. Öbür tarafta kaynayan (haşlanan) suya atılır, pişirilir.

Başka tarafta kesilmiş olan goyun küçük küçük doğranarak yahni dediğimiz, sulu et olarak pişer. Servis tabaklarına aldığımız topalakların üzerine bir miktar da yahni goyarak servis ederiz."[4]

Bulgur Aşı: "Yaz olunca domatesli yapılır. Soğan, biber domates yağda kavrulur su konur. Kaynayınca içine bulgur atılır."[1]

Bulgurlu Topalak: "Bulgur, soğan (rendeli), un karabiber, acı istiyorsan pul biber yuğrulacak. Küçük küçük yuvarlanacak. Salçalı suda pişirilecek."[1]

5.2.6. Pilavlar ve Makarnalar

Ciğer Pilavı: "Pilavın hazırlanması; Ciğer kavrulur, içersine pirincimizi goruz. Pirinçle garıştırırız. İçersine maydanoz, karabiber konur. Bu malzeme darbın içine konur. 1 kg. pirinç 1,5 su verilir. Milangazda kaynatılıyor. Daha sonra fırına veriliyor.

Ciğer ayrı kavrulur. Pilavını yağda kavurma yaparsın. Suyunuda kaynak hazırlarsın. Pilavla ciğeri karıştırıp kaynar su üzerine dökölür. 1 kg. pirince 1 kg. su verilir. Karıştırıp kapat Pişince dinlendirilir ve servis yapılır."[1]

Etli Pilav: "Pilav ayrıca pişirilir. Et yağda pişirilir. Pilavın üzerine konur"[1]

Köy Makarnası: "Köy makarnasını yumurtalı sütlü yoğruruz. Beze haline getirip sereriz. Toplayıp bıçaklarla kıyarız. İsteyen beyaz yer isteyen fırına sürer hafif sarartır. Pişirileceği zaman kaynar su içinde hoşlanır. Tereyağı ile kavrulur, üzerine peynir, maydanoz, karabiber konur."[1]

Kabaklı Bulgur Pilavı: "Soğan, biber, yağda öldürülür. Kabak üzerine konur. Biraz kaynatılır. Su konur. Suyu kaynatılır."[1]

5.2.7. Hamur İşleri ve Börekler

Mantı: "Yumurtalı hamur yaparız. Beze halinde açarız. Küçük küçük kare halinde keseriz. İçerisine (kıyma, soğan, maydanoz karışımı hazırlanır) harç konur. Kapatılır. Kaynak suda haşlanır. Kevgirlerle alırız. Üzerine sarmısaklı yoğurt dökülür. Onun üzerinde tereyağı dökülür."[1]

Sarayı Böreği: "Yufkalar ince ince İçersine susam yapacaksam susam, ceviz yapacaksam ceviz, onları küçük yuvarlaklara getiririm. Tepsiye uzun dizeceksen uzun, yuvarlak dizeceksen yuvarlak Göbekten başlayarak yuvarlatılıyor. Üzerine kaynamış yağ dökülerek haşlanır. Fırına verilir. Üzerine şerbet dökülürse tatlısı da olur."[1]

Bazlama: "Hamur yoğrulur. Kulak memesi haline gelecek şekilde mayalı yoğrulur. Leğende küçük küçük bezelenir. Yere serilen örtü üzerine Yazılı. Ocağı kızdırmı biraz un atarız. Onu orda pişiririz. Kücücükte yanma saç ayaç koruz. Altına biraz ateş goruz. O ateşte altını üstünü pişiririz."[1]

Akıtma: "Buğday unu sütle çırpılır. Ocağa saç korsun. Saçın içini yağlarsın, akıtma duru halde çevrilir. Alınır. (sacın üzerinde duracak şekilde sütle un bulamacı yapılır."[1]

Dibile: "Dibilenin hamuru duruh bir halde çırpılır. Bira mayasıyla ağzına bisini gorum Gabarmaya bırakırım. Ocağını yakarım. Elimle sıkarak hamuru barmağımla delerim. Deldiğim hamuru haşlak yağda katarım. Kelepçelerle alır servise veririm." [1]

Dilim Kayganası: "Çarşı ekmeğinden güzel olur. Ev ekmekleriyle güzel olmaz. Hamurla yumurtayı çırparım. İstersen içine maydanoz, peynir atabilirsin, istemezsen sırf yumurtalı hamurlar olur. Ekmekleri küçük küçük dilerim hamura bularım haşlak yağa atarım, yağda iki tarafını kızartır öyle servis yaparım." [1]

Katmer: "Katmerin hamurunu yoğururuz. Acağa bir soç goruz. Sacımız kızar. Katmeri yuka halinde açarız. İçini yağlaya yağlaya dört tarafı katlarız. Sacın üzerine atarız. Piştimi iki taraflı yağlarız. Sacın üzerinde yağlanınca güzel olur. Askere giden gençlere yapılır." [1]

Çörek: "Bayramlarda, kına gecesinde oğlan evine gönderilir. Misafirlere dağıtılır.

Mayalı hamur hazırlanır. Elle açılır. İçerisine çiçek yağı. Susam ezmesi (tarın-tahin) elle üzerine sürülür. Dört taraftan katlanır. Tekrar elde açılır, yağlanmış tepsiye konur. Kabarıncaya kadar bekler. Sonra sıcak fırına sürülür." [3]

Peksimet: "Bayramlar da yapılır. Mayalı hamur hazırlanır. Hamurdan bir parça alınır. Ayrılan hamur elle açılır. Üzerine susam ezmesi sürülür. Rulo yapılır. Dilimler halinde kesilip yağlanmış tepsiye dizilir. Kabarıncaya kadar beklenir. Sıcak fırına sürülür." [3]

Gicirgen Böreği: "Ispanak, patates, gicirgen ile yapılabilir. Suya hamur yoğrulur. Suyla hamur yoğrulur."

İçi: "Gicirgen yıkanıp ufak ufak doğranır. İçerisine kavrulmuş soğan yumurta, karabiber, tuz, eklenip kavrulur. Kavrulduktan sonra ekmek içi, peynir eklenir.

Hamur oniki bezeye ayrılır. Büyüktepsi çiçek yağıyla yağlanır. Bezenin iki tanesi tepsi büyüklüğünde açılıp, tepsiye serilir. Üzerine hazırlanan iç dökülür. Üzerine iki beze arasına döşe tekrar iki beze en üste 2 beze kapanır. Ondun kömürü üzerine pişirilir."[3]

Su Böreği: 1 Kg. un sekiz yumurta, tuz, su ile yoğrulacak. Onu dörde böl. Bekleterek biraz kurutulacak.

İçi: Yarım kg. kıyma içine 8 yumurta kıyma haşlanacak (kavrulacak) içine sekiz yumurta çakılacak, karabiber, bir paket margarin pişirilecek. İki beze alta beş araya iki beze üste.

Tepsinin altı margarinle yağlanacak, iki beze bütün açılacak bezenin bir tanesi alta konacak arasına maydanoz döşenecek (bezeler açıldıktan sonra tuzlu suda haşlanıp, suyu süzülecek) Hazırlanan kıymadan ikinci katın üstüne saçacağız. Beze konacak yine malzeme saçılacak. Bu işlem üç kez yapılacak üste iki kuru beze konacak. İkisinin arasına maydanoz döşenecek. Kömür ateşinde pişirilecek. Yastacın üstüne çevrilecek. Tepsinin içi tekrar yağlanacak böreğin çift tarafı tekrar tepsiye konarak pişirilecek. Dilimlenerek servis yapılacaktır."[3]

Susam Böreği: Susam ocakta kavrulur. Havanla dövülür. İçine bir dilim ev ekmeği ovalanır. Bir kg. un, tuz, su hamur yoğrulur. İki tane beze açılır, tepsi zeytinyağıyla yağlanır. Tepsinin içine iki beze atılır. Dövdüğümüz susam arasına saçılır. Bir beze atılır, tekrar harç saçılır. Bu tekrarlanır. En üste iki beze atılır. Kömür de pişirilir. Ters yüz yapıp tekrar pişirilir. Baklava gibi kesilir. Bunun üzerine şerbet dökülürse tatlısı da olur."[3]

Bişi: Hamurumuzu yoğururuz. Kabardırız. Elimizde küçük küçük yuvarlar açarız. Açınca yere sereriz. Kaynamış yağın içine atar pişiririz."[1]

Tirit: "Bayat ekmek küçük küçük doğranır. Yağda kızartılır. Soğanla yağ kavrulur, içerisine biber, domates doğranır. Yumurta kırılıp su katılır. Su kaynayınca ekmekleri içine atıp bir tepsiye alırız, kalan suyu üzerine dökeriz."[1]

5.2.8. Piderler

Kabaklı Pide: Kabak yıkanır, soyulur. Rendelenir. Ayrıca peynirde rendelenir. Kırmızı soğan kavurulur, biber, tuz, karabiber, nane konur. Üzerine hafif yağ gezdirilir. Yumurta kırılır, iyice karıştırılır. Hamur uzun açılır, içine hazırlanan malzeme konur. Ağız kapatılır. Toprak fırında pişirilir. (Fethi Şadan) zeytinyağı ile yağlanır."[3]

İspanaklı Pide: İspanak yıkanır, ayıklanır, Yaprakları ince ince kıyılır. Üzerine peynir veya çökelek kavurulmuş soğan, kırmızı biber, karabiber, tuz yumurta konur. İyice karıştırılır. Fırıncıya gider. Hamur uzun açılır içine hazırlanan harç konur, ağız kapatılır. Toprak fırında pişirilir. Eve gelince fırçayla zeytinyağı ve limon karışımı sürülür."[3]

Tırnaklı Pide: Ramazan pidesi. Sade hamur üzerine yumurta sürülür. Elle (parmaklarla) açılır. Üzerine susam serpilip fırına verilir."[3]

Kıymalı Pide: "Kıyma kıydırılır içine soğan, yeşil biber, maydanoz, yumurta kırılıp karıştırılır. Fırına gider. Eve gelince margarin veya tereyağı ile yağlanır."[3]

Peynirli Pide: "Peynir rendelenir, içine yumurta, maydanoz, demet rendelenir. Tuz, karabiber eklenir. Karıştırılarak fırına gönderilir. Üzerine tereyağı veya margarin sürülür."[3]

Kıkırdaklı Pide: "Kurbanndan çıkan kıkırdaktan yapılır. Kıkırdak kavurup saklanır. Yumurta peynir, nane, kavrulmuş soğan, tuz, karabiber iyice karıştırılır. Fırına gönderilir. Fırıncı beş-altı hamuru birleştirip açar. İçine malzemeyi döşer, üzerini kapatır. Fırından çıktıktan sonra margarin veya tereyağı sürülür."[3]

Şekerli Pide: "Hamur yoğrulur. Bezeler halinde ayrılır. Küçük olarak açılır. Üzerine tahan sürülür. Biraz şeker dökülerek ağzı kapatılır. Rulo halinde sarılır ve tekrar açılır. Üzerine tahan sürülüp fırına verilir."[6]

İspanaklı Saç Pidesi: "İspanak yıkanır, doğranır. İçerisine peynir, acı biber, karıştırılır. Hamur yoğrulur. Oklavayla, yastacla açılır. Küçük küçük açılıyor. Saçta pişiriliyor. Pişerken sacın üzerinde yağlanır."[1]

5.2.9. Tatlılar

Höşmerim: "1 kg. peynire 2 tane yumurta gırarım. Birazcık yağ gorumunla garıştırırım. Ocağa gorum. Tavada alt üst yaparım. Bir tepsiye gor fırına salarım. Fırından çıktımı üzerine tatlı dökerim. Hatta içine 1 bardakta süt korum."[1]

Kadın Göbeği: "Kadın göbeğini yufkalar ince ince açılır. İçerisine ceviz döşenir. Yuvarlanır. Küçük küçük kesilir tepsilere döşeriz. Döşerkende ağızlarını büzeriz. Gaynamış yağa atar haşlarız. Fırına veriz. Çıkınca üzerine şerbet dökeriz. (1 kg. şeker 1.5 su ilk şerbeti) 2.1 kg. şeker 1 kg. su iki kez şerbet dökülüyor. Tüm tatlıları böyle yapıyor."[1]

İrmik Tatlısı: "Mısır özü veya olin yağı. 1 ölçüde 1 kg. irmiğe 1 su bardağı var. Yağı fazla oldumu güzel olmaz. Kaynar suda yanına konur. Yağ kızartılır (içine ekmek ufağı atılarak kızarıp kızarmadığı kontrol edilir). Ekmek ufağı alınır. İrmik yağın içine atılır. Şöyle sararınca, kaynamış suyu üzerine dökerim. İrmik kabarınca üzerine şeker dökerim. 1 kg. ırmik tatlıya 2 kg. şeker. Durulur garıştırılacak. Az ateşte."[1]

Baklava: "Una göre içine 1 tane 2 tane yumurta kırılır. Limon sıkılır. Hamur yuğrulur. Ceviz dövülerek hazırlanır. İçine biraz ekmek ufağında konur. Tepsiye alınır araya ceviz saçılır. 40-50 yufkadan yapılır. Küçük küçük kesilir. Kaynar yağ üzerine dökülerek haşlanır. Fırına verilir. Fırından çıktımı şerbet üzerine dökülür. Şerbet soğuk (ılık) olacak. Düğünlerden bayramlardan 2-3 gün evvela baklavalara hazırlanır."[1]

Ekmek Dolması: "Ekmek dolması çarşıdan hazır gelir. Onu ılık suyla yıkarız. Tepsiye koruz. Çifse 3 kg., tekse 1.5 kg. şeker ekmek dolmasının üstüne konur. Ilık su yapılır. Etrafına dökülür. Tepsinin altına mangal konur. Mangal yoksa milangaz konur. Kepçeye kenardaki sular üzerine dökülerek kabartılır. Üzerine ceviz döşeriz."[1]

Kırık Helva: "Ev nişastası yapılır. 1 ölçü şeker, 1 ölçü nişasta, 1 ölçü'de su. Tavada çiçek yağı yakılır. Karışım yağın içine atılır. Elimize bir hamur ısıranı alırız. Ateşte yapılacak, karıştıra karıştıra onu tuz haline getiririz. Pişince önümüze döker yeriz."[1]

Kabak Tatlısı: "Kırmızı tatlı kabakları soyulur. İnce ince dileriz. Tepsiye döşeriz. İçerisine şeker goruz. Milangazda kaynatır, fırına veririz. İçerisine cevizde döşenebilir."[1]

Pestil: Kabak ince ince doğranır kurutulur. Yahılacağı zaman kabak ılık suda yıkanır. Pekmezin içine atılır. Kaynatılır. Kıvamına gelince ocaktan alınır. Kışın yapılır. Tatlı. [1]

Un Helvası: "Yağ konur (çiçek yağı). Yağın içine bir parça ekmek atarsın ekmek gızarırsa yağın oluşu belli olur. Unu koyarsın, onu bi kaç kadın karıştırarak gavurur. Biraz esmerleştiği zaman; diğer tarafta sıcak su gaynar. Suyu ilave edersin. Daha sonra şeker gatılarak karıştırmaya (dövmeye) devam edilir. Şekerli suyu birbirine emiştirir. İsteyen çam fıstığı, isteyen ceviz içini de goyabilir. [4]

Pekmez Peltesi: "Şire alınır, içine nişasta konur. Nişasta ılıkken karıştırılır, tencerede pişirilir. Tabaklara konur. Üzerine ceviz ekerek yenir."[1]

Domates Reçeli: "Domatesler soyulduktan sonra ince ince doğranacak, çekirdekleri alınacak. Akşamdan kirecin durulmuş suyuna atılacak. Sabahleyin şurubu ocağa konacak. İçine biraz limon suyu ilave edilecek. Şurup koyulaşınca kireçli sudan alınıp süzülen domates şerbetin içine atılacak. Biraz kaynayınca köpükleri üzerinden alınacak. Daha sonra indirilip güneşe konacak."[1]

Sütlaç: "Pirinç bol suda kaynatılır. Koyulaşır, koyulaşınca süt eklenir. Tuz atılır. Karıştırılarak pişirilir, küçük kaselere konur."[1]

Üzüm Köftesi: "Üzümün ana şiresinin içine irmik ve nişasta konur. Pelte pişirir gibi pişiririz. Tepsilere dökülerek sabaha kadar bekletilir. Donmuş olan pelte sabah kesilir. Beyaz çarşafın üstüne bekletilir."[1]

Yoğurt Tatlısı: "İrmik, un, yoğurt, yumurta. Bir bardak yağ, bir bardak irmik, içerisine biraz irmik, katılır. Bir bardak yoğurt, bir veya iki yumurta çırpılır. Tepsie dökülüp fırına verilir. Üzeri ceviz, üzüm, fındık, fıstık ile süslenir. Fırından çıkınca üzerine şerbet dökülür."[1]

Zade: "1 kg. pirinç, 3 kg. şeker. Pirinç bol suyla kaynatılır. Karıştırılarak şeker ilave edilir. Küçük tabaklara konur."[1]

Erikaşı: "Yazdan erik toplanır. Küllü su ile kaynatılır. Süzülür, içine bir kaşık zeytinyağı atılır. Erikler kurutulur. Daha sonra küllü suya batırılarak süzülür. Tekrar kurutulur. Kışın erikler sade su ile yıkanır. Tencerenin içine konur. Su ve şekerle kaynatılır. Biraz katılaştır. Soğuyunca servis yapılır."[3]

Höşmerim: "1 kg. tuzsuz keçi peyniri ovalanacak, tavanın içine bir çay bardağı su katılacak. Peynirli su kaynatılıp, bir avuç un atılacak. Kaynaya kaynaya hamur kıvamına gelecek. Tavanın dibi tutmasın diye malzeme yana çekilip altına margarin konacak. İki-üç kez karıştırılacak. Fırın tepsisi yağlanıp üzerine dökülecek. Fırın yakılıp içine sürülecek. Tepsi büyükse bir buçuk, küçükse bir kg. seker hazırlanacak. Fırından çıkan soğuk, şerbet ılık olacak. Üzerine dökülecek. Yarım saat sonra servise hazır."[3]

Kalburbastı: "Bir su bardağı yoğurt, yarım su bardağı bitkisel yağ, yarım su bardağı erimiş margarin, yarım su bardağı toz şeker, üç buçuk su bardağı un, bir tatlı kaşığı karbonat. Şurup için, üç bardak şeker, üç bardak su elenmiş unu, küçük bir tepsie koyun. Ortasını havuz gibi açıp, bitkisel yağ, erimiş margarin, toz şeker, karbonat ve yoğurdu katın. Hepsini karıştırın. Yoğurun. Hamur çok yumuşak kalırsa, aldığı kadar un ilave edin. Hamurun fazla sıkı olmamasına da özen gösterin On dakika kadar yoğurduktan sonra, hamuru yarım saat dinlendirin. Sonra elinizle hamurdan iri ceviz büyüklüğünde parçalar alıp. Elinide yassılatın ve oval bir şekil verin. Fırın tepsisini iyice yağlayın şekillendirilmiş hamurları muntazam olarak dizin. Fırına verin Hamurlar pişince, su içinde şekeri eriterek hazırladığınız soğuk şurubu, yaklaşık üç dakika sonra fırın tepsisine yavaş yavaş dökün. Tatlı soğuyunca servis tepsisine alın.¹³⁹

¹³⁹ Şubat 1998 ve Ekim 1999 Kula'da Yapılan görüşmeler.

6. BÖLÜM: YAŞANAN İLGİNÇ OLAYLAR

6.1. HANIM DÖVDÜRTEN HOROZ

Kula lisesinde kütüphane memuru olarak çalışıyordum. Bir gün öğretmen bir tane horoz getirdi geldi. Dedi ki; Bene şunu kesicem.

- Nolacak bu
 - Hayır dağıtacam
 - Ben kesiverem. Hizmetliye verelim evinde pişirsin.
- Hizmetli; Benim hanım bun evde pişirmez. O zaman

- Ben evde pişirttirem. Okula getirem okulda hep beraber yiyelim. Saat 12.00 oldu. Ben horoz kestim. Eve götürdüm. Evde.
- Hanım bunu pişir. Temiz çite kutusuna goy. Saat.13.00'de gelecem okulda hep beraber yiyecez dedim.

Ben çarşıya geldim. Eskici Baylan Memedin dükkanına vardım. Bene eskici Baylan işaret ediyö. Garşıya bak diyo. Anlayamadım. Eve vardım. Saat 13.00 oldu. Hanım benim horoza hazırlandı mı? Aboo dedi.

- Ne var ? Horoz!
- Cingen Şerif götürdü gitti.
- Ya nasıl olur? Ben saat 13.00'de gelecem ben alıp gidecedim. Bu ara step elektiriği vardı elimde. Ben bunu bi attım, benim çocuğun eline denk geldi. O zamana gada gánama başladı. O zamana gada vay efendim. Ben yukarı çıktım. Hanıma dedim ki;
- Hanım niye böyle yaptın. Elime bi tane ısıgran sapı geçti bende buna bi tane vurdum. Kızdım çarşıya geldim.

Benim horoza yemişler. Kemiklerine efendim çiti kovasına goyuvermişler. Bi habar geldi evden

6.3. HİZMETLİYİ CANINDAN BEZDİREN KAYMAKAM

1969 yıllarında bu olay Kula'da geçiyor. Kula'ya bir mahiyet memuru (kaymakam) vekil olarak atanıyor. Yaşı da bir hayli ilerlemiş, bekar bir kaymakam. Göreve başlıyo. Bir gün okulu arıyo yaz günü. Okulda tabii kimse çıkmayınca şoförle okul hizmetlisini aldirmaya gönderiyo, okula. Okul hizmetlisini çarşıda görüyorlar. Getiriyorlar seni Kaymakam Bey çağırıyo diye. Geliyo Kaymakam Bey

- Siz neredesiniz? İşte.
- Ben okuldayım
- Aradım yoksun
- Aşağıda sandalye tamir ediyordum. Diyo hizmetli
- Bundan sonra devamlı burda kalacaksın. Sabahleyin okula varıp söylüyo.

Bekar olduğu için yemek saati belirsiz, kaçta gittiği belirsiz, kaçta gittiği belirsiz. O zaman mesai saat 7'de başlıyo öğleyin 2'de bitiyo. Yaz mesaisi kullanılmaktaydı. Bundan bıkan hizmetli birgün sabah okula varıyo. Okulun camlarını söküyö. Ve yerine kırık camları yerlere atıyo. Taşı içerele atıyo. Odanın içine, geliyo.

- Kaymakam Bey durum böyle böyle. Ben sabahleyin okuluma vardım okulun bütün camlarına çocuklar kırmışlar. En az 15 cam var. Kırık olarak. Ve üşenmeden kaymakam bakmağa gidiyolar. Hakikatan dediği gibi camlar kırık içerde taşlar var. Ve ondan sonra.
-
- Git diyo. Bida seni istemem, okulunda gal diyo. Hizmetlide bu şekilde kaymakamın baskından kurtuluyo.¹⁴²

¹⁴² a.g.g.,

6.4. YETİM ÇOCUK

Ben dünya'ya gelmişim babam vefaata etmiş. Babam vefat edince, ben gundaktayken benim annem bırakmış gocaya gitmiş. Beni bırakıvermiş. Benim babannem beni emzirirken, go memeyi soğudurken ben gelen vay buncacık çocuğu bırakmış gocaya gitmiş sözleri kulağımda gamış. Ben bilmiyom emme. Baar (bahar) yamuru aniden gelir. Baharın tavukları yavru çıkarır ya , şu caminin önünde, yavru annesini gaybetmiş çamurun içine belenmiş ciyak, ciyak ciyak ötermiş orda. Ben o yavruya bakmışım. Yavrunun yanına vemişim, çamurun içlerine oturmuşum ben de Emme iki adım atar düşmüşüm. Yavrunun boynundan dutmuşum.

- A yavru; senin anada mı benim anam gibi gocaya gitti dermişim. Kamu alem seyredermiş orda. Tekrar diler.
- Yavru senin anada mı benim anam gibi gocaya gitti (3-4 yaşlarında) (Doğru dürüs yürüyemiyormuş)

Bu vaziyette bütün gomşular seyrederken. Babaannem gelmiş ağlayarak beni gucaklamış evine götürmüş. Ben gel oldu git oldu. Büyüdüm Alişar ovasına üzüm kesmeye gittim. Oradan iki kadın ağlaşıyorlar, geliyolar. Regaip gandiliymiş ertesi günde, pişiler olacakmış. İlk namaz pişisi deriz biz ona. Kadınların ağladıklarına baktım. Bizim iş diyorlar evel zamanda çocuğunu bırakıp da gocaya gidenin işine döndü diyorlar. Lah bu laf benim lafım ama lan şuraya bak. Ben galktım gadınların yanına vadım.

- Yenge siz niye ağlıyorsunuz ya.
- Ha oğlumuz dedi birisi. "Bizim memlekette çocuklarımızı va da el alemin çocukları yarın elleri ayakları kınalacak yıkanacak, başları örülecek, bizim çocuklar öp öksüz kalacak bir ona ağlayoz" dediler.
- Ya bunlar için ağlan mı dedim ben. Bak burda para kazanıyorsunuz. Yazın yemeğiniz gaynayacak, gışın çömleğiniz gaynayacak. İnsan böyle ağlar mı, ağlamaz. Ben teselli ettim.
- Peki evvel zamanında çocuğunu ativeripde gocaya giden garının işine döndü bizim iş diyonuz. Bu ne ya dedim.

- He oğlum dedi birisi Evvel dedi bi kadın gocası ölmüş dedi. Gundaktaki bebesini bırakmış gocaya bitmiş dedi.
- O çocuk tavuk yavrusunu tutmuş da a yavru senin annadamı gocaya gitmiş demiş dedi.
- Olmaz dedim ben
- Valla olmuş oğlumuz diyolar. Halbuki laf benim laf.

Dinledim dinledim

- İşte dedim. O anası gocaya giden çocuk benim.
- Ha sensin dediler.
- Valla billa benim dedim.
- Şimdi köylülerime sorarsınız. Tutuverdiler kolumdan arkamı sıvazlıyolar.
- Biz bunu teee... ebelerimizden dedelerimizden galma laaf sanıyoruz dediler.¹⁴³

6.5. HAYVANAT BAHÇESİ

Mehmed Emin isminde bir arkadaş çifte gidiyo. Çiften geldiğinde gızına diyo.

- Evde kim var gızım, ayakkabılar var.
- Ayı Şahin emmim var, andığ Ömer var bir de tilki Ekrem var demiş.
- Hanım demiş çabuk tügeği aliver. Hayvanat bahçesine çevirmişler evi demiş.¹⁴⁴

6.6. SEN KIRKIYSAN BEN OTUZDOKUZLUYUM

Kış günüymüş, koyunların guzulama dönemi. Hanımına gece

- Kalk koyunlar guzuluyo bakta gel.

Kadın çocuklu olduğu için;

- Adam ben 40'lıyım sen git demiş. O da demiş.
- Sen 40'lıysan ben 39'luyum sen git bak diyo gitmiyo.¹⁴⁵

¹⁴³ Ekim 1999 Bebekli'de Mustafa Acar ile yapılan görüşme.

¹⁴⁴ Ekim 1999 Yurtbaşı'nda Gazi Topdemir ile yapılan görüşme.

6.7. ONU EN İYİ BEN BİLİRİM

Bakkal bir şansın hanımı ölür. Kurşunlu camiye cenaze namazına geldiklerinde imam "Ey cemaat, bu hatun kişiyi nalı bilirdiniz?" diye sorduğundan. Kocasını "arkadaşlar konuşmayın, en iyi ben bilirim, onu bana sorun" diye söyler.¹⁴⁶

¹⁴⁵ a.g.g.,

¹⁴⁶ Şubat 1998 Kula'da Feti Şadan ile yapılan görüşme.

7. BÖLÜM: KULA'DA EL SANATLARI VE ZENEATLARI

Geleneksel el sanatları, ulusal kültürün en özgün ve en verimli kaynağıdır. Geçmişten günümüze çeşitli değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir.

El sanatları bir milletin yüzyıllar boyu süren yaşamı boyunca oluşan ve kuşaktan kuşağa aktarılan en önemli kültür varlığıdır.

Anadolu insanı ilk önce ihtiyacını karşılama için bu sanatlarla uğraşmıştır. Daha sonra kullandığı nesne ve yaşadığı çevreyi güzelleştirmek adına el becerisi, zevk ve yaratıcılığıyla eşine az rastlanır, zengin bir kültür hazinesi oluşturmuş ve bu ürünlere sanatsal bir nitelik kazandırmıştır.

7.1. SEMERCİLİK

"Semercilik, tekerleğin yaygınlaşmasıyla birlikte yavaş yavaş terkedilmiş bir halk sanatıdır. Beygir, katır, eşek gibi binek hayvanlarının sırtlarına yerleştirilen, üzerine yük bağlanan ya da binilen iskeleti ağaçtan yapılmış bir araç olarak tanımlanabilir."¹⁴⁷

7.1.1. Semercilerin Pirleri ve Usta-Çırak İlişkileri

Semercilerin itikatlarına göre pirleri "Ebu-zer Gaffari"dir. Bu zat semercilik sanatına manevi bir kuvvet ve kıymet kazandırmıştır. Her sanat şubesinin Hz. Peygamber'e mensup bazı şahsiyetleri kendilerine pir ittihaz etmeleri, sanata kutsiyet kazandırmak, bir nevi manevi propaganda temin etmek maksadıyladır. Yoksa bu pirler ne mucittirler ne de o sanatla meşgul oldukları hakkında elimizde bir vesika mevcuttur.

¹⁴⁷ Nuri Taner, "Yalova İlçesinde Semercilik", IV. UESSB. İzmir 1985, s. 291-327.

Semerciliğe talip olan adama, çocuğunu alır ve bir ustanın yanına verirdi. Bu çocuk önce ayak hizmetiyle birkaç yıl ustanın yanında çıraklık ederdi. Bu müddet zarfında çırağın muayyen bir ücreti yoktu. Ancak ustanın vereceği bahşişlerle iktifa ederdi. Çırak istidadına göre birkaç sene sonra kalfalık kazanırdı.

Bunun için uzun boylu merasim yapılmazdı. Usta liyakatlı çırağı alır, babasını ve esnafın usta başını odaya davet ederdi. Akşam namazından sonra çırak imtihana tabi tutulur ve kalfalığı tastik edilirdi. Böylelikle kalfa olan delikanlı muayyen bir ücretle ustanın yanında çalışırdı.

Kafanın dükkan açıp usta olması için daha karakteristik bir merasim yapıldı. Bu merasim bütün pirli (terziler, debağlar, culhalar, mutaflar, saraçlar vesaire....) sanatları indinde hemen hemen aynıldı. Bu merasimin ahilikle alakası olduğu, ahiliğin Türk memleketlerinde esnaf teşkilatının temelini teşkil ettiği ileri sürülmektedir.

Önce kalfaya ustalar tarafından (Dil düsturu) verilirdi. Bundan sonra peştamal kuşanma merasimi yapıldı. Eski semerciler, bu merasimin kış ise evlerde, yaz ise mesirelerde ve kırlarda yapıldığını söylüyorlar.¹⁴⁸

Bütün semerci esnafı toplanır ve esnaf şeyhi kethuda ve ustabaşı da çağrılırdı. Mevlüt okunur, yenir içilir, nihayet ustalık hakkı verme merasimine başlanırdı. Burada merasimini en karakteristik ciheti, Ahiliğin Bektaşiliğe benzeyen bazı taraflarıdır. Bu merasimde, önde bir kalfa ile beraber duacı halkanın içine dahil olup ve şahsın önünde bütün davetlilere hitaben (esselamü aleyküm ya ehliş şeria) der. Halk da (ve aleyküm selam ve rahmetullahi ve bereketihi) ve bunu mütakip dauci (esselamü aleyküm ya ehlettarike) der.

¹⁴⁸ İbrahim Gökçen, "Manisada Semercilik Hakkında Bir Araştırma", Gediz, Manisa 1943, Sayı: 69, s. 13-14.

Merasimde şehin huzurunda, usta kalfaya ustalık hakkını verir ve peştamal kuşatılır. Kalfa oradaki büyüklerin ellerini öper ve evvelden hazırlanan peşkir, sabun gibi hediyeleri çavuş ustaların önlerine koyardı.

Böylece kalfa usta, Semerci ustası olur, dükkan açmaya hak kazanırdı. Bu törene esnaf (Damiye) denirdi. Törenin sonunda esnaf piri Ebu-zer Gaffari'nin adı ile sanat ve din büyüklerinin adı zikredilir, ruhlarına fatihalar okunurdu.¹⁴⁹

7.1.2 Semerin Yapım Biçimi

Semerleri yapım biçimlerine göre iki kısımda inceleyebiliriz.

7.1.2.1. Boyunlu Semer (Uzun Semer)

Boyunlu semerde ölçü hayvanın boynunun oynak kemiğinden, kalçasının üzerine uzanan bölüme kadar alınır. Semerin iskeletindeki ön ve arka ağaçları ayrı ayrıdır.

7.1.2.2. Çatal Semer (Kısa Semer)

Hayanın sırtından, kalçasına kadar uzanmaz. Yapımı boyunlu semere göre farklıdır. Hem önü, hem de arkası "arka ağaç" denilen ağaçtan yapılır. Genellikle Ege ve İç Anadolu Bölgesinde bu tür semerlerle karşılaşırız.

¹⁴⁹ a.g.e., s.15.

7.1.3. Semerin Kullanım Biçimine Göre Sınıflandırılması

7.1.3.1. Beygir Semerleri

7.1.3.2. Katır Semerleri

7.1.3.3. Eşek Semerleri¹⁵⁰

7.1.4. Semerin Yapılışı

7.1.4.1. Birinci Bölüm

Semer, çulla (kahve çuvalı) yapılır. En alta çuval, araya saz, sazın üstüne çuval ve en üste **satyan** (deri) geçirilir. Üzerine ağaç gerilir. Semerin arka kısmına kırmızı, sarı keçeyle **bennik** (süs) yapılır. Üzerine geçirilen ağaca **çatma** denir. Çulun üzeri, hayvana gelen tarafı keçe ile kaplanır. Deri keçi derisidir. Boyanmış hazır alınır. Çatma çınar ağacındandır. Yan tarafları söğüt ağacında yapılır. Semer hayvanın ölçüsü alınarak yapılıyor. İçine konan sazlar Afyon-Bolvadin'den alınıyor. Bu sazlar göl kenarında su içinde yetişiyor.¹⁵¹

7.1.4.2. İkinci Bölüm

Bu bölümde semerin ağaç kısımları yapılır. Bu kısımlar **ön kaş**, **arka kaş**, **kaburga**, **parmak** ağaçlarından ibarettir.

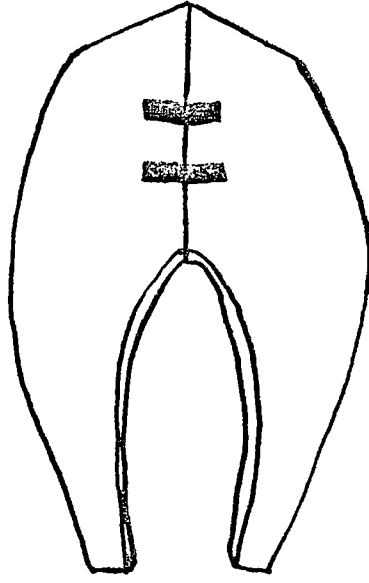
7.1.4.2.1.Ön Kaş

Bu kısımda meşe ağacı kullanılır. Kaşın uç kısmı oval'dir. Hayvanın boyun kısmına gelir. İki parçadan oluşur ve bu parçalar birbirine baş demiri ile tutturulur. Normal ölçüleri; uzunluğu; 65 cm., genişliği; 18 cm'dir¹⁵²

¹⁵⁰ Nuri Taner, "Bir Halk Sanatı Olarak Semercilik ve Türkiye'de Bu Sanatla İlgili Terim, Deyim ve Araçlar", III.MTFKB, KTBMFADY: 87, SKBD: 24, C.V, Ankara 1987, s. 379.

¹⁵¹ Şubat 1998 Kula'da Mustafa Çetin ile yapılan görüşme.

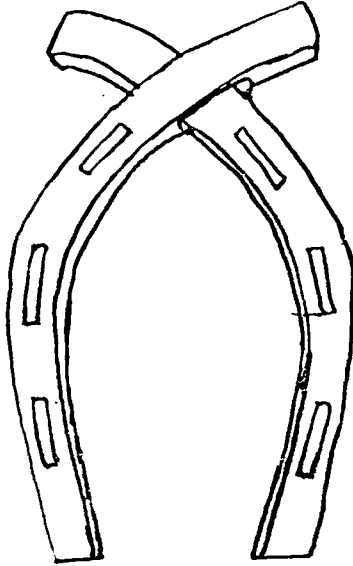
¹⁵² a.g.g.,

Çizim 3. Ön Kaş

7.1.4.2.2. Arka Kaş

Bu kaş çınar ağacından yapılır. İki parçadan meydana gelmektedir. Bu iki parça üst taraftan birbirine geçirilir. Ayrıca bu kaşın her iki tarafından kaburga ve parmak ağaçlarını geçirmek için üçer delik açılır. Semer bu bölümde genişler. Çünkü bu kısım hayvanın sırtına gelir. Normal ölçüleri; Uz.; 65 cm, Gen.; 40 cm'dir.¹⁵³

Çizim 4. Arka Kaş

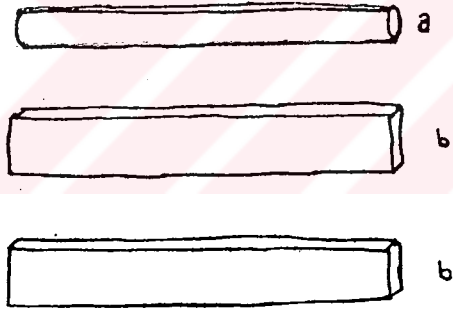
¹⁵³ a.g.e., c.18.

7.1.4.2.3. Kaburgalar

Semerin her iki yanında olmak üzere dört adettir. Dut ağacından yapılır. Arka kaş ve ön kaşda açılan deliklerden geçirilerek aradaki bağlantıyı sağlarlar. Normal Ölçüleri; Uz.; 60 cm., Gen.;7 cm'dir.¹⁵⁴

7.1.4.2.4. Parmak

Kaburga ağacının üstünde yer alırlar. Her biri bir yanda olmak üzere iki adettir. Meşe ağacından yapılırlar. Arka kaş ve ön kaşdan açılan dileklerden geçirilerek, kaburgalar gibi aralardaki bağlantıyı sağlarlar. Normal ölçüleri; Uz.; 60 cm., Gen.; 4 cm.'dir. Bu ağaç biraz silindirik biçimindedir.¹⁵⁵

Çizim 5. a)- Parmak Ağacı, b) Kaburgu Ağacı

¹⁵⁴ a.g.e., s. 19.

¹⁵⁵ gös.yer.

7.2. KEÇECİLİK

7.2.1. Tarihsel Gelişimi

Besim Atalay, Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları adlı eserinde keçenin bulunuşuna ilişkin şu görüşleri ileri sürmektedir.

"Orta Asya'nın geniş otlaklarında bol bol yetişen koyunların bu yolda büyük etkileri dokunmuştur. İlbaharda yünleri kırılmayan, koyunların, az yaşlık yerlerde yatınca yünlerin birbirine geçerek kalıp haline geldiği görülür. Bunu gören çobanlar yünü ıslatarak dürmeye sıkıştırmaya başlamışlar ve böylelikle keçe elde etmişlerdir. Yünü aşı toprağıyla veya başka bir madde ile boyayarak renkli keçeler dahi yapmışlardır."¹⁵⁶

"Türklerin günlük yaşamında önemli bir yeri bulunan keçe sözcüğünün ilk kez "kidhiz" adı ile en erken ve en yaygın şekilde kullanıldığını belirten Bahaeddin Ögel; çeşitli Türk topluluklarında kidiz, kiz kiiz şeklinde de kullanıldığı ifade etmiştir.

Kaşgarlı Mahmud "Divan-ı Lüga-it Türk" isimli eserinde keçe sözcüğünün Batı Türkleri ile Oğuzlar arasında gelişme ve yayılma gösterdiğini ve bu sözcüğün Oğuzca olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁷

Tepme keçe atelyelerinde kullanılan araçlar şunlardır; Kalıp, kalıpleş, çubuk (sepki), makas, halat, su kabı, süpürge, terazi, buhar kazanı boya kazanı.

Teknolojinin gelişmesiyle atelyelere, keçe tepme makinaları ve halaç makineleri de girmiştir.

¹⁵⁶ Bedriye Aksakal "Manisa", Manisa Turizm Derneği Yayını, 1987, s. 144.

¹⁵⁷ Yrd. Doç. Dr. Cavidan Ergenekon, "Tepme Keçe Sanatı Üzerine" I. THKASSB. I.KBY. , 179

HAGEM, Yay: 226, SKBD. 45, Ankara, 1994, s. 197.

Kula'da Keçecilik'le ilgili görüştüğümüz Metin Balaban bu mesleğin sülaleden geldiğini ve usta çırak ilişkisiyle öğrenildiği söylemiştir.

Keçenin hammaddesi yüzde yüz yündür. Yün köylerden satın alınıyor. Keçe yapımında Nisan ve Mayıs aylarında kirkımı yapılan yünler kullanılır. Kepenek yapılıcaksa kullanılacak yünün miktarı adamın uzunluğuna kısalığına göre beş kg. ile yedibuçuk kg. arasında değişiyor. Oda keçesi yapılıcaksa oniki il ondört kg. arasında yün kullanılıyor.

Yünler önce yakınıp temizleniyor, daha sonra tarafa giriyor. Eskiden (hallaçlaa) yayla atılıyordu. Şimdi makinada yapılıyor. Hallaç'ların pirleri Hallaççı Mansur'dur. (İnanışa göre koyun melektir. Hallaççı da onun yününü kullandığı için Hallaççı Mansur pir olarak kabul edilir. Dünyayı batıracak kişinin Hallaççı Mansur olduğuna inanıyorlar)

7.2.2. Keçecilikte Kullanılan Araç ve Gereçler

Kalıp, çubuk, sepki, kirklık (makas), tokmak, kazan, saplı, süpürge, terazi, buhar kazın, boya kazanı, sabun kazanı, halat, kalıp sarmak için sırk, şal sırtığı.

- Çubuk** : Kalıbın üstüne taranmış yünü dökmek için kullanılır.
- Sepki** : Yünlere ince su vermek için kullanılır.
- Tokmak** : Keçeyi perdahlama işleminde kullanılan tahta.
- Kirklık** : Nakışları kesmek için kullanılan makas.
- Kazan** : Boyama da veya sabun eritmek için kullanılır.
- Saplı** : Keçeye dökülen ince su ve erimiş sabunun içine koyulduğu kap.
- Süpürge** : Kalıbı sarmak için kullanılan metal çubuk.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Esra Akgül, "Akhisar'da Tepme Keçecilik", MMTTDY., Manisa 1994 S:6, s. 35.

7.2.3. Keçenin Yapılışı

Kabartılan yün ne çeşit keçe yapılacaksa çubukla kalıbın üstüne saçılır. Yünün üzerine sepki ile incecik su verilir. Su verilmezse yün birbirine yapışmaz. Keçeciliğin piri kabul edilen **Ebu Said Rukbani (Ebu Said Rabbani)** yün üzerinde kırk-kırkbeş sene uğraşmış, ama birleştirememiş. Üzüntüden ağlamaya başlamış. Göz yaşlarının düştüğü yer sıkışmış, sıkıştığını görünce suya ihtiyacı olduğunu anlıyor. İşin sırrını kırk sene uğraştıktan sonra çözüyor.

Saçılacak yünün tamamı bir defa da değil birkaç defa saçılmakta ve her saçımdan oda sıcaklığındaki musluk suyu serpilmektedir. Süpürge yardımıyla verilen bu su keçeleşmeyi sağlıyor.

"Saçma işlemi tamamlanınca yünün kenarları düzeltilip, rulo yapılmaktadır. Bezle sarılan ve bağlanan rolu makinada 40-45 dakika kalmaktadır. İlk tepmeden sonra rulo açılıp kenarları elle düzeltilmekte yani "**çatki**"sı yapılmaktadır. Tekrar rulo yapılarak ikinci tepme işlemine geçilmektedir."¹⁵⁹

Açılıp üzerine sabunlu su dökülür. Tekrar makinaya konuyor. Bu şileme **pişirme** deniyor. Malın kıvamı açılıp inceleniyor (çürükmü oldu, kitlendi mi ona bakılıyor). Metin Balaban "Tam pişen" keçeye kurşun işlemez diyor.

Kula'da keçeler siparişe göre, hem düz, hem de desenli yapılıyor. İnce keçeler kök boyasıyla boyanıyor, kırıklıkla şekil veriliyor. Yaprak deseni, yürekli, çendekli, kubbeli, göbekli, güllü gibi adlar veriliyor.

¹⁵⁹ C. Ergenekon, a.g.e., s. 199.

Daha önceden boyanan keçeler ikinci kez açılan düz keçenin üstüne beğenilen modele göre yerleştiriliyor, üzerine ince su serpilir, onun üzerine yün saçılıp, sarılarak sıkıştırma işlemi yapılıyor. Daha sonra açılır ve önceden hazırlanmış sıcak sabunlu su sepki ile keçenin üzerine dökülür.

Keçe sarılır dizler veya makine ile 6-7 saat dövülür. Keçenin dövülmesinden sonra düzgünleşmesi için **perdahlama** yapılır ve kurumaya bırakılır.

Keçe'den yaygı, kepenek, paspas, kundak, fes, külah yapılıyor. Keçe'yi yörük kadınları (göçerler) da yapıyor.

Kula'da keçecilik yapan 32 esnaftan sadece altı (Ali İhsan Balaban, Metin Balaban, İsmail Balaban, Halil Karabulut, Nuri Kömürcü, Ali Helvacı) esnaf kalmıştır. Keçeciliğe olan ilginin azalmasının başlıca nedeni kullanım alanının kısıtlı olması ve piyasanın olmamasıdır.

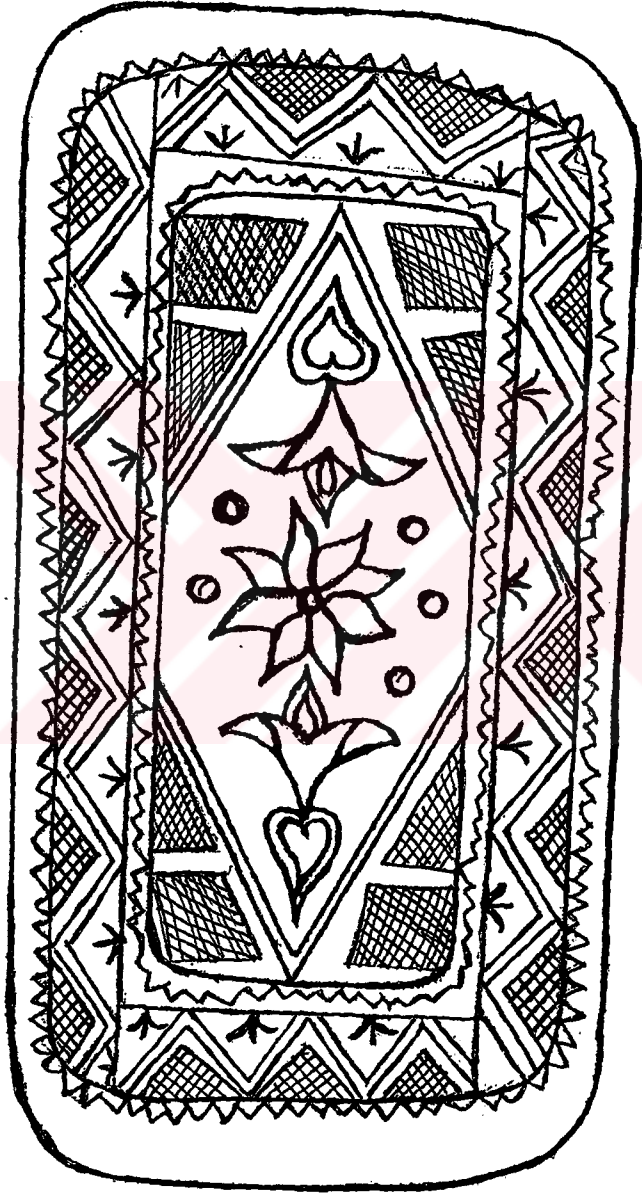
Usta çırağına "öğrenebildin mi" diye sormuş. Çırak "öğrendim usta"

- Deptim keçe oldu, sıktım külah oldu, demiş
- Usta; Vay anasına yandıgım anasına da öğretmiş" demiş.¹⁶⁰

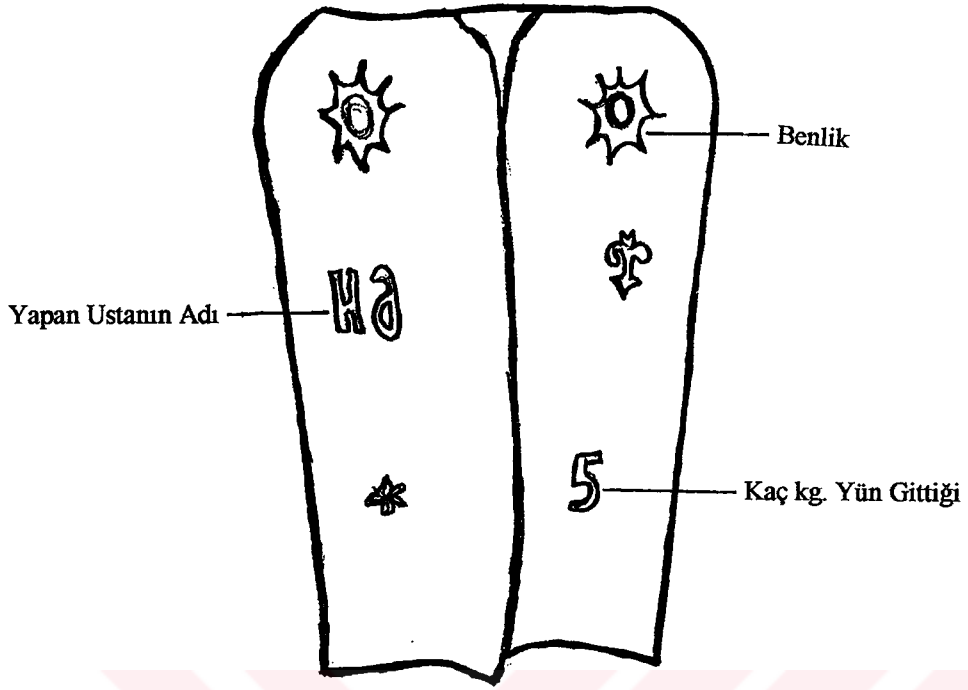
Kula'da ham keçe hiçbir işlem görmeden kullanıldığı gibi desenli olarak da kullanılmamaktadır. Desen ve motifler keçede hiçbir boşluk bırakmayacak şekilde tüm yüzeyi kaplamaktadır. Motif genellikle tabiattan alınmıştır. Bunun yanında tepsi, saksı, gemi, baklava, yıldız, meyva, geometrik, desenler keçelerde motif olarak kullanılır.

Renk olarak, canlı göz alıcı, insanı coşturan kırmızı, pembe, yeşil, siyah, kavun içi renkler kullanılmaktadır.

¹⁶⁰ Şubat 1998 Kula'da Metin balaban ile yapılan görüşme.

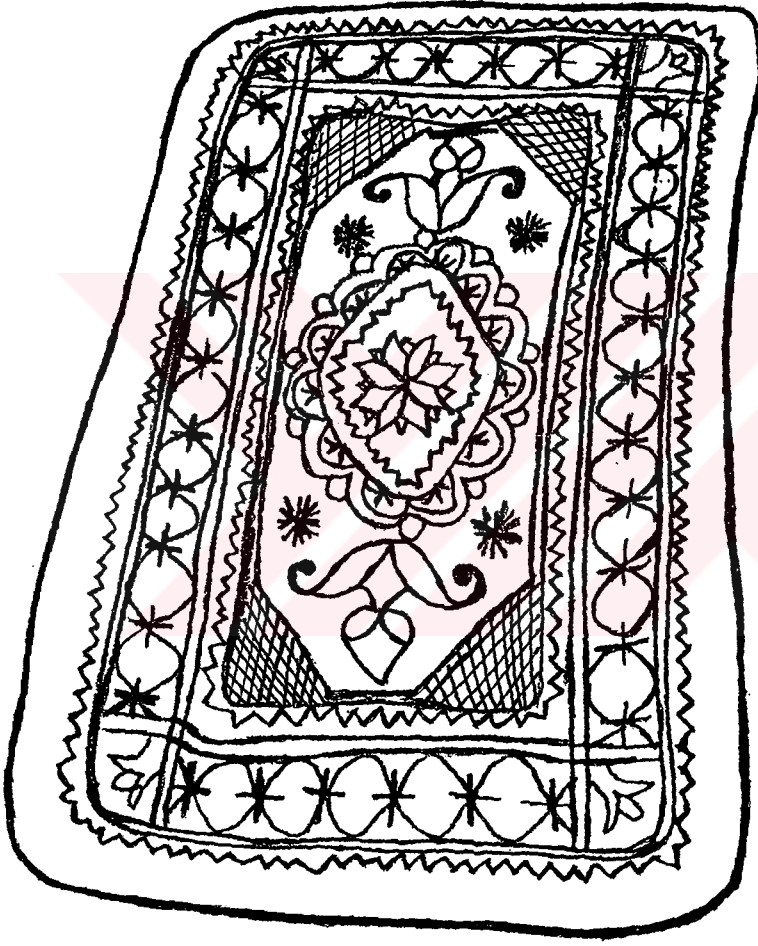
Çizim 5-1. Sergi

Çizim 5-2. Kepenek

Çizim 5-3. Paspas

Çizim 5-4. Sergi

7.3. Bakırcılık

Yüzyıllardan beri halkımızın yaşayışında bakır kaplar büyük bir yer tutmuştur. "Sini"sinde sofrı kuran "lenger"inde pilav yiyen, "kazan"ın da çorba, aşure, pirişen, pekmez kaynatan, "leğen"inde çamaşır yıkayan "maşraba"sından su içen "güğüm"leriyle evine su taşıyan, "İbrik'leiyle" abdest alan, "barkaç"ın yoğurt çalan, süt sağan, mangal'lıyla ısınan kısacası bakır kaplarla yaşayan halkımız ne yazık ki hızla değişip gelişen sosyo-ekonomik yapının getirdiği olumsuz etkilerinden kurtulamamakta, bakır kap kullanımını terk etmektedir. Daha önceleri "dövme" denilen, çekiçle dövülerek yapılan ağır ve güzel kaplar çoktan yerini makineyle yapılan ince ve hafif bakırlara bırakmış ve bu ince bakır kaplarında yerini günümüzde alüminyum ve plastik almaya başlamıştır. Bu sanatın son temsilcileri olan eski bakırcı ustaları da bire birer göçmekte, yerlerine yenileri yetişmemektedir.¹⁶¹

7.3.1. Tarihsel Gelişimi

Tarihte taş devrinden maden devrine geçişte önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye'de bakır madenciliği ve üretimi çok eski yıllara dayanılmaktadır. M.Ö. 2000 yıllarında Asurluların Elazığ-Ergani (Maden) bakır yataklarını işlettikleri belirtilmektedir.

Bakırcılık köken olarak orta ve ön Asya'ya ait bir sanattır. Sonraları batıya olan İslam akımları ve doğuya olan haclı seferleri ve Avrupa'ya geçmiştir. Doğudaki merkezleri 15. Yy'a kadar İran, Irak ve Anadolu olmuştur. Bu yüzyıldan sonra Anadolu diğer merkezleri geride bırakarak eserler vermeye başlamıştır. O devirde Ergani ve çevresinde toplanan bakır filizleri eritilip arıtıldıktan sonra levhalar haline getirilerek ilgili esnafa dağıtılmıştır. Anadolu'da bakırcılığın oldukça ileri düzeyde olduğu ve o dönemde Tokat'ta üretilen bakır kapların yurt dışına satıldığı belirtilmiştir.

¹⁶¹ İ. Gündü Kayıoğlu, "Bakırcı Ustaları" Halk Kültürü 1. Kitap İstanbul 1984, s. 65.

Bakır ve bakırcılık konularında rastlanan yazılı kaynaklarda, müzelerde sergilenen ya da eski evlerde bulunan değerli bakır eşyadan bu metalin ve bakırcılık sanatının geçmiş yıllarda günlük yaşamda özellikle çiftçi ve köylü ailesinin yaşamında önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bakır eşya kent yaşamında eski önemini ve kullanım işlevini yitirerek bir süs ve hatıra eşyası haline gelmişse de köylünün, çiftçinin yaşantısındaki yerlerini ve kullanım işlevini az da olsa sürdürmektedir.¹⁶²

7.3.2. Kula'da Bakırcılık

Kula'da bakırcılıkla ilgili bilgileri Kamil Çoban'dan aldık. Kamil Çoban'nın dedeleri bakıcılığı cumhuriyet öncesi Rumların yanında öğrenmiş. Bakırcılık Kula'da aile mesleği ve babadan oğula geçiyor. Kamil Çoban bu mesleği 12 yaşında ilkokulu bitirdikten sonra babasının yanında öğrenmiş.

Bakırcılıkta kullanılan hammadde Kula'dan bakır hattanesinden alınıyor. 1998 Şubat ayında kilosu 550 bin lira idi.

Hurda ve Etibank'tan alınan madenler eritilip kalıplara döküldükten sonra silindirde inceltiilerek levha haline geliyor. Yapılacak ürüne göre kesilerek şekil veriyor. Kesildikten sonra dövülerek şekil veriyor. Kazanın dibi yuvarlak kesilir. Tokmaklarla 5 cm. kalınlığında kemer kıvrılır. Makasla dış açılarak gövdeye geçecek kıvama getirilir. Gövde düz levhadan kazanın büyüklüğüne göre dış açılarak yanlar kaynatılır. Kenarına (kazan ağzına) yuvarlak demir geçirilerek sağlamlaştırılır. Gövde yarı belinden açılarak kazan şekillendirilir. Daha önceden hazırlanan dibe monte edilir ve kaynatılır. Kaynak yapıldıktan sonra mamül asitle yıkanır ve parlatılır. Daha sonra kazanın sertelmesi için çekiçlerinr. Ağız tarafı dar taban kısmı biraz daha geniş olur. Kazan örs üzerine konarak dövülür (çekiçlenir). Çekiç 1 kg. ağırlığındadır. Dövme neticesinde kazan sertleşir.

¹⁶² Dr. Nuran Kayabaşı, "Çorum'da Dövme Bakırcılık", V. MTHKK. Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, KBY: 1904, HAGEM Yay.249, SKBD. 56, Ankara 1997, s. 225-225.

Kapak dip dediğimiz yuvarlak bakırdan yapılar. Kazanın ağzı ölçülerek kesilir. Çekiçlenip kazanın ağzına göre ayarlanır.

Bakırların kulpları genellikle demir olup demircilere kazanın ölçüsüne göre yaptırılır. Kulpa yapılan delikler (kazanda da delik var) özel yapılmış bakır çivilerle kazana monte edilir.

- Kaynak nasıl yapılıyor kaç çeşit kaynak var?
- Kaynak sarı ve çinko karışımından olup un haline getirilir, toz halinde olup kazanın dış açılan yerlerine dişler ısıtılarak toz halindeki kaynak oraya ekilir. Bir müddet kurutulup ocakta kaynatılır.
- Kap üzerindeki desenler nasıl yapılıyor?
- Çekiçle dövülerek yapılıyor. Artan parçalar fabrikaya geri satılıyor.
- Süsü ve mutfak eşyası olarak neler yapılıyor?
- Yörede kullanılan takım sahanları, yemek tabakları, çorba tası, ıbrık, yoğurt bakracı, el leğeni, hamur leğeni, süzgeç, kepçe, kevgir, leblebicilikte kullanılan sulama kazanı üretiliyor.
- Dükkanda kalfa olarak aile üyeleri çalışıyor.
- Kalfa bu işi kaç senede öğrenir?
- 5 senede bakırcılığı tüm ayrıntılarıyla öğrenir.

Şu anda Kula'da bakırcılık yapan 5 kişi var. Gençlerde bu mesleğe karşı talep yok. Bakırcılık turistik eşya ve sanayiye yönelirse devam eder. Aksi takdirde yor olur.¹⁶³

7.4. SARAÇLIK

7.4.1. Tarihsel Gelişimi

Saraçlık tarihi üzerinde duyulmaya değer zira en eski çağlara kadar dayanmaktadır. Romalıların eyer kullandıklarını kabul ütmek zorundayız. Zira olara ait birkaç üzengi devrimize kadar gelmiştir.

¹⁶³ Şubat 1998 Kula'da Kamil Çoban ile yapılan görüşme.

En mükemmel eyerler XV. Ve XVI. Yy'da imal edilmiştir. Orta çağda ve XVII. Yy'da eyerler semerliydi, buda atların bacaklarını sıkıca zapt etmeye yarardı. XVIII. Yy'da kullanılan saltanat eyerlerinde sadece önde semer bulunurdu.

Avrupa'da kullanılmakta olan eyerler saltanat eyerlerine benzer ama semeri yoktur. Fakat yapım şekli bu yokluğu hissettirmemektedir.

İngiliz eyerlerinin en büyük meziyeti hafifliğidir. Ancak biniciye yeterli bir oturma yeri vermez ve harp eyeri olarak asla kullanılamaz.

Şark eyerlerinin kaşları üzerinde semer vardır. Bunlar Afrika'da, Mısırdaki, Orta Asya'da hala kullanılmaktadır.

İstanbul çarşısında bu eski eyerlere bazen rastlanmaktadır. Üzengiler ise çok çeşitlidir. Kimi kundura gibidir, kiminin tabanının ayakkabı boyundadır. Kiminin ucu da sivri ve kıvrık olup mahmuz olarak da kullanırlar. Daha çok Arap tipi bir eyerdir.

Eski Arap ve Türk eyerlerinin içinde mine ve gümüş işlemlerde vardı ki, bunlar birer sanat eseridir.¹⁶⁴

7.4.2. Kula'da Saraçlık

Saraçlıkla ilgili bilgileri Mehmet Ali Aşıcı ve Ekrem Piroğlu'dan aldık.

- Saraçlık nedir?
- Bilimum hayvanlara yapılan malzeye denir. Koşum, kayış, yular, paldım, aşirtma, yularlarda boncuklu süslemeler
- Bu işi kaç yaşında kimden öğrendiniz?
- 15 yaşında ustam Saraç Süleyman'dan öğrendim.

¹⁶⁴ Pretewtat Lecomte, "Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatlar", 19.yy,Sonu.Türccaman 1001 Temel Eser 59, Tarihsiz, s. 133-134.

- Yanınızda kalfa çalıştırıyormusunuz? Kalfa mesleği ne kadar zamanda öğreniyor?
- Öğrenmek için gelen olmadığı için kalfa çalıştıramıyor. Kalfa bu mesleği 4-5 senede öğrenir.
- Hammad nedir nerden kaçta temin ediliyor?
- Balıkesir, İzmir ve Akhisardan alınıyor. Kendim işliyorum. kg'mı 1988'de 750.000 liraya alıyorum.
- Hangi derileri kullanıyorsunuz, neler yapıyorsunuz?
- Tambaklanmış sığır yada dana derisi kullanıyoruz. Yular, başlık, kuzu kayışı, buzağı yuları, inek yuları, köpek tasmaı, eyer, kemer yapıyoruz.
- Deriye nasıl şekil veriyorsunuz?
- Keserek göz kararıyla şekil veriyoruz
- Deriyi nasıl süslüyorsunuz?
- Deriyi; maden, boncuk, nazar boncuğı, çanlar (donguldak) ile süslüyoruz.

Ekrem Piroğılu saraçlığa ilginin azalmasını hayvancılığın azalmasına bağıyor. Hayvancılık bitti eyerde bitti. İnce deriyi heybe saraçlığında kullanıyoruz.

- Size gelip neler saraçlamanızı istiyorlar?
- Heybe tamirat, eyer.¹⁶⁵

Saraçlık günden güne geriye gidiyor. 13 kişı iken şu anda 3 kişı yapıyor. Ekrem Piroğılu, Rıza Girginer, Mehmet Ali Aşıcı.

¹⁶⁵ Şubat 1998 Kula'da Mehmet Ali Aşıcı ile Ekim 1999 Kula'da Ekrem Piroğılu ile yapılan görüşme.

7.5. DEMİRCİLİK

7.5.1. Kula'da Demircilik

Demircilik ile bilgileri Hayri Aşkın'dan aldık.

- Demircilik ne zamandan beri yapılıyor, tarihçesini biliyormusunuz?
- Davut Aleyiselandan beri yapılıyor. Kızgın demiri eliyle tutup, yumrukla dövdüğü için Davut peygamber demirciliğin piri sayılıyor.
- Bu sanat kaç yaşında kimden öğrendiniz?
- 10 yaşında babamdan öğrendim
- Hammaddeyi nereden kaçta temin ediyorsunuz?
- İzmir, Salihli ve Ankara'dan alıyoruz. Kg.'mı 1988'de 120.000 ile 70.000 lira arasında değişiyor. Hammaddeyi parça halinde alıp kendimiz şekillendiriyoruz.
- Dövme nasıl ve ne ile yapılır?
- Eskiden örs üzerinde elde çekiçe yapılır, körükte ısıtılarak, dövülerek şekil verilirdi. Kalın demirler, şah merdanla (makinede) dövülüyor.
- Ne tür aletler yapıyorsunuz?
- Zirai alet olarak köylünün ihtiyacı olan malzemenin % 80'i yapılıyor. Motor pulluğu, karasaban, öküz pulluğu, nacak (balta), tahra (odun kırmak için), kazma, tütün çapası, saç ayağı, tütün gelberesi, tırmık orak vb.
- Artan parçaları ne yapıyorsunuz?
- Artan parçalar hurdacıya satılıyor.
- Yanınızda kalfa çalıştırıyormusunuz?
- Kendi çocuklarımı. Gençlerin bu işe ilgisi yok.
- Kalfa bu işi kaç senede öğrenir?
- 5-6 senede öğrenir. İleri bu mesleği yapan kalmayacak.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Şubat 1998 Kula'da Hayri Aşkın ile yapılan görüşme.

7.6. AYAKKABICILIK

7.6.1. Kula'da Ayakkabıcılık

Ayakkabıcılık ile ilgili bilgileri Mehmet Şadan'dan aldık.

"1940'dan bu tarafa ayakkabıcılık yapıyorum. Ustam Mehmet Emin Tanır'dır. Kula'nın ayakkabı ustalarından onun yanında hizmet gördük eski ustalar:Mehmet Tanır, Hasan Şemsettin Akyol, Halil Atatoprak, Mehmet Özsera, Etem Özsera..."

Şu anda benim yaşımda olan ustalardan çalışan yok. Bizler artık yaşlandık 1928 doğumluyum artık bu sanatlar el emeği olduğu için gözlerimizin perleri alınmış durumda, esnafılık yapamıyoruz.

Ayakkabıcılık bundan yüzyıllar evveline dayanır. Pirimiz "Ekber Yemeni" tarafından yemeni şeklinde işlenmeye başlanmıştır. Daha sonra kösele işe dönmüştür. Şimdi ise ayakkabıcılık yapıştırma usulüne dönmüştür. Bizim çalıştığımız zamanlarda el emeği "patuma gazumalı, el forası" ve aynı zamanda "pirezeleri" elde yapılmak kaydıyla işlenirdi. Şimdi ise yapıştırma hazır taban olarak çalışılmakta. Ayakkabıcılık böyle gelişmiş bu şekle dönüşmüştür.

Çalıştığımız dönemlerde biz sipariş yapardık. (ayakta ölçü alıp ısmarlama) evlere gider kadınların ayaklarının ölçüsünü alır ve yapardık. Artık herkes hazır ayakkabı alıyor.

Körüklü çizme, kadın işi, baldır çizmesi (yığma körük), düz köseleli çizme, gelinler için özel ayakkabı yapılıyordu. Gelin ayakkabılarının ayrı bir özelliği yok. Gelin ayakkabılar ekseri beyaz dikilirdi. Gelinin isteğine göre yüksek topuk, basit ökçe olarak yapılırdı.

Çivili kabaralı ayakkabıları bazı ustalar yapardı, bunlar kaba iş yapan ustalardı. Patumalı, gazumalı, iş yapmazlardı da çevirme ve tahta çivili kabaralı yaparlardı. Bu ayakkabıyı da dağ köyleri alırlardı. Bizim yaptıklarımız, Kula merkezde kullanılan kadın erkek, çocuk ayakkabılarıydı."¹⁶⁷

7.6.2. Kabaralı Tahta Çivili Ayakkabıların Yapımı

"Model beğenilir, ayağın önden ve arkadan ölçüleri alınır, kağıt üzerine model çıkarılır. Deriden kalıbı kesilir. Deri oğlak yada kuzu derisidir. Hali vakti yerinde olanlar yılan derisinden de yaptırır. Ayakkabı sayası kesilir, sayaya gönderilir, gelince kalıba çekilir. Ayakkabının kenarına patıma (köseleden olur) dikilir. Üzerine kösele kapatılır (sığır derisinden). Gazıma dikilir. Domuz gılıyla. Bir sırada tahta çivi çakılır, ökçeler köseleden yapılır. Bu işlemler bittikten sonra ayakkabı eskimesin diye kabara çakılır. Ayakkabının üzerindeki işlemeyi saya yapar."¹⁶⁸

7.7. YORGANCILIK

7.7.1. Kula'da Yorgancılık

Yorgancılıkla ilgili bilgileri Metin Karabulut'tan aldık.

"Yorgancılığı ustam Halim Başefeden öğrendim. Şu anda Kula'da üç veya dört yorgancı var. (Bilal Canatan, Ali Okumuş) On senedir yorgancılık yapıyorum. Yorganın malzemesini müşteri getiriyor. Yorganın içine genellikle yün, pamuk, elyaf konuyor. Son dönemde en çok yün kullanılıyor. Yün döşendikten sonra saten kısmından dışarı çıkmasın diye üzerine bir kat pamuk atılıyor. Genelde yorganların üzerine basma kullanılıyor. Bu şekilde kullanımı daha kolay oluyor. Saten yorganlar kız çeyizi için yapılıyor.

¹⁶⁷ Ekim 1999 Kula'da Mehmet Şadan ile yapılan görüşme.

¹⁶⁸ Şubat 1998 Kula'da Feti Şadan ile yapılan görüşme.

Yorgan dikmek için iğne, iplik, bakır yüzük ve ayva çomağı kullanılıyor.

Kullanılan modelleri isimleri. Cerceve, Tavuzkuşu, Kibrit çöpü, beşli menekşe , dört göbek, selvi, pervane, kabak çiçeği, kalpli, faraşut, (paşut), aslan kuyruğu, S modeli"¹⁶⁹

7.8. DOKUMACILIK

7.8.1. Kula'da Dokumacılık

" Kula'da kumaş dokumacılığı 1930'lu yıllardan beri yapılmaktadır. Atölyeler de çalışılıyor.

Kula'da 7'den 70'e herkes dokuma yapabilir. Dokumalar Kara tezgahlarla yapılıyor. Almanya'dan kullanılmış ikinci el tezgahlar alınıyor. Tezgahlarda ortalama 12 saatte 50 metre dokuma yapılabiliniyor. Kumaş battaniye (saçaklı), kaba ince her türlü kumaş dokunabiliyor. İplik olarak yünlü, pamuklu ekseri naylon karışımı kullanılıyor. İpler takarçılardan hazır olarak alınır. Her 50 m'den sonra toplar çıkartılır eni 1.50 ile 2.10 arasında dokunabilir. Dokumacılar fason olarak çalışıyor.¹⁷⁰

7.9. LEBLEBİCİLİK

7.9.1. Kula'da Leblebicilik

Leblebicilikle ilgili bilgileri Lütfü Bozkurt'dan aldık.

"51 senedir leblebicilik yapıyorum. Baba mesleği. Kula'da eşik leblebici ustaları şunlardır. Mehmet Bozkurt, Şükrü Bozkurt, İsmail Bozkurt... Kula'da şu anda 65 tava çalışıyor. Eskiden 100'ün üzerindeydi. Git gide leblebicilik yapıların sayısı azalıyor.

¹⁶⁹ Ekim 1999 Kula'da Metin Karabulut ile yapılan görüşme.

¹⁷⁰ Ekim 1999 Kula'da Feti Şadan ile yapılan görüşme.

Nohut Uşak'tan çevre illerden alınıyor. Elenerek 6-7 boy halinde ayrılıyor. Elemeden (ayırma yapılmazsa) kavuracak olursak ufaklar tavada kabuğunu çıkarmaz. Leblebinin büyüklüğüne göre fiyatları değişiyor.

Elendikten sonra birinci tava, kavrulur toprak veya beton sergilerde 15 gün yatırılıp dinlendirilir. Dinlendikten sonra etinden kabuğu biraz ayrılır. Tekrar toplanır elenir.

İkinci tava kavrulur, kavrulduktan sonra 15 daha toprak sergide dinlendirilir. Sergiden veya ambardan getirilip, sulanır. (3 tenekeye 5 litre su verilir) 24 saat varil içerisinde örteriz (uyuturuz) tekrar boy boy elemeye geçeriz.

Elendikten sonra leblebi tavaına 3 kg. konur. Leblebi tavaı Türkiye'de sadece Yatağan (Muğla'da) bir kişi yapıyor. Kabuğu bu tavada soyulur. Kabuğu soyulduktan sonra leblebi İzmir gıda çarşısı, Ankara ve Türkiye'nin çeşitli illerine gönderilir.

Çifte kavrulmuş (dördüncü kavruluşuda yapılır) imalat Sandıklı, Tavşanlı, Denizli ve Kula'da yapılan leblebi Çorum'a gönderiliyor. Orada paketlenip Çorum leblebisi diye piyasaya satılıyor"¹⁷¹

7.9.2. Leblebi Şekirinin Yapılması

"16 kg. şeker 4 litre su, 220 derecede şeker kaynatılıyor. Çifte kavrulmuş leblebi 1,2,3, numara ise 10 kg. orta leblebi ise 15 kg. kırık leblebide olabilir. Kaynayan şekerin içine atılıyor. Glikoz, nişasta, un kullanılmaz. Üzerine koku versin diye karanfil ekilir. Daha sonra sula makinasının içine konur, döndürülerek leblebi şekeri haline getiriliyor."¹⁷²

¹⁷¹ Ekim 1999 Kula'da Lütfü Bozkur ile yapılan görüşme.

¹⁷² a.g.g..

7.10. HELVACILIK

7.10.1. Kula'da Helvacılık

Helvacılıkla ilgili bilgileri Yılmaz Kazak'tan aldık

Mesleği deden ve babadan öğrendim. "Kula'da helvacılık yapanlar, Mustafa Acar, İsmail Ünveren, Metin Ünveren, Yılmaz Kazak..." Helvacılıkla uğraşan git gide azalıyor. Şu anda 4 dükkan kaldı.

Susam ve şeker olarak alınıyor. Susam işlenerek tahin haline getiriliyor. Daha sonra ağda kazanında pişen ağda ile tahin karıştırılarak helva meydana getiriliyor. Bu işleme helvayı yuğurma diyoruz.

7.10.2. Susamlı Helvanın Yapılışı

Susam işledikten sonra susam olarak kalır. Helva ağdasıyla karıştırılır. Pişi açıyormuş gibi (tek tek) 200 gr'lık yufkalar halinde açılıyor. Hafif soğuyunca dürülür.

"Susamlı helva kandillerde kurban ve ramazan bayramlarında alınır komşulara veya yoldan geçenlere dağıtılır."¹⁷³

¹⁷³ Ekim 1999 Kula'da Yılmaz Kazak ile yapılan görüşme.

7.11. HALICILIK

7.11.1. Halıcının Tarihçesi ve Anadolu'da Halıcılık

El dokusu halıcılığın ilk kez ne zaman ve nerede hangi millet tarafından ortaya çıkarıldığı konusunda kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak bu konuda ki genel kanı sürekli olarak hareket halinde bulunan kavimlerin özellikle kış aylarında kendilerin soğuktan korumak amacıyla el dokusu halıyı geliştirdikleri yönünde yoğunlaşmaktadır. Bazı Yunan tarihçileri çok eski çağlarda yumuşak halı olarak adlandıra bileceğimiz halıların üretildiğini belirtmektedirler. Fakat düğüm ihtiva etmeyen bu yaygıları halı olarak kabul etmek mümkün değildir. Öte yandan Arap yazarlar kıymetli taşlarla işlenmiş halıların çok uzun yıllar önce ibadet amacıyla kullanıldığını yazmaktadır.

Romalı tarihçi Ariskos Rhetor Hun imparatoru Atilla'nın Avrupa'ya yani zamanında renkli yaygılar ve bunları yapmak için renkli iplikleri, tezgahları, işçiliği getirdiği söylenmektedir. Ancak bu işçiliğin el dokusu halıcılığa ait olduğu konusunda bilgiler sınırlı kalmaktadır. Öte yandan Hunlar bir Türk boyudurlar. 4. Ve 5. Yy'da Asya'dan Avrupa'ya gelmişlerdir ve çadırlarda göçebe hayatı yaşamaktadırlar. Noin-ula'da bulunan tezgahların halı tezgahı olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Yine Avrupa'da uzun yıllar kalan ve Kuzey Kafkasya'dan gelen bir Türk boyu olan Avarlar'da Avrupa'da aynı zamanda halı üreticisi olmuşlardır.

Bütün bu bilgiler halıcılığın Anadolu Kafkasya ve İran'da doğup geliştiğini ve buradan gerek teknik ürün halinde dünyaya yayıldığını göstermektedir.

Günümüzde en eski düğümlü halı olarak bilinen Pazırık Halı Altay dağlarında bir kurganın içinde bulunmuştur. Halı M.Ö. 5. ya da 4. Yy'da dokunmuştur.

İlk gerçek düğümlü halılar İrin, Kafkasya ve Anadolu'da rastlanmaktadır. Bu halılar kalite ve güzellik açısından zirveye Anadolu Selçukluları döneminde ulaşmaktadır."¹⁷⁴

14. ve 15. Yy'daki halılar 13. Yy. Selçuklu geleneğinin etkisindedir. Bunlar İvn-i Batuta Seyahatnamesine göre Türk düğümü ile yapılmış halılardır.

Bu derin halıları soyut hayvan figürleriyle bezenmiştir. Uzantılar Osmanlı, Kafkasya ve Bergama halılarında görülmüştür.¹⁷⁵

15.yy'dan itibaren saf seccadeler ve namazlık gibi ibadet amaçlı üretilmiş halılara da rastlanmıştır.

15. ve 17. Yy'larda üretilen bir gurup halı ise Avrupa piyasalarında Holbein halıları olarak tanınmışlardır. Bu halıların tamamı Selçuklu halısı karakterinde dokunmuştur.

Selçuklulara ait motiflerle süslenmiş halılardır.¹⁷⁶

Holbein halıları Selçuklularda Osmanlılarda 16. Yy boyunca gelişen bu halı sanatı arasında geçişi hazırlamıştır.¹⁷⁷

Erken Osmanlı halıları olarak nitelendirebileceğimiz bu halılar klasik Osmanlı halılarının bir hazırlayıcısı olmuştur.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Yahşi Yazıcıoğlu, "El Dokusu Halıcılık", Menekşe Yayıncılık, Ankara 1992, s. 5.

¹⁷⁵ Gönül Öney, "Beylikler Devri Sanatı", Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 65.

¹⁷⁶ Y. Yazıcıoğlu, a.g.e., s. 6.

¹⁷⁷ Oktay Aslanapa, "Türk Sanatı", Remzi Kitapevi İstanbul 1989, s. 354.

¹⁷⁸ Gönül Öney, a.g.e., s. 54.

16.yy'dan itibaren halı desenlerinde ani ve belirgin karakter değişimleri meydana gelmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunu gelişmesiyle paralellik göstermektedir. Çünkü Osmanlılar 1514'de Tebriz'e ve 1515'de Mısır'a girmişlerdir.

İran düğümü ile dokunmuş halılara bu dönemden sonra rastlanmaktadır. Yine desenlerde de İran etkisi görülmeye başlamıştır. Bu dönem Osmanlı halılara saray halıları olarak da adlandırılmaktadır.¹⁷⁹

16.yy ortasından itibaren saray için lüks olarak Osmanlı saray halıları, grubundan seccadeler yaptırılmış.¹⁸⁰

16. ve 17. Yy halılarının diğer bir dönemi Uşak Halıları olarak bilinir. Uşak halılarının üretilmesinde sadece yün kullanılmıştır.

Türk halıcılığı 15., 16. Ve 17. Yy'larda en parlak dönemini bir başka deyişle altın çağını yaşadıkdan sonra 18.yy'dan itibaren bir duraklama ve giderek gerileme devrine girmiştir.

Cumhuriyet Döneminden ülkenin bir çok yerinde kurular iplik fabrikaları ile el dokusu halıcılıkta kullanılan malzeme iyileştirilmeye çalışılmıştır. Yine bu dönemde desen çalışmaları başlamıştır.¹⁸¹

7.11.2. Halıların Dili

Anadolu halılarında halı uçmaz, fakat dillenir. Üzerine saadet, bereket kuvvet tılsımlar işlenir. Aştan sevdadan renkler seçilir. İnanışlardan şekiller örülür.

¹⁷⁹ Y. Yazıcıoğlu, a.g.e., s. 9.

¹⁸⁰ O.Aslanapa, a.g.e., s. 355.

¹⁸¹ Y.Yazıcıoğlu, a.g.e., s. 13.

Aslında Anadolu'da insanlar susar, yahut susmak zorunda kalırsa o zaman renkler, şekiller dile gelir. Sevgilisine sarı bir yağlık gönderen kızın sevdası yiğindir. Sararıp solmadadır. Yeşil murattır aşkta karşılık bekler. Mavi umuttur, beyaz saadete, siyah mateme işaret. Al giyenin gönlü dolu, mor giyenin çoktur malı. Şekiller de manalıdır, ayrı ayrı ifade taşır. Anadolu kadını bundan böyle tezgahının başına oturdu mu tamamdır. Bir kitap dokur, onu o dilden anlayan okur. Buna halı derler, kilim derler.¹⁸²

7.11.3. Kula Halılarının Genel Özellikleri

Kula'da 17.yy'ın sonlarından itibaren yaygınlaşmaya başlayan halıcılık, özellikle Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul Vakıflar Halı Galerisi'nde ve yabancı ülkelerdeki çeşitli müzelerde, koleksiyonlarda bulunan ve kaynaklarda tanıtılan halılara göre 18., 19. ve 20.yy boyunca gelişmesini sürdürmüştür.

18.yy. Tarihlenen Kula halıların genellikle seccade tipindedir. Yün malzemeye, Türk düğümü tekniğiyle dokunmuşlardır. Renklerinde kırmızıya yakın kahverengi, dokunmuşlardır. (Kula Sarısı) tatlı bir mavi, yeşil, sarı ve beyaz hakimdir.

Anılan senelerdeki halıların en dışında zigzag şekilli ince bir su yer alır. Daha sonra bitkisel motifli dar bir bordür, bunun ardında da günümüzde "etlik" adıyla anılan, küçük çiçeklerle süslü yan yana dizilmiş üç veya dört tane ince dar şerit görülür. Bazen dar bir sudan sonra çok yapraklı çiçeklerin yer aldığı geniş bir bordür bulunur.

Dikdörtgen şekilli halı zemininde genellikle tek yönlü bir mihrap yer alır. Mihrap kendisini taşır halde veya iki yöndeki sütüncelerle taşınır şekilde tasvir edilir.

¹⁸² Ahmet Nural Öztürk, a.g.e., s. 29.

Mihrabın içi boş bırakılır veya küçük çiçek taneleriyle doldurulur. Bazen, mihraptan halı zeminine doğru bir kandil, vazo içinden çıkıp halı zeminine sarkan "hayat ağacı" motifine benzer çiçek demetleri görülür. Günümüzde "Kömürcü Kula" ismiyle anılan örneklerde ise, zemin bir çerçeve ile kuşatılır.

Vazodan çıkan bir bitkisel desen halı yüzeyini kaplar. Günümüzde "Manzaralı Kula" ismiyle anılan örneklerde halı zemini bir konturla çevrilip içi manzara ile doldurulur. Üst üste dizilen tasvirlerin üzerine ağaçlar ve bunlar arasındaki evler görülür. Bazen evlerin üzerinde bir gemi resmi yer alır.

Aynı yüzyıl halılarının dar kenarlarında, mihrabın altında ve üzerinde, bazen sadece üstte günümüzde, ayetlik adı verilen dikdörtgen çerçeveler bulunur. Bu bölümün içi bitkisel desenlerle, bugün deve adıyla anılan balığa benzer motiflerle veya yazıyla doldurulur.

Çift yönlü mihraplarda halı yüzeyi vazolardan çıkan çiçeklerle şematize edilmiş desenlerle süslenmektedir. Yan halısı ve yolluk halılarında yan yana dizilmiş üç veya dört göbek bulunur. Yolluk halılarında ise gerçekçi çiçeklerle bezenmektedir.

Bu yüzyıla ait halılarda dar kenarlar üzerindeki ayetlik ortadan kalkar ya da, ince bir çizgi ile belirtilir. Bu bölümün içini dolduran ejder figürü göbeğin iki yanında yay şeklinde iki yöne doğru kıvrılmış halde tasvir edilir. Ejderler çift başlı verilir. Ve başlardan birisi lale şeklinde işlenir.

20.Yüzyılın ilk yarısında ismarlayıcı İngiliz şirketlerinin isteğiyle Kula'ya yabancı Anadolu'nun çeşitli yörelerine özgü çok sayıda halı dokunmuştur. Getirildikleri yörenin ismiyle anılan bu halılarda bazen birkaç bölgenin geleneksel motifleri karşılaştırarak yeni desenler de geliştirilmiştir.

Anılan senelerdeki orijinal halılar genellikle seccade, yanı halısı ve sedir halısı tipindedir. Seccadeler desenlerine göre; Göllü Kula, Gelinii Kula, Dilkozlu Kula, Çiçek Kula, Yılanlı Kula ve Manzaralı Kula isimleriyle anılmaktadır. İki tanesi bir araya serildiğinde taban halısı büyüklüğünü veren yan halıları siyah renkli zemini, kırmızı mavi karışımı desenleriyle karakteristiktir.

Bu nedenle de halk arasında yine halı adıyla bilinirler. Sedir halıları ise büyük boy halılardan arta kalan yerleri örtmek üzere dokunmuş seccade büyüklüğündeki örneklerdir. Renkleri yan halılarına bahsedilenden aynı isimle anılmaktadır.

Bugün Kula'da 1984 yılında üretim durdurulan Kula Mensucat A.Ş. Den başka Sümerbank ve iki imalathane vardır. Bu kuruluşlar aracılığıyla Kula merkezde ve Kula'ya bağlı ağazvıran, gölde (incesu) sandal, ayvatlar, saraçlar emre, başbüyük, kalınharma, çakırca, narıncaçıtrak, ayazören ve ibrahimağa (ibrahim ağa) köylerinde halı dokunmaktadır.

Günümüzde Kula halılarının malzemesi yün ve pamuktur. Her yanı yünden dokunan halılar bulunduğu gibi çözgü ve atkısı pamuk, sadece düğümü örneklerde vardır. Yörede yün kirmen ve çıkırık ile eğrilmektedir. Halk arasında tezgaha dik getirilen iplere çözgü, eriş, yan atılan iplere atkı, argeç, geçki, düğüm iplerine de ilme, iplik isimleri verilir.

Bugünkü Kula halılarında ısmarlayıcı fabrika ve atölyelerin getirdiği boyanmış ipler kullanılmaktadır. Bunlarda genellikle pastel renkler hakimdir. Halkın kendisi için dokuduğu halılarda ise sarı, mavi, siyap, yeşil ve beyaz renkler görülür. Bu bolara doğal ve sentetik boyaların karışımından elde edilmektedir. Bunun için çevrede yetişen palamut (kozak), boş bitkisi soğan kabuğu ve süpürge otundan yararlanılmaktadır.

Kula'da halının dokunduğu araca tezgah denir. Yöre köylerde ise halı ağacı ip ağacı ip ağacı isimleriyle bilinir. 1950 senelerine kadar ahşaptan yapılmış, uçları "Y" şekli çatallı tezgahlar kullanılmış, bu tarihlerden sonra bugünkü tezgahlar yaygınlaşmıştır. Bir tezgah yöresel deyimlerle iki yan ağacı, altüst bezi, burgu dekiri, küzü ağacı (kücü) ve varangelenden oluşmaktadır. Dokuma sırasında kirkit halı çakısı, makas ve taraktan yararlanılmaktadır.

Günümüz Kula halılarında ipler tezgaha paralel veya çapraz gerilmekte dokumada Türk düğümü ve İran düğümü kullanılmaktadır. Halk arasında Türk düğümüne ters düğüm, İran düğümüne düz adı verilmektedir. Bazen bir halı üzerinde, Türk ve İran düğümü bir arada uygulanmaktadır. İki düğüm de, Türk ve İran düğümü bir arada uygulanmaktadır. İki düğüm arasındaki tercih dokuyucu ve ısmarlayıcıya göre değişmektedir.

Kula çevresindeki köylerde halı modeline yağnış (yanış) merkezde ise desen adı verilmektedir. Desenler köylerde ezberle veya daha önceden dokunmuş halılara, şehirde ısmarlayan fasrika veya atölye tarafından özel hazırlanmış milimetrik kagıtmara (ayna) bakılarak dokunmaktadır.

Günümüz Kula Halılarında, dıştan içe doğru, yöresel deyimlerle galangeç (Dolangeç), etlik, su, ayetlik, bucak ve göl gibi bölümler bulunur. Bunlardan her birisi aynı desenlerle süslenir. Halılarda bu desenlere göre isim alırlar. Halının en dışında yer alan dar suya dolangaç denir. Zigzag şekilli desenler veya bir ters bir düz yerleştirilmiş denir. Zigzag şekilli desenler veya bir ters bir düz yerleştirilmiş üçgenlerle bezenen bu motif halk arasında sıçan dişi adıyla anılır.

Kula halılarında dolangeç'ten sonra yer alan dar şeritlere etlik denir. Üç dört tanesi yan yana işlenene bu desen bazen büyük suyun iki yanında bulunur. Boyutlarına göre büyük etlik küçük etlik ismini alırlar. Halk arasında sedef boncuk, gül boncuk, yılanlı etlik ve sarmaşık adlarıyla anılan desenlerle süslenir.

İki etlik arasındaki geniş bordür su adı verilir. Bu bölüm halk arasında merak gubadar (merak Kabatar) ve büyük etlik, zeminin rengine göre de sarı sulu (siyah) sulu, safıral, kürümüş gibi isimlerle de adlandırılır. Desenlerinde Hacı Recep suyu, Bergama matifi, lale deseni ve deve motifi en çok görülen süslemelerdir.

Halının kısa kenarlarına üzerinde zeminle su arasında kalan dikdörtgen çerçevelere ayetlik denir. İsmi için Kuran'dan ayetler bazen kitabe doldurulmasından veya, üzerinde namaz kılınmasından alır. Her tür halıda görülen bu bölümü, geometrikleştirilmiş bitkisel desenler yazı, deve, ejder ve eli koynunda motifleriyle doldurulmaktadır.

Kula halılarında zemini çeviren su ile zemin arasında kalan köşe bölümüne bucak denir. Bucak çoğunlukla üçgen formülüdür. Orijinal örneklerde zemini kırmızı ve lacivert renklidir. Bu nedenle safırol (lacivert) ismiyle anılır. Bitmez bir bucak ve çiçekli bucak en çok görülen örneklerdir.

Kula halılarının çemini mihraplı ya da mihrapsızdır. Mihraplı örnekler çoğunlukla çift yönlüdür. Bu tür halılarda zeminde genellikle bir madalyon yer alır. Halk arasında eşkenar dörtgen şekilli küçük madalyonlara göbek, büyüklerine de göl adı verilir. Küçük boy halılarda bir büyüklerde yan yana üç veya daha fazla madalyon bulunur. Bunlar birbirine havan adı verilen desenlerle bağlıdır.

Bugün Kula'da taban halısı, kelle halısı, yan halısı, yolluk halısı, sedir halısı, bitmez bucaklı halı ve seccade tipleri dokunmaktadır. Genellikle 6 m²'den daha büyük halılara taban halısı, bir boy küçüğüne kelle halısı adı verilmektedir. Diğerleri ise de geleneksel kula desenleriyle süslenmektedir. Diğerleri 20. Yy'ın ilk yarısı içindeki özelliğini sürdürmektedir.

Kula 16.yy Osmanlı devri saray halılarının geleneğini 18-19'da Batı Anadolu bölgesinde devam ettiren merkezlerden birisidir. Bu yörede dokunan halıların büyük bir bölümünde desen ve renk bakımından Saray halılarının geleneği hakimdir. Bu halılar 19.yy sonlarına kadar İngiliz tüccarları tarafından İzmir Halısı adı altında İzmir limanlarından Avrupa'ya ihraç edilmişlerdir.

20.yy'ın ilk yarısına ait Kula Halılarında 19.yy özellikleri devam etmekle birlikte, bitkisel desenler gerçekçi bir görünüm kazanmış, büyük yapraklı top çiçek motifleri ortaya çıkmıştır.

Yine bu yıllarda lale ve karanfillerin karşısından oluşan, günümüzde Hacı Recep Suyu denilen desenler yaygınlaşmıştır.¹⁸³

7.11.4. Diğer Halılarla Karşılaştırma ve Değerlendirme

Kula'da mihrap zemini mutlaka doldurmuştur. Burada çiçek demetleri olduğu gibi, hayat ağacını oluşturan dalı mimari öğeler yer alabilmektedir. Gördes'te ise mihrap zemini boş veya tepeden sarkan kandil veya çiçek demeti yer alabilmektedir

Gördes halıları, Kula halılarına nazaran daha içince kırkımli ve sıkı düğümlüdür. Kula'da mavi ve yeşil renkler daha parlak olmasına rağmen, genel hava itibariyle daha pastel görünüm verir. Gördes halıları ise kırmızı, kahverengi, sarı ve beyaz daha yaygındır. Lacivert her iki merkezde de en çok sevilen renk olmuştur.

Kula seccadelerinin renkleri Gördes'ten daha mattır. Sarı, mavi ve kırmızı çok kullanılmıştır. Bordür sahası çok geniş olanlar vardır. Fakat Kula seccadelerinin en göze çarpan şekilleri mihrap zemini manzara ile doldurulmuş olanlarıdır.

¹⁸³ A.N. Öztürk, a.g.e., s. 30-39., Doç.Dr. Bekir Deniz, Bilim Başarı Dergisi, Yaşar Holding, A.Ş., Özel Yayını.

Bunlarda küçük evlere bir nevi servi ve bir ağaçtan ibaret mihrap zeminin iki tarafına üst üste sıralanmıştır. Basamaklı mihrap üçgeni iki taraflıdır. Ortası birbiri üzerine bindirilmiş iki çiçek motifleriyle bir eksen halinde bitirilmiştir.¹⁸⁴

Kula'da 19. 20.yy'da İngiliz tüccarlarının ısmarlama halı dokutmaları Ladik, Kırşehir, Mucur, Gördes, Bergama vb. yöre halı motiflerinin Kula Halısı modeli haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca halıların olduğu gibi kopya edildiğinden Kırşehir'in mavi, yeşil karışımı gök rengi Kula'da kürümüş (gümüş) renk, Gördes halılarının kırmızısı da açık sarı adıyla geleneksel Kula halısı rengine dönüşmüştür.

XX.yy'ın ilk yarısına ait Kula halılarında, XIX. yy özellikleri devam etmekle birlikte, bitkisel desenler gerçekçi bir görünüm kazanmış, büyük yapraklı top çiçek motifleri ortaya çıkmıştır. Yine bu yıllarda lale ve karanfillerin karışımından oluşan günümüzde "Hacı Recep Suyu" denilen desenler yaygınlaşmıştır.

Yine aynı yy.'da çoğu örnekte "ayetlik" ortadan kalkmıştır. Bu bölümü süsleyen XIX.yy'ın geometrik şemalı yatık (S) şekilli ejderleri kaybolmuş, göbeğin iki yanında yılan şeklinde tasvir edilmeye başlanmıştır. Bu özellikler 1950 yıllarında kadar sürmüş daha sonraki örneklerde de devam etmiştir.

Günümüzde Kula halıların malzeme, renk ve desen bakımından daha çok Gördes, demirci, Yuntdağı, Kozak ve Isparta halılarına benzer Anılan yörelerde de başlangıçta yün kullanılırken 1900 yılından itibaren pamuk yaygınlaşmıştır. Yine 1950 senelerinde sentetik boya çoğalmıştır. Bugün, geçmiş yılların kırmızı, mavi, lacivert, siyah ve beyaz renkleri köylerde dokunan örneklerde devam etmekte birlikte fabrika ve özel imalathane halılarında pastel renkler hakimdir.

¹⁸⁴ O. Aslanapa, a.g.e., s. 356.

Yukarıda adı geçen merkezlerde de Kula'da olduğu gibi, yakın zamanlara kadar "çatallı tezgahlar" kullanılmış, daha sonra bugünkü modern tezgahlara geçilmiştir. Tezgahın parçalarına verilen isimler ve dokumada kullanılan aletler de birbirine benzemektedir.

Kula ve çevresinde yaklaşık 1960 yıllarına kadar Türk düğümü uygulanmıştır. Son yıllarda Sine düğümü yaygınlık göstermiştir. Benzer uygulama Gördes, Demirci ve Isparta çevresinde de vardır. Yine Kula'da 1950 yıllarına kadar kalite "arşın" hesabıyla yapılmıştır. Günümüzde çözgü sayısı urup ve sıyırma birim olarak kabul edilmektedir. Benzer uygulama Batı Anadolu Bölgesindeki tüm merkezlerde de görülmektedir.

Kula halılarının "dolangeç ve etlik" bölümdeki eski ve yeni Gördes, Demirci, Avanos, Nevşehir ve Sivas halılarında görülür. Ancak süslemeleri birbirinden farklıdır.

"Bergama motifi" isimli geometrik motifler Transilvany halılarının kenar suyuna benzer. Bu desen Kula'ya ilk kez Bergama çevresinden getirildiği için bu isimler anılmış olmalıdır. "Lale" isimli süslemeler XVIII-XIX.yy. Gördes halılarının orijinal süslemeleridir. "Deve" motifine ise, eski Gördes, Kırşehir ve Mucur halılarında da rastlanır. Anılan yörelerin birisinin özgün bir deseni olduğu düşünülebilir.

Kula halılarının "ayetlik" bölümü eski ve günümüz Kırşehir, Mucur, Avanos, Çamardı, Maden (Niğde), Taşpınar (Aksaray), Yahyalı ismiyle bilinen bu dikdörtgen çerçeve, Kula'da olduğu gibi bitkisel desenler, ejder figürü, deve ve eli koynunda (arapeli) motifleriyle bezenmektedir. Özellikle Kırşehir, Gördes ve Sivas halılarının ejderleri Kula halılarının XIX.yy örnekleriyle çok yakın benzerlik taşır. Aynı motif anılan yörelerde de XX.yy başlarından itibaren çerçevenin dışına taşar ve halı zemininde şematik bir görünüm alır.

Kula'nın bugünkü halı tipleri Anadolu'nun diğer merkezlerinde de vardır. Seccade her yerde görülür. Yan halıları Gördes, Yahyalı ve Taşpınar çerçevesinde de dokunmaktadır. Sedir halısı adıyla anılan küçük örnekler ise Taşpınar, Maden, Çamardı, Konya ve Kayseri yöresinde vardır. Kayseri dışındaki yerlerde "çeyrek halısı" Kayseri'de arşın adıyla tanınmaktadır.¹⁸⁵

Gördes seccadeleri Osmanlı Saray halıları cinsinde yapılmış olan seccadelerle en fazla yakınlık gösteren gruptur. Onların etkisi altında meydana gelmiş olmaları düşünebilir. Gördes'e yakın olduğu için Kula seccadeleriyle bunlar arasında benzerlik görülür.¹⁸⁶

Kaynaklarda XVII. Yy. sonlarında geliştiği kabul edilen Kula halıcılığı, XVIII-XIX ve XX.yy'lar boyunca dokunmuş ve zamanımıza kadar gelmiştir

XIX.yy. Kula halıcılığı o çağda İzmir'de kurulan İngiliz halı şirketlerinin Batı Anadolu Bölgesi halıcılığına hakim olduğu bir dönem de gelmiştir. Bu yüzyıla ait örnekler önceki yüzyılın geleneğini sürdürmüştür. Bununla birlikte bu dönemde sarı, siyah, lacivert renkler yaygınlaşmıştır.

XX. yüzyıl Kula halılarında yün malzemenin yanında pamuk da ortaya çıkmıştır. Yine aynı dönemde, XIX.yy. da Batı Anadolu bölgesini sardığı halde Kula'da görülmeyen sentetik boya da gelmiştir. Başlangıçta şematik olan desenler realist bir görünüme bürünmüştür.

Bunlardan eski Kula halıcılığının malzeme, renk, desen ve teknik açıdan gelenekselliği kaybetmeye başladığı sürülmektedir. Bunlar ıslah edildiği takdirde Kula halıcılığı eski önemini yeniden kazanacaktır. Bütün bunlara rağmen, Kula Anadolu'nun önemli halı merkezlerinden birisidir ve Türk ekonomisine katkısı büyüktür.¹⁸⁷

¹⁸⁵ A.N.Öztürk, a.g.e., s. 37-38.

¹⁸⁶ O. Aslanapa, a.g.e., s. 356.

¹⁸⁷ A.N.Öztürk, a.g.e., s. 33.

7.11.5. Kula Halılarında Kullanılan Motifler

7.11.5.1. Bitki Motifleri

1. Ağaç
2. Yaprak
3. Çiçek
 - a. Lale
 - b. Kanafil
 - c. Sümbül
 - d. Gül
 - e. Bahar dalları, papatya

4. Meyve

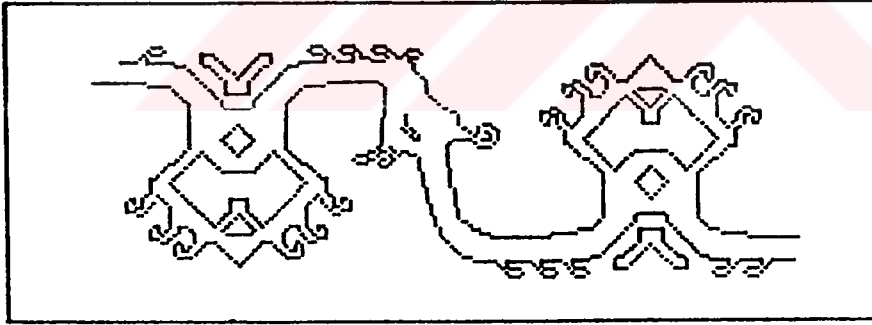
7.11.5.2. Hayvan Motifleri

1. Kuş
2. Keçi
3. Ejder
4. Yılan
5. Akrep
6. Koç boynuzu
7. Deve

7.11.5.3. Diğer Motifler

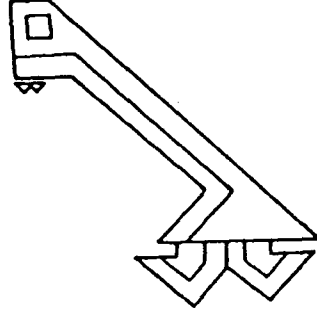
1. Geometrik motifler
2. Madalyon
3. Arabesk
4. Rozet
5. Çengel
6. Bulut

7. Yıldız, çarkı felek
8. Sütun
9. Harf şekiller
10. Yazı
11. Muska
12. El, parmak, tarak
13. Göz
14. İbrik
15. Vazo
16. Kandil, avize
17. Yedi çubuk, yedi basamak¹⁸⁸

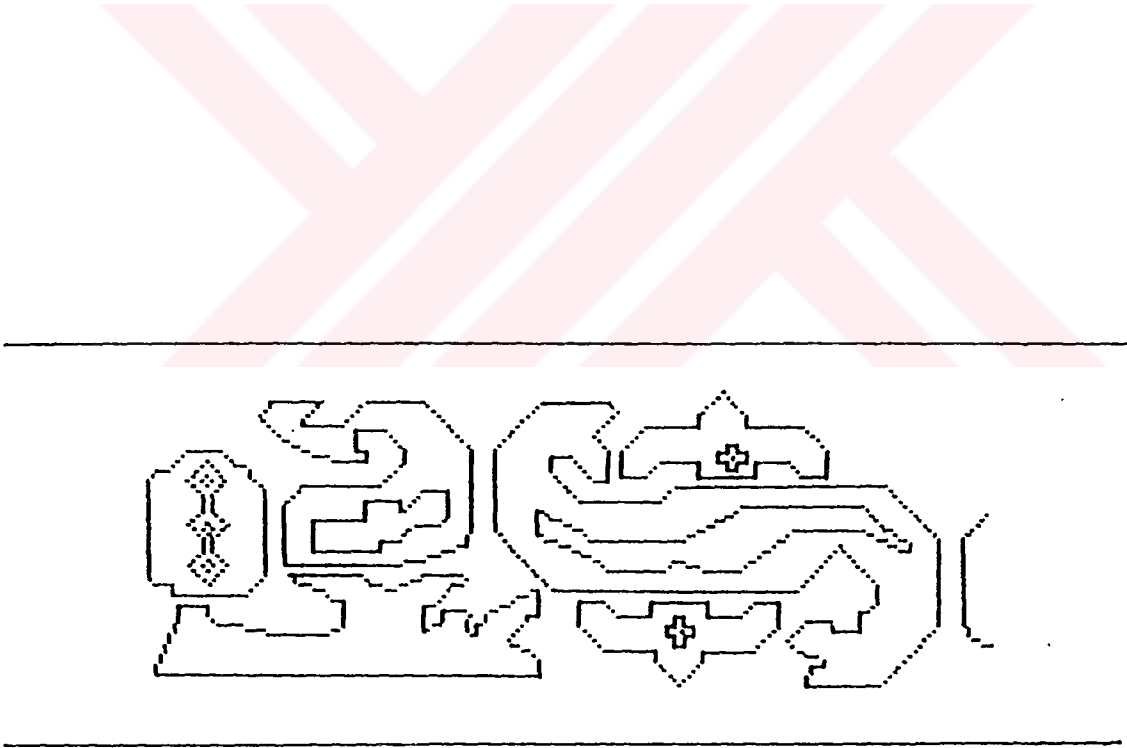

Çizim 6. Gördes ve Kula Halılarında Ejder Figürü

¹⁸⁸ Şenal Caner, "Kula Demirci ve Gördes Halılarında Form ve Anlam Sorunu", Trakya Üniversitesi SBE. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Tez, Edirne 1996, s. 178.

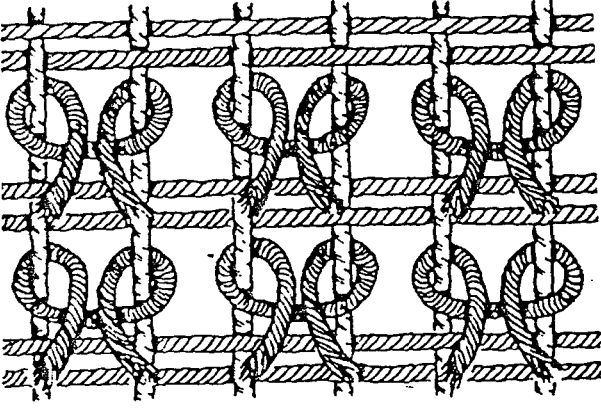

Çizim 7. Kuş Figürü

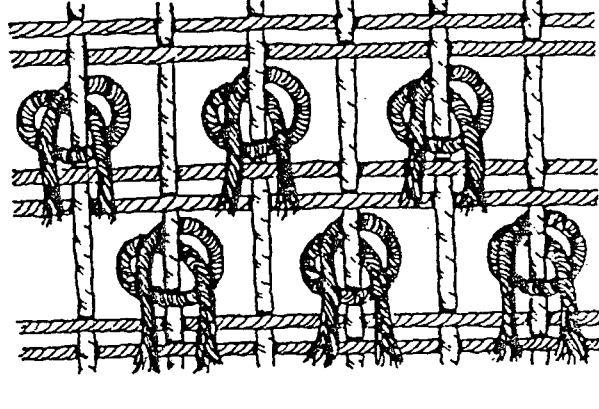

Çizim 8. Kula ve Gördes Halılarında görülen "Deve" adı verilen figür

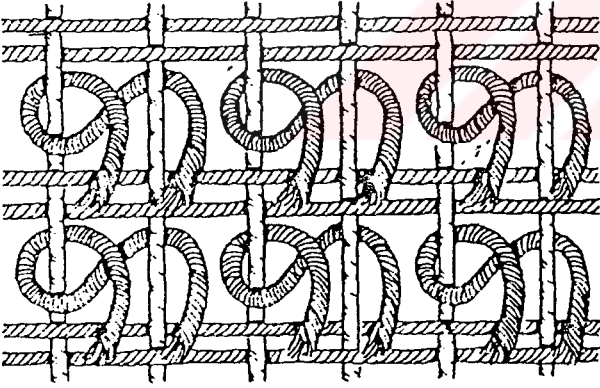
Halı Dokuma Tekniğinde Kullanılan Düğüm Çeşitleri

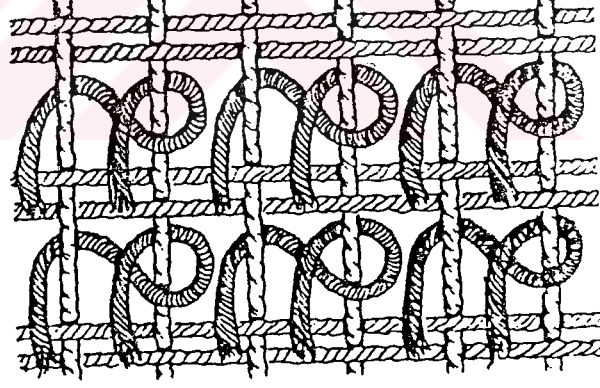
Çizim 9. Türk (Gördes) Düğümü

Çizim 10. Tek Argaca Düğüm

Çizim 11. İran (Sine) Düğümü
(Sağa doğru)

Çizim 12. İran (Sine) Düğümü
(Sola doğru)

7.12. İŞLEMECİLİK

7.12.1. İşlemenin Tarihçesi

Türklerin ve Türk sanatının öz kaynağı Orta Asya'dır. Buradan ayrılan Türk boyları sanat ve kültürlerini de beraberlerinde getirmişler, yerleştikleri yörelerdeki sanat ve kültürü kendi anlayışları içinde bütünleştirmişlerdir. Böylece de, yepyeni bir Anadolu-Türk sanat ve kültürünün doğmasını meydana getirmişlerdir. Daha sonraları İslamiyeti kabul ederek bu dinin sanat ve kültüründen etkilenmişlerdir.

Orta Asya Türklerinin sanatında, göçebe yaşamın özellikleri vardır. Çeşitli kazılardaki buluntular, tüm eşyalarını özellikle hayvan motifleri ile bezemiş oldukları göstermektedir.

İlk buluntular, M.Ö. I-III.yy. ait Altay dağlarında yaşayan Hun prenslerinin mezarlarındanır.

Pazırık ve Noin-Ula kazılarında açılan kurganların içinde kar sularının donması sonucu bozulmadan günümüze kadar intikal eden halılar, kilimler, kumaş ve eşlemelerin yanı sıra koşum takımları ile cesetler meydana çıkarılmıştır. Tüm bu parçalar bugün Leningrad'daki Hermitaj Müzesinde sergilenmektedir. Pazırık yöresindeki Hunlara ait soylu mezarlardan çıkarılan bu eserler üzerinde görülen işlemler genellikle kalite tekniği ile yapılmıştır. Ayrıca birleştirici malzeme olarak ince deri ve keçe kullanılmıştır. İşlemlerde stilize hayvan motifleri Hunların koşum takımlarında da görülmektedir.

M.Ö. V. Yy'da Kuzey Çin sanatına etki yapan Ordos sanatında Noin-Ula keçe aplikleri ve İskit süslemeleri savaşı hayvan motifleri ile bezenmiştir. Apliklerin bazıları yapıştırma, bazıları ise renkli yünlerle dikilmiştir.

M.S. 518.'de Çinli Yun Song, Akhunlar'ın hakan çadırlarını anlatan belgesinde içinin döşemesini, perdelerini, işleme örtülerini belirttikten sonra hakanın ipek elbisesinin işlemelerle süslü bulunduğunu ifade etmiştir. Öte yandan, Bizans Elçisi Zemarkos gezi notlarında Akhunlu hakanının çadırının muhteşem süslerini ve ipek elbiselerini yazmıştır.

Hun Devletinin yıkılmasından sonra çeşitli Türk boyları, devletler kurmuşlardır. Göçer bir hayat sürdüren bu devletin kültür ve sanat anlayışları hakkında maalesef yoğun ir bilgi yoktur. Ancak yerleşik düzene geçen Uygur Türkleri sayesinde işlemek sanatının tarihi hakkında bilgiler bulunmuştur. Milattan önce 8. ve 9. Yy.'lar arasında, doğu Asya'da ortaya çıkan Uygur Türklerinden günümüze birçok etnografik eser kalmıştır. Uygur sanat ve kültüründe, gelişmeyi gösteren örnekler duvar resimlerindedir. Ayrıca bu eserlerde, Uygur soylularının elbiselerinden zengin işlemeler görülmektedir. Daha çok, aplike tarzında olan bu işlemelerin pamuklu kumaşlar üzerine yapılmıştır. Uygur işlemelerinde Budizm'in etkisi çok fazladır. İnsan hayvan motiflerinin yanı sıra Buda'nın üç gözünü simgeleyen (Akıl, Dünya, Gönül) çintemani motifi Uygurlarda saltanatın belirtilmesi yanı imgesi için kullanılmıştır. Bu motif Osmanlılara kadar da gelir.

Milattan önce 9.cu yy,'daki Koko işleme tekniği Uygur resimlerinde de görülmektedir. Koko işlemesinin tekniği, pamuklu kumaş üzerine ipek iplikle, zincir iğne, sarma ve tel kırma şeklindedir.

İslam dinin, Türk kültür ve sanatına çok büyük etkisi olmuştur. Özellikle süsleme sanatlarında kullanılan insan ve hayvan resimleri süratle ortadan kalkmıştır. Uzun süre kullanılmış bu figürlerin yerini semboller ile doğaya dönük, çiçek meyva ve yaprak motifleri almıştır. Bu değişme İslam dininde yanlış değerlendirilen ve resim yasağını içerdiği ileri sürülen Buhari'nin bir Hadis-i Şerifi ile başlamıştır. Hadis'te canlı varlıkların resimlerini yapanların Allah'la boy ölçüştüğü, kötü insan oldukları ve bu kişilerin kıyamet günü meydana getirdikleri görüntülere can vermek zorunda kalacakları, veremeyince de cehennem azabı çekecekleri ileri sürülmektedir.

Bu hadisle beraber tüm İslam alemindeki sanat dallarında motifler doğaya yönelmiştir. Geometrik desenler yanı sıra kıvrıkdal üslubu gelişmiş, Rumi ve Hatai gibi çeşitli sembol motifler ortaya çıkmıştır.

Selçuklular da işleme sanatına büyük önem vermişlerdir. Selçuklular da işleme sanatına büyük önem vermişlerdir. Selçuklu çadırlarında olağanüstü bir dokuma ve süsleme sanatı inceliği görülmektedir. Aplike tekniği en eski çağlardan itibaren gelişerek şeklini devam ettirmiştir. Özellikle Selçuklu işlemelerinde kullanılan motifler, kıvrıkdal , geometrik desenler ve hayvan figürleridir.

Türk işlemeciliğinin en parlak dönemi Osmanlı devrine rastlamaktadır. 13. ve 14. Yy'da Bursa sarayında gösterişli bir yaşantının sürdüğü ve Osmanlı padişahlarının Fatih'e kadar işlemeli tennure giydikleri bilinmektedir. Batılılarda işleme sanatı sadece devlet yöneticileri ile din adamlarının giysilerinde yer almıştır. Türkler ise iç dünyalarıyla ilgili duygularına dayanır elbiselerinde ve kullandıkları her şeyde işlemeyi el emeği, göz nuru olarak uygulamışlardır. Böylece de işleme sanatının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Özetle vurgulayalım ki, batı aleminin aksine işleminin aksine işleme devlet yöneticilerinin yanı sıra halkın da kullandığı bir süsleme aracı olmuştur.¹⁸⁹

7.12.2. Türk Hayatında İşlemenin Yeri

"... işlemeler muhtelif halk tabakasının giydiği özel elbise çeşitleriyle ilgilidir. Bu sınıflar, başka saray mensupları olmak üzere asker ilmiye, başıbozuk, azınlıklar köyü ve şehirlilerden ibarettir denebilir. Giyim işleri eskiden sınıflara göre tanzim edilmiştir. Her sınıf için kabul edilmiş kılık dışında başka bir şey giyilmez ve giydirilmezdi. (Prof. Kenan Özbek, El Sanatları IV. Eski El İşleri.)"¹⁹⁰

¹⁸⁹ Nurhayat Berker, "Türk İşlemeleri", Yapı Kredi Yayınları, s.9-11.

¹⁹⁰ Ayten Sürür, "Türk İşleme Sanatı", Ak Yayınları, Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4, İstanbul 1976, s. 14.

Türk işlemleri, bölgelere göre gelişmiş ve o bölgelerin iklim şartları, örf ve adetleri ile etkilenmiştir.

Türk kadın ve kızları geleneklerine uyarak çeyizlerinin, giysilerini, kullanacakları eşyaların üzerini işlemek gereğini duymuşlar, ince bir zevkle renk motif ve tekniği birleştirip sanat eserleri meydana getirmişler. Konu ve renk için tabiattan ve çevrelerinden yararlanmışlardır.

Türk işlemlerinin gelişmesinin, yayılmasının ve bu işlemlere önem verilmesinin başlıca nedeni, en değerli yerlere üzeri nakışla eşyalar hediye etmek adet ve zevkinden doğmuştur.

Renk ve motifler, adetleri gereğince fazla konuşmayan Türk Kadınının aynı zamanda konuşma lisanıdır. Bunu Türk el sanatları hakkında yazılan paragraflar çok güzel ifade eder.

"Anadolu'da insanlar sustuğu zaman renkler ve motifler konuşur. Sevgilisine sarı ve çevri gönderen genç aşıktır, sararıp solmamaktadır. Eğer bu çevre, selvilerle bezenmişse hasretinden ölmeyi düşünmektedir. Yeşil ise arzulu, mavi ve çiçek bezemeli ise ümitli ve şevklidir. Anadolu erkeği, sevgilisinden gelen işlemlerin okunmasını bilir, bu gizli değişler Anadolu'nun her bölgesinden ayrı ayrı semboller söylenir.

Yalnız göğüste saklanan veya başa sarılan çevreler değil, elbise kenarlarına, yazmalara, hotozlara dikilen oyalar da birer (name)dir. Her birinin ayrı ayrı işareti anlamı vardır. İpek ibrişim, mum, at kılı, boncuk gibi çeşitli malzemeler, tığ, mekik, firkete ve iğne ile işlenerek yapılan oyalar, kadınların baş süsüdür.

Anadolu gelini eski geleneklere göre, koca evine geldiği zaman keyfince konuşmazdı. Ama dili bağlı bir gelinin başında ışıklı bir kitabı vardı. Her gün genç kızlığın da hazırladığı oyalı yemenilerinden birini örterek sessiz ve sözsüz konuşurdu. Yeşilin çeşitli nūansları ile şilenmiş bir ibrişim ayarı, "yeni evimden memnunum,orada herkesle aramız çayır-çimen gibi, analına taşırdı. Başına biber motifleri sıralanmış bir yazma bağlayan gelin "aramız biber gibi acı" demek ister.

İşleme yapanlara da ayrıca önem verilir, daima takdir ve taltif edilirdi.

Çok dar çevresi olan Türk kadınının gönüllerinden geldiği gibi çizip insanı büyüleyen renkler altın ve gümüş simlerle sanat eseri değerindeki işlemler yapması Avrupa'da dahi hayret ve takdirle karşılanmıştır. Bu konuda pek çok yabancı uzman yazarlar kitaplar yazmıştır.

Günümüzde hayat şartlarının değişmesi nedeniyle zor olan bu nakışlar az işlenir olmuş ve eski ince işleme şeklini kaybetmiştir. Halen eski işlemler renk ve desen karakteri bozulmadan modernize edilerek güzel zevkli işlemler meydana getirilmektedir.¹⁹¹

"Nakış muhtelif dokuma ve kumaşları üzerine iğne veya tığla, elde veya makine keten, yün, ipek, altın, gümüş vs. gibi türlü ipliklerle işlenmesidir."¹⁹²

7.12.3. İşleme Türleri

1. Beyaz Nakışlar

- a. Antika nakışlar
- b. Antep işi nakışlar
- c. Ajurlu veya delikli nakışlar
- d. Sarma nakışlar

¹⁹¹ Süheyla Korkusuz (Yüksel), "Nakış", Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980, s. 5-6.

¹⁹² Ayla Polat-Sema Dençay, "El İşleri", Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963, s. 4.

2. Renkli Nakışlar

- a. Düz hesap işi
- b. Türk iyi
- c. Verev hesap işi
- d. İnce iş
- e. Sarmalı hesap işi
- f. Pesent işi
- g. Kesme işi
- h. Sarma işi
- i. Muşabak işi
- j. Mürver işi

- a. Kanaviçe
- b. Etamin işi
- c. Sap işi
- d. Sarma işi
- e. Kasnak işi
- f. Çin iğnesi
- g. Serduz işi
- h. Dival nakış
- i. Aplikasyon
- j. Atma işi¹⁹³

7.13.4. Kula'da Sim Sarma

Sim sarma önceleri saraylarda yapılmış olması ve sadece altın gümüş gibi tellerle işlenmesinden dolayı fazla yayılamamıştır. Yıllar sonra halkın arasına yayılan sim sarma kadınlarımız tarafından zevkle işlenmişti.

¹⁹³ a.g.e., s. 5.

Kula halkınca sim sarma işlenmeye başlanması 1922 yıllarından sonra Yunanlı'ların Kula'dan kaçmasıyla Türk halkı buraya yerleşmiştir. Halk ekonomik gelir elde etmek veya zevk olgusunu tatmin etmek için işlemeye yönelmiştir. Kula'da halıcılık işlemekten de ön planda gelmiş hatta hemen hemen her evde halen halı tezgahları bulunmaktadır. Bundan dolayı işleme fazla rağbet görmemesine rağmen yine de yapılmıştır. Yapmış olduğum araştırmalar sim sarma işinin 70-80 yıl öncesine dayanmakta olduğunu göstermektedir.

Yörede işlenen işlemelerde pamuklu dokuma birinci sırada gelir. Bunu ipek takip eder. İşlemelerde kullanılan ipliklerde, sim iplik tel kırma dikkat çekmektedir. İpek ve koton yardımcı iplik olarak kullanılmıştır. Süsleyici gereç olarak dantel, pul, saçak, büzgü (faraba) yapıldığı görülmektedir.

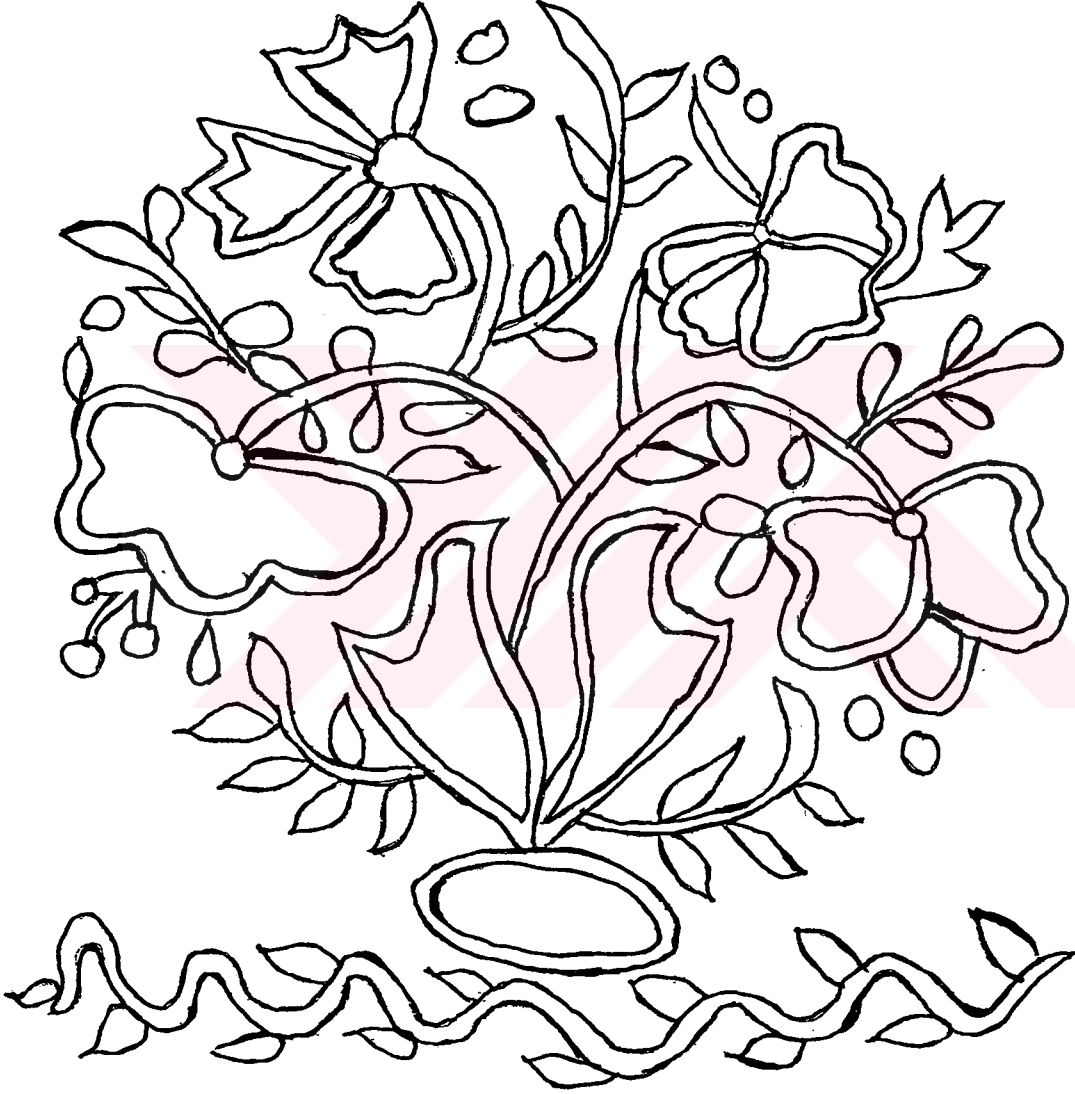
Yörede yapılan işlemelerin çoğunda tel sarma, düz sarma kullanılmıştır. Bu teknikleri verev sarma, balıksırtı, verev pesent, puan izlemektedir.

Yörede yapılan işlemelerin çoğu beyaz ve krem renkli dokumalar üzerinde yapılmış, kahverengi, siyah, mor renkli dokumalara da uygulanmıştır.

İpliklerde ise en çok sarı renk kullanılmıştır. Bunu beyaz yeşil, mavi, turuncu, pembe takip etmektedir.

Yörede yapılan işlemelerde bitkisel bezemeler yoğunluktadır. Bitkisel dallara bağlı çiçekler ve yapraklardan oluşturmaktadır

Yörede sim sarma en fazla örtü, çevre ve uçkurlarda kullanılmıştır. Çarşaf, kayrola eteği, sedir yastığı, havlu, kemer gibi kullanım alanları da görülmektedir.¹⁹⁴

Çizim 13. Uçkur Motifi

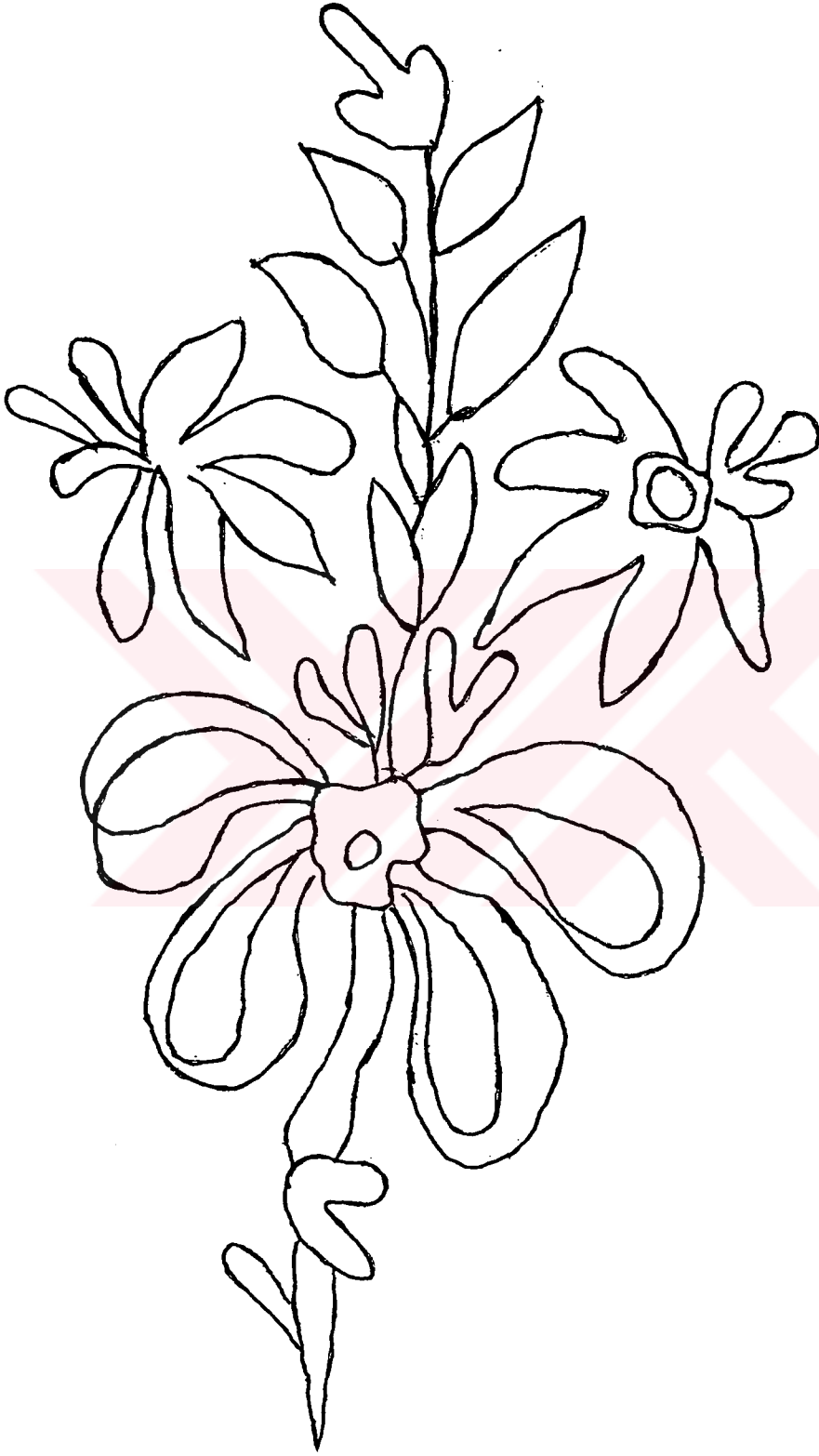
¹⁹⁴ Fadime Sever, "Manisa'nın Kula İlçesi Sim Sarma İşi İşlemeleri", Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi EL Sanatları Yaygın Eğitim Bölümü, Nakış Öğretmenliği Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999, s. 26-32.

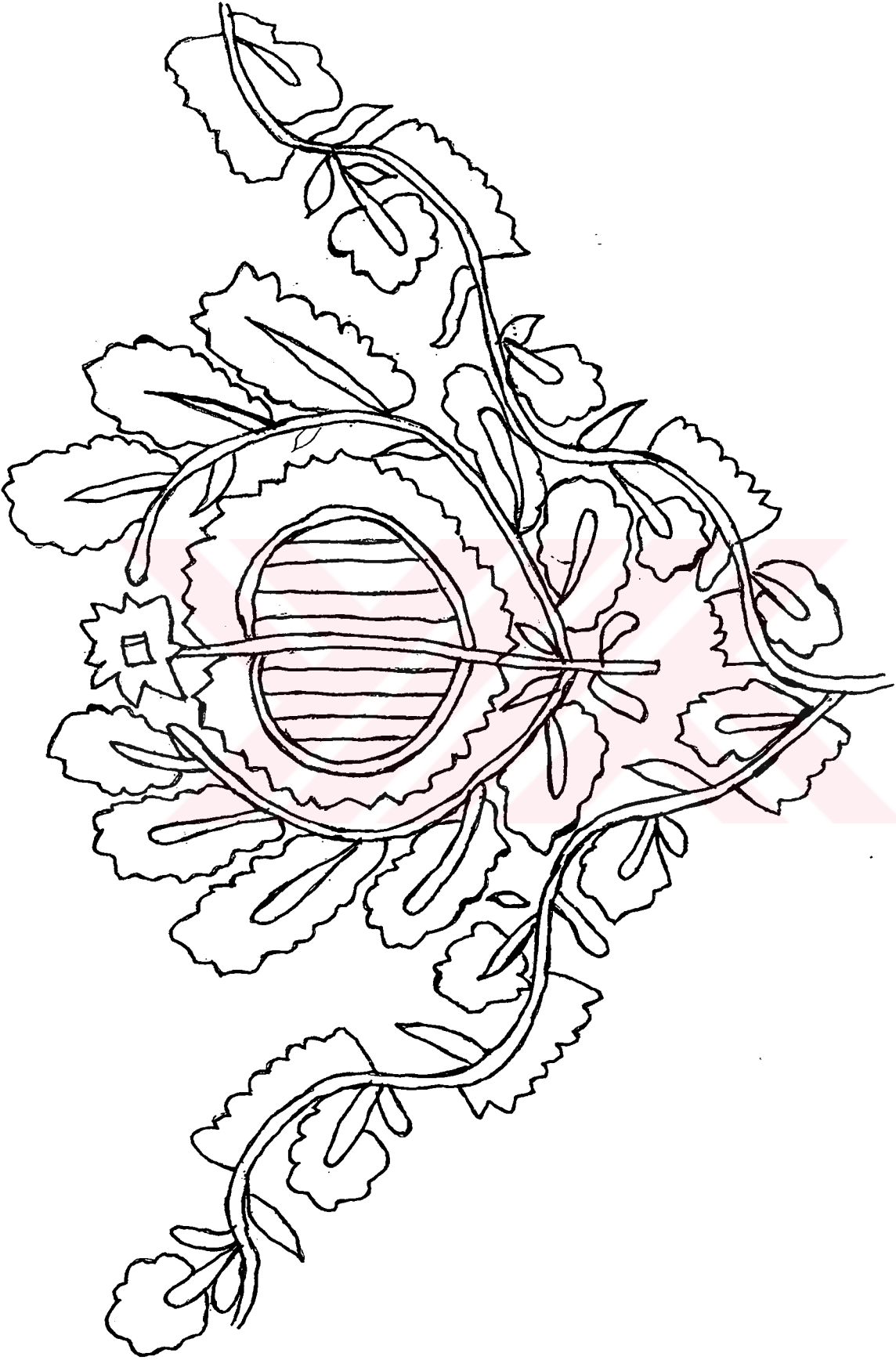
Çizim 14. Ötrü Motifi

Çizim 15. Çevre Motifi

Çizim 16. Çevre Motifi

Çizim 17. Örtü Motifi

Çizim 18. Uçkur Motifi

8. BÖLÜM: HALK HEKİMLİĞİ

Karın Ağrısı: Suyun içine soğan doğranır. İki kaşık tarhana atılır. Koyulaşınca bezin üzerine serilir. Üzerine zeytinyağı dökülüp karna konur. Bir çorba kaşığı kekik suyu içiliri. Kesme şekerin üzerine bir, iki damla kekik yağı damlatılıp yedirilir.

Göz Kulak Ağrısı: Çocuk emziren kadınların sütü sağılır.

Verem: Her türlü baharatla pişirilmiş köpek kafası kemiği balla karıştırılarak yedirilir.

Göğüs Ağrısı: Bezin üzerine bal sürülür, karabiber ekilerek göğüse vurulur.

Ayak Ağrısı: Sülük tutturulur.

Sarılık: Patlıcan kaynatılır suyundan içilir, kalanı bütün vücuda dökülür.

Kusma: Nane ve kekik kaynatılıp içirilir.

Basur: Bodur Mahmut otu az miktarda kaynatılıp suyu içirilir.

Soğuk Algınlığı: Ebegümeci otunun lapası yapılır boğaza konulur

Böbrek Taşı: Darı püskülü karaçula, ayrık kökü, kiraz çöpü ve arpa bir tencerede kaynatılır. Demlenince soğutulur, sabah öğlen ve akşam bir su bardağı içilir. Suyu içince hasta oturtulmaz yürütülür.

Sıtma :

1. Zeytindalı, ayı tüyü, yılan gömleği, örümcek ağı ile t ts lenir.
2. Dedelere adak adarlar, kuran okurlar, paavrasından alıp kollarına bağlarlar.
3. Ayıt dalını, kaç defa sıtma tuttu ise o kadar çetele gibi keserler. Bu kadar tuttu bir daha tutmasın derler, ocak iine asılır.
4. Yedi besmele ile yedi zeytin yaprağı koparılır,   gün sabah güneş doğmadan içilir.
5. Bir baē sarımsak bol tuzla dövülür, sirke ile karıştırılır,   sabahları içilir.
6. "kılıt" otu kaynatılır içilir.

Dalak: 250 gr. Et hafif tuzlanıp güneşe asılacak. Bir hafta zamanda her gün bir parça koparılıp çiğneyerek suyunu emip posasın ayıt dalı ile her gün ocak iine asacak, onlar orada kurudukça dalak da kuruyacak. Aynı zamanda arşamba, Cumartesi, Pazartesi günü okunacak bıçakla kesilecek.

Karaciğer Sancısı: Karnı şişer, bağır eti oldu derler. Bir miktar etin üstüne 41 türlü bahar ekip karnına saralar.

Punta: Bileklerine ek yerlerine, alnına, pişmiş limon s r rl r. Arkaya enseden bele kadar kupa tutulur. Ve jiletle kesilir, kan alınır, üstüne zeytinyağı sürülür. Ayrıca zeytinyağı karabiber, kinin eritilip bütün v coda sürülür.

Mayasıl: Bodur Mahmut adında bir otu kaynatır, içerler. Sigara gibidir içilir. Ayı kulağı adında bir otun yaprakları kurutulur, elenir, arpa unu ile yapılan haplardan bir miktar yutulur.

Memeli Basur:

1.  l  kuyruklu lazımlığın iine yakılır, üzerine oturulur, memeler d şer.
2. Bamya suda haşlanır, süzülür. Suyu ile hokna yapılır.

Mide Bozukluğu Hazımsızlık:

1. Pelin, mercan, hoşk kaynatılıp içerler, ve midenin üstüne sülük tutulur.
2. Acı dülek kökü dövülür su ile içilir.
3. Ada çayı adında bir ot çay gibi pişirilir içilir.
4. Şevketi bostan otunun taze dalları haşlanır, yenir.

Göz Kararması: Nişadır, şap, limon suyu ile karıştırılır, 40 sabah içilir.

Göz Ağrısı:

1. Yarıksız domatayı yanmış bıçakla kesip üstüne şeker ekerler, göz üstüne kapatırlar.
2. Mirver çiçeğini kaynatıp bir pamuk üstüne kağıt konur bu su kağıt üstüne dökülür, kağıt çekilir o pamuk göz üstüne konur.
3. Çeşmezen adında bir ot göze sürülür.
4. Gözün kaşınması ve akmasında boru çiçeği ateşe atılır, göz tütülenir.
5. Gözdeki kan için gül hatmi çiçeği kaynatılır. Ilık su ile göz yıkanır.

Baş Ağrısı:

1. Limon ortasından kesilir, üstüne kahve ekilir, alnın iki tarafına sürülür.
2. Baş ağırlığı ve ağrısında küçük kafadan kan alınır.
3. Kaba kulak otu yaprağı alına konur.

Sarılık:

1. Kara sarılık için patlıcan kaynatılır. Suyundan içilir kalanı bütün vücuda dökülür. Bir miktarda kehribar içilir.
2. Sarılıkta sarımsak dövülür, yoğurtla karıştırılır. Hamamda vücuda sürülür.
3. Topalak otu dövülür, suyu buruna çekilir.

Kulak Kabası: Ocaktan bir kişi miras kalan kovadan ilk yıldız çıkınca boğazına kara sürer ve "burada bir bez gördüm, orada bir yıldız gördüm, sabah kalktım ne burada bez ne orada yıldız var" der. Üç defa tekrarlanır. Şişin üstüne gül yağı sürülür.

Sidik Zoru: Darı püskülü, arpa beraberinde kaynatılıp suyu içiliri. Kiraz çekirdeği dövülür kaynatılır içilir.

İshali Tutmak İçin: Ayıt tohumu dövülür içilir. Ayva ağacının taze filizleri kaynatılır, biraz içilir. Elma çokça yenir.

Uçuk, Sulu Çiban İçin:

1. Tatlı nar kabuğu yapılır dövülür, zeytinyağı ile karıştırılır.
2. Tatlı badem yakıp dövülür, raslık taşı, şap, susam yağı ile karıştırılır yara sürülür.
3. Balık nefsi üstü bey, tatlı badem yağı, telli sürür karıştırılır çibana sürülür.
4. Çiriş otunun kökü soyulur kaynatılır, arpa otu zeytinyağı ile karıştırılır, sürülür.
5. Çitlenbek sakızı çibana konuluru.

Baş Nezlesi: Baş "0" numara ile traş edilir. Bir pamuğa alkol ile karabiber karıştırılıp sürülür, o pamuk başa kapatılır.

Boğaz İnmesi:

1. Ebe gümece otunun lapası yapılır, boğaza konur.
2. Elma ağacı kaynatılır suyu içilir, posası boğa vurulur.
3. Yemeğini yapıp yediğimiz kabağın lapası yapılır, ılık olarak oraya vurulur.

Mide Sancısı:

1. Kekik kaynatılır suyu içilir. Lapası mide üstüne vurulur.
2. Kokar sedef kaynatılır, suyu içilir.
3. Kokar sedefin dalları zeytinyağı içinde bir müddet bırakılır, midenin üstüne sürülür.
4. Kerdemenin haşlaması yenir.
5. Kuşdili otunun dalları kaynatılır, suyu içilir.
6. Mercan köşk damlaları kaynatılır, suyu içilir.

Öksürük:

1. Poslan dalı kaynatılır suyu içilir
2. Doğülmemiş karabiber yutulur
3. Gülhatmı kaynatılır içilir.
4. Arkaya kupa tutulur, alkol karabiber bütün vücuda sürülür.
5. Sarımsak pişirilir yenir.
6. Şeftali çekirdeği suyu içilir.
7. Turp karası rendelenir, bal karıştırılır yenir.

Nefes Darlığı:

1. Bir karpuzu bölmeden içi oyulur, içine kırk bir türlü baharat ve bir parçaya bal konur kaynatılır yenir.
2. Boru çiçeği yakılır, tutsü yapılır.
3. Fazla miktarda susam yenir
4. Mürver kökü kaynatılır suyu içilir.

Zehirli Hayvan Sokması:

1. Ahlat filizi dövülür, ısırlan yere konur.
2. Ağı dalı yaprağı dövülür çıkan suyu ısırlan yere sürülür.
3. Domates kesilir oraya bağlanır.
4. Elma filizleri dövülür oraya konur.
5. Hindi bağı kökü ile birlikte dövülür ısırlan yere konur.
6. İncir südü sürülür.
7. ısırlan maydanoz dövülür konur.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Nazmi Bayçın, "Halk Tedavileri" Gediz, Dereli Basımevi, S:53, Eylül 1941, C.5, s. 11-13.

9. BÖLÜM: HALK MÜZİĞİ

9.1. HALK MÜZİĞİNİN TANIMI VE OLUŞUMU

Başlangıçtan bu güne değin Halk Müziğini tanıma ilişkin bir çok çalışmalar yapılarak folklorik karakter taşıyan ve bu kaideler içinde oluşan halk sanatı ile bireysel sanat arasındaki farklılıklar açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda bir müziğin "Halk Müziği" olması için gereken unsurlar şöyle belirlenmiştir.

- a. Sahibinin bilinmemesi ve kişisel yapım olmaması
- b. Halkın ortak malı olması ve gelenek haline gelmesi
- c. Yöresel dil ve müzik özelliklerini bünyesinde taşıması
- d. Zaman içinde derin ve mekan içinde yaygın bir geçmişinin olması
- e. Halk tarafından benimsenip onun ifadesine bürünmesi

Elbette bir hal türküsünün ilk doğuşu bir şahıs tarafından olmaktadır. Ancak bu bestenin halk türküsü niteliğine bürünmesi için zamanla sözlerinin ve müziğinde bir takım değişiklikler olması ve asıl bestecinin unutulup kamunun malı olması gerekmektedir.

Halk kültürüne bağlı toplulukları bulmak günümüzde git gide gelişen haberleşme araçları nedeniyle zorlaşmakta, baskı makinasının bulunuşu ve ticaretin gelişmesi ve köy toplumuna ait son kırıntılarda yok olup gitmektedir.

Türk Hal Müziği, Türk duygu ve düşüncesinin, Türk esprisi ve sosyal yaşantısının tarih içerisindeki olaylar doğrultusunda şekillenen ürünlerinden oluşmaktadır. Bu müzik Türk köylüsünün, Türk aşiretlerinin, Türk Turabudurları olan aşıklarının müziğidir.

Türk Halk Müziği, Türk edebiyatı ve Türk Halk oyunları birleyerek tek vücut olurlar. Bu üç halka sanatından hangisini daha önce doğduğu düşünülemez. Ancak Türk Halk Müziği bu sanat dallarının her ikisinde de varlığını gösterir.¹⁹⁶

9.1.1. Türk Halk Müziğinin Yayıldığı Alan

Batıda Adriyatik kıyılarından başlayarak bütün balkanlarda Anadolu'da, Doğuda, Sibiry'a'dan başlayarak Çin Seddine kadar uzanan topraklarda, kırımda, Kuzey İran'da bütün orta Asya'da Arap yarım adasının Anadolu'ya yakın yöresinde başka bir deyimle Türkçe'nin konuşulduğu her yerde Türk Halk Müziğine ve Türk Halk çalgılarına rastlanılmaktadır.¹⁹⁷

9.1.2. Türk Halk Müziğinin Kaynakları

Türk halk müziği iki büyük kaynaktan beslenir.

a. Aşıklar

b. Türkü Yakıcılar

Bu iki grup halk sanatçıları çeşitli ezgilerden akıllarında kalanları bir başka güfte ile birleştirerek yeni türkülerin oluşmasını sağlarlar. Teorik bilgileri olmadığından hiçbir kurala bağımlı değildirler. Aşıkların çoğu daha önce yaşamış büyük ozanların değişlerini kendi yörelerinin ezgileriyle söylerler.

¹⁹⁶ Gamze Tüfekçi, İTÜ, Türk Halk Oyunları Bölümü "Türk Halk Müziği" Yayınlanmamış ders notları.

¹⁹⁷ a.g.k.

9.1.3. İşlediği Konular

Türk Halk Müziği yeryüzündeki tüm sosyal ve doğal olayları içine almıştır. Sevda türküleri, oyun havaları, serhat türküleri, kahramanlık türküleri, yiğitlemelerin, koçaklamalar, destanlar, ağıtlar, övgüler, dini müziği oluşturan ilahiler, nefesler, semahlar ve benzerlerinin anonim olanları çiftçilikle ilgili ekin ve harman türküleri, sohbet havaları ve benzeri konularında çok geniş bir repertuara sahiptir.¹⁹⁸

Halk Müziği topraklarımız üzerinde yaşayan insanların duygu ve düşüncesinde birleştikleri müziktir. Yöresel olarak ne kadar farklı olursa olsun genelde halk türkülerinin ana hatlarda birleştiği görülür.¹⁹⁹

9.1.4. İcra Geleneği

Türk Halk müziğinde icra serbest ve törelere uygun olmak üzere iki şekilde yapılır. Serbest icrada uyulması gereken herhangi bir kural olmamasına karşın törelere uygun icrada gelenekselleşmiş bazı zorluklar vardır. Örneğin; Türkler bağlamanın kutsal olduğuna inandıkları için bu sazı abdest almadan çalmazlar. Bağlama evin en itibarlı yerinde insanların oturduğu seviyeden daha yükseğe asılır. Çalınacağı zaman sazı getiren kişi çalacak olana vermeden önce öpüp aşına koyar. Ondan sonra çalmaya başlar.

Davul zurnanın açık alanda bağlama ailesini ve yaylı sazlar küçük ve kapalı yerlerde çalınması gibi bazı başka töreler vardır.

¹⁹⁸ a.g.k.

¹⁹⁹ Göktan Ay, "Folklor", Pan Yayıncılık: 70, İstanbul 1999, s. 79.

9.1.5. Ezgi Yapısı Ve Formu

Türk Halk müziğinde iki büyük form vardır.

a. Uzun havalar

b. Kırık havalar

Uzun havalar ölçü ve ritm bakımından serbest oldukları halde, dizisi bilinen ve dizi içindeki seyri belli kalıplara bağlı olan ezgilerdir.

İcrası kırık havalara oranla çok daha zor olan bu türün gereğince icra edilebilmesi için otantiğe sadık kalınması üzerinde çok uzun ve titiz çalışılması gerekmektedir.

Ölçüsü ve ritmi belli olan ezgilere kırık hava denir. Bütün türküler ve oyun havaları "Kırık Hava" deyiminin kapsamı içine girer.

Ünlü şairimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu türküleri şöyle ifade etmektedir.

"Şairim, zifiri karanlıkta gelse şiirin hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım....."

9.2. KULA'DA BİR DÜDÜK USTASI

Adem Uysal, 1329 Börtlüce (Kula) doğumlu. Dilsiz , dilli kaval. Zingi, fülüt, zurna, kaşık, pipo, baston yapıyor.

Adem Usta düdük yapımını şöyle anlatıyor.

"Dut ağacından keseriz, üç budak keseriz. Budaklı olduğu için efendiciğim ütölür. Ütöldükten sonra doğrulur. Doğrulduktan sonra anladımı delinir. Delindikten sonra keserle yonulur. Ondan sonra da daggaçlar var deliğe göre daggaçlar takılır. Tornanın ağzına verilir, tornadan çıkarırsın. Tabii deliği var, damağı var, vesaire bilmem nesi var. Bunlar takılır. Efendiceğimizin iş biter.

46-47 senesinde geldim ben gurbetten ben. O zaman bu memlekette zurna yoğumuş. 1947-1948 Hacıköseli'de düğüne gittik, zurna çaldık. Birisi dedi ki;

- Bu zurna kaç para.
- O tarihte 75 lira.

Salihli'de Madan Domburyan isminde bir adam, bu düğünü yaptıktan sonra İzmir'e zurna yaptırmaya gidecem dedi. Ben de "yapıvereyim" demedim. Sonra bizim buraya geldik. Bur düğün aldım. Düğünde zurnası var adamın elinde, tenekeden ağız kısmı görünmüyor. Birisi dedi ki; "Ulan bunu madem siz yapıyorsunuz bir iyisini yapsanıza" o zaman piyasada iyi zurna 75 lira (75 lira üç oğlak bir keçi parası). Sonra alıç ağaçları var, eğikdallı ağaçlar var. Onlardan getirdim. Kestik, yaptık. Eski Dokuzdama köyünde şimdiki Derviş Mehmetler köyü, kamışları onlardan, kavallar zurnalar yapıldı. İlk başladığım zaman yaptığım zurnaya olmadı dediler. Moralim bozuldu, düşgün düşgün geziyorum. Bizim köyde Sevali Ağa diye biri Abdal değil ama, güzel zurna çalıyor. Gel bizim oğlan gel sen bu işi yapacan dedi. Beni kahveye oturtup çay söyledi. Benim evde tornadan çıkmış bir zurna var, delikleri bütün yarık iş görmüyor, sen bu işi yapacan dedi. Getirdi adam zurnayı çıktık baktık ayarlarını alıp yaptık. Götürdük verdi, o zaman benim 9 lira 50 kuruş param oldu. Ayakkabımın üstü vardı, altı yoktu gidip kendime 5 liraya bir ayakkabı aldım.

Meğerse biz Garadaş zurnası yapmışız. Onların gamışları büyük oli. Ona göre bağlamışız. Kula'da küçük zurna çalarlar. Onlar büyük zurnaya küçük bağlamışlar. Sonra geliversin düdük, gidiversin zurna.

Adem Uysal'ın kendiside zurna çalıyor. Onun deyimiyle "Hocalık da gizli , sanat da gizli..."²⁰⁰

9.3. KULA TÜRKÜLERİ

9.3.1. Çakır Ayşe (İbrahimağa Köyü)

Çakır Ayşe, Yunanlılar İbrahimağa'yı işgal edince, Yunan çeteleri ile işbirliği yapıyor. Çakır Ayşe çok güzel bir kadınmiş. Köyde molla diye tanınan bir hatipte evliymiş. Molla çakır Ayşe'yi terk ediyor. Molla'dan intikam almak için Yunan çeteleriyle işbirliği yapıyor. Bunlar da altın var diyerek Yunan çetelerine Molla'nın ve yine İbrahimağa'dan "Ümmü" isimli kadının kulaklarını kestirtiyor.

Daha sonra Yabayak Çetesi Çakır Ayşe'yi yakalayıp katlediyor. İbrahimağa'lılar Çakır Ayşe'ye bu türküyü yakıyor.

Yüksek olur Haniye'nin bacası aman
Çikin olur güzel gelinlerin gocası
Çikin çikin olur güzel gelinlerin gocası

Al basmayı yudum yudum sermedim aman
Çok güzeller gördüm senin gibisine görmedim
Çok güzeller gördüm senin gibisine görmedim

²⁰⁰ Şubat 1998 Börtlütçe'de Adem Uysal ile yapılan görüşme.

Ben giderken söğütleri göğüdü aman
Yandım Çakır Ayşem kimden aldın öğüdü
Aman güzel Ayşem kimden aldın öğüdü²⁰¹

9.3.2. Nazik Türküsü (İbrahimağa Köyü)

Üşümüşlü Kamil Çavuş babayiğidi bir delikanlıymış. Sart cepesi bozgunundan sonra köyüne geliyor, rençberliğe başlıyor. Köyde gavur imam denilen biri varmış. Bunun gizliden gizliye Yunanlılara yardım ettiği söylenirmiş. Gavur imamın marifetleri yalnız bundan ibaret değil. Köyde güzelliği ile tanınan nişanlı Nazik adında bir kızı para mukabilinde, bir bahane ile kandırarak gel seni nişanlınla tanıştıracam diyerek, götürüp Yunan komutanına teslim ediyor. Kumandan da kıza vurgunmuş. O gün birliğinden ayrılıp, Atina'ya gidecekmiş. Kızı zorla Atina'ya kaçırıyor. Bu kaçırma olayını duyan Kamil Çavuş, imamın yolunu gözleyip imamı öldürüyor. Bundan sonra silahını alarak dağa çıkıyor. Çıkış o çıkış. Yunanlılar bunu çok aramışlar. Köylüleri çok sıkıştırmışlar, bulamamışlar. Kamil Çavuş bir süre yalnız gezip dolaştıktan sonra "İhsanoğlu Çetesi"ne katılıyor. Kurtuluşa kadar beraber oluyorlar. O kalmayıp öncü askerlerle birlikte kaçan düşmanı takip ederken, Salihli-Arablı mekviinde çatışma esnasında vurulup şehit düşüyor.

Nazik yedi sene Yunan zabiti ile Atina'da hayat geçirdikten sonra üç'de çocuğu olduktan sonra gözü Türkiye'ye kaçmakta olan Nazik'in kaçmasına mani olmak üzere sıkı tedbirler alınmış. Buna rağmen bir gün gizlice vapura atlayarak İzmir'e yakın bir adaya kaçıyor. Buradan da kayıkla Türkiye'ye iltica ediyor. Çocuklar Atina'da kalmıştır.

Nazik köyüne döndükten sonra nişanlısının hayatta olduğunu başkasıyla nişanlanmış düğün hazırlığı yapılmakta olduğunu duyarak baygınlıklar geçiriyor. Nişanlısına haber salınıyor, fakat nişanlısı kabul etmiyor. Bu sebepten Nazik intihar ediyor. Nazik'in intihar haberi yayılınca köyde ve çevrede bir üzüntü yaratıyor. Türküler yakılıyor.

²⁰¹ Şubat 1998 İbrahimağa'da Zekiye Aykır ile yapılan görüşme.

Çiğ yumurta pişer mi
Yere düşer şişer mi
Sen Yunanlı ben İslam
Bize nikah düşer mi

Nazik nazik gülmedi yazık
Atina'nın hamamı
Yandan çıkar dumanı
Kimseden şüphem ok
Öldürsünler imamı

Nakarat

Atina yaman oldu
Her yanı duman oldu
Ben Atinaya varalı
Yedi yıl tamam oldu

Nakarat

Atina'nın üzümü
Tutturamadım sözümü
Üç çocuğumu atarken
Yumuverdim gözümü

Nakarat

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Ağlara varmazken
Oldum Yunan karısı

Nakarat

Atina'dan üzüm geldi
Allah'tan izin geldi
Aç yavuklum kapını
Yunandan Nazik geldi

Nakarat

Yumurtanın kulpu yok
Gözlerimde uyku yok
Sür kayıkçı kayığı
Yunanlıdan korkum yok

Nakarat

Bak verdim namus sözü
Açtım dağ deniz düzü
Sana koştum yavuklum
Etme bana bu sözü

Nakarat²⁰²

9.3.3. İstanbul (Davala Köyü)

İstanbul iki yoldur
Biri de sağ biri soldur
Kar mermerin Hicaza giden yoldur
Kar mermerin Hicaza giden yoldur

İstanbul'un hararı
Kömürde goysam gararı
Seviyorsam kendim seviyom
Varmıda ile zararı²⁰³

²⁰² İsmail Tosun "Anılarla Kula", İzmir 1990, s. 11-12.

²⁰³ Şubat 1998 Kula'da Mürüvet Turgut ile yapılan görüşme.

9.3.4. Yüksek Minarede Kandiller Yanar (Düz Oyun) (Davala Köyü)

Yüksek minarede kandiller yanar
Kandilin şavkına bülbüller konar
İnsan sevdiyine böylemi yapar
Sürümürüden ayrılan sürmeli koyun
Şafaklar atıyor gel yarım soyun

Yüksek minareden attım iki taş
Ah ne anne var ne baba var ne gardaş
Hekimlerin olsam Hacı da bektaş
Sürümürüden ayrılan sürmeli koyun
Şafaklar atıyor gel yarım soyun [2]

9.3.5. Türkmen Kız (Sandal Bucağı)

Türkmen kızı su doldurur
Ötmesini yel aldırır
Bakışları adam öldürür
Gel gidelim Türkmen kızı

Türkmen kızı benim aslım
Çift tarlama ayak bastım
Ayıplarmı beni yarenim dostum
Gel gidelim benli oğlu

Kır atımın nalı yoktur
Arkasında çulu yoktur
Torbasında yeli yoktur
Bel gülemem Türkmen kızı

Atının nalına gümüş çaktırayım
Torbasını yemini pirinç taktırayım
Üzerinin çulu çilte dokutturayım
Gel gidelim benli oğlu²⁰⁴

9.3.6. Ovanın Darısına (Esenyazı Köyü)

Ovanın darısına
Kuş konmuş yarisına
Eskere giden oğlanlar
Boşasın garısını

Irgala daş olur olur
Her yanı yaş olur

Cenciren dolu hayran
Gezerim seyran seyran
Eskere giden oğlanlar
Boşasın garısına

Nakarat²⁰⁵

9.3.7. Emirdağları (Esenyazı Köyü)

Emirdağlarına daşlar dikelim
Daşların bostan ekelim de tütün dikelim

Buranın güzeli gönül eylemez
Gönül eylenecek yerlere gidelim

²⁰⁴ Ekim 1999 Sandal'da İsmail Çakır ile yapılan görüşme.

²⁰⁵ Ekim 1999 Esenyazı'da Fatma Kaygısız ile yapılan görüşme.

Emirisin emir bağla başına
Gelin isen allar bağla başına da gelin başına

Gurbet elde bir hal gelse başıma
Şehit yazan mezerimin daşına da gelin daşına [4]

9.3.8. Yek Biri Alim Aman Yek biri (İbrahimağa Köyü)

Yek biri Alim aman yek biri
Tarlaya diktim dik biri
Gavurdangil evi, damı sattırı
Gavurdangil malı mülkü sattırı
Demleri kınalı kınalı yavrum
Gözleri sürmeli sürmeli palagım
Arayıpta nerelerde bulmalı

Derelerde ardıc aman ağacı
Dibinde keklik aman bilici
Dost deyi yüzlere gülücü
Ben seni derviş aman belledim
Yar yanıma yoldeş eyledim

Derelerde davşan aman kovarım
Düştüğümde dizlerimi yorarım
Ben seni candan severim
Elleri kınalı kınalı yavrum
Gözleri sürmeli sürmeli palagım
Arayıpta nerelerde bulmalı [1]

9.3.9. Camile (Encikler Köyü)

Encikler köyünde bu türkü kadın-erkek karşılıklı atışma şeklinde söyleniyor.

Dolaydan dolayı yol alayım
Açılmış bahçende gül olayım
Bir gecelik goynunda yarin olayım
İmana geli a cavır gızı imana

Dolaydan dolayı yol eksik olmaz
Açılmış bahçede gül eksik olmaz
Benim gibi güzelin goynunda yar eksik olmaz
Var git yiğit var git sende yoluna

Suya gidersin su testisi neylerim
Kement atıp kollarını bağlarım
Güzellerin içinde güzel bellerim
İmana gel a cavır gızı imana

Suya giderim su testimi neylemem
Kemen atıp kollarımı bağlamam
Güzeller içinde güzel bellemem
Var git yiğit var git sen de yoluna

İstanbul'dan çıktım derya yüzüne
Rast geldim mani gızına
Zehirler eyledim ela gözüme
İmana gel a cavır gızı imana

Oğlan benim adım Eminedir Emine
Ŗinden sonra olsun adım Camile
Hadi oğlan d6nd6m senin dinine
Galdır golların dola boynuma²⁰⁶

9.3.10. AyŖa'da Derler Oynayanın Adına (Encikler K6y6)

AyŖa da derler oynayanın adına
Balmı da aldın al yanağın dadına da dadına
Amanin de dadına

Ŗılak potin ayağıma dar benim
Ŗu k6ylerde sevdiceğim var benim
Amanin de var benim

Nereden geliyor garanfilli avuş uğla
İt beŖiđi akcan beli yormadan da yormadan
Amanin de yormadan [6]

9.3.11. eŖme Kurban Olam (Encikler K6y6)

eŖme kurban olam oluk taŖına
Mor fistanlar ıhmaz ıhmaz oldu garŖıma
A gız senin bir yanına vurgun değilim
Ela g6zlerine hilal gaŖına

Yar bağına girdim kuru 6z6m var
Eylen g6zel eylen eylen bir çift s6z6m var
Utanıp y6z6ne s6ylemedim
6l6nceye kadar sende g6z6m var [7]

²⁰⁶ Ŗubat 1998 Encikler'de Kadir Demir ile yapılan g6r6Ŗme.

9.3.12. Yeşil Başlı Ördek Olsan (Encikler Köyü)

Gelin daşlar gelin
Ala göz de yaşlar gelin
Gelin olan alınızdan
Arkamızda poşlar gelin

Var git anam elinizden
Gurtileyim dilinizden
Yeşil başlı ördek olsam
İçmem sular gölünüzden

Neslen Süleyman'ım neslen
Gülleri var deste deste
Süleyman'ım goncan hasta
Ne yapalım Süleyman'ım
Tahsiretiniz böyleymiş

Sular olsam çevren yüzsem
Elî gandırallı Hasan
Hasan çalsa ben oynasam

Var git anam elinizden
Gurtileyim dilinizden
Yeşil başlı ördek olsan
İçmem sular gölünüzden [8]

9.3.13. Sandal Türküsü (Sandal Bucağı)

Yeni evimin köşesi

Al atımın haşası

Beş dapyona (altın) aldanmış

Samancının Ayşası

Ben sandala varamam

Nalçalı papuç giyemem

Hey nolaydım olaydım

Canbazlara varaydım

Canbazların evinde

Üç gün olaydım

Samancının guyusu

Çayır çimen kıyısı

Hepsinin gönlü var ama

İlle gazan emmisi

Nakarat

Atmalarım atıldı

Yastıklarım depildi

Hatcanın düğünü olurke

Ayşanın boynu büküldü

Nakarat

Keşiklerin baklası

On kuruştur okkası

Verecem demiş vermemiş

Samancının Hatçacı

Nakarat [9]

9.3.14. Kışlanın Önü (Menye Köyü)

Kışlanın önünde bir mermer direk
Yine baş kaldırmış Yunan ile Frenk
Ağlaşır anneler dayanmaz yürek
Gelmezsek devlete kurban oluruz

Kışların önünde kura çekilir
Kurası çıkanın boynu bükülür
Anneler babalar yola dökülür
Ağlama anneler ağlama belki geliriz
Gelmezsek devlete kurban oluruz

Kışlanın önünde sıra söğütler
Oturmuş binbaşı asker öğütler

.....
Ağlama anneler belki geliriz
Gelmezsek devlete kurban gideriz²⁰⁷

9.3.15. Velioğlu (Ayazören Köyü)

Yapımı yükümü yüklettin tüylü mayaya
Çektim çilbirinden indim düz ovaya
Benden selam edin Hacı Bekir Ağa'ya
Gam yüküm kervanım kiralandı gayri
İçeride yüreklerim berelendi gayri

²⁰⁷ Nazmi Bayçın, "Kula Folkloru ve Yunus Emre", Gediz, AMHE Dergisi, C.6, S: 68, Manisa 1943., s. 15-16.

Aslını sorarsan ol kalın karman
Yaralarım kaygun bulumaz derman
Bu dertten kalkarsam buralarda durmam
Dillere destan söyler Velioğlu
Gençliğim gitti deye ağlar Velioğlu

Çukurlar kazdırdım boyumdan alçak
Çok yiğitler tanıdım kendimden kocak
Bileydim Velioğlu olduğun mermezdim kaçak
Gam yüküm kervanım kiralandı gayri
İçeride yüreklerim berelendi gayri

Davala'dan çıktın başım selamet
Dereköy Şeşmesinde koptu kıyamet
Bir canım var o da Allaha emanet
Dillere destan söyler Velioğlu
Gençliğim gitti deye ağlar Velioğlu²⁰⁸

9.3.16. Elif Türküsü (Menye Köyü)

Elif kızı denk okumuş hocadan aman
Güneşte vurmuş pencereden bacadan vay
Elifim gel gel, nazlıda yarım sallanda gel

Ben giderken gök idi aman
Elifde kızı kimden aldın öğüdü vay
Elifim gel gel nazlıda yarım sallanda gel

Elifde kızının yaylada buldum izini aman
Dumanda şalvarının tozunu vay
Elifim gel gel nazlıda yarım sallanda gel

²⁰⁸ a.g.e., s. 10.

Elif de kızı pencereden el eder aman
Kaşları değil gözleri beni deli eder vay
Elifim gel gel nazlıda yarım sallanda gel

Bülbülde konmuş sarayının başına aman
Güneşte vurmuş kirpiğine kaşına vay
Elifim gel gel nazlıda yarım sallanda gel²⁰⁹

9.3.17. Osman Türküsü (Menye Köyü)

Mezar arkasında kanlı kasaplar
Adam arkadaşına kama mı sallar
Süpürün hanları Osman geliyor
Analar doğurmuş aslan geliyor

Dağların ardında kaplan izleri
Tüfeğin ucunda maskaf demiri
Yazın katipler hükümet emri
Açın hanları Osman geliyor
Analar doğurmuş aslan geliyor

Osman'ın bindiği sırmalı eyer
Atılan gürşunlar hep ona değer
Osman'ın kuruluş boynuna eğer
Süpürün hanları Osman geliyor
Analar doğurmuş aslan geliyor

Çayda balık kaynaşır deniz dalgalı
Bu gün efelerin başı belalı
Açın hanları Osman geliyor
Analar doğurmuş aslan geliyor²¹⁰

²⁰⁹ a.g.e., s. 74.

²¹⁰ gös.yer.

9.3.18. Mehmet Bey Türküsü (Menye Köyü)

Kurşun gelir sile sile
Mehrem çalın yarasına
Mehmet Beyi öldürmüşler
Haber verin anasına

Hem okudum hem de yazdım
Yalan dünya senden bezdim
Dağlar divanında gezdim
Giden oğlan bulunur mu?

Karalı bayrak kalkar mı?
Her gelin bayrak çeker mi?
Kınamayın komşularım
Gelen gelin geri gider mi?

Karalı bayrak kaldırdım
Çifte davullar dövdürdüm
Kınamayın komşularım
Kadersiz gelin getirdim²¹¹

9.3.19. Kadın Oyun Havası (Menye Köyü)

Ovanın darısına
Sel almış yarısına
Askere giden oğlanlar
Boşasın karısına

Çayırdan gel tokmaklar
Çimenden gel tokmaklar
Arabaya binelim ha ha ha
Dombay'a düştü şimşekler

²¹¹ a.g.e., s. 75.

Ovada tütünüm var
Ne güzel içimi var
Şu deyyusun oğlunda
Efendi biçimi var

Nakarat

Ovalarda kum darı
Ben istemem dul karı
Olur ise kız olsun
On parmağı kınalı

Nakarat²¹²

9.3.20. Dudu (Menye Köyü)

Sabuncu'nun düzüne
Bostan eksem yayılır
Zilli dudum pek ufacık
Kucaklarda bayılır

Sabuncu'nun deresi
Dolaşımdır dolaşım
Gelme kardeşim gelme
Arkalarım bulaşır

Sabuncu'nun düzüne
Azmayla kazmalı
Zilli dudunun kaşlarına
Kalem olup yazmalı²¹³

²¹² gös.yer.

²¹³ gös.yer.

9.3.21. NOTALAR

9.3.21.1. akır Ayşem

9.3.21.2. Kaleden İndirdiler

9.3.21.3. ay Gıyında im Bitmiş

9.3.21.4. Kırklar Semahı

9.3.21.5. Diken Arasında Bir Gül

9.3.21.6. Bende Bu Dünyaya Geldim Geleli

9.3.21.7. Devredip Gezersin Darı Fenayı

9.3.21.8. İrfan Meclisinde Oturmak İçin

9.3.21.9. Aşkın Aldı Benden Beni

YÖRESİ
KULA - İBRAHİMAĞA

KİMDEN ALINDIĞI
ZEKERİYA AYKIR

ÇAKIR AYŞEM

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

SAZ... HANI YE NİN BA CA SI A A

SAZ... Gİ KİN O LU R GÜ ZEL GE LİN LE RİN

KO CA SI SAZ... SAZ... Gİ KİN O LU

GÜ ZEL GE LİN LE RİN KO CA SI SAZ...

YÖRESİ
KULA - DAVALA

KİMDEN ALINDIĞI
MÜRVET TURGUT

KALEDEN İNDİRDİLER

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

KA LE DEN İN DIR DI LE R MOR GÖM LEK GİY DİR DI LE R
EL KA Pİ LA Rİ DE ĞİL Mİ OĞ LAN VAY DE LI YE DÖN DER Dİ LER.

KALEDEN İNDİRDİLER
MOR GÖMLEK GİYDİRDİLER
EL KAPILARI DEĞİLMİ
OĞLAN VAY
DELİYE DÖNDERDİLER

KALEDEN İNDİM İNİŞ
ETEĞİM DOLU MEMİŞ
YARE DE YOLLADIM, YAR YEMEMİŞ
OĞLAN VAY
YAR KENDİ YESİN DEMİŞ

YÖRESİ

KULA – DAVALA

KİMDEN ALINDIĞI

CENNET DELEŞ

ÇAY GIYINDA ÇİM BİTMİŞ

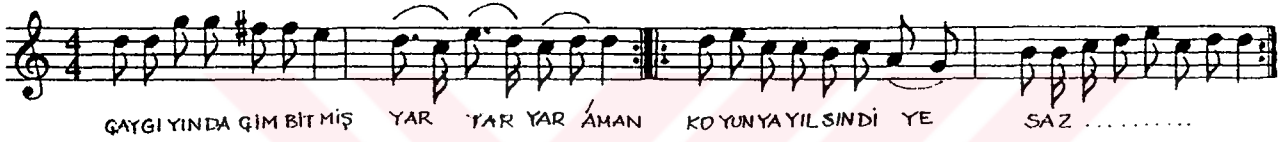
DERLEYEN

AĞGÜL ERDOĞAN

15. 02. 1998

NOTAYA ALAN

NEDİM ÇİÇEK

ÇAY GIYINDA ÇİM BİTMİŞ

ÇAY GIYINDA ÇİM BİTMİŞ YAR YAR YAR AMAN
GOYUN YAYILSIN DİYE HOP DİNİ DİNDİN DİNDİN DİN

GİZ FİSTANIN GALDIRI VERMİŞ YAR YAR YAR AMAN
OĞLAN BAYILSIN DİYE HOP DİNİ DİNDİN DİNDİN DİN

ÇAY GIYINDA HİYARLAR YAR YAR YAR AMAN
İNCEDE GALIN GIYARLAR HOP DİNİ DİNDİN DİNDİN DİN

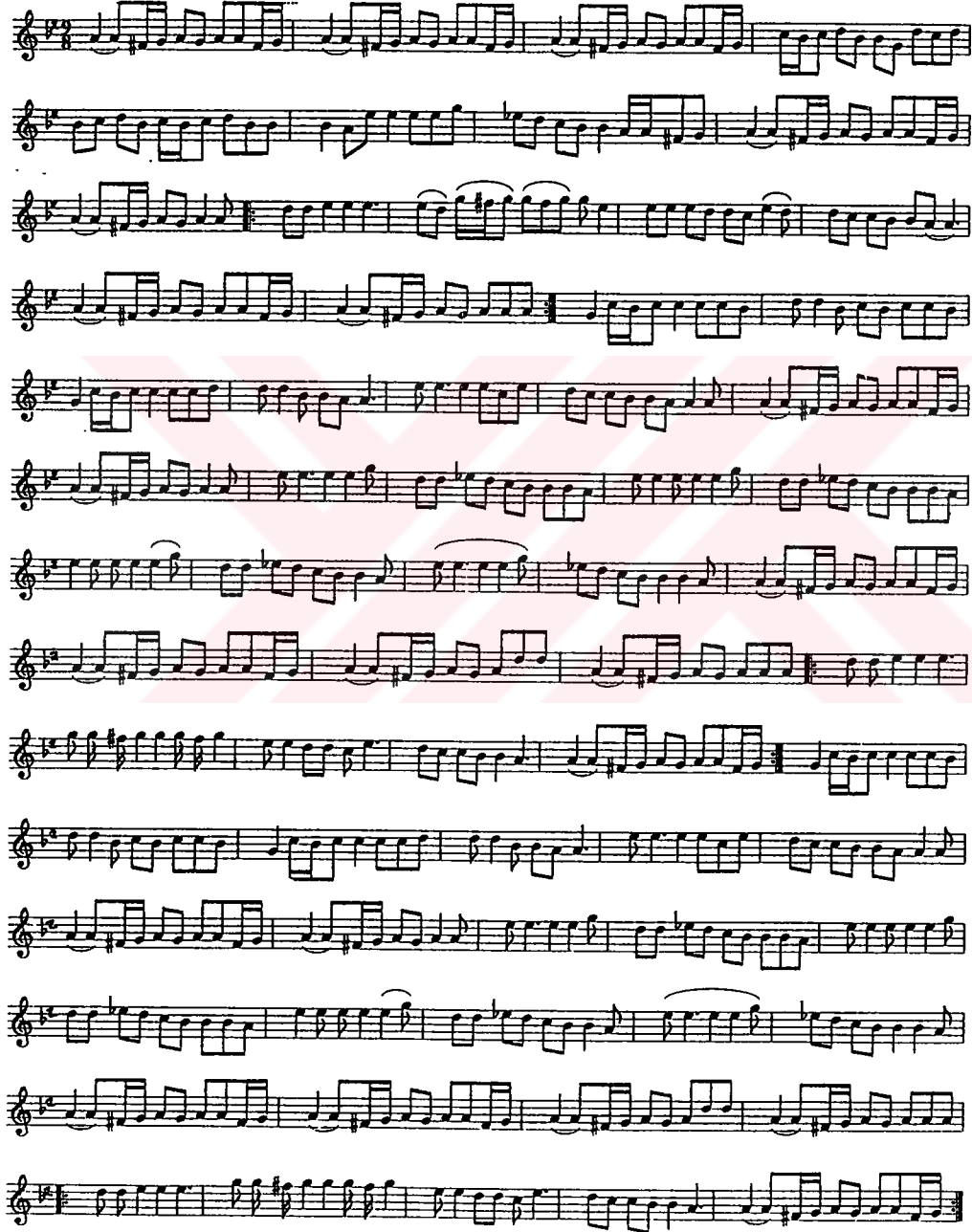
KULA – ENCİKLER

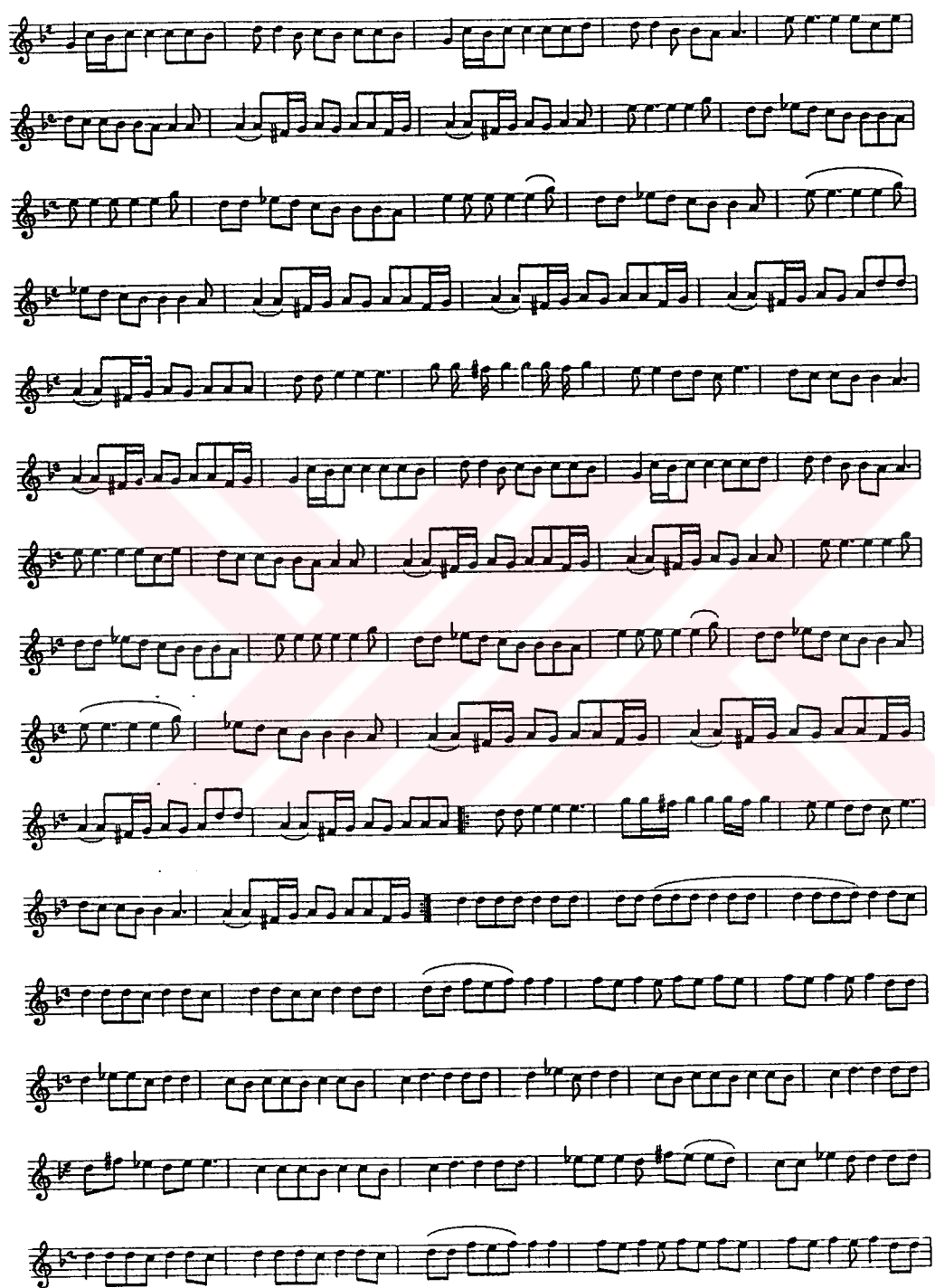
KİMDEN ALINDIĞI
OSMAN YILMAZ

KIRKLAR SEMAHI

AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2924
İNCELEME TARİHİ: 25.5.1987

YÖRESİ
MANİSA-KULA
KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK HALİL YILDIZ
SÜRESİ:

DİKEN ARASINDA BİR GÜL
(SAMAH)

DERLEYEN
T R T MÜZİK DAİRESİ
T H M MÜDÜRLÜĞÜ

DERLEME TARİHİ

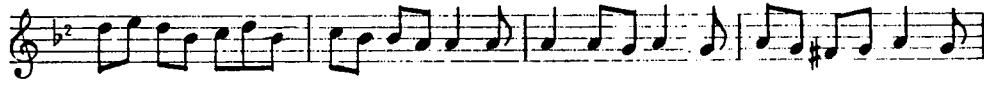
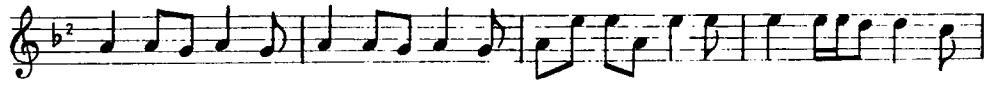
NOTAYA ALAN
HİKMET TAŞAN

DİKEN A RA SIN DA (SAZ _ _ _) BİR GÜL A ÇIL MIŞ (SAZ _ _ _)

BÜL BÜ LÜMBAH CE NE (SAZ _ _ _) ÖT ME YE GEL DİM (SAZ _ _ _)

BÉ ZİR GANIM YÜ KÜ _ _ _ M GEVHER SA TA RI M (SAZ _ _ _)

U LU PA ZA RI NA DÜK ME YE GEL DİM

YÜ RE ĞİM DE RİN KIRKLA RİNDEM Dİ NE

BE ZEN DİM BU GÜN İ REH BER Pİ Sİ Rİ R

TA Lİ BİM Cİ YİM A Hİ Rİ BU İ Mİ S

PİŞ ME YE GEL Dİ M DOST

DİKEN ARASINDA BİR GÜL AÇILMIŞ
BÜLBÜLÜM BAHCENE ÖTMEYE GELDİM
BEZİRGANIM YÜKÜM GEVHER SATARIM
ULUPAZARINA DÖKMEYE GELDİM

BACIM VERMEYİNCE YÜKÜM SATILMAZ
GEVHERİN HASINA HİLE KATILMAZ
İNKAR TORU İLE ŞAHİN TUTULMAZ
BİR GERÇEK TORUNA DÜŞMEYE GELDİM "DOST"

PİR SULTANABDALIM YÜREĞİM DERİN
KIRKLARIN DEMDİNE BEZENDİM BU GÜN
İREHBER PİŞİRİR TALİBİM ÇİYİM
AHİRİ BU İMİŞ PİŞMEYE GELDİM

BAC = HARAÇ, ZORLA ALINAN PARA
TOR = AĞ - TUZAK
GEVHER = CEVHER, KIYMETLİ TAŞ

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No : 3703
İNCELEME TARİHİ : 14.2.1992

YÖRESİ
MANİSA /Kula
KİMDEN ALINDIĞI
Aşık HALİL YILDIZ

SÜRESİ 110

DERLEYEN
İSMET EGELİ

DERLEME TARİHİ
1970

NOTAYA ALAN
İSMET EGELİ

BEN DE BU DÜNYAYA GELDİM GELELİ

(SAZ - - - - -)

BEN DE BU DÜNYA YA O F

O F GEL DİM GE LE Lİ (SAZ)

TA Lİ HİM GÜL DÜR ME Z GÜL ME Dİ GİT Tİ (SAZ - - - - -)

VAR O LUR DA BE- N KE

N Dİ Mİ Bİ LE Lİ (SAZ - - - - -)

GÖ NÜL AR ZU SU NU BUL MA DI GİTTİ (SAZ - - - - -)

-2-
BEN DE BU DÜNYAYA GELDİM GELELİ

The musical score is written on ten staves. The first two staves are instrumental. The third staff begins with the lyrics 'BO ŞA ÇK TI HA YA'. The fourth staff has a long note with the letter 'L' above it. The fifth staff has the lyrics 'LE HİS LE Rİ' followed by a long note with 'M' above it, and then 'A CI LA RI BEN Sİ'. The sixth staff has the lyrics 'Z NER DE BES LE Rİ' followed by a long note with 'M' above it, and then '(SAZ--)'. The seventh staff has the lyrics 'SA DİK Bİ LİP GÜ VE' followed by a long note with 'N' above it. The eighth staff has the lyrics 'Dİ ĞİM DOS LA RI' followed by a long note with 'M' above it, and then 'GA DİR GİY ME Tİ Mİ'. The ninth staff has the lyrics 'BİL ME Dİ ĞİT Tİ' followed by a long note with '(SAZ--)' above it. The score includes various musical notations such as treble clefs, key signatures (one sharp), time signatures, and various note values including eighth, sixteenth, and thirty-second notes, as well as rests and accidentals.

BO ŞA ÇK TI HA YA

L

LE HİS LE Rİ M A CI LA RI BEN Sİ

Z NER DE BES LE Rİ M (SAZ--)

SA DİK Bİ LİP GÜ VE N

Dİ ĞİM DOS LA RI M GA DİR GİY ME Tİ Mİ

BİL ME Dİ ĞİT Tİ (SAZ--)

- 3 -
BEN DE BU DÜNYAYA GELDİM GELELİ

2

O F O F (SAZ) HA LİL SE MA Vİ Yİ

M GÖN LÜM GA Rİ Dİ

(SAZ) KERVANIM DA A ĞI R

A ĞIR YÜRÜ DÜ (SAZ)

HAN ÇİŞ ME YE VA R

DIY SAM GU RU DU (SAZ) ŞU KÜ ÇÜ CÜK KA BI

1

M DOL MA DI Ğİ Tİ (SAZ)

2

O F O F (SAZ)

GENÇTÜRK

BENDE ŞU DÜNYAYA GELDİM GELELİ
TALİHİM GÜLDÜRMEZ GÜLMEDİ GİTTİ
VAR OLUP TA BEN KENDİMİ BİLELİ
GÖNÜL ARZUSUNU BULMADI GİTTİ

BOŞA ÇIKTI HAYALLERİM HİSLERİM
ACILARI BENSİZ NERDE BESLERİM
SADIK BİLİP GÜVENDİĞİM DOSLARIM
KADIR KIYMETİMİ BİLMEDİ GİTTİ

HALİL SEMAVİYİM GÖN LÜM GAR İDİ
KERVANIM DA AĞIR AĞIR YÜRÜDÜ
HAĞI ÇEŞMEYE VARDIMSA GURUDU
ŞU KÜÇÜCÜK KABİM DOLMADI GİTTİ

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA NO:3736
İNCELEME TARİHİ: 10.3.1992

YÖRESİ
MANİSA-KULA
KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK HALİL YILDIZ

DEVREDİP GEZERSİN DARI FENAYI

DERLEYEN
İSMET EGELİ

DERLEME TARİHİ
1990

NOTAYA ALAN
İSMET EGELİ

SÜRESİ: ♩ =110

DE_V RE DİPGE ZERSİ__N DARI FE NA YI__

BAĞDAT Dİ YA Rİ__ NA VARDIN MİDUR NA__ M (SAZ__

MEDİ NEŞEH Rİ__N DE FADİ ME A NA YI__

MAKA Mİ AN DA__ DİR GÖRÜN MÜDUR NAM (SAZ__

MEDİ İNŞEH Rİ__N DE SELMA NAVA Rİ__P

DEVREDİP GEZERSİN DARI FENAVI
(SAYFA - 2)

BAĞDAT DA KA ZI MI N KABRİ Nİ GÖ RÜ P (SAZ

BAŞ E ĞİPHEM E Şİ Ğİ NE VÜZSÜ RÜ P

İK RA RI BENT O LUP DURDUN MUDUR NA M (SAZ

HAZRE Tİ EY YÜ BÜ N Nİ KA BİNKAL Dİ R
KULHÜ SE Yİ NİM DE R Kİ HAKKA VA RA Lİ M

TENDE İ Kİ KURTVA R Nİ YE MA İL Dİ R (SAZ
VA RIP DERGA HI NA YÜZ LER SÜ RE Lİ M

Bİ Rİ İ PEK SA RAR Bİ Rİ Sİ BAL Dİ R
CANBAŞ FE DA E DİP DOSTU GÖ RE Lİ M

M.ÖZBULAK
BUNLA RIN SI RI NA ER DİN Mİ DUR NAM
SENDE O SUL TA NI GÖRDÜN MÜDUR NAM

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No 2816
İNCELEME TARİHİ : 20.2.1986

YÖRESİ

KİMDEN ALINDIĞI
AŞK HALİL YILDIZ
SÜRESİ

♩ = 30

DERLEYEN
İSMET EĞELİ

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
İSMET EĞELİ

İRFAN MECLİSİNE OTURMAK İÇİN

İRFAN MECLİSİNE OTURMAK İÇİN

İR FAN MEC Lİ Sİ NE
Kİ Sİ YE YÜK SEK TEN

O TUR MAK İ CİN
BA Kİ Cİ OL MA

O TUR MAK İ CİN
BA Kİ Cİ OL MA

EN GİN O LUP EN Gİ
VER Dİ Gİ Nİ BA ŞA

VAR MAK HOŞ O LU R
KA Kİ Cİ OL MA

HİZ MET LE Rİ TEK MİL
GÖ NÜL LE Rİ YAP TA

YE TİR MEK İ Cİ N
Yİ Kİ Cİ OL MA

GÖ NÜL A LIP GÖ NÜL
GÖZ SAV Kİ İLE

VER MEK HO ŞO LU

R HEY HEY

- 1 -
İRFAN MECLİSİNE OTURMAK İÇİN
ENGİN OLUP ENGİN YARMAK HOŞ OLUR
HİZMETLERİ TEKMİL YETİRMEK İÇİN
GÖNÜL ALIP GÖNÜL VERMEK HOŞ OLUR

- 2 -
KİSİYE YÜKSEKTEN BAKICI OLMA
VERDİĞİNİ BAŞA KAKICI OLMA
GÖNÜLLERİ YAPTA YIKICI OLMA
GÖZ ŞAVKI İLE ÖRMEK HOŞ OLUR.

- 3 -
BİR HİZMET EYLE Kİ DOSTA YARASIN
SAKIN HA AZDIRMA DOSTUN YARASIN
DEMESİNLER SANA SEN BİR YARASIN
MELHEM OL SEN YARA SARMAK HOŞ OLUR.

- 4 -
HALİL SEMAVİYEM GÖNÜL MİMARİ
İÇİM BİR SEHİRDİR VÜCUT DİYARİ
SAKLARIM ORADA ULU GAFFARİ
HER AN KALP GÖZÜYLE GÖRMEK HOŞ OLUR.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M. REPERTUAR SIRA No: 3327
İNCELEME TARİHİ: 3.10.1989

YÖRESİ
MANİSA- KULA
KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK HALİL YILDIZ
SÜRESİ:

AŞKIN ALDI BENDEN BENİ
(YUNUŞTAN)

DERLEYEN
İSMEYİ EĞELİ

DERLEME TARİHİ
1983

NOTAYA ALAN
İSMEYİ EĞELİ

AŞ KIN AL DI BEN DEN BE Nİ

BA NA SE Nİ GE REK SE Nİ HEY DOS TU M HEY

HEY CA Nİ M HEY SAZ

BEN YA NA RIN

DÜ NÜ GÜ NÜ

AŞKIN ALDI BENDEN BENİ

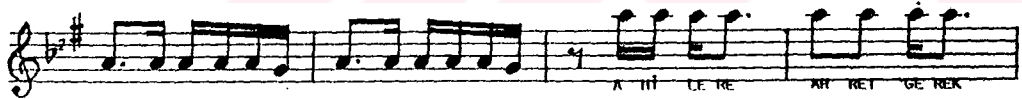
2

SAZ

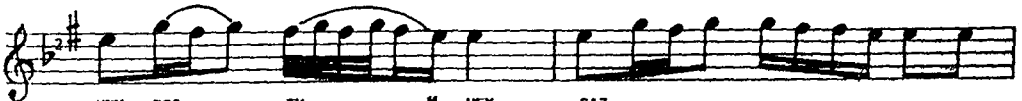
BA NA SE Nİ GE REK SE Nİ

A İTİ LE RE AR RET GE REK

SO Fİ LE RE SOH BET GE REK HEY CA Nİ HEY

HEY DOS TU HEY SAZ

A ŞIK LÂ RADİ DAR

9.4. KULA YARENLERİ

9.4.1. Yarenlik Kavramı

Yaren kelimesi dilimize Farsça'dan geçen yar kelimesinin çoğuludur. Yar, dost, sevgili, tanıdık anlamındadır. Dolayısıyla yaren; dostları, sevgilileri, tanıdıkları ifade etmektedir.

Yaren sohbetleri yarenlik, yar etmek için yapılan, yani dostlar arasında yapılan eğlenceli toplantılardır. Yarenlik ayrıca toplumsal bir kurum olarak da karşımıza çıkar. Tarihte bir amaç çevresinde toplanmış ya da aynı amacı güttükleri için bir araya gelmiş olanlara "**Yaren**" denilmektedir.

Yaren sohbetleri geleneksel teşkilatlanma biçimi ile toplum yaşamında çok önemli roller üstlenmiştir.²¹⁴

Yarenliğin kişinin hayatında da önemli bir rolü vardır. Özellikle yaren örgütlerinde bulunanlara güzel huylar kazandırır.

1. **Oturup Kalkma:** Büyükler ve küçüklerle birlikte iken nasıl oturulup kalkılır, oturma düzeni nasıl olur, öğretilir.
2. **Yemek Yeme:** Toplu halde yemek yeme kuralları öğretilir.
3. **İltifat Etme:** İç ve dış güzellikler karşısında insanları mutlu etmek için güzel sözcükler söylemeyi öğretir.
4. **Musiki:** Toplu halde türkü söylemeyi öğretir.
5. **Oyun:** Mahalli oyunlar ve yarenler içinde vakit geçirmek için oynanan, dayanıklılık gerektiren oyunlar öğretilir.
6. **Atışma:** Değiş söylemeyi öğretir.
7. **Dikkatli ve Uyanık Olma:** Başkaları tarafından kandırılmama ve kendi iyi niyetinden faydalandırmamayı, kendine güveni öğretir.

²¹⁴ Veysi Erken, "Yaren Teşkilatının Eğitimdeki Yeri ve Önemi", Ankara 1995, s. 7.

8. **Temizlik:** Birey ve çevre için gerekli olan temizlik kurallarını din ve gelenek yaptırımlarına göre anlatır, öğretir.
9. **Kötü Alışkanlıklardan Korunma:** Sigara, içki ve hoş olmayan davranışların (kadın ve kızlara ilişmek gibi) sakıncaları öğretilir.
10. **Ağır Başlılık:** Yarenlerin toplum içinde diğer bireylere karşı alttan alıcı sakın yapılı olmalarını öğretir.

Bireye kazandırılmak istenen özelliklerin tamamı Ahilik müessesesinin ilkeleri arasında yer alır.²¹⁵

Yarende bulunan gençler, öğrendiklerini görerek, dinleyerek ve yaşayarak öğrenirler. Yaren teşkilatı bu sebeple; dostlardan, tanıdıklardan, arkadaşlardan oluşan ortak amaçlı ve düzenli çalışan bir kuruluştur. Bu kuruluştaki örgütçülük anlayışı vardır. Teşkilatı yönetenler yarenler tarafından oy birliğiyle seçilir. Yaren teşkilatının yöneticilerinin sayısı yörelere göre değişir.

Kula'da bir yaren yöneticisi vardır. Yarenbaşı, yiğitbaşı ya da kızanbaşı denilir. Yarende ki her bireye **kızan**, ekipte oyun oynayanlara da **efe** denir. Yaren başı ekibin her türlü hareketinden sorumludur. Bir şikayet olursa yaren başına söylenir ve yaren başı gereken cezayı verir. Cezalar maddi cezadır. Bu teşkilata Çankırı'da Yaren teşkilatı²¹⁶, Safranbolu'da Seymen teşkilatı²¹⁷, Kula ve Simav'da yaren teşkilatı denir.

Çeşitli yörelerde oluşturulan yarenlik teşkilatlarının kökeni 4 temele dayandırılıyor.

²¹⁵ a.g.e., s. 95.

²¹⁶ Hasan Hacı Şeyhoğlu, "Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatları", Çankırı 1932, s. 46.

²¹⁷ S.Y.Ataman, "Eski Türk Düğünleri", KBY: 1425, Kültür Eserleri Dizisi. 186, Ankara 1992, s. 74.

Ahilik kalıntısı

- a. Orta Asya Türk kültürünün göçler yoluyla Anadolu'ya gelmiş uzantısı
- b. Geçmişte eşkıya çetelerinden korunmak için oluşturulan birlikler
- c. İhtiyaçtan doğan boş zaman faaliyeti²¹⁸

9.4.2. Ahilik Teşkilatı

Ahilik ne bir tarikat ne de sadece bir esnaf teşkilatıdır. Ahilik insanı: iyiye, güzele, doğruya götüren yol olması yolunda, çalışma hayatında verimlilik düzenli bir ticaret hayatı sağlamada yol gösterici, işçiyi, esnafı idare eden ve bu gaye ile kurulmuş lonca teşkilatıdır.

Adını yiğit anlamındaki Türkçe **akı** kelimesinden aldığı ileri sürülen Ahi teşkilatına giren gençler, Ahi Baba adını verdikleri kişi tarafından toplanırlar. Teşkilata yeni alınana meslek dersi, askeri ders ve kültür dersleri verilir. Ahilik'de bu anlayışa Ahilik Mühendisliği denilir.

Ahi Evran-ı Veli (1240-1333)'nin gösterdiği yolda çalışan teşkilat devlet üzerinde etkindir. Fatih İstanbul'u fethettiği (1453) devrinde etkileri azaldı. Zamanla esnaf loncalarına dönüştü. Tazminatta ortadan kalktı. Ahiyan'ı Rum adı verilecek Ahiyiğit alayları, Ankara'da Seymen, Ege'de Efeler bu sohbette yetişirler. Yiğitler usta olarak peştamal kuşanırlar.²¹⁹

Türklere özgü bir kurum olan Ahiliğin özelliklerine, işleyiş ve amacına biraz daha açıklık getirmek istersek Ahilik, Türk yardım severliğinin, konuk severliğinin, doğruluk ve merhametliliğin bir alaşımıdır. Orta çağ başlarında Türkistan'da kurulduğunu kuvvetle tahmin ettiğimiz bu kurumun, aynı niteliklerde bir benzeri hiç biri ulusta görülemez. Ahinin mutlaka bir mesleği yada bir sanatı olması gerekir. Yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisinden geçerek Ahi olan kişi bu basamakların her birinde en az bin gün çalışmalıdır.

²¹⁸ Tülay Er, "Simav ve Çevresinde Yaren Teşkilatları", Ankara 1988.

²¹⁹ Hasan Hacı Şeyhoğlu .a.g.e., s.43.

Ahiliğin 6 şartı vardır: El, Bel, Dil kapalı, bunun yanında Alın, Kalp, Kapı açıktır.

Ahi zaviyelerinde, yemek pişirme, ortalık temizleme, konuk ağırlama, insanlarla ilişki, alışveriş etme vb. Toplum kuralları öğretildiği, gibi haftada bir gün, silah kullanma gibi talimler de yaptırılırdı.²²⁰

Ahiler, kız çocuklarına da şu öğüdü verir ve üç şeyi benimsetirler:

1. İşine dikkatli ol
2. Aşına dikkatli ol
3. Eşine dikkatli ol

Yani, ailenin, evinin işini ihmal etme, iyi yemek pişir, idareli ol ve kocana sahip olmayı bil.

Ahi örgütünde kadınlar yoktu. O zaman Anadolu kadını, kendisi ayrı bir örgüt (Bacıyan-ı Rum) yani Anadolu Bacıları örgütünü kurdular. Bu kadın örgütleri, savaş sırasında erkeklerle omuz omuza çarpıştılar ki bunlar, eski tarihlerimizin "Ahiyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Gaziyan-ı Rum" diye savaşlarda başarıları dillere destan olmuş dört sınıftan biridirler.²²¹

Selçukluların 1071'de Bizans ordularını yenerek Anadolu'ya geldiler. Anadolu'ya gelen Türk kitlelerinin aşiret yapılarının zayıflamış olması, bu kitleler için yerleşik hayat tarzını bir mecburiyet haline getirmiştir. Bu şartlar altında Anadolu'ya gelen göçebe Türk kitleleri, zayıflayan aşiret yapılarının yerine geçecek bira teşkilatlanmaya zorlanmışlardır.

²²⁰ Prof.Dr. Neşet Çağatay, "Ahiliğin Orta Çağ Anadolu Toplumuna Etkileri", I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, KBY: 1798, HAGEM. Yayınları: 225, SKBD: 44, Aankar 1993, s. 36.

²²¹ Neşet Çağatay, a.g.e., s. 39.

Türklerin kitle halinde yerleşik hayat tarzına geçmesi ekonomik yapıda da önemli değişikliklere yol açtı. Yeni hayat tarzında tarımın yanı sıra, esnaf ve sanatkarlarında önemli bir yeri vardı. Ancak, Türküler Anadolu'daki şehirlere yerleşirken bu bölgede el sanatları ve ticaret özellikle Bizans'ın geliştirdiği loncalara bağlı Rum ve Ermenilerin tekelindeydi.

Aysa'dan gelme sanatkar ve tüccar Türklerin yerli tüccar ve sanatkarlar karşısında tutunabilmeleri, onlarla yarışabilmeleri, ancak aralarında bir teşkilat kurarak dayanışma sağlamalı, bu yolla iyi sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabilirdi ki, Ahi birlikleri bu şartların tabi sonucu olarak ortaya çıkmıştır.²²²

Yıldızlara ve gök bilimine inanan Ahiler toplantılarında musiki ve raksı da kullanırlardı. Bu şamanlıktan gelme bir gelenektir. Güneş sistemine dayanan şamanizm inanışlarına göre musiki, yedi gezegen, perisinin birer ilhamıdır.

Günlere göre tespiti;

Pazar- Çarşamba	: Utarid perisi
Cuma-Pazartesi	: Zühre perisi
Pazartesi-Pazar	: Ay perisi
Perşembe-Perşembe	: Müşteri perisi
Gece –Gün	: Güneş perisi ²²³

Ahi zaviyelerinde akşamları bu cetvelde gösterilen yıldızlar için ozanlar saz çalar, şiirler okunur, raks edilirdi. Yedi gezegen perileri raksı sevdikleri için onları memnun etmek maksadı ile saz çalınır, sema edilirdi. Farabi'de yıldızlara günün saatine göre musiki makamı bestelemiştir.²²⁴

²²² Orhan Poyraz, "Ahi Örgütleri", I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, s. 140-141.

²²³ Ever Behnaz Şapolyo, "Mezhepler ve Tarikatları", İstanbul 1964, s. 216.

²²⁴ a.g.e., s. 247.

9.4.3. Kula'da Ahilik

Kula'da demirciler, tabakçılar, papuccular, berberler gibi sanat birlikleri ve bu birliklerin ustabaşı ile çavuşu olurdu. Hiç kimse çıraklık ve kalfalık süresi bitmeden usta olamazdı. Usta olanlara usta duası yaptırırlar. Kendi esnaflarına yemek ziyafeti tertiplerlerdi. Bu toplantılarda usta başı tarafından kalfaya peştamal kuşatılır, duası yapılırdı. Ustalık payesi alan şahıs, ancak bu şartla dükkan açıp çalıştırabilirdi. Bir dükkanın müşterisi diğerine geçemez, aradaki anlaşmazlıkları usta başı halleder, kendiliğinden fiyat artırıp kötü mal satamazdı. Cezalarda dükkan kapattırma olduğu için kimse bu tür davranışlarda bulunmazdı.²²⁵

9.4.4. Yaren Kurumuna Değişik Yörelerde Verilen Farklı Adlar

Barana	: Dursunbeyli, Balıkesir, Tarala, Soma, Manisa
Cümbüş	: Ankara ve çevresi
Delikanlı Teşkilatı	: Örencik, Kazan, Ankara
Gezek	: Isparta
Kef	: Antalya, Isparta
Muhabbet	: Beypazarı, Ankara
Oda Teşkilatı	: Edremit, Balıkesir, Soma, Manisa
Oturmalı	: Van
Sıra Yarenleri	: Akşehir, Konya
Yaren	: Çankırı, Isparta
Yarenler	: Soma
Yaren Teşkilatı	: Simav, Kütahya
Seymen Alayı	: Ankara ²²⁶

²²⁵ Elif Palatır, "Yarenlik Kavramı ve Kula Yarenleri", 9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. Müzik Bilimleri Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 1995, s. 8.

9.4.5. Yaren İlişkileri

Eskiden her sanat ve zanaatın yareni ayrıydı. Tabaklar yarenin daşmalle (çiğçiler) yareni, demirciler yareni gibi.

Her yaren teşkilatı toplantı düzenler, kendi konularıyla ilgili kararlar alır ve diğer esnaflara bildirirler. Yarenler birbirine çok bağlıdır. Birinin sorunu el birliği ile halledilir. Yaren başının dükkanı her gün ziyaret edilir. Bu bir görev değildir ya da gelmeyen cezalandırılmaz, ama alışkanlık olmuştur. Dükkanın önünden çiğneyip geçilmez. Bu ziyaretlerde eskiler konuşulur.

Şu anda Kula'da bir tek yaren ekibi kalmıştır. Gençlerin yarene ilgisi yoktur. Gelenek ve göreneklerimiz gün geçtikçe unutulmaktadır.

Yaren grubunda altı dümbek (eskiden toprak dümbek kullanılırdı), iki zilli maşa, iki def, bir klarnet bulunur. Kula yarenlerinde her çeşit esnaf vardır. Tabakçı, ayakkabıcı, derici, züccaciyeci, marangoz).²²⁷

9.4.6. Kula Düğünlerinde Yarenler

Düğün evinde keşkek dövmek yarenlerin görevidir. Perşembe ve pazar günleri gelin alma günleridir. Yaren ekibinde bulunan 8 efe gündüz bıçak oyunu oynarlar (zeybek havasıyla).

Yarenler Pazar günü düğün evine geldiklerinde galata ve yayıl aman manilerini söylerler.

Adam aman kız ara

Al dudaklı kız ara

Ana benim vaktim geçiyor

Çık komşudan kız ara

²²⁶ a.g.e., s.11.

²²⁷ Şubat 1998 Kula Gençlik Yaren Ekibi ile yapılan görüşme.

Yayıl aman

Yayıl ama

Şu karşıda yayılan

Goyun mudur guzu mu

Ak gerdanda yayılan

Goyun mudur guzu mu

Ak gerdanda yayılan

Goyun mudur guzu mu

Bazı Anadolu köylerinde iki bayram arasında düğün yapılmıyor ama Kula'da yapılıyor.

Kula düğünleri eskiden üç gün sürerdi. Yaren teşkilatı, üç gün boyunca tüm işleri yapmaları için çağrılırdı. Teşkilat yemeklik malzemeleri ve odunları ile birlikte gelir yemek pişirir, keşkek döver, bulaşık yıkar, çay kahve dağıtırdı. Diğer bir görevler de eğlendirmek, hoşça vakit geçirmelerini sağlamaktır.

Eğlence Pazar günü kız evine gidince başlar. Yarenler kız evinde hayat tabir edilen büyük odada, mangal etrafına otururlar. Böylece fasıl başlamış olur. Gevşeyen toprak darbukalar mangalda ısıtılarak çalınır. Fasıla düğünde bulunanlar da eşlik eder, bazen de vapur ve ilikmen isi oyunu oynanırdı.

Vapur Oyunu: Önde ebe olan kişi bulunur. Ayakları kucağındadır. Arkasındakilerde aynı şekilde oturup, tren gibi birbirlerini tutarlar. Baştaki ne yöne dönerse diğerleri de o yöne döner. Dönerken Allah Allah diye bağırırlar. Yıkılana sopayla vururlar. 1965'den bu yana bu oyunlar oynanmıyor.

İlikmen İsi Oyunu: İlikmeni tutan yaren kızanlarından biridir. İs altında kalacak kişi yarenden değildir. Çünkü yarendekiler her taraflarının kırılacağını bilirler. Bilmeyen biri tutulur. Sonra aynaya baktırılır. Bacadan düşmüş gibi olduğunu görür.

Günümüzde oyunlar oynanmıyor, maniler atılmıyor, tekerlemeler söylenmiyor. Yarenin görevi sadece bir saat boyunca oyunları oynayıp türküler söyleyerek halkı coşturmaktır.

Şimdi; Oğlan evinde yemek yenir kız evine gidilir. Ortaya oturan yarenler fasıla başlar. En son Ankara marşı ve elveda okunur. Yarenin başı bir kızanla ortada zeybek havası oynar (Sepetçioğlu, Aydın zeybeği). Düğün sahibinden bir veya iki kişi çağrılır, onlarda oynatılır bahşiş istenir. Yarenler düğün sahipleri oynarken yerlerine çekilir.

Yaren ekibi sünnet düğünlerine de katılır.

Eskiden köklü aileler ve zenginler tarafından yarenler destekleniyordu. Bu kişiler tarafından kurulur ve destekleri ile faaliyetleri yürütülürdü. Yaren toplantılarının yapıldığı Kula evleri bu toplantılar için uygundu. Geniş bir hayat (salon) vardı. Bu hayatta oturur ve eğlenirlerdi. 1930 ile 1950 yılları arasında Güldelioğlu, Hacı Hasan Çiloğlu, Müftüoğlu, Bekiroğlu yarenleri vardı. Yaren başlarının ayrılması ile yaren grupları dağıldı. Diğer tarafta yeni yaren grupları; Arabacılar, Demirciler, Tabakçılar, Eskiciler kuruldu. 1960'larda da yarenlere olan ilgi yavaş yavaş azalmaya başladı. Gençler başka uğraşlar buldular. Kula mensucatın işçi alımından dolayı ekipler dağıldı. Şu anda Kula'da sadece Ege Gençlik yareni Mahalli Oyunlar Ekibi kalmıştır. Çalışmalarını sürdüren ekip 20 kişiden oluşuyor. Kurucuları Mehmet Emin Sungur, Ali Yiğın, Mehmet Baylan, Feti Şadan diğer ekipler dağılınca bu yarene katılanlar da oldu.

Yaren ekibi Kulalı esnaf ve doğma büyüme Kulalı memurlardan oluşur.

Günümüzde düğünler ya açık havada ya da salonlarda yapılıyor. Yaren ekibi 45 dakika ile 1 saat arasında program yapıyor. Yaren ekibinin oyun grubu elinde bıçaklarla oynaya oynaya alana giriyorlar. Oyunları bittikten sonra tüm yaren grubu yere serilen kilimin üstüne oturarak türkü söylemeye başlarlar. Bu arada sırayla düğün sahibinin yakınlarını çağırarak bahşiş isterler. Yaren başı ;

Evlerinin önü Mersin
İki dalları yere değsin
Düğün evinin dayısı
Bahşişimizi versin der.

Dayı gelerek bahşişini verir. Bu olay düğün sahibinin bütün akrabaları için tekrarlanır. Yarenler topladıkları bu paralarla gezi düzenlerler, iki üç kez de kendilerine ziyafet verirler. Yaren ekibi masrafları karşılanmak suretiyle çağrıldıkları her yere gitmeye çalışırlar. En çok çağrıldıkları yerler; Salihli, Akhisar, Uşak, Eşme, Sarıgöl, Nazilli,Aydın.²²⁸

9.4.7. Yaren Türküleri

9.4.7.1. Yar Ey (Tırmana Tırmana)

Tırmana tırmana çıktım kapıdan aman aman
Yatamadım üç günlük iken korkudan aman aman
Kömür gözlüm sesin gelir kapıdan aman aman
Aman beyler ben yarimi aldıldım aman aman
Kafesimden bülbülüme çaldıldım aman aman

²²⁸ Şubat 1998 Kula'da Ege Gençlik Yaren Ekibi ile yapılan görüşme.

Binbaşının penceresi gümüşten aman aman
Çekmiş asker yine gelir gümüşten aman aman
Valla Hacı haberim yok bu işten aman aman
Aman beyler ben yarimi aldıldım aman aman
Kafesimden bülbüle çaldıldım aman aman

Halil beyin saati var aman belinde aman aman
Orta boylu fermanı var elinde aman aman
Yeni düştüm hovardalar aman diline aman aman
Aman beyler ben dünyama doymadım aman aman
Eller gibi ben ecelimden ölmedim

Hastanenin avlusunda aman yardılar aman aman
Ciğerinden tellide kurşun aldılar aman aman
Onbeşimde namazımı aman kıldılar aman aman
Aman beyler ben dünyama doyamadım aman aman
Eller gibi ben ecelimden ölmedim aman aman²²⁹

9.4.7.2. Hatice Kadın Türküsü

Kula gedyinden aştım kurtuldum
Ecel şerbetini içtim kurtuldum
Ali Rıza Beyle birlik tutuldum
Vay benim alnımın kara yazısı
Anamın babamın köpre kuzusu

Bakkal dükkanından aldım çividi
Ağamın belinde gümüş dividi
Nasıl meyil verdim sarhoş yiğidi
Vay benim alnımın kara yazısı
Anamın babamın körpe kuzusu

²²⁹ a.g.g.,

Kolaysız kapta bal eğlenirmi
Sarhoşun kaydında yar eğlenirmi

.....
Vay benim alnımın kara yazısı
Anamın babamın köpre kuzusu

Daracık sokakta Hatice'nin evleri
Akşamdan kondurmuş siyah benleri
Takmış da menteşeleri kar gibi kolları
Vay benim alnımın kara yazısı
Anamın babamın köpre kuzusu²³⁰

9.4.7.3. Dikili Taş

At oynattım dikili taşta
Bir kız geldi koşa koşa
Hey efendim binler yaşa
Yandı selvi boylum aman aman

Pencereden beni bakar
Kemendi boynuma takar
Küçücükten beni yakar
Ben yandım aman aman

Pencereden el ediyor
Kaşı gözü gel ediyor
Küçücükten del ediyor
Ben yandım aman aman
Uyan selvi boylum²³¹

²³⁰ İsmail Tosun, a.g.e., s. 47-48.

²³¹ A.g.e., s. 49.

9.4.7.4. Feslihanım Ocak Ocak

Feslihanım ocak ocak
Ne kaçarsın köşe bucak öf aman aman
Geleceksen işte kucak
Ben dertliyim kan ağlarım öf aman aman
Off efem için ağlarım

At ynattım dikili taşta
Bir kız geldi koşa koşa
Ben yandım aman aman

Ay efendim binler yaşa
Uyan efem selvi de boylu
Ben yandım aman aman

Feslihanım ocak ocak
Ne kaçarsın köşe bucak
Vuracaksan işte bıçak
Ben dertliyim kan ağlarım

Feslihanım güldür lbiter
Dalında bülbüller öter
Ötme bülbül yarım gitti
Ben dertliyim kan ağlarım

Feslihanım oymak oymak
Olur mu yara doymak
Yare doydum diyenlere
Caizdir boynunu vurmak
Ben dertliyim kan ağlarım of aman aman

9.4.7.5. Mermerenin Yoğurdu

Mermerenin yoğurdu
Kız seni kimler doğurdu
Seni doğuran ana
Balınan mı yoğurdu

9.4.7.6. Hamamın Kubbesi

Basma da döşeklerde aman aman
Uyuyamadım gördüm
Çok güzeller gördüm
Hadilen dayanamadım

Çok eyilikler ettim aman aman
Yaranamadım imanım
Yaylamam yaylada
Hadilen yar olumayınca
Neyleyim dünyayı
Kostak yar olmayınca

Hamamın kubbesi kireçten olur
Kızların güzeli hadilen ilaçtan olur
Oğlanın güzeli aman aman tıraştan olur imanım
Neyleyim dünyayı kostak yar olmayınca

Üç aylar gelincem aman aman buhar yaz olur imanım
Güzelim koynunda hadilen sabah tez olur
Çirkin yar sevenin aman aman ömrü az olur
Yaylamam yaylanda hadilen kar olmayınca
Neyleyim dünyayı kostak yar olmayınca

9.4.7.7. Çıbıgım Yok Yol Üstüne Uzatam

Çıbıgım yokl aman yol üstüne uzatsam aman aman
Dermanım yok yar yoluna açamız gözetsem
Emsalin yok aman aman seni dağlardan geçti iş işten
Aşardılar karlı karlı dağlardan dağlardan geçti iş işten
Ne çaresiz geçti de geçti geçti de iş işten ey

Gün görünmez aman aman Melengecin dalından
Evli bilmez bekarların çapkın halinde
Kim ayrılmış aman aman ben ayrılam yarimden
Aşardılar karlı karlı dağlardan dağlardan geçti iş işten
Ne çaresiz geçti de geçti geçti de iş işten ey

A bostancı aman aman bir bostan ver
Hastam var aman aman Karaağaç'ta
Sürmeli sürmeli gözlü de dostum var
O yosmayı öldürmeye kastım vardı aman aman
Aşirdılar karlı karlı dağdan da geçti iş işten hey

9.4.7.8. Yabaayak

Kınalıdır Yabaayağın tazısı
Ne garaymış şu anlımın yazısı
İhsanoğlu anasının kuzusu
Avcılar bayramına varmadınız mı?
Çatık kaşlı Yabaayağı görmediniz mi?

Yabaayak iner gelir inişten
Tozlukları görünmüyor gümüştən
Vallahi de hiç haberimm yok bu işten
Avcılar bayramına varmadınız mı?
Çatıkkaşlı Yabaayağı görmediniz mi?

Yabaayağı cavur köyünde bastılar
Bastılar da kellesini kestiler
Kestiler de gül daline astılar
Avcılar bayramına vardınız mı?
Çatıkkaşlı Yabaayağı görmediniz mi?

9.4.7.9. Avaroğlu Türküsü

Samancının arabası dolanır
Dolanır da Hacleze dayanır
Çakır kostak suz önünde dolanır
Aman Avaroğlu, yandım gülüm Avaroğlu al beni,
Sen almazsan sandıcına* ver beni

Mezarımı derin kazın dar olsun
Dört yanında lale sümbül bol olsun
Ben saramadım saranlara aşkolusun
Aman Avaroğlu,, yandım gülüm Avaroğlu al beni
Sen almazsan sadıcına ver beni

Eğri meğri Hacı İlyas'ın yolları
Kardan beyaz Esmâ kadının kolları
Varı varı kaymakama yalvarı
Aman Avaroğlu, yandım gülüm Avaroğlu al beni,
Sben almazsan sadıcına ver beni

9.4.7.10. Sallanıyor Şu Divritin amları

Sallanıyor Şu Divrit'in çamları
Bizim için yapılmış mapushane damları
Körezli Fadime Şu Gölde'nin bambalı
İndir kaldır fistanına esmasın karayeller

Körez ile Şu Gölde'nin arası
Pek mi de koydu telli de kurşun yarası
Hekim usta nedir bunun çaresi
İndir kaldır fistanını esmesin karayeller
Bizim sarhoş olduğumu duymasın karayeller

Körezli Fadime inip gelir inişten
Her yanları görünmüyor gümüşten
Valla hacı haberin yok bu işten
İndir kaldır fistanını esmesin karayeller
Bizim sarhoş olduğumu duymasın karayeller

* Sadıc: Arkadaş, dost anlamında kullanılır.

9.4.7.11. NOTALAR

9.4.7.11.1. Merhaba

9.4.7.11.2.Çek deveci Devleri

9.4.7.11.3.Alioğlan

9.4.7.11.4. İslamoğlu

9.4.7.11.5. Aman Aman Nalbandım

9.4.7.11.6. Seymen Zeybeği

9.4.7.11.7. Aydın Zeybeği

9.4.7.11.8. İzmir'in kavakları

9.4.7.11.9. Çubuğum Yok

9.4.7.11.10. Elveda

YÖRESİ
KULA

KİMDEN ALINDIĞI
KULA EGE GENÇLİK
YARENİ EKİBİ

MERHABA

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
ADEM SEVİNÇ

MER HA BA MER HA BA HE PİNİ ZE BİR DEN MER HA BA

MERHA BAY LA GEL DİK BİZ HOŞ VA KİT GE Gİ Rİ RİZ.

E ĞER MEM NUN E DER SE K BİR GÜN YE NE GE Lİ RİZ

MER HA BA MER HA BA HE PİNİ ZE BİR DEN MER HA BA

MERHABA MARHABA HEPİNİZE BİRDEN MERHABA
MERHABAYLA GELDİK BİZ HOŞVAKİT GEÇİRİNİZ
EĞER MEMNUN EDERSEK BİRGÜN YİNE GELİRİZ
MERHABA MARHABA HEPİNİZE BİRDEN MERHABA

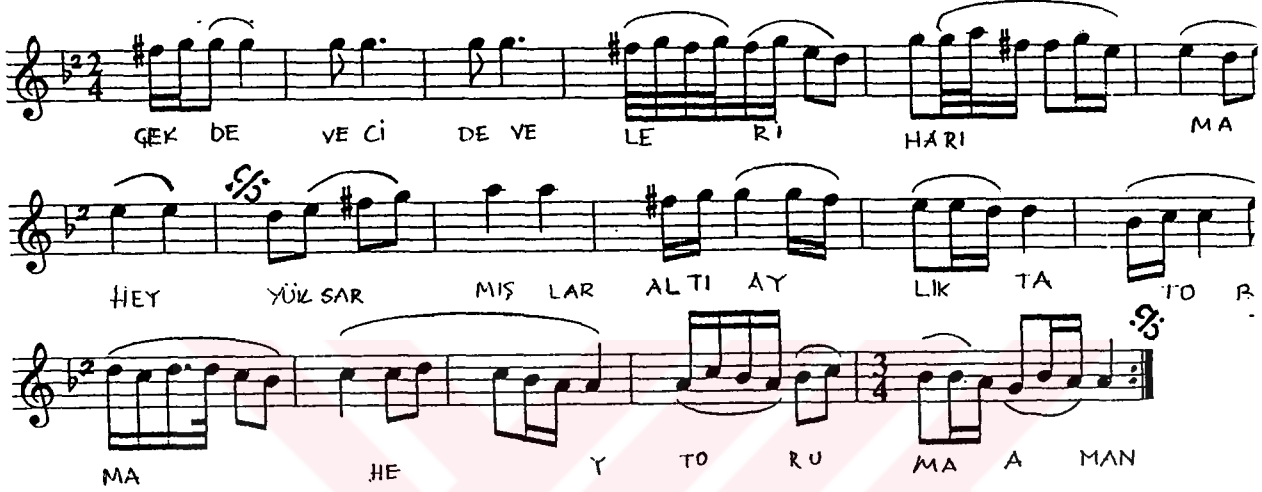
YÖRESİ
KULA

KİMDEN ALINDIĞI
KULA EGE GENÇLİK
YARENİ EKİBİ

ÇEK DEVECİ DEVELERİ

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

ÇEK DEVECİ DEVELERİ HARMANA HEY
YÜK SARMIŞLAR ALTI AYLIK DA TORUMA HEY TORUMA AMAN
MEYİL VERME ACEM İLE RUM'A HEY
BULANIKTA ÇAYLAR SELAMETE ERDİ Mİ HEY ERDİ Mİ?
ALTI DA GİYSİ SELAMETE ERDİ Mİ AMAN

KIRK ÖRÜKTÜR SAÇLA BAĞININ ÖRGÜSÜ
BU GÜZELLİK SANA HAKKIN VERGİSİ HEY VERGİSİ HEY
ANASININ ON YEDİ BENLİ KÖRPESİ HEY
BULANIKTA ÇAYLAR SELAMETE ERDİ Mİ HEY ERDİ Mİ?
ALTI DA GİYSİ SELAMETE ERDİ Mİ AMAN

YÜKSEK OLUR HANİYE'NİN BACASI AMAN
ÇİRKİN OLUR GÜZEL GELİNLERİN GOCASI

AL. BASMAYI YUDUM YUDUM SERMEDİM AMAN
ÇOK GÜZELLER GÖRDÜM, SENİN GİBİSİNİ GÖRMEDİM

BEN GİDERKEN SÖĞÜTLERİ GÖĞÜDÜ AMAN
YANDIM ÇAKIR AYŞEM KİMDEN ALDIN ÖĞÜDÜ

YÖRESİ
KULA

KİMDEN ALINDIĞI
KULA EGE GENÇLİK
YARENİ EKİBİ

ALİ OĞLAN

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

KA RA KO LU N CA MI NA
ALI OĞ LA NI N CA NI NA
KA LA BA LIK SO KAK LAR BE N VA RA MA DI
GEL ME ZAR GE EV ME RAK ALI OĞ LAN NA GEL YA ME YA DE OL DÜ DÜ
NA (SAZ...) Nİ Nİ Nİ
RİM SE RİM SE Nİ

BİRTAŞ ATTIM KARAKOLUN CAMINA
KALABALIK SOKAKLAR BEN VARAMADIM YANINA
NASIL KI'DIN ALİ OĞLANIN CANINA

GELME GELME AL(ALİ) OĞLAN GELME DE ÖLDÜRÜRÜM SENİ
YAZAR EVRAKLARINA KÜTAHYA'YA GÖNDERİRİM SENİ

ALİ OĞLANIN ÇORABI VAR MESTİ VAR
KÖROLASI ALİ OĞLANI ÖLDÜRMEYE KASTINMI VAR
ALİ OĞLANIN ŞU ŞEHİRDE DOSTU VAR

GELME GELME AL(ALİ) OĞLAN GELME DE ÖLDÜRÜRÜM SENİ
YAZAR EVRAKLARINA KÜTAHYA'YA GÖNDERİRİM SENİ

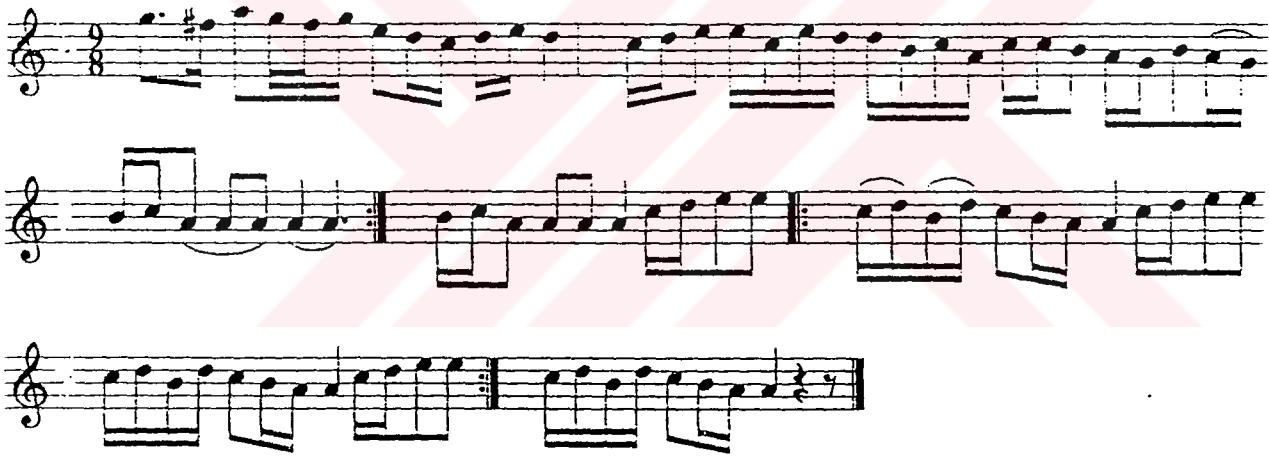
YÖRESİ
KULA – DAVALA

KİMDEN ALINDIĞI
MÜRVET TURGUT

İSLAMOĞLU

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞA
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM 204- 4/5/ 1973

YÖRESİ
MANİSA

KİMDEN ALINDIĞI
HAYDAR BAYÇIN

SÜRE

AMANAMAN NALBANDIM

DERLEYEN
M. SARISOZEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

(2)
Of aman aman menemen
Menemen beno işe gelemem

(3)
Of aman aman bergama
Bergama kazan kazan ver bana

(4)
Of aman aman izmirim
izmirim alın beni gezdirin

(5)
Of aman aman manisa
Manisa üzümün bolca olsa

Y R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 181
İNCELEME TARİHİ: 26.1.1984

YÖRESİ
MANİSA-DEMİRCİ
KİMDEN ALINDIĞI
SELİM ÖNDER
SÜRESİ:

SEYMEN ZEYBEĞİ

DERLEYEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN

NOT: Gelin ata binip mezarı dolaştıktan ve oğlan evine
doğru yola koyulunca çalınıyor ve oynanıyor.

T RT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 235
İNCELEME TARİHİ: 14.5.1985

YÖRESİ
AYDIN

KİMDEN ALINDIĞI
BEKİR ONUR-İSMET OKYAY
SÜRESİ : YAŞAR OKYAY

AYDIN ZEYBEĞİ

DERLEYEN
THT
MÜZİK DAİRESİ BŞKL.

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
MEHMET ÖZBEK
14.5.1985

- 2 -

AYDIN ZEYBEĞİ

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 337
İNCELEME TARİHİ : 08 06 1973

YÖRE
İZMİR
KAYNAK KİŞİ
EKREM GÜYER

SÜRE : 112

İZMİR'İN KAVAKLARI

DERLEYEN
MUZAFFER SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
NOTALAYAN
MUZAFFER SARISÖZEN

(SAZ - - - - -)

İZ Mİ RİN KA VAK LA Rİ
SEL VİM SEN DEN U ZUN YOK

DÖ KÜ LÜR YAP RAK LA Rİ (SAZ - - - - -)
YAP RA GİN DA DÜ ZÜM YOK

Bİ ZE DE DER LER ÇA KI Cİ
KA MA LI DA ZEY BEK VU RUL DU

YÂR Fİ DAN BOY LUM Yİ KA RİZ KO NAK LA
YÂR Fİ DAN BOY LUM ÇA KI Cİ YA SÖ ZÜM

Rİ (SAZ - - - - -) Rİ (SAZ - - - - -)

İZMİR'İN KAVAKLARI
DÖKÜLÜR YAPRAKLARI
BİZE DE DERLER ÇAKICI (Yâr fidan boytum)
YIKARIZ KONAKLARI

SELVİM SENDEN UZUN YOK
YAPRAĞINDA DÜZÜM YOK
KAMALI DA ZEYBEK VURULUDU (Yâr fidan boytum)
ÇAKICIYA SÖZÜM YOK

65/10/73

İNCELEME TARİHİ 22.11.1973

YÖRESİ
DEVELİ

KİMDEN ALINDIĞI
YASAR DENİZ

SÜRE

ÇUBUĞUM YOK

DERLEYEN
M. SARISOZEN

DERLEME TARİHİ
20.4.1951

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

ÇU BU ÇUM YOK YOL ÜS TÜ NE U ZA DA MAM
BU YIL MEY VA ÇOK TUR DALLER GÖ TÜR ME ZA

MAN TA KA TIM YO KU YA RI YO
MAN DAĞ LAR Dİ KE NOL MUŞ

LU NU GÖ ZE DEM TA KA
KER YAN O TUR MAZ DAĞ LAR

TİM YO KU YA RI YO LU
Dİ KE NOL MUŞ KER

NU GÖ ZE DEM ME NEN DİN YOK
VAN O TUR MAZ BU NA SEY DA

SE Nİ Kİ ME BEN ZE DE MAM MAN YA SEN GEL
DER LER Sİ TEM GÖ TÜR ME ZAM MAN

BU RA YA YA BEN
..

VA RA YIM EL İ S H
..

ÇUBUĞUM YOK.
sayfa : 2

- 1 -

ÇUBUĞUM YOK YOL ÜSTÜNE UZADAM (aman)
TAKATIM YOK YAR YOLUNU GÖZDEM
NENENDİN YOK SENİ KİME BENZEDEM (aman)

BAĞLANTI { YA SEN GEL BURAYA YA BEN YARAYIM
ELMAS KADEHLERİ BEN DOLOURAYIM

- 2 -

BÜ YIL MEYVA ÇOKTUR DALLER GÖTÜRMEZ (aman)
DAĞLAR DİKEN OLMUŞ KERVAN OTURMAZ
BUNA SEVDA DERLER SİTEM GÖTÜRMEZ (aman)
BAĞLANTI

YÖRESİ
KULA

KİMDEN ALINDIĞI
KULA EGE GENÇLİK
YARENİ EKİBİ

ELVEDA

DERLEYEN
AĞGÜL ERDOĞAN
15. 02. 1998

NOTAYA ALAN
NEDİM ÇİÇEK

EL VE DA EL VE DA HE Pİ Nİ ZE BİRDEN EL VE DA Kİ Mİ MİZ ÇALAR SA ZI

Kİ Mİ MİZ SÖY LE R SÖ ZÜ BAŞI Nİ Zİ AĞIRT TI K

ÖZÜ R Dİ LE RİZSİZ DEN

ELVEDA ELVEDA
HPİNİZE BİRDEN ELVEDA
KİMİMİZ ÇALAR SAZI
KİMİMİZ SÖYLER SÖZÜ

BAŞINIZI AĞIRTTIK
ÖZÜRDÜLERİZ SİZDEN
ELVEDA ELVEDA
HPİNİZE BİRDEN ELVEDA

10. BÖLÜM: HALK OYUNLARI

Yüzyıllar boyunca Halk Oyunlarının cemiyet hayatında ihmal edilemeyecek kadar mühim bir yerinin olduğu onun bugünkü zenginliğinden ve de çeşitliliğinden anlaşılmaktadır.

Her yerin oyunları birer gelenekten gelir. Her yerin bir oyun geleneği vardır. Oyun geleneği o yer halkının yaşayışındaki hususiyetlere göre yönünü çizer. Kuşaklar gelir geçer fakat yaşayış düzeninde adetler de değişiklik olmadıkça oyun geleneğinde de bir değişiklik olmaz.

Geçmiş yüzyıllarda dini hayatta, ordu hayatında, meslek ve zenaat hayatında, hatta muaşeret ve eğlence hayatında türlü törenler yapılmıştır. Bu törenlerde oyunların önemli fonksiyonu olmuştur, oyunlarımızın bir çoğunun kaynağı araştırıldığında bu törenlerin birine ulaştığı görülmektedir. Mesela; "Samah" dini hayattan "**kılıç-kalkan**" ordu hayatından "**karşılama**" denilen oyun çeşitleri düğün şenlikleri ya da eğlence hayatından kalmış oyunlardır. Meslek ve iş hayatından çıkan oyunlarda pek çoktur. Mesela; Kastamonu'nun "**esnaf oyunu**", Kurşunlu (Çankırı)'nın "**Dibek**" oyunu böyledir. Hatta Levekköyü'nün (Tokat) "**Kartal**" oyunu da avcılık hayatının bir hatırasıdır denilebilir. Zaman içinde fonksiyonlarını kaybeden oyunlar, bir şenlik unsuru, sırf estetik bir gelenek olarak devam ede gelmiştir.

Halk oyunları, adet ve merasimlere bağlı olan genel olarak sosyal bir fonksiyon içeren, toplumun yaşayış tarzına göre mana ve şekil alan sosyal bir olaydır.

Bugün Halk Oyunlarımızı teşkil eden oyunlar yüzyıllar boyunca cemiyet hayatında meydana gelen değişikliklere göre birçok defalar şekil değiştirmiş eski ve yeni unsurların çeşitli terkiinden meydana gelmiştir. Mesela; 16.yy'la kadar "**Kaçul**" adı altında (bu kelime keçel kelimesinin Farsçalaşmış şeklidir). Bilinen bir oyun, şüphesiz yeni unsurlar karışarak "**curcuna**" adını almıştır. Bu oyun 19. Yy'ın ortaları kadar Orta oyunu ile

birlikte devam ede gelmiştir. Eğer Halk Oyunlarımızın tarih boyunca değişmelerini izah eden bazı kayıtlar bulunsa idi onlarda ne tür şekil değişimleri meydana geldiğini anlayabilirdik. Tarih metodu burada imkansızlıklar karşısındadır. Fakat aynı olayları bugünde tespit etmek mümkündür.²³²

Halk oyunları toplum hayatında durağan değil hareketlidir. Göçebe değil yerlidir. Asıl amacı itibarıyla tutucu değil geliştiricidir. Bir yüzü geçmişe diğer yüzü geleceğe dönüktür. Bir toplumun yaratıcı gücünün, bu gücün yönünü yürüyüş hızını gösteren en önemli örneklerdendir. Bir milletin yeteneği onun özünden fışkıran Halk Oyunları zenginliği ve çeşitliliği ile değerlendirilir. Bu yüzden ki Halk Oyunları bir milletin yaratıcılık alanındaki yeteneğini ortaya koyan en önemli kültür değerleridir. Bir milletin özünü en iyi anlatan varlıklarıyla bünyesinde yarattığı uygarlıkları ve milletin gövdesindeki bütünlüğü ortaya koyan gene halk oyunlarıdır.²³³

Sayın Mahmut Ragıp Gazimihal bir makalesinde halk oyunlarını şöyle tanımlıyor.

"Türlü duyguları topluca yaşamak ve bazı hadiseleri taklit etmek ihtiyacından doğup, asırlar arasında bir görenek haline gelen halka oyunlarına halk oyunları diyebiliriz, menşeyleri çok eskilere dayanmakla beraber eski asırların saray şenliklerinde de yapılmış olduğunu Topkapı Sarayındaki nefis minyatürlerden biri delildir. Son kuvvetli bakiyeler bu gün yalnız Anadolu'da vardır."²³⁴

İster düzenlenmiş ister irticalen yapılan danslar zamanla çalgısız ve türküsüz icraya son vermiş ve bir çok dans çalgı refakatinde ve hatta türkülü olarak oynanmaya başlanmıştır. Bugün gerçekten türkü ya da dans, geniş bir terimle musiki ve dans arasındaki rabıta büyüktür. Bowra'ya göre; dansa

²³² Ahmet Kutsi Tecer, "Oyun Folkloru", TKAD, Yayınları: 7, Ekim 1961, s. 2918.

²³³ Zinnur Gerek, "Türk Halk Oyunlarının Tarihsel Gelişimi", İTÜ. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Haziran 1997, s. 6-7.

²³⁴ M.R.Gazimihal, "Taklitçi Halk Oyunları", TFAD. Yayınları, Temmuz 1950, s. 180.

sözün eşlik etmesi dansın yeteri kadar açık biri ifade taşımadığı zamanlarda olmuştur. Muhakkak olan şu ki danslara türkülerin ifadesi çok daha sonraki bir hadisedir. Bu da zaten türkölü dansların, türküsüzlerden sayıca az olmasından da anlaşılmaktadır. Gerçekten musiki söz ve dans tam bir birlik gösterdikleri zaman seyreden de heyecan ve hatta vecd hali başlamış olur.²³⁵

Zamanla danslar dini törensel niteliklerini kaybede kaybede bu gün manasını yeteri kadar açıklıkla ifade edemediğimiz, soyut dans haline gelmişler ve estetik bir özellik ifade eden bir şenlik unsuru olup çıkmışlardır. Bu gün bize ne ifade ettiklerini az çok anlatan oyunlar taklit oyunlardır. Bunlarda kah hayvan takliti kah tabiat olaylarını taklit eden cinsten olduğu gibi hayatımızı günlük işlerimizi dramatize eder olmuşlardır.²³⁶

Sayın Cemil Demirsipahi kitabında halk oyunlarını şöyle tanımlıyor:

"Ulusal müziğimizin bünyesine göre bir oyun kuran kişilerle adları bilinmeyen halk sanatçılarının kurgularına dayalı düzenlilik "ritim" kurallarına bağlı olarak müzik eşliğinde yapılan tartımlı hareketlere "oyun" denir. Oyunlar bir Ulusal duygu ve düşüncelerine dayalı ise, "ulusal oyun" adını kazanırlar.

İlk yaratıcısı bugün ki olanaklarımıza göre saptanamayan müzik ve oyunları anonim, toplumsal yaratıcısı bilinen örneğin Fişekçi Hamdi tarafından düzenlenen müzik ve oyunlarda "bireysel halk oyunları denir"²³⁷

²³⁵ Ayhan Doğanç, "Halk Oyunları Üstüne Deneme", Folklor Dergisi, C.1 Şubat-Mart-Nisan 1970, Dergi No: 10-12, s. 18.

²³⁶ Nail Tan, "Türk Halk Oyunlarının Günümüzdeki Sorunları", TFAD. Yayınları, C.17, Nisan 1976, s. 7945.

²³⁷ C. Demirsipahi, a.g.e., s. 8.

Sayın Gökten Ay'a göre;

"Halk oyunlarını seyrederken, yurdumuzun değişik yörelerinde yaşayan insanların örf adet ve geleneklerini, karakterlerini, duygu ve düşüncelerini, inanışlarını ifade ettiğini tabiat ve diğer canlılarla yaptıkları mücadeleyi anlatan özellikler taşıdığını görürüz. Her sanat dalında olduğu gibi oyunlarımızda insanı anlatır. Bu nedenle oyunlarımızın altında kaynağı çok eskiye dayanan bu gün unutulmaya yüz tutmuş derin bir mananın gizlendiği hissedilir."²³⁸

10.1. ZEYBEK OYUNLARI

10.1.1. Zeybek Oyunlarının Tanımlanması

Zeybek oyunları 9'lu aksak tartım üzerini kurulmuş yiğitlik, dürüstlük, mertlik ve kendine güvenin anlatımı belirten Türk halk oyunlarının en belirgin türlerindendir.

Bu oyunlar genellikle tek oynandığı gibi yapılan incelemelerde iki, dörtlü, altı kişiden başlamak üzere meydanın alabildiği kadar kalabalık kişiler ve değişik şekillerle oynanmakta oyduğu görülmektedir.

Eskiden zeybek oyunları yalnız erkekler tarafından oynanırdı ve bu oyunlar ağır oynanmakta, bu arada oyunu oynayanın yaptığı figürlerle duygu ve karakterini rahatlıkla belirtmeye çalıştığı görülürdü. Kadınlar da kendi aralarında zeybek oyunlarını oynarlardı. Yalnız onların oyunları daha hızlı oynanırdı. Bugün ise alaca (kadın-erkek) olarak bir çok il, ilçe ve kentlerde zeybek oyunları oynanmaktadır.

²³⁸ Gökten Ay, "Folklor Giriş", İTÜ TMDK, Mezunları Derneği Yayınları: 1, İstanbul Kasım 1990, s. 73.

Zeybek oyunlarında oynayanların el yada kollarla birbirine tutunmaları sarılmaları yoktur. 9/2, 9/4 ve 9/8'lik tartımlar üzerine kurulan bu oyunlar toplu oynanırken aynı zamanda, aynı hareketleri yapma zorunluluğunu gerektirmesi zeybek oyunlarının oynanışını ve öğretimini güçleştirmektedir.

Zeybek oyunlarında üçlü kolsuz, beşli kollu ve birli poz verme tartımı seyredilirken kendini belirginleştirmektedir ki işte bu zeybek oyunlarının asıl özelliğidir.²³⁹

Zeybekler ulusal ruhumuzdaki derinliğin ve zenginliğin bir yansımasıdır.²⁴⁰

Zeybek oyun havası kahramanlık, yiğitlik ve mertliği söz ve ezgileriyle vurgular. Oyunlar oldukça gösterişlidir.

Zeybek oynamaya kalkan bir oyuncu dizini yere vururken bir gücün ayağa kalktığı zamansa kollarıyla gökleri kucaklayan bir yüceliğin simgesi gibidir. Göğüs şişkin baş dik, gözler sert bakışlıdır. Adımlarını sert ve büyük bir kararlılık içinde atar. Ancak bu setlikte gözle görülür bir ahenk bir estetik vardır. Oyuncu seyircilere karşı san derece saygılı davranır. Meydana geldiğinde, önce seyircileri oyun kurallarına göre selamlar, sonra oyuna başlar.²⁴¹

Efenin oyunu ağır, zeybek ve kızanları kivraktır.

Zeybek oyunları denilince ilk olarak erkek oyunları akla gelmekle birlikte, oyunu genelde erkek ve kadın zeybek oyunları düşünmek gerekir. Çünkü kadınlarımızın da kendine ve kadınlara özgü her yörenin kendi uslu ve tavırlarını gösteren zeybek oyunları vardır. Zeybek oyunları genel olarak "ağır" ve "yürü" (kivrak) olmaları yönünde şu şekilde gruplanırlar.

²³⁹ Halil Oğultürk, "Türk Halk Oyunlarından Zeybek Oyunları", I. UTFKB. KBYFADY.: 20, SKBD: 5, C.3, Ankara 1977, s. 71.

²⁴⁰ Cengiz Aydın, "Okullarda Halk Oyunları", Karınca Matbaacılık, İzmir.

²⁴¹ B. A. Taranç, a.g.e., s. 29.

A. Ağır Zeybek Oyunları

1. Çok ağır zeybekler (metronom ölçüleri 20-30 arasındadır)
2. Ağır zeybekler (metronom ölçüleri 40-60 arasındadır)

B. Yürük "Kıvrak" Zeybek Oyunları

1. Yürük (Kıvrak, kırık) zeybek oyunları
2. Çok yürük (çok kıvrak)zeybek oyunları²⁴²

Kadın zeybek oyunlarının bir grupta düşünmek gerekir.

Zeybek oyunları iki bölümden oluşur.

1. Gezinme: Zeybek oyunlarının hepsi gezinme, gezinlenme denilen bir bölümle başlar. Ezgi ile oyuncunun efe vari bir şekilde dolaşmasıdır. Sahneye alışırlar.
2. Oyun: Bu bölümde oyuncu başlangıçta ellerini yere sürer. Bunu yapmaktaki amaç elinin terini kurutarak parmaklarının iyi çatılmasını sağlamaktır. Ezgi ile birlikte nara atarak oyuna girilir. Oyun esnasında kolsuz, kollu, sekmeli düz, dönme, çapraz, diz çökme, bacak çelme, eşme, atik, sıçrama, sek sek, ileri ve geri gibi bir takım zeybek müzik ritmine uygun figürler kullanılmak suretiyle oyun sürdürülür. Oyuncu oyun esnasında arada sırada gezinleme de yapar ve tekrar oyuna girer. Oyun süresince kollar devamlı yukarı kaldırılır ve parmaklar çıtlatılır.²⁴³

²⁴² Hamit Çine, "Zeybek Oyunlarımız", İzmir, s. 12.

²⁴³ Mehmet Ali Eren, a.g.e., s. 47.

Zeybek oyununu eski zamanlarda herkes oynamazmış, ancak efe, zeybek veya teşkilata mensup kızanlar tarafından oynanmış. Bu görenek kalkalı epey olmuştur. Günümüzde tek zeybek oyunları gruplar halinde oynanmaya başlamıştır. Zeybek oyunları genelde 9 zamanlı olup, daire şeklinde oynanmaktadır.²⁴⁴

İller arasında farkları anlayabilmek için zeybek oyunlarının tavrı üzerinde de durmak gerekir. Zeybek oyunlarının tavrını üç bölümde inceleyebiliriz.

1. Genel tavır
2. Yöresel tavır
3. Kişisel tavır

Genel tavır tüm oynandığı il ve yörelerde genel oynanış biçimiyle ilgilidir. Yöresel tavır ise bu genel oynanış biçimi sergilerken yöresel özelliklerden dolayı ortaya çıkan farklılıklardır. Kişisel tavra gelince oynayanın genel ve yöresel tavrına, özü bozulmadan kendi yapısından bir şeyleri de oyuna katmasıdır.²⁴⁵

10.1.2. Zeybek Oyunlarının Doğuşu

Zeybeklik ve zeybek oyunları ilk olarak Ege bölgesinde Türkmenler yiğitlik ve erlik ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Oynayan her kişinin kendine has bir yorumu vardır.²⁴⁶

Hüseyin Hilmi Bayındır kitabının birinci ve ikinci sayfalarında giriş olarak yazdığı yazılarda zeybekliğin tarihinin Ege uygarlığı kadar eski olduğunu Ege ve Akdeniz'e binlerce yıl egemen olan zeybeklerin bu tarihinin M.Ö. 3000 yıllarında "Etrüskler" le başladığını ileri sürer.²⁴⁷

²⁴⁴ Ahmet Çakır, "Zeybek Oyunları", AFV.Yayınları: 21, Ocak-Şubat-Mart, C.3, Ankara 1994, s. 792.

²⁴⁵ M.A.Eren., a.g.e., s. 53.

²⁴⁶ Doç. Fikret Değerli, Oyun Havaları Ders Notları, İstanbul 1993-1994 ders yılı.

²⁴⁷ M.A.Eren., a.g.e., s. 48.

Zeybek oyunlarının doğuş yerinin gemi güvertesi olması büyük bir ihtimaldir. Aynı konu üzerinde Mahmut Ragıp Gazimihal ile yaptığımız tartışmalarda oda zeybek oyunlarının gemici oyunu olduğu üzerinde özellikle durmakta idi. Ama o zaman eğer yukarıdaki iddia doğru olsa, biz bu gün zeybek oyunlarını Batı Akdeniz ve Ege denizi kıyı yörelerinde görebilirdik. Halbuki bugün orta Anadolu'nun doğu ve kuzeyine kadar bütün batı Anadolu'nun her yerinde görüyoruz.²⁴⁸

Ayrıca zeybek oyunları Etrüsklülerin oyunları olsa idi. Anadolu kıyılarından göç edip Avrupa kıyılarına yerleşen Etrüsklerin gittikleri ve kalıp yerleştikleri Avrupa kıyılarında bu gün kalıntılarına, dolayısıyla zeybek oyunlarına ya da adına, müziği rastlamamız gerekirdi. Bu yüzden gerekçe çok zayıftır. Kanımız şudur;

Zeybek sözcüğünün kökeni üzerindeki incelemeler bize sözcüğün oğuz Türklerine ait olduğunu göstermiştir. Tarihlerde Anadolu'ya 1071 Malazgirt savaşından sonra yayılan Oğuz beyleri içinde İzmir ve Ege kıyılarının "**Emin Çaka**" adında bir kumandanın ilk kez zapt edildiği bilinmektedir. Ve bu kumandanın kuvvetli bir donanma meydana getirdiği Ege denizindeki adaları zapt ettiği ve bu kuvvetli donanma ile Yunanistan sahillerine kadar defalarca sefer yaptığı tarih kitaplarında belirtilmiştir. Daha sonra Aydınoğulları tarafından zapt edilen İzmir ve yöresinde Aydınoğulları'nın bilhassa denizcilikte büyük varlık gösterdikleri. Kanımız odur ki Batı Anadolu ve kıyılara inerek denizlere açılan Oğuzların gemilerde ve kara da oynadıkları oyunlar zeybek oyunlarıdır.²⁴⁹

1885'de İzmir ve Aydın bölgelerinde araştırmalarda bulunan Macar folklorcusu Dr. Kunoş, zeybek oyunlarından bahsederken "bu yağız çehreli insanlar oyunlarında Türk kahramanlık geleneğini bütün ihtişamı ile yaşatmaktadırlar" diyor.²⁵⁰

²⁴⁸ H. Oğultürk., a.g.m., s. 274.

²⁴⁹ A.g.e., s. 274.

²⁵⁰ M.A. Eren, a.g.e., s. 50.

Zeybek oyunlarının doğuşu üzerindeki kanımız şudur." Oğuz boyları genellikle kutsal olarak yırtıcı kuşları seçmişlerdir. Saydıkları ve sevdikleri bu kutsal kuşu başına da bayraklarına ve dokumalarına işlerlerdi. Bu boylardan bazılarının seçtikleri kutsal kuşların şahin ya da kartal olduğunu biliyoruz.²⁵¹

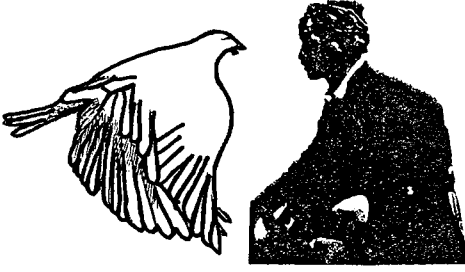
İşte zeybekler oyunları, kutsal saydıkları bu kuşların hareketlerinden esinlenerek meydana getirmişlerdir. Dikkatle incelenirse Şahin ve Kartalın hareketleriyle zeybek oyunlarındaki tavırların tıpa tıp benzerliği görülür.

Önce şahin ya da kartalın durumunu inceleyin. Yaşadığı yerler yüksek sarp kayalıklardır. Kayanın başında duruşu, oturuşu ve aşağıya süzülüşü pervasızdır. Uçuşa kalkışı ve süzülüşü korkusuzdur. Uçarken kanat açışı ve yeri gözlemesi başını biraz öne eğmesiyle mümkündür. Yerde ve havada yaşayan canlılarla korkusuzca çabasını sürdürerek üstünlüğünü kabul ettirmiştir.

Zeybeklerde karada, denizde uğraş yapmakta ve hayatlarını sürdürmektedirler. Bu iki karakterin bağdaşması ve uğraşları sonunda başarı kazanan zeybeklerin sevincini belirten oyunlarında beğendiği ve kendine sembol yaptığı kuşun "şahin ya da kartal"ın hareketlerini kendi müziği içine serpiştirmesini sağlamış ve kendine mal ettirmiştir. Bu gün oyun oynanırken bir zeybeğin kollarını (ellerini koltuk altına kadar çektikten sonra) yani yukarıya kadar açması oyun boyunca (ayakta iken) başını öne eğip yeri gözetlemesi çökerken ve çökmüş durumda kollarını ve vücudunun duruş biçimini ve poz verirken dikleşerek başını kaldırıp etrafa ve havaya sert sert bakışı ile figür yaparken bacak, kol ve vücut hareketlerinin tarzı ve oyun esnasındaki pervasızlığı arasında hem hareket ve hem de karakter benzerliğini ortaya koyar. Bu nedenle zeybek oyunlarının doğuşu kanımızca bundan ileri gelmiştir.

²⁵¹ H. Oğultürk, a.g.m., s. 174.

Cemil Demir Sipahi, kartal ile efe arasındaki benzerlikleri şekillerle göstermektedir.²⁵²

Çizim 19. Hareketsiz Duruş Oturuş

Çizim 20. İlk Hareket Uçma eylemine başlangıç (Zilli Mustafa Efe)

Çizim 21. İkinci hareket yükselmek için havayı sıkıştırma eylemi

Çizim 22. Üçüncü hareket uçuş hareketi (Mustafa Efe)

²⁵² C.Demirsipahi, a.g.e., s. 359-360.

Çizim 23. Dördüncü hareket
konmaya hazırlık

Çizim 24. Beşinci hareket konma
eylemi

Toplu oynanan zeybek oyunlarının doğuşu ise; beğenilen ve sevilerek örnek niteliğe sahip efelerin "zeybek topluluğunun başı" oynadıkları oyunların kendilerine bağlı zeybekler tarafından öğrenilip onun adına birlikte oynamalı sonucunda meydana gelmiş olmaları akla en uygun gelen ihtimaldir.²⁵³

10.1.3. Zeybek Oyunlarının Figürleri

Zeybek oyunlarında kol tutuşları ve oyun biçimleri yöreye göre değişim gösterir. Her yörenin kendine özgü figürleri vardır. Buna karşın zeybek oyununda önemli olan noktalar şunlardır:

1. Zeybek oyunlarında kollar sürekli sağ ayak ileri atılırken yukarı kaldırılır.
2. Kollar üçlerde hep sallanır, beşlerde yukarıdadır.
3. Kollar omuz hizasında kalmaz, baştan yukarı kalkar.
4. Oyunlarda selamlama çok önemlidir.
5. Oyunun sonunda sol kol indirilir, sağ kol havada bırakılır, vücut dikleşir, sert ileri bakılır. Vücut kesinlikle öne doğru eğilmez.²⁵⁴

²⁵³ H.Oğultürk, a.g.m., s. 175.

²⁵⁴ B. A. Taranç, a.g.e., s. 29

Figürler, zeybek oyununu oynayan zeybeklerin duygu hareket kabiliyeti ve becerilerinin sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun içindeki tek oynanan zeybek oyunlarında aynı oyunu oynayan zeybeklerin yürüyüş figür yapış, diz çöküş ve dönüşlerdeki ayrılıklar ve kol kaldırışlar kolları yukarıda tutuş biçimleri arasında bazı farklılıklar görülür.

Zeybek oyunlarında yürüyüşlerde (kollu, kolsuz) sekmelerinde, diz vurma ve dönmeleri de oyunu oynayan zeybeğin kendine güvenini dürüstlüğünü, mertliğini ve etrafına meydan okuyuşunu bütünüyle sağlam ve güvenilir kişiliğini belirttiği görülür.

Oynanış farkları, topluluk ya da kişilerin duygu, hareket yeterliliği ve doğal etkilerin sonucu meydana gelmektedir. Örneğin; Aydın yöresinde oynanan bir zeybek oyununun, Ankara ya da Kastamonu yörelerinde aynı oyunun oynanışı bu farkı, bu düşünüşümüzü açıkça doğrulamaktadır.²⁵⁵

Halikarnas Balıkçısı, zeybek oyunlarını üç bölümde şu şekilde inceler;

Önce zeybek meydanı dolaşır, sonra elini havaya kaldırır. Üzüm salkımı koparır, diz üstü gelir, salkımı sepete koyar. Sonra kalkar, sepetteki üzümü çiğner ve şarap suyu çıkarır. İster harmandalı, ister köşk dereli, ister ödemiş veya Denizli zeybek danslarında olsun bu üç ana figür hiç değişmez.²⁵⁶

Her bölümde oyun tamamlanınca müzik durur ve güzel sesli zeybekler bir hava çekerler. Yani bir mani söylerler. Zeybekler manilerine şu örneği verebiliriz:

²⁵⁵ H.Öğultürk, a.g.m., s. 278.

²⁵⁶ Halikarnas Balıkçısı, "Merhaba Anadolu", Bilgi yayınevi, İstanbul 1980, s. 187.

"Yüce dağları yaratan sensin
Cüce dağları yaratan da biziz
Ferman padişahın dağlar bizimdir
Dağ başı dumansız olma
Yiğit başı belasız olmaz²⁵⁷

10.1.4. Oyun Biçimi (Formu) Yönünden Zeybek Türleri

Zeybek oyunları bölgesi içinde oynanış ve oynayış tarzına göre Zeybek oyunları aşağıdaki türlerde görülmektedir

- a. Tek oynanan zeybek oyunları
- b. İkili ya da dörtlül oynanan zeybek oyunları
- c. Altı ya da daha kalabalık kişilerle oynanan zeybek oyunları
- d. Yalnız erkekler tarafından oynanan zeybek oyunları
- e. Yalnız kadınlar ve kızlar tarafından oynanan zeybek oyunları
- f. Alaca gruplarla (kadın-erkek) oynanan zeybek oyunları
- g. Bir çember (yuvarlak) üzerinde oynanan zeybek oyunları
- h. Bir dizi ya da karşılıklı iki dizi üzerinde oynanan zeybek oyunları
- i. Ağır oynanan zeybek oyunları
- j. Hızlı (yürük) oynanan oyunları
- k. Türkü söylenerek zeybek oyunları
- l. Davul-zurna eşliğinde oynanan zeybek oyunları
- m. Saz (bağlama-cura) eşliğinde oynanan zeybek oyunları
- n. Klarnet (gırnata) boru, davul eşliğinde oynanan zeybek oyunları, kaşıklı oynanan zeybek oyunları
- o. Çift zurna tek ya da çift davul eşliğinde oynanan zeybek oyunları

²⁵⁷ a.g.e., s. 187.

Bu türler, zeybek oyunları bölgesi içinde serpiştirilmiş, hatta bazen iç içe girmiş durumda illerde ve ilçelerde rahatça görülmektedir.²⁵⁸

10.1.5. Zeybeğin Türkiye Sınırları İçinde ve Diğer Ülkelerdeki Yeri

Türk zeybek oyunları Batı Anadolu illerinden başlamak üzere Güney-Batı Anadolu illeri, Orta Anadolu'nun Batı illeri ve Kuzey Batı Anadolu illerinde oynandığı görülmektedir. Gelibolu yarımadası ve Trakya bölgesi bunun dışında kalmaktadır. Bu duruma göre, İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Muğla, Isparta, Burdur, Antalya, Uşak, Afyon, Kütahya, Çanakkale, Bursa, Bilecik, Bolu, Eskişehir, İzmit, Adapazarı illeri sınırları ile Güneyde İçel ilinin Silifke ilçesinde Konya ilinin Akşehir ilçesine Ankara ilinin Haymana, Bala, Keskin ilçeleri dışında ilçelerinde Kırıkkale'de Kastamonu ilinin Karadeniz kıyı ilçeleri dışında bulunan her yerde, Zonguldak ilinin sahil ilçeleri dışında kalan yerlerde, zeybek oyunları oynanmaktadır.

Zeybekler Ege Bölgesinin yakın yörelerindeki oyunları da etkilemiştir. Bu etki Balıkesir, Burdur, Antalya dolaylarının halk oyunlarının da zeybek özelliğini taşımasıyla rahatlıkla algılanabilir.²⁵⁹

Türk Zeybekleri'ni, yalı Rumları kendi şivelerine yakıştırarak Zeybekikos, Türkikos diye adlandırmışlardır. Bunlar aracılığıyla yakın adalarda geçmiş, Rumlar da oyunlarımızı benimsemişlerdir.

Sözgelimi, Girit'te Zeybekikos, Sayvakikos adları ile oynanan oyunları, bizim oyunlarımızdan başka bir şey değildir.

Çalgılar bile, davul-zurna ve Boziko dedikleri Türk çalgılarıdır. On iki Adalar'da ise zeybek oyunlarının adı Türkikos'tur.²⁶⁰

²⁵⁸ H. Oğultürk, a.g.m., s. 276-277.

²⁵⁹ B.A. Taranç, a.g.e., s. 33.

²⁶⁰ S.Y. Ataman, "100 Türk Halk Oyunu", s. 133-135.

10.2. ZEYBEK OYUN MÜZİĞİ

Manisa denince akla zeybekler gelir. Zeybek oyun müziğini çalgısal ve sözlü- çalgısal olmak üzere iki bölümde inceleyebiliriz.

A- Çalgısal: Bu türde genellikle iki zurnacı-davul ve davullar eşliğinde zeybek ezgisini çalarlar. Ancak zurnacının biri ezgisel yapıyı sürdürürken diğeri karar sesinden dem tutar.

B- Sözlü, Çalgısal: Bağlamalar ve bağlama takımına sesleriyle katılanlar, zeybeğin gölü bölümünü vokal olarak bağlamalar eşliğinde sunarlar. Bu bölüm zeybek oyununu **gezinleme** kısmıdır. Vokal bölümü bitirip çalgısal kısma geldiğinde oyun başlar.²⁶¹

10.2.1. Tartım ve Usul Yönünden Zeybek

10.2.1.1. Oyun Müziği

Çalgısal ve sözlü çalgısal olarak iki ana bölümde topladığımız zeybek müziği tartım ve usul yönünden de ayrıcalık taşır.

Dokuz vuruşlu birleşik usullerden;

a) 2+2+2+3

b) 3+2+2+2 tipleri ile bunların, dördlük, ikilik ve sekizlik derecelilerden oluşan mertebeleri zeybek müziğinin vazgeçilmez kesin usulleridir.

²⁶¹ Berrak Taranç a.g.e., s. 25.

Çoğu zaman 9/2 ve 9/4'lük zeybekler de ikili ve üçlü tartımlar (oyun ağır sektiğinden) adeta bire dönüşür. Dokuzlu vuruşu ikili ve üçlü kümeler yapmadan tek tek saymak mümkündür. Bu müzikle oynanan oyunlara Ağır Zeybek denir ve erkekler tarafından oynanır. 9/8'lik usuldeki zeybekler ise hareketlidir. Bu oyunlara Kırık Zeybek denir. Bu oyunları kadınlar da oynar. Ayrıca 9/8'lik tartımdaki Zeybek oyunlarına Turkikos denilir.

9 zamanlı birleşik usuller beş tipte görülür.

- a) 2+2+2+3
- b) 2+2+3+2
- c) 2+3+2+2
- d) 3+2+2+2
- e) 3+3+3

Zeybekler yukarıda görülen beş tipten A ve D tiplerinden oluşur. Bunun nedeni zeybek müziğinin oyunun gereği ile koşullandırılmasıdır.²⁶²

10.2.2. Ezgisel Yönden Zeybekler

Her zeybek müziği iki bölümden oluşur, bunlar gezinleme ve oyundur.

Gezinleme: Gezinleme bölümü oyunun başında ağır tartımda veya serbest çalgısal veya sözlü bir bölümdür. Bu kısımda oyuna kalkan kişi ve kişiler kendilerine özgü veya oyunun yapısına uygun biçimde oyun alanına girerler. Bu oyuna hazırlık dönemidir. Oyun alanına girerler. Bu oyuna hazırlık dönemidir. Oyun müziği başladığında, üçlü tartım (dokuz vuruşlunun üçlüsü) içinde oyuncu bir nara atıp ikili tartımla oyuna başlar. Kadın oyunlarında gezinleme bölümü yoktur. Bu hareket biçimi (gezinleme) toplu zeybek oyunlarında da görülür.²⁶³

²⁶² a.g.e., s. 26.

²⁶³ a.g.e., s. 27.

10.3. Zeybek Oyunlarına Eşlik Eden Çalgılar

Zeybek oyunları aslında davul-zurna ya da saz-bağlama ailesi eşliğinde oynanır. Çok eskiden yalnız bu iki çalgı ailesi eşliğinde oynan zeybek oyunları bazı yerlerde zurnanın yerine gırnata (klarnet), boru, davul eşliğinde ve saz-bağlama ailesine de darbukayı koyarak oynanmaya başlanmıştır. Eski zeybekler dünbek (darbuka)'i kadınlara ait çalgı kabul ederlerdi. Fakat sonradan bu çalgı saz ailesine alınmıştır. Bugün birlikte çalınmaktadır. Davul-zurna meydanlarda oynanan oyunlara eşlik eden baş çalgıdır. Bazı illerimizde çift zurna ve tek davul oyunlara eşlik etmektedir. Bundan başka kaşık, şişe, zil, maşa çalınır çalgı topluluğu zenginleştirilmektedir. Kadınların kendi aralarında evlerde oynadıkları zeybek oyunlarında beraber söylenen türkülere ve darbuka eşlik etmektedir.²⁶⁴

10.3.1. Davul

Davul, tartım (ritim) zenginliğinin kıdemli kaynaklarından biridir. Çeşitli biçimleri her ülkede mevcut olmuştur.

Kullanılışındaki kolaylık kadar coşturmağa, debdebeye, tantanaya ve hatta savaşta düşmanı ürkütüp yıldırmaya elverişliliğiyle ününü çağlar boyu üstün tutturdu.²⁶⁵

Türk kültüründe davulun yeri büyüktür. İlk dinsel törenlerden savaş alanlarına, mehter takımlarından meydanlara kadar hayatın vazgeçilmez bir parçasını teşkil etmiştir.

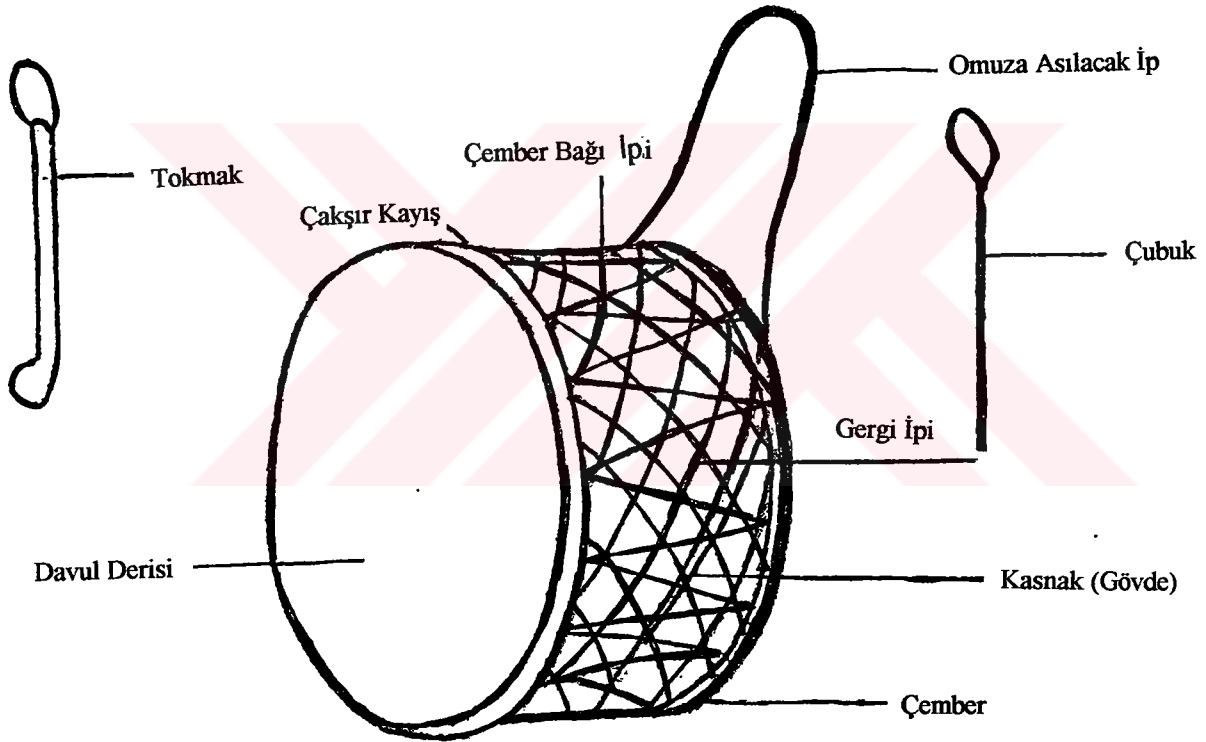
Davulla yapılan oyunlara sık sık rastlanmakta olup, davulun değişik cins ve boyda olanları vardır. Büyük olanına "kara davul", küçük olanına "cura davul" veya "davlumbaz" denmektedir.

²⁶⁴ Halil Oğultürk, "Zeybek Oyunları Yöre Tür ve Giyim kuşamları", TFA. C. 17. No: 327, Ankara 1976, s. 7796.

²⁶⁵ M.R. Gazimihal, "Türk Vurmalı Çalgıları", KBMFADY.: 14, Ankara 1975, s. 7.

Kasnak deri çemberi, çakşırı kasnak kayışı, tokmak, çubuk, davul derisi olmak üzere altı parçadan meydana gelmektedir.²⁶⁶

Özellikle şaman kültüründen günümüze kadar uzanmış olan kalıntıları görmek hem oyunlarda hem de oyuncu ve kullanılan araç ve aksesuarlarda tüm canlılığı ile sergilenmeye devam edilmektedir.²⁶⁷

Çizim 25. Davul

²⁶⁶ Gökten Ay, a.g.e., s. 149

²⁶⁷ Suna Gicili, "Türk Halk Oyunlarında Kullanılan Araç ve Aksesuarların Anlam ve İşleri Üzerine İncelemeler, İTÜ. Sos. Bil Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eylül 1999, s. 38.

10.3.2. Zurna

Açık hava ve meydanlarda çalınan bir halk çalgısıdır. Davula eşlik eder.

Zurnalar;

- a) Kaba zurna (büyük zurna)
- b) Orta zurna (normal zurna)
- c) Cura zurna (küçük zurna, zil zurna) olmak üzere üç grupta toplanmaktadır.²⁶⁸

Zurnaların en makbulü erik ağacından yapılanıdır. Kiraz ve zerdali ağacından yapılmış zurnalar, zaruret olmadıkça çalınmaz. Hele kavaktan yapılanları hiç makbul sayılmaz.²⁶⁹

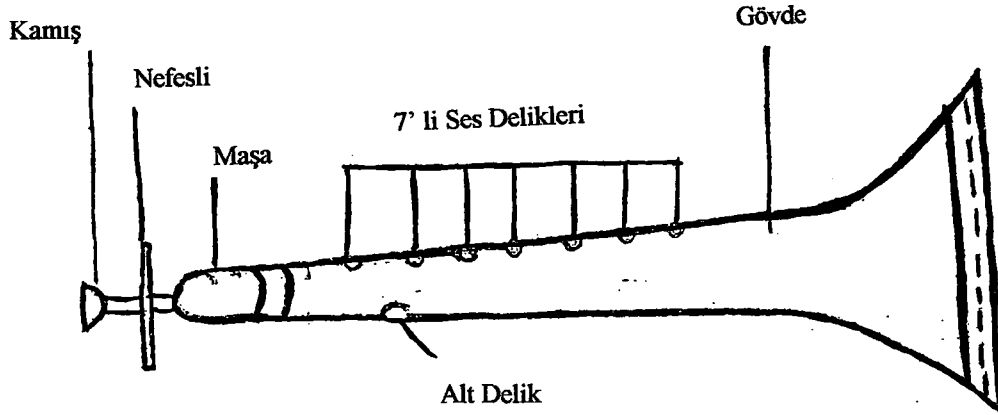
Aksamaları ise şöyledir;

- a) **Kamış:** Obuanın kamışı inceliğinde olup, kamış yumuşatılıp ezilerek ve kısmen yontularak elde edilir.
- b) **Tablu:** İnce boruya ortasından geçmiş, sedeften yapılmış, yuvarlak ve geniş bir tabladır.
- c) **Tepe:** İki parçadan meydana gelmiş olup üst kısmında dil vardır. Bu parça asıl boruya hafif tazyikle geçirilir.
- d) **Boru veya zurna (Gövde):** Belli sesleri elde etmeye yarayan, yedi üst, bir alt deliğe sahip kısımdır.²⁷⁰

²⁶⁸ Göktan Ay, a.g.e., s. 146.

²⁶⁹ M.R.Gazimihal, "Türk Nefesli Çalgıları", KBMFADY: 12, Ankara 1975. s. 11.

²⁷⁰ Göktan Ay, a.g.e., s. 147.

Çizim 26. Zurna

10.3.3. Darbuka

Usul ve ritm çalgılarından biridir. Bundan çoğu kez madeni bakır, pirinç ağaç ve topraktan yapılır. Bunlara çeşitli adlar verilir. Madenden yapılmış olanlarına **Darbuka**, topraktan yapılmış olanlarına **dümbelek** veya **çömlek**, bazı yörelerde küpün üstüne deri gerildiği için adına **küp** gibi adlar verilmiştir.²⁷¹

Ege köy düğünlerinde kadın "dümbekçiler" türküye tartım tutmada çalarlar.²⁷²

10.3.4. Bağlama

Halk Türkülerinin değişmez sazıdır. Halk arasında yaşayan divan sazı, meydan sazı, çöğür, kara düzen, aşık düzeni-sazı, bozuk bağlama, tambura, cura, bağlama, dambura, ırızva, bulgari, yeltme gibi bölge bölge değişen isimlerle anılan çalgılar "bağlama ailesi" olarak adlandırılır. Bağlama, ses ve perde düzeni bakımından son derece esnek olup ikibuçuk oktavlık ses genişliğine sahiptir. Tezene hareketlerine düz, çırpma, fırıldak, vurma silkme, kazıma, çekme, okşama, parmak ile, tezenesiz denilmektedir.

²⁷¹ C. Demirşipahi, a.g.e., s. 190.

²⁷² M. R. Gazimiha, a.g.e., s. 46.

Sazlar genel insana benzetilmiştir. Sapı baş tarafına baş-kaş, burgularına kulak, sapına kol, yüz tarafına göğüs, deliklere göz, tanbur kısmına gövde denir.

Bağlamada teller çeşitli aralıklarda düzenlenmek suretiyle zengin bir akord sayısına erişilmektedir. Bugün halk arasında dört düzen şekli yaşamaktadır.

Bağlama düzeni (re-sol-la) (la-re-mi)

Bozuk düzen (la-re-sol) (mi-la-re)

Misket düzeni (la-re-fa diyez)

Müstezat düzeni (la-re-fa)

Bağlamanın gövdesi, sapına oranla çok büyüktür. Saplı tezeneli sazların yapımında genellikle dut ağacı kullanılmaktadır. Sazın teknesi ile sapı ayrı cins ağaçlardan yapılır. Tezene ise kiraz kabuğundan yapılmaktadır.

Bağlama ve onun atası olan kopuz, öpüp başa konulmakta, odanın müstesna bir yerine asılmaktaydı. Oğuz Türkleri kopuzu mübarek ve kutsal saymışlar, sazı çalmasını bilmeyenleri kendilerinden saymamışlardır.

Kopuza düşmanın bile dokunmadığı, yapılan o devirdeki bazı savaşlarda belinde kopuz olan savaşçıya düşmanın el sürmeyip, can bağışladığı bilinmektedir.²⁷³

²⁷³ Gökten Ay, a.g.e., s. 141.

10.3.5. Klarnet

Klarnet, ilk kez Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Mehter Takımı için getirilmiş, sonraları mehter esnafı tarafından kullanılarak halk oyunlarına geçmiş, bu çalgıdan halk oyunları yararlanmağa başlamış, nefesli çalgılara çok yakın olması nedeni ile de Zurna'nın Kaval'ın ve bu tür çalgıların yerini almıştır. Sonraları halk tarafından benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır. Toplumumuzda adına Gırnata ya da Kırnata diye ad verilir.

Bugün zurnanın yerini almasının etkisini de, bandolarımızda eğitim gören erlerimizin köye dönerek bunları köylerinde kullanmalarında aramak gerekir.²⁷⁴

10.3.6. Tef (Def)

Bir kasnak ve tek yüzüne gerilmiş ince bir deriden ibarettir. Her yörede yaygın olarak kullanılır. Kasnak üzerine açılan yerlere, yedi-sekiz çift ince pirinçten ziller geçirilerek çalgının ritminin zenginleşmesi sağlanır. Kadınlar arasında yapılan eğlencelerin baş sazi olmuştur.²⁷⁵ Kula'da yaren ekibi tarafından kullanılmaktadır.

10.3.7. Zilli Maşa

Maşa biçiminde iki ana kolun uçlarına yerleştirilen, karşılıklı zillerden oluşur.²⁷⁶ Kula'da yaren ekibi tarafından kullanılmaktadır.

²⁷⁴ C. Demirsipahi, a.g.e., s. 195-196.

²⁷⁵ Gökten Ay, a.g.e., s. 149.

²⁷⁶ a.g.e., s. 150.

10.3.8. Leğen-Bakraç

kadınlar arasında eğlencelerde leğen, bakraç, tepsi, sini, güğüm gibi kaplar, birbirine vurularak ya da elle vurularak ritm yerine kullanılır.

10.4. KULA HALK OYUNLARI

Kula yöresinde zeybek oyunları oynanır. Yörede oynanan zeybek oyunları üç grup altında toplanır.

- a) Sadece kadınların oynadığı zeybekler
- b) Sadece kadınların oynadığı zeybekler
- c) Hem kadınların hem de erkeklerin oynadıkları zeybek

10.4.1. Erkek Oyunları

Genel erkek oyuncu gezinleme ile oyuna başlar. Daha sonra asıl figürlere geçilir. Açık havada oynanıyorsa davul-zurna veya davul klarnetle kapalı mekanlarda bağlama ve darbuka ile oynanır. Davul-zurna ile oynanıyorsa çift zurna, tek davul bulunur. Zurnalardan biri sürekli dem tutar.

Efenin oynadığı oyun ağır, zeybek ve kızanların oynadığı oyunlar daha kıvraktır.

Erkek oyunlarında kollar yukarıya kartal biçiminde kalkar, eller bilekten hafif içeriye doğru kıvrıktır. Göğüs biraz içeri çekiktir. Kollar aşağıda olduğu zaman koltuk altlarına bir şey taşırmış gibi hafif kalkıktır ve parmaklar açıktır. Oyunun başında kollar salıverilmiş gibi dolanılır. Ritmik ezgi başladığında ezginin üç zamanlı yerinde bir nara atılarak oyuna giriş yapılır.²⁷⁷

²⁷⁷ Doç. Fikret Değerli, Oyun Havaları Ders Notları, 1993-1994 der yılı.

Yörede erkek arasında oynana oyunlar; Harmandalı, Manisa, Zeybeği (Nalbandım), Çaktım Çaktım, Hey Gidinin Efesi, Paşabey, Baskı, İslamoğlu, Sepetçioğlu, Kör Bayram, Hülasa, Düz oyun, Dudu.²⁷⁸

Harmandalı: Milli oyunlarımız arasında en çok oynanan bir oyundur. Dar, geniş, açık, kapalı her yerde oynanılır. Çok defa Harmandalı tek oynanır. Fakat iki, dört ve dana çok insan tarafından da oynanabilir.

Oyuna Kalkış: Harmandalı oyununa kalkan bir insan, sol ayak önde, sağ ayak yarım adım geride efece durur ve kendisine göre kaykılır. Bu esas duruştur.

Duruş, yürüyüş, kolların sallanması, kolların havaya kaldırılması, kolların ağır indirilmesi sağ el ile silahlıktan yani belden tabanca çeker gibi hareketler yapılması hep oyuncunun kendi elindedir. Bütün bunlardaki oyun ve ahenk güzelliğini oyuncu çabuk sayılabilir.²⁷⁹

1. Gezinti: Oyun havayı alma sırası gelince üç yapılarak başlar. Yerinde olmak üzere sol ayak on santim kadar kalkar iner. Sağ ayak ve sol ayak böylece kalkar iner. Üç yapılmış olur. Bu hareket kollar aşağıda iken yapılır.

Bu üçler oyunun düzenli yürümesi için yapılır. Ya her figürün başında bu üç yapılır, yahut üç yerine soldan dönme yapılır.

Oyunun tarifine (üç yapılır) denildiği zaman bu sol, sağ, sola ayakların yerinde kalkıp ineceği anlaşılmayacaktır.

Üç yapıldıktan sonra durmadan beş yapılır. Beş yapmada şöyledir; kollar aşağıda ağır ağır sallanır.

²⁷⁸ Ekim 1998 Kula'da Ege Gençlik Yaren Ekibi ile yapılan görüşme.

²⁷⁹ A. Yılmaz, O. Bayatlı, "Bergama'da Milli Oyunlar", CHP Halkevi Yayımından S: 2, Birinci Baskı, Cumhuriyet Matbaası, İzmir 1942, s. 15.

1. Sağ ayak bir adım ileri atılır,
2. Sol ayak bir adım ileri atılır,
3. Sol ayak bir adım ileri atılır,
4. Sol ayak bir adım ileri atılır,
5. Sağ ayak bir adım ileri atılır.

Durulur. bu gezinti daha çok daire çizer gibi yapılır.

Harmandalının havası bu üç, beş yani sekiz esası içindedir. Sekiz buna göre ayarlanmıştır.

Bu birinci figür yani gezinti. Gezinti 1,2,3 defa yapılabilir. Oyunun kısa veya uzun sürmesi bu hareketlere bağlıdır.

2. Kollu Yürüyüş: Esas duruşta yani sol ayak önde sağ ayak yarım geridedir. Kollar ağır sallanır üç yapılır. Sollar ağır kalkarken oyun başlar ve beş yapılır. Birinci figürün aynıdır. Yalnız beşte kollar havada oynanmaktadır. 1,2,3 defa oynanır.

3. Çarpma: Esas duruşta Üç yapılır.

1. Üçten sonra sağ ayak sol üstüne atılır.
2. Yarım adım kadar sağa açılır.
3. Yine sol ayak üstüne atılır.
4. Yarım adım sağ açılır
5. Beşinci de sağ ayak bir adım ileri atılır. Sol diz üstüne çökülür. (Sol diz yere değmez) ve sağ kol belden bıçak çeker gibi bir çekiş aparken yukarı kalkılır.
6. Kollar ağır aşağı inerken sağ ayak üstünde durulur

Bu vaziyette üç sayı kadar az durulur. Aynı hareket sol ayakla tekrarlanır. Yani sol ayak, sağ ayak üstüne iki defa çarpılır ve açılır. Beşde sol ayak bir adım ileri atılır ve sağ üstüne çökülür gibi yapılır ve kalkılır.²⁸⁰

Üçüncü figür bir defa oynanır istenirse ikinci figür bir iki defa oynanır.

4. Ağır atlama: Esas duruştaadır.

1. Üç yapılır, sağ ayak sol üstüne atılır.
2. Üç sayı kadar durulur. Sağ ayak burnu bir karış öne yere değdirilir. Ve ileri bir adım kadar atılır.
3. Sol ayak bir adım kadar iler atılır, ve biraz çökülür kalkılır.
4. Ayağa kalkılırken kollar ağır aşağı iner

5. Diz Üstü: Sol ayak önde sağ ayak yarım adım geridedir. Üç yerinde soldan dönme yapılacaktır. Soldan geriye şöyle dönülür:

1. Sol ayak kaldırılır, bir karış açıklıkta yarım sola doğru basılır.
2. Sağ ayak gövde ile birlikte yarım daire çizerek sola döner
3. Sol ayak yerinden kalkar bir karış öne basar
4. Sola dönmüş olur

Yürünme sonunda yine sol ayak önde sağ ayak yarım adım geride kalmıştır.

Sağ ayak sol ayağın dizi üstüne atılır.

1. Aynı ayak arkaya atılır.
2. Yine sağ ayak bir adım ileri atılır.
3. Sol ayak arkada kalmak üzere çökülür, sol diz üstüne gelinir ve sol diz bir defa yere vurur.
4. Yerde yarım sola dönülerek sağ dizde bir defa yere vurulur.
5. Sol ayak üstünde ayağa kalkılırken kollar ağır ağır aşağı iner

²⁸⁰ a.g.e., s. 16.

İsterse sol ayağın üzerinde ayağa kalkıldıktan sonra esas duruşta sağ ayağın üstüne basılır ve soldan dönme yapılır, kollar aşağıdadır, ağır sallanır. Dönmeden sonra kollar kaldırılır ikinci figür gibi oynanır.

6. Atlama: Esas duruş, üçlü yerine soldan dönüş yapılır. Dönüşten sonra sağ ayak arkada sol ayak yarım adım önde ve üstüne basılmıştır.

1. Sağ ayak hızla bir adım ileri atılır. Çökülür
2. sol diz iki defa yere vurulur.
3. Sonra yerde ayaklar kımıldamadan yarım sola dönülür.
4. Sağ diz yere bir defa dokundurulur.
5. Sağ ayak üstüne basılarak kalkılır ve kalkarken kollar ağır aşağı iner. İstenirse beşinci figürün sonundaki gibi oynanır.²⁸¹

7. Çevik Hareket: Esas duruş soldan dönme yapılır.

1. Sağ ayak sol ayak üstüne doğru hızla gider ve sağa gelir,
2. Sağ ayak bir adım ileri atılır, çökülür ve hemen ayağa kalkılır.
3. Sol ayak sağ diz üstüne atılır.
4. Bir adım ileri basılır,
5. Sol ayakta bir defa sekilirken sağ ayak öne atılır ve çökülür gibi yapılırken kalkılır.
6. Kollar ağır indirilir.

İstenirse beşinci figürün sonundaki gibi oynanır.

8. Çapraz ve Bağlama:

1. Sol ayak ilerde sağ ayak geride durulur, soldan dönülür sağ ayak biraz sola çaprazlama ileri bir adım atılır ve yere basılır
2. Sol ayak da yerinde bir karış kadar kalkar ve yine yerine basar
3. Sağ ayak yarım sağa dönülürken bir adım ileri atılır

²⁸¹ a.g.e., s. 17.

4. Sol ayak sağ ayağın yanına gelir ve yere basar
5. Tekrar yana yani sola bir adım kadar açılır ve hafif burnu yere basarken sağ kol yukarıda sol kol biraz aşağıda olmak üzere oyun son verilir.²⁸²

Harmandalı efem bakıyor hey!.....
Bileğinden kanlar akıyor vay.....
Gümüş bilezikli mavzerin vay.....
Namlısından şimşek çakıyor vay....

Efeme her çepken yaraşır hey.....
Korku nedir bilmez dolaşır vay.....
Bütün kızanların önünde de hey....
Elinde de yatağan savaşıyor vay...²⁸³

Bıçak Oyunu

Eskiden kılıçlarla oynanan bu oyun günümüz de uzun bıçaklarla oynanır. Özellikle köy düğünlerinde gelin almaya giden Seymenlerin oynadığı bir oyundur. Seymenler gelini almadan önce ve aldıktan sonra bu oyunu oynaya oynaya köy içinde dolaşırlar. Bıçakları oynarken birbirine vururlar. Oyunun oynarken Heyt... veya Efeler diye bağırırlar. Oyun kıvrak zeybek niteliğindedir.

10.4.2. Kadın Oyunları

Kula'da kadın oyunları kırık zeybek olarak adlandırılır bilinir. Türkülü oyunlar çoğunluktadır. Figür tekrarı çoktur, erkeklerdeki gezinleme kadınlarda yoktur. Kadın oyunlarında oyuncular erkek zeybek oyunlarının aksine daha güler yüzlüdür. Ezgilerinde ritim yapısı olarak 9/8'likler çoğunluktadır. Eller çene hizasında olur. Dirseklerden kırıktır. Parmaklar genellikle bir birine

²⁸² a.g.e., s. 18

²⁸³ Kemal Özkaynak, a.g.e., s. 37.

sürtölerek ses çıkartılır. Ayaklar ve bacaklar vücuttan fazla ayrılmadan hareketler yapılır. Bacağı ileri atışlarda büyük adım yoktur.

Kadın oyunlarından Harmandalının başında aynı erkekler gibi üçleme yapılır. Kadın oyunlarında bağlama, def, darbuka, bendir, davul kullanılır.

Davala (Yurtbaşı)'da kadın oyunları;

- 1. Düz Oyunlar:** Yüksek Minarede Kandiller Yanar
- 2. Yan Oyunlar:** Müzisyenlere erkek oyunu diye çaldırılıyor. Sepetçioğlu, İslamoğlu
- 3. Sürtme Oyunu:** Çay Gıyında Çim Bitmiş
- 4. Sekme Oyunu:** Köroğlu ayrıca gabak aşı sekerek. çökerek oynanan bir oyundur.²⁸⁴ Kör bayram ve İğdenin dalları, Ördek adlı oyunlarda oynanmaktadır.

Esen yazıda tespit edilen kadın oyunları: Selendi'nin Sarı sarı samanı, mermere, ovanın darısına, harmandalı, Sepetçioğlu.²⁸⁵

Enciklerde kadınların oynadığı oyunları; Hatçada derler oynayanın adına (sol diz çıkartılıp sekerek oynanıyor), Köroğlu, Sepetçioğlu.

²⁸⁴ Şubat 1998-Ekim 1999 Davala'da Cennet Keleş, Mahiye Topdemir, Mürüvet Turgut, Fadime Durgun ile yapılan görüşmeleri.

²⁸⁵ Ekim m1999 Esenyazı'da Birsal Yalçındağ, Ümmü Zeybek, Alime Özmen ile yapılan görüşmeler.

11. BÖLÜM: YÖRESEL GİYSİLER

11.1. GİYSİNİN TANIMI VE AMACI

"Giyim" insanoğlunun var olduğu günden bu yana yemek, üremek ve barınmak gibi doğa koşullarından da korunmak gereksinimi ile doğan ve günümüze değin çeşitli değişmelere uğramasına karşın asıl amacını yitirmeyen toplumsal bir olgudur.

Asıl amacı vücudu korumak olan giyim, çeşitli etkenlerle biçimlenerek baş, süslenme ve vücudun örtüsü olan giysi ve kullanılan gereç gibi şeylerle oluşmuştur. Ülkenin doğal yapısı ve erotik sebepler bile giyimde önemli ölçüde yer almışlardır. Bu karmaşık görünüm, ayırımların oluşumu, dünya uygarlığının çok önceki evrelerinde görülmektedir.

Bir evin bir mekanın döşenmesi ve mimari biçimlerde olduğu gibi giyim de insanın doğal ve sosyal çevre ilişkisini kolayca yansıtan bir araçtır.

Tarihsel açıdan bakıldığında; giyim, olay, yer ve dönem belirleyen bir olgudur.²⁸⁶

Kısaca giyim: Giyenin sosyal durumunu, yaşını ya da dönemini, kişilik ve karakterini, ekonomik durumunu ve toplumdaki yerini belirlediği gibi, bireysel, toplumsal ya da ulusal özellikler gösteren bir olgudur.²⁸⁷

²⁸⁶ Dr. Ayten Sürür, Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 7, İstanbul, 1983, s.6.

²⁸⁷ a.g.e., s. 7.

11.2. ANADOLU GİYSİ KÜLTÜRÜ

Anadolu, coğrafi konumu nedeni ile tarih boyunca Asya, Avrupa, Afrika, Mısır ve Mezopotamya kültür yollarının kesiştiği bir merkez olmuştur. Birçok düşünür ve sanatçının belirttiği gibi, bu merkez yüzlerce etnik grubu, farklı kültürel yapıları bünyesinde kaynatıp bileşime götüren sihirli bir potadır.

Günümüzde en az 150-200 bin öncesi üzerine insanoğlunu yaşamaya başladığı Anadolu'muzda hemen bir çırpıda sayabileceğimiz M.Ö. 7-8 binlere kadar giden kültürel etnik karışımın başladığı yapılaşma süresince, Sümer, Mezopotamya, Hitit, Urartu, Frig, Likya, Pers, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve cumhuriyetimizin oluşturduğu kültürel katmanların iz ve sonuçlarını bütün canlılığıyla görebilmekteyiz.²⁸⁸

1071 Malazgirt zaferinden sonra, dahası ondanda önemli olan Moğol istilasından sonra, Anadolu'da Türkler büyük bir çoğunluğu oluşturmuşlardır. Moğol'dan kaçan Türkmenler ve öteki Türk grupları Azerbaycan'dan akarlar. Bizans Anadolu'dan, Batı Anadolu'ya akarlar. Bizans Anadolu'dan, Batı Anadolu'ya akarlar. Bizans arazisi içlerine doğru genişlerler. Marmara Bölgesi ve Ege'de geniş Türk bölgeleri kurarlar.²⁸⁹

Oğuz ve Türkmen boyları, yani Türkler, Anadolu'nun bugünkü kültürel ve etnik yapısının ana iskeletini oluşturmaya başlamışlardır. Yine birçok araştırmacının vurguladığı gibi bu tarihi süreç içerisinde Anadolu Türkleşmiş, Türklerde Anadolulaşmıştır. Bu yapılanma birçok konuda orijinalliği ile dikkatleri çektiği gibi, giysi kültüründeki zenginliği de gözler önüne sermektedir.²⁹⁰

²⁸⁸ Dr. Atilla Eren, "Anadolu Giysi Kültürü", Ankara 1998, s. 16

²⁸⁹ Dr. A. Sürür, a.g.e., s. 7.

²⁹⁰ Dr. A. Eren, a.g.e., s. 17.

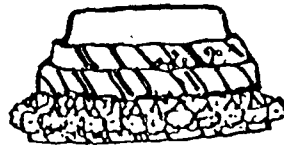
11.3. YÖRESEL ERKEK GİYSİLERİ

11.3.1. Başa giyilenler

Baş terlemeyi önlemek için terlik giyilir. Terliğin kenarları sarı floşla işlenmiştir.

Efeler başlarına çuhadan yapılmış, nar çiçeği renginde "kozunlu başlık" denilen fes giyerler. Daha önceleri başa börk giyildiği bilinmektedir.²⁹¹

Bu fes hazır satıldığı gibi, keçecilere de yaptırılır. Efe biçiminde, en önemli özellik baş süslemeleridir. Kırmızı Tığ üzerine rulo yapılarak sarılmış yazmanın oyları dikkat çeker. Tığ veya iğneyle yapılmış oylar zengin bitkisel motifler içerirler, çok renkli olup erkek kıyafetlerine ayrı bir estetik güzellik katarlar. Kadının ince ruhunu, sabrını, yeteneğini, erkeğin de kadına saygısını, sevgisini göstermesi açısından önemli bir örnektir. Fesin arkasından 15-20 cm. uzunluğunda siyah kaytan püskül sarkar. Püskül kırmızı fesin tepesine dikilir.²⁹²

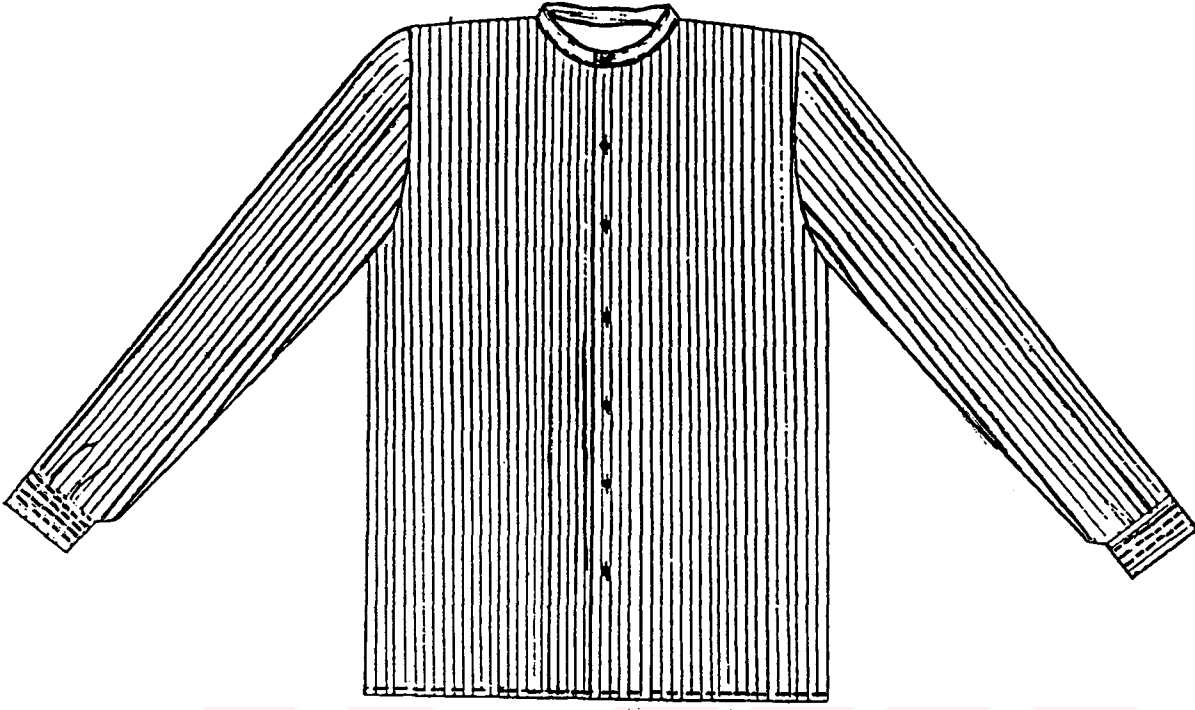

Çizim 27. Fes

Zeybekler ise **Kabalak** adı verilen bir tür fes giyerlerdi. Bunlar uzun ve kalıpsız olurdu. Kabalağın etrafına ise kenarlarından püsküller sarkan poşu sarılırdı.

²⁹¹ İsmail Özboyacı, "Ege'de Zeybek Giyimi", 3. MTEKB. C.5, KTBMFADY: 87, SKBD: 24, Ankara 1987, S.294.

²⁹² Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, "Manisa İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri", KB, HAGEM Yay: 175, MKD: 7 Ankara 1993, s.24.

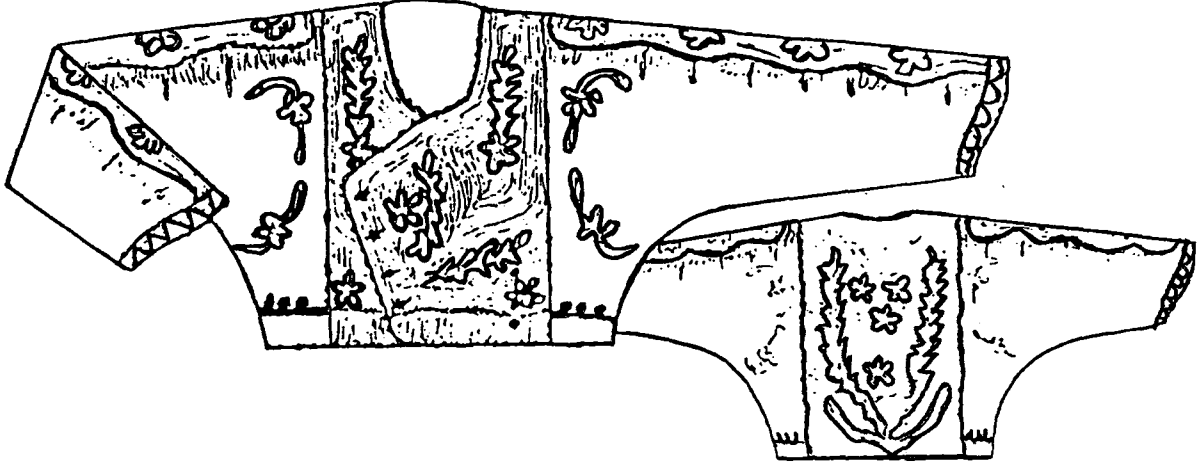
Çizim 28. Gömlek

11.3.2.3. Cepken

G mleğ n  zerine cepken giyilir. Cepken, uzun kolludur. Kol genişliğ i üst kısmının verdiğ i bollukla aynıdır. Beden vücuda oturacak kadar dar kesimlidir,  n tarafı çapraz kavuşur.  n sağ bedende üste fındık büyüklüğünde, kaytandan örme dört d ğ melerden dikilir. Yani bir çeşit kruvaze ceket biçimlidir. Yakası geniş "U" kesimlidir. Kolları,  n , arkası siyah kaytanla işlidir. Boyu hemen göğüs altındadır. Mavi ve gri renkli gabardin türü kumaşlardan yapılır, kırmızı kumaşla astarlanır. Etek boyunun kısa oluşu boyu uzun gösterir. Vücut dik ve gösterişli durur.²⁹⁸ üzeri siyah ipek kaytanla işlenir. Bu işlemeler de Türk el sanatlarının inceliğ ini, zevkini görmek mümkündür.

²⁹⁸ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel şahin, "Manisa İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik  izimleri", KB, HAGEM Yay: 175, MKD: 7 Ankara 1993, s.19-20.

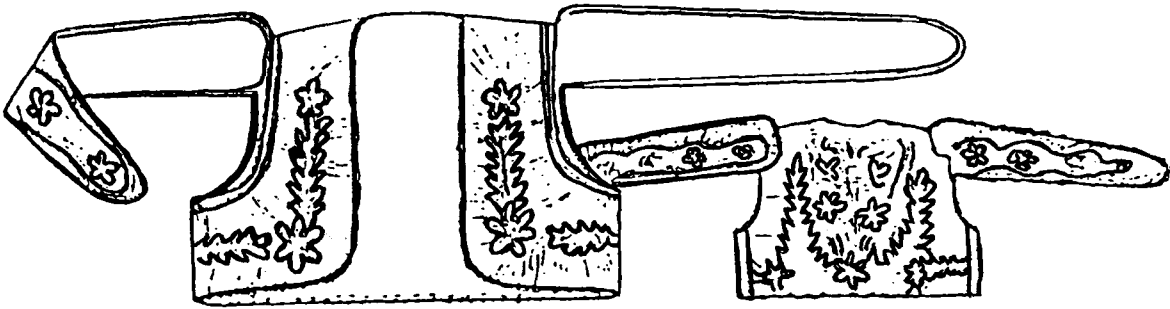
Sırma işlemeli olan cepkenler ise zeybekler ve kızanlar tarafından giyilirdi.²⁹⁹

Çizim 29. Cepken

11.3.2.4. Camedan-Kartal Kanat

Cepken üzerine yine oldukça dar kesimli, boyu ondan daha kısa "Camedan-Kartal Kanat" giyilir. Kanat diye tabir edilen parçalar beden kısmına omuzdan dikilirdi. Tüm beden ve kanatlar siyah kaytanla işlidir. Ön bedenlerde düğme ilik yoktur. En içe giyilen çubuklu gömlek cepken ve camedanın bel hizasından görülür. Camedan bedene tam oturur.³⁰⁰

Çizim 30. Camedan – Kartal Kanat

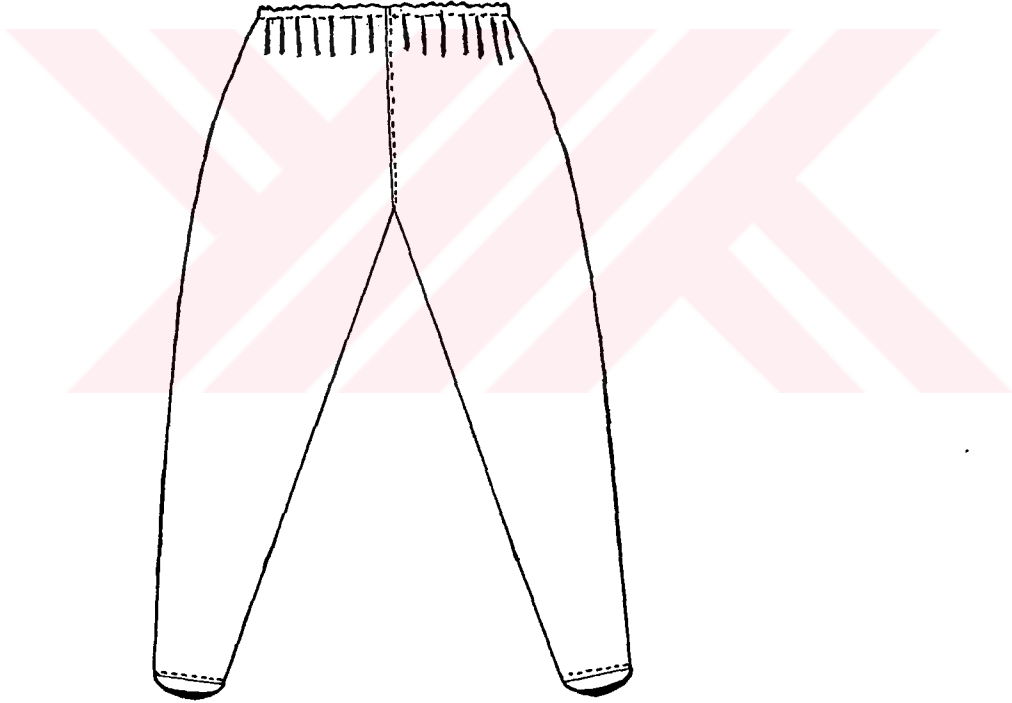
²⁹⁹ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 294-295.

³⁰⁰ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, "Manisa İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri", KB, HAGEM Yay: 175, MKD: 7 Ankara 1993, s.20.

11.3.2.5. Karadon

Alt bedene ise "karadon" giyilir. Dar kesimli, pantolon biçimindeki karadonun belinde ve parçalarında lastik kullanılır. Siyah kalın dokulu tergal türü kumaşlardan yapılır. Çizmenin içinde düzgün durması için ayak altına geçirilecek şekilde lastik dikilir.³⁰¹

Zeybeklerin bacaklarını çeşitli etkenlerden (soğuk, dağ çalıları gibi) korumak için giydikleri görülmektedir. Üzerine iş yoktur.

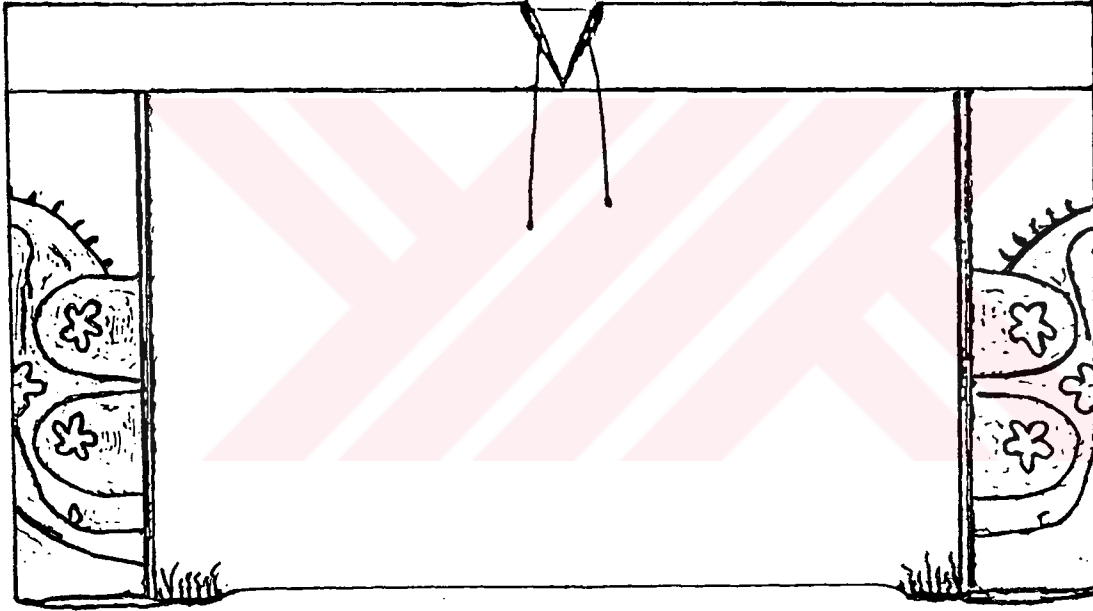

Çizim 31. Karadon

³⁰¹ a.g.e., s. 21.

11.3.2.6. Potur

Karadon'un üzerine potur giyilir. Poturun boyu diz hizasındadır. Bel kısmı kırmızı kumaştan yapılır, içinden uçkur geçirilir. Beden kısmı mavi-gri kumaştan olan poturun, yan paçaları siyah kaytanla işlemelidir. Beden, belden aşağıya bol iner. Poturda ağ yoktur. Ön bedendeki geniş enli parçanın bolluğu hareket rahatlığı verir. Paçalar birbirine oyulgama dikişle birleştirilir. Kaytan nakıştan zemin görülmez nakışların özel bir formu yoktur. Kaytan kumaş üzerine dolandırılarak kumaşa dikilir.³⁰²

Çizim 32. Potur

Potur, Don, Dizlik'te denilen "**Çaşır Menevrek**" uçkurları kasık üzerinden bağlanır. Uçkurun uçları Türk motifleri ile işlemeli olup, daima dışarıda kalır. Efe'lerin çaşır menevreğinin göbek tarafına yakın kenarları (uçkurun geçirildiği) kırmızı renkte ketendedir.

³⁰² a.g.e., s. 22.

Çaşır menevreğin beyaz ketenden de yapıldığı ve giyildiği bilinmektedir. Çaşır mevereğin içine kaput bezinden veya hasseden yapılmaz beyaz, diz kısmından görülmeyecek şekilde iç don giyilirdi.³⁰³

Uçkurluk çok defa ayrı renkten, tercihen mavi, kırmızı veya siyahtan yapılır.³⁰⁴

Zeybek donunun veya diz çakışırının Orta Asya kaynaklı olduğunu kesinlikle iddia edebiliriz. Özellikle Akkoyunlu ve Celayirli Türkmenleri'nde bu geleneğin kesinlikle var olduğu tespit edilmiştir.³⁰⁵

11.3.2.7. Tozluk

Diz kapağından aşağıya tozluk giyilir. Tozluklar cepken, cameden kumaşının aynı renginde olur, siyah ipek kaytanla işlemelidir. Diz kapağından diz kapağından bileğe kadar iner, bazen de ayakkabının üstünü kaplar. Efe'lerin ipek tozluk bağları kullandıkları da bilinmektedir. Deri tozluklar diz kapağını mal kullanma biçiminde ise, diz kapağını örten bu kısım içe doğru kıvrılarak gizlenir. **Kepmen** denilen deri tozlukla baldır arasında, kamalı oyunlarda kullanılmak üzere, kama bulunur.³⁰⁶

11.3.2.8. Kuşak

Kasıkla göğüs arasına içi dolgulu yastık, insanların bellerini, soğuktan korumak için bellerine sardıkları ve iki ucunda uçkur olan bir parçadır. Yapılışı yorgan yapımına benzer. Keten bez içine pamuk konularak yapılır. Boyu bir veya birbuçuk metre, eni 25-30 cm. arasında değişir.

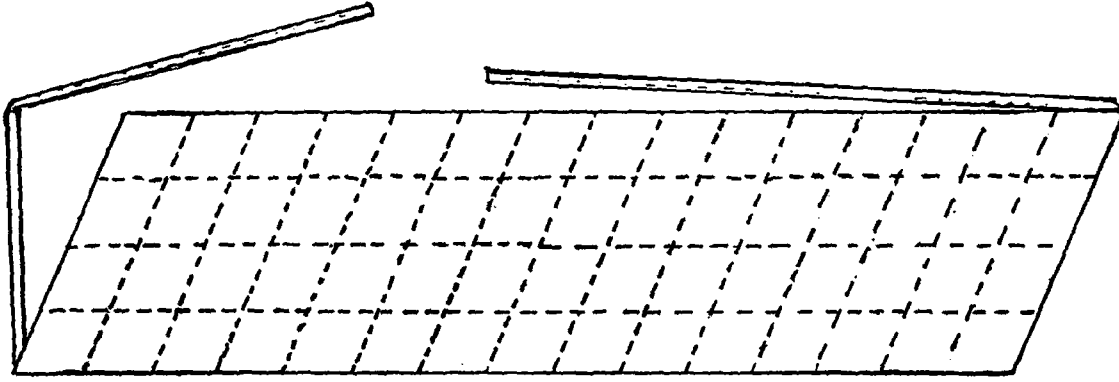
³⁰³ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 295.

³⁰⁴ K. Özkaynak, a.g.e., s. 143.

³⁰⁵ S. Türkoğlu, "Tarih İçinde Zeybek Kıyafeti", III. MTFKB. C. 5, KTB, MFADY: 87, SKBD: 24, Ankara 1987, s. 423.

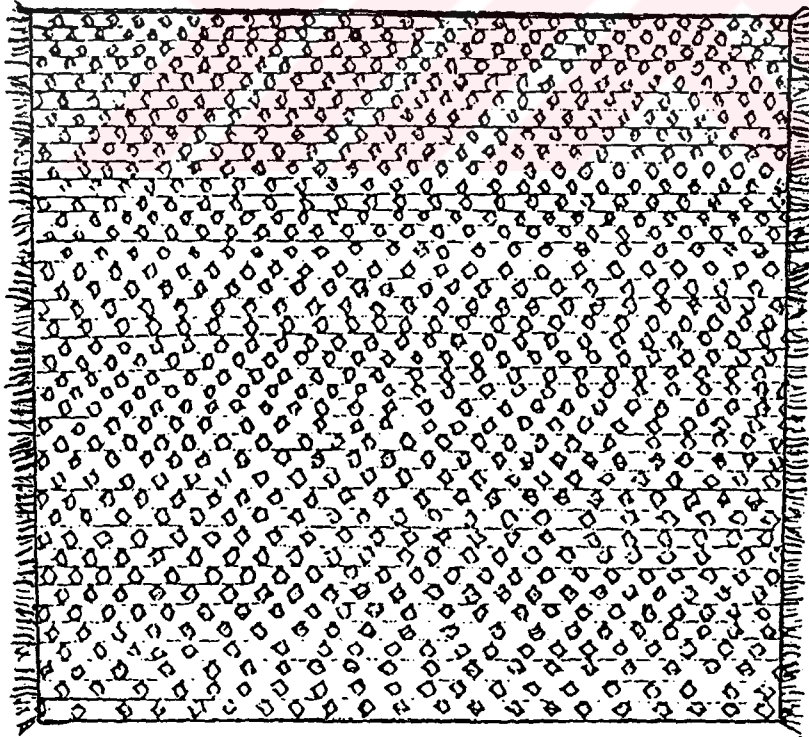
³⁰⁶ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 296.

Dolgulu yastığın üzerine yünden dokunmuş, bir metre uzunluğunda, 15-20 cm genişliğinde bir kuşak bağlanır.

Çizim 33. Dolgu yastığı

Asıl belde görünen ise "şal kuşak-acem şalı" dır. Kare biçiminde çok renkli bir kumaştır. Ortadan katlanarak üçgen şeklinde bele sarılır. Belin ön kısmından fazla görünmez, çünkü burada diğer aksesuarlar kullanılır.³⁰⁷

Çizim34. Kuşak

³⁰⁷ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, "Manisa İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri", KB, HAGEM Yay: 175, MKD: 7 Ankara 1993, s.21.

11.3.2.9. Boyun Dolağı

Erkeklerin, boyunlarını soğuktan korumak için taktıkları bir parçadır. Renkleri beyaz ve kırmızının tonlarıdır. Üzerinde işte görülebilir. Dört tarafından püsküller sarkar. Boyuna, püsküller görünecek şekilde iki-üç kez dolandır. Kumaş cinsi ipek ve pamukludur.

11.3.2.10. Kolon

Tezgahlarda, yünden dokunur. Beldeki kuşağın düşmemesini ve beli sıkı tutmasını sağlar. Eni 4,5-5 cm., boyu 2-3 metre uzunluğunda olur. Üzerinde motifler vardır ve yapımında kullanılan yünler kök boyasıyla boyanır.

11.3.2.11. Aba

Enver Behnaz Şapolyo "Efe'lerin kışın giydikleri paltoya "Aba", yağmurluklarına da "kepenek" derler" diye belirtmiştir.³⁰⁸

Reşat Ekrem Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğünde; "Kaba ve kalın bir yünlü kumaş, bu kumaştan yapılan esvab, potur, hırka, cebken, bilhassa paltoya da Aba denir" diye belirtmiştir.³⁰⁹

11.3.3. Ayağa Giyilenler

Daha önceleri zeybeklerin çorapsız olarak kırmızı yemeni giydikleri de bilinmektedir. Daha sonraları **kayalık** denilen işlemeli çizmeler kullanmaya başlanmıştır. Bu çizmeleri, yalnız efeler giyer, zeybek ve kızanlar ise **çarık** giyerlerdi. Ayrıca siyah (sahtiyan) deriden yapılan **papuç, kalçın, dige, kara çizme**'de giyildiği bilinmektedir.³¹⁰

³⁰⁸ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 297.

³⁰⁹ R. E. Koçu, "Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü", SKY, 1969, Ankara 1967, s.7.

³¹⁰ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 296.

11.3.3.1. Çorap

Ayağa ise yünden, elde iki veya dört şişte örülmüş, yünün ham renginde çorap giyilir. Başka bir renkle desen yapılmaz, ancak kendinden ajur yapılır, bu da çok sade olur.³¹¹

11.3.3.2. Körüklü Çizme

Körüklü çizme erkek kıyafetini tamamlar. Siyah deriden elde yapılır. Metala çivi yerine, tahta çivi kullanılır. Boyu diz kapağının altına kadar gelir. Bir, iki cm. yüksekliğinde topuğu vardır. Çizmenin içi deri astarlıdır. Üzerinde nakış, süsleme yoktur.

Kösele tabanlı bu çizmeler, efelerin yaşam tarzı gereği zorlu iklim ve yer koşullarına göre yapılmışlardır. Eskiden beri pahalıya mal edilen çizmeler için iyi kalitede sahtiyancılar tercih edilir. Taban köselesi oldukça kalın tutulur, çabuk yıpranması önlenmiş olurdu. O zamanlar taban kaplama malzemelerinin kısıtlı olması nedeniyle bu şekilde çözümlenirdi. İçindeki kulak, giyilirken belirli bir rahatlık ağılamak için yapılmıştır.³¹²

Çizim 35. Körüklü Çizme

³¹¹ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, "Manisa İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri", KB, HAGEM Yay: 175, MKD: 7 Ankara 1993, s.24.

³¹² a.g.e., s. 23.

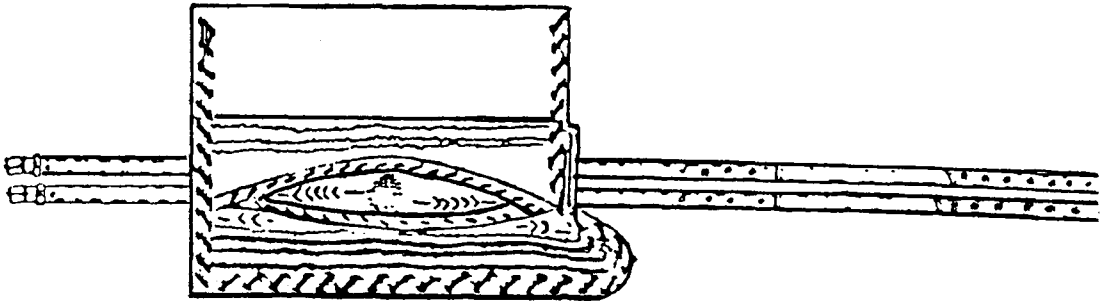
11.3.4. Aksesuarlar

11.3.4.1. Silahlık

Kuşakların üzerine Türk'lerin geleneksel ve anonim aksesuarlarından biri olan silahlık takılır. Efe ve zeybeğin yaşamında önemli yeri olan silahlığın içinde silahlar ve günlük yaşamda gerekli olan birçok malzemeler muhafaza edilirdi.

Silahlıklar üç, beş, yedi katlı (gözlü) yapıldığı gibi, tek veya çift kayışlı da olabilirdi. Efeler genelde işlemeli olan bu silahlığın tek kayışlı olanını takarlardı. Günümüzde siyah deriden yapıldığı bilinen silahlıklar daha önceleri kırmızı deriden de yapılırdı. Silahlığın arasında kulaklı **yatağan bıçağı**, turkuaz ve koray taşlı gümüş tabancalar bulunurdu.

Silah aksesuarlarından başka, işlemeli gümüş tütün tabakası, kehribar bir ağızlık, bir kese içinde kav, fitilli çakmak, çakmaktaşı, çakmak çeliği, ipek örme işlemeli para kesesi, yağlık denilen işlemeli kare biçiminde mendil, saat kesesi, enfiye kutusu ve herhangi bir yaralanmaya karşılık iki okka kadar temiz yapağı bulundu.

Çizim 36. Silahlık

Ayrıca silahlığın yan tarafında, **meşe** veya **masa** tabir edilen bir demir çubuk sarkar. Bunu yatağını bilemek için kullandığı, hasmıyla karşı karşıya geldiğinde kendisine çekilen kamayı körletmek için de kullanılırdı. Efeler birbirlerine kesinlikle tabanca çekmezler. Bu korkaklığın işaretidir.³¹³

11.3.4.2. Bıçak-Kama-Hançer

Genellikle, çelik ya da diğer dayanıklı ve paslanmaz madenlerden yapılan ve çeşitli boy, biçimlerde olurlar. Yine bu aletlere ait kınları (muhafazaları) ile bir bütünlük arz ederler. Sap kısmında, uç kısmında ve kınında kullanıldığı yöreye, bölgeye ve döneme (yüzyıl) göre kullanan kişinin yaşını, ekonomik durumu vb. bildiren motif ve kakışlarla süslenmiştir.

Ebatları yaklaşık olarak 10-20-30 cm. uzunluklarında olup birbirlerinden (bıçak-kama-hançer) ayırıcı en büyük özellik, uç kısımlarının uzunlukları ve bu kısımlara verilen kavisler olmuştur.³¹⁴

11.3.4.3. Köstek

Daha önceleri yünden, ipekten, altından taktıkları kordonlar, boyundan kasıklara kadar inerdi. Daha sonraları bunların yerini gümüş köstekler almıştır.³¹⁵

Erkeklerin özellikle belirli bir yaştan sonra kullanmaya başladıkları saatin bir ucundan uzunca bir zincir ile belindeki silahlığa kadar uzanan zincirin diğer ucunda ise püsküllü denilen uç kısmı bulunur.³¹⁶ Gümüş köstek, sağ omuzdan, sol göğüs hizasına camadanın altına gelecek şekilde tutturulur. Saati olan kösteğe saatini de takar. Saat görünmez camadanın altında kalır.³¹⁷

³¹³ İ. Özboyacı, a.g.e., s.296.

³¹⁴ S. Gicili, a.g.tez. s. 21.

³¹⁵ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 297.

³¹⁶ S. Gicili, a.g.tez., s. 48.

³¹⁷ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, "Manisa İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri", KB, HAGEM Yay: 175, MKD: 7 Ankara 1993, s.22.

11.3.4.4. Tespih

Bir erkek aksesuarı olan tespih, gerek halk oyunlarımızda gerekse seyirlik oyunlarda çok sık kullanılmaktadır.³¹⁸ Zeybeklerde genelde kehribar tesbih görülmektedir.

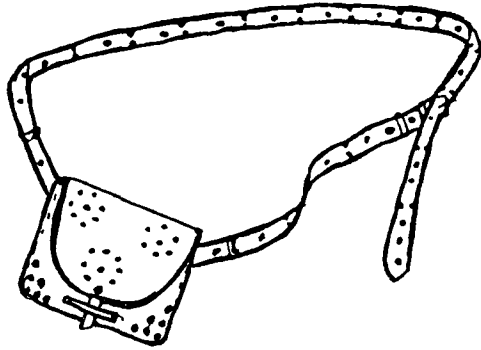
11.3.4.5. Peşkir Mendil

Belde, en üste **peşkir-mendil** örtülür. Peşkir yörede dokunmuş dar enli kumaşlara tel ve ipek iplerle, çeşitli tekniklerle işlenmiş, uzunca pamuklu bezdir. Efe giyiminin vazgeçilmez parçalarından biridir. Efelerin hemen her türlü ihtiyaçlarının en pratik şekilde çözümlendiği giyim tarzında, peşkir de bu anlayışla yapılır. El temizliğinde ve yemek sonrasında kullanılır.³¹⁹

Türk adet, gelenek ve örflerinin bir simgesi niteliğindedir. Bu örtülerde sağlık, usun ömür, sevgi ve aşk motifleri ağırlık taşır. Bu işlemeler bir sevgiliye ve yavukluya verilen en güzel ve anlamlı hediyedir.

11.3.4.6. Tütünlük

Erkek giyiminde bir başka fonksiyonel aksesuarda **tütünlük**'tür. Deri bant üzerinde tütün tabakasının sığacağı büyüklükte bir çanta olan kemerdir. Çaprazlama boyna geçirilerek, bedenin arka tarafına gelecek şekilde takılır.³²⁰

Çizim 37. Tütünlük

³¹⁸ S. Gicili, a.g.tez., s. 43.

³¹⁹ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, a.g.e. s.22.

³²⁰ gös.yer.

11.3.4.7. Pazubent

Efe ve zeybeklere kollarına içinde kurşun geçirmez muska bulunan gümüş kaplı **pazubent** takarlar. Kızan iken takılan bu pazubentler, ölünceye kadar çıkarılmaz.³²¹

11.3.4.8. Hamaylı-Muska

Zincirin uç kısmına üçgen şeklinde bir parça deri, kumaş, gümüş ve benzeri maddelerden yapılmış ve içinde kullanan kişiyi kötülüklerden korunması için yazılmış muska (dua) bu aksesuar kolye gibi boyna asılır ya da sağ veya sol omuz üzerine gelecek şekilde giysisine dikilerek kullanılır.³²²

11.3.4.9. Tüfek

Efe ve zeybeklerin uzun namlulu tüfekleri ve bu tüfekler için gerekli harbileri ile barutlukları bulunur. Daha sonraları mavzer ve martin kullanamaya başladığında göğüslerine **karkılık** denilen fişeklik takmaya başladılar.³²³

11.3.4.10. Piştov

Silahlığa konulabilecek büyüklükte, tabancadan büyük silahtır.

11.3.4.11. Saldırma

Kılıcın bir türüdür. Silahlıkta taşınır. Piştov ve saldırma gerektiğinde kullanılan ve erkekliğin simgesi haline gelmiş iki önemli parçadır. Efe genellikle doğada bulunduğu için bu parçaları yanında hiç ayırmaz.

³²¹ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 296.

³²² S. Gicili, a.g.tez., s. 51.

³²³ İ. Özboyacı, a.g.e., s. 297.

11.4. YÖRESEL KADIN GİYSİLERİ

Kula merkez ve köylerinde giyilen kadın giysilerinde bazı farklılıklar olmakla beraber, özde biçim aynıdır. Üç etekli giyim tarzı yöreye hakimdir.

11.4.1. Başa Giyilenler

Özel günlerde ve eğlencelerde genç kız, nişanlı kız baş süslemeleri farklılıklar gösterir. Genç kızlar nişanlı kızların kullandığı **albez**'i bağlamazlar. Onun yerine desenli, oyali yazmalar, süslü bezler bağlarlar.

Sandal'da gelin alı üzeri pullarla işlidir, kenarlarında rengarenk filkete oyası vardır. Bu oyaya **ılgız** denir.

11.4.1.1. İncili Fes-Gelin Fesi-Boncuklu Fes

Kula, Sandal, Davala ve İbrahimağa'da kadınlar başlarına kalıplı keçe fes takarlar. Fesin önüne ailenin maddi durumuna göre altın ve gümüş paralar dizilir. Ayrıca tepelikli başta kullanılmaktadır.³²⁴

Renkleri bordo ve kırmızıdır. Kalıplı fesin öne gelen tarafında alttan bir sıra küçük altın, üstünde altınları kapatacak şekilde inci, onun üstünde ruloya sarılmış inci dizisi bulunur. Bu işlem fes üzerine iki kez yapılmıştır.

Fesin tepesinde sarı teller üzerine boncuklar konmuştur. Baş bağlandığı zaman bunlar tepeden gözüktür. Fesin iki yanında da ipe dizilmiş boncuklar sarkıtılır.

Aynı baş İbrahimağa ve Sandal'da da vardır. Yalnız İbrahimağa'da fesin üstünde büyük bir fiyonk vardır.

³²⁴ Şubat 1998 ve Ekim 1999 İbrahimağa ve Sandalda yapılan görüşmeler.

11.4.4.2. Gelin Alı (Albez)

Fesin üstüne albez bağlanır. Albez kırmızıdır ve bekareti simgeler. Üzerindeki motiflere göre "zelveli, ınsıranlı, muskalı, aylı, elmalı, gavsarlı, çarklı, serpmeli" gibi isimler alırlar. Albez kare olup, üçken biçiminde katlanarak kullanılır.

Albeze desenler sabunla çizilir ve pullarla işlenir. Başın arkasından sarkarak iki kenarına pul, boncuk veya püsküllerle oyalar yapılır. Pul işlemler albezin tamamını kaplamaz, sadece görünen kısmı işlenir. Ayrıca kontrast renklerde kumaşların sadece iki kenarına aplik edildiği de olur.³²⁵

Encikler de kız baba evinden çıkacağı gün başı özel olarak hazırlanır. Bu başa **dovak** denir. Gelinin yanında **gümüş** denen bir kişi daha vardır. Horozların kuyruk ve kanatlarının en parlak tüyleri kesilir, mevsimine göre köyde bulunan çiçekler toplanır. Gelinin başı bezlerle yükseltilip üstüne bir tas kapatılır. Tas çene altından beyaz bir tülbentle bağlanır. Öne albez, arkaya düz büyük bir örtü örtülür. Rengarenk yazmalar uçlarından bağlanarak bu baş üzerine oturtulur. Pulu, oyalı başka bir yazma ile alından bağlanır. Bu yazmaların arasına çiçekler ve tüyler yerleştirilir. Günümüzde köylüler taze çiçek bulamadıkları zaman bu başı yapma çiçeklerle yapıyorlar.

Gümüş'ün başı da aynı şekilde hazırlanır, yalnız onun öne gelen tarafına kırmızı bir yazma konur. Çeşitli renkteki tülbentler bağlanır, başa oturtulur ve alından başka bir tülbentle bağlanır. Renkli tülbentlerin bağlanan uçları aşağı sarkıtılır. Gümüş'e çiçek ve tüy konmaz.

³²⁵ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, a.g.e., s13.

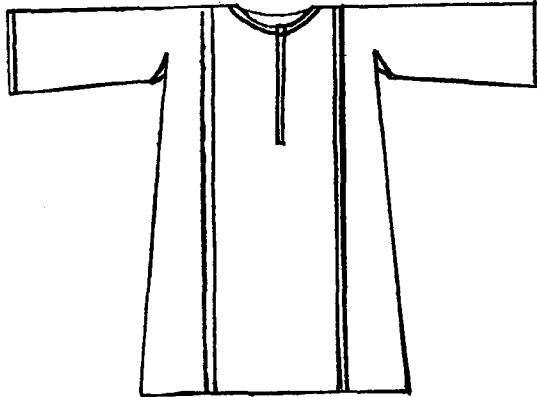
Davala'da da aynı gelin başı yapılmaktadır. Yalnız orda kullanılan kreplere **iskeve** denmektedir. Bu başın Davala'daki adı **duvak**'tır. Alna mavi yazma bağlanır. Bunun üzerine **Dabriyon** altın ya da sarı lira bağlanır. Burada, başa az çiçek konur.³²⁶

11.4.2. Gövdeye Giyilenler

11.4.2.1. İç Gömlek

Kadın kıyafetlerinde üst beden giyiminde, en içe "iç gömlek" giyilir. İç gömlek bürüncük veya ipekli kumaştan yapılır. Kol uçları ve yaka kenarları iğne oyasıyla işlidir. Pamuğun kendi doğal rengindedir.

Boyu diz kapağı hizasında veya daha uzundur. Darenli tezgahlarda dokunmuş kumaşlardan yapılır. Çeyiz için hazırlananların yakası oyulmaz. Evlendikten sonra yana önden açılır. Kollar uzun olduğu için çentikli'nin altından gözükür.

Çizim 38. İç Gömlek

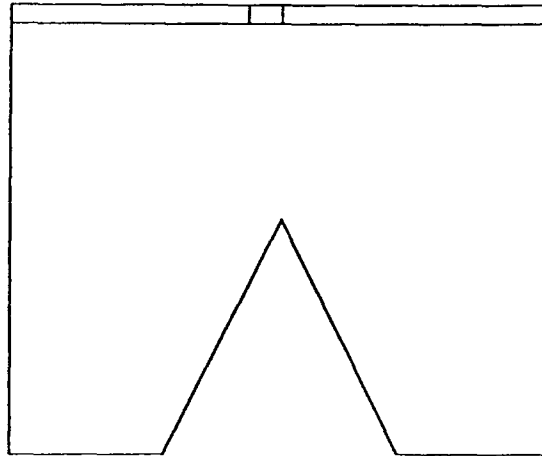
³²⁶ Ekim 1998 Davala ve Enciklerde yapılan görüşmeler.

11.4.2.2. Don

İç giyimde alt bedene "don-şalvar-kocadon" giyilir. Kırmızı kadifeden kocadon köylerde yaygındır. Gelini elbisesinin altına çitari don giyilir. Donun ağ boyu diz kapağına kadardır. Bel uçkur ile büzülür.

Uçkur: Türkçe'de kuşak tanımlamasına eş değer kabul edilen (kur) ve (iç) kelimelerinden türeyen ve iç kuşağı manasına gelen içkur daha sonraları uçkur şekline dönüşmüştür. Ayrıca bazı yörelerde **şalvarben** de denir. Genel olarak 20, 25 en, 225,230 boyda bulunan uçkurların ebatları yüzyıllar içinde değişikliğe uğramıştır. Önceleri enleri dar olan uçkurlar 18.yy sonlarında doğru genişlemiştir. Uçkurun her iki ucunda 15 ile 30 cm. genişliğinde işleme yer almaktadır. Genellikle el tezgahlarında dokunur. Devrinin motif ve renkleriyle bezenmiştir. Daha ziyade bereket sembolü olan, bol çekirdekli meyveler, çeşitli çiçek, yaprak ve hayat ağacı süsleri sık görülür. Her çeşit teknik kullanılmıştır. Şalvar içine geçirildiği gibi, üç etek üstüne de bağlanır. Gerek erkek, gerekse kadın kullanabilir.³²⁷

Delme: Üst bedene, iç gömleğin üzerine "çubuklu çitari ya da "cezayir" denilen kumaşlardan yapılmış, kolsuz, yelek biçiminde "delme" giyilir. Delme, vücudu oturacak şekilde dikilir. Göğüslük olarak kullanıldığı için sütyen vazifesi görür. Boyu göğüs altında biter, içi astarsızdır.³²⁸

Çizim 39. Don

³²⁷ N. Berker, YKYLŞ, YKK, Tarihsiz, s. 417.

³²⁸ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, a.g.e., s. 6.

11.4.2.3. Çendekli (Üçetek)

Delmenin üzerine "üçetek-fistan-uskufa-çendekli" giyilir. Eskiden pembe renkli saten, saten tülyon, brokar gibi ağır kumaşlardan yapılır ve şimdiki gibi kol ağzları, yaka kenarları, etek uçları oymalı değil telle işlenmiş olurdu.

Boyu ayak bileğine kadar inen üçeteklerin kolları normal bilek ölçüsünden 10-15 cm. uzun tutulur ve yırtmaçlı olur. Kolun bedenle birleştiği kısma ise rahat hareketi sağlamak amacıyla kare ya da üçgen, "kuş" tabir edilen parça konulur.

Üçeteklerin kumaşları yörenin kendine has dokuması olmayıp, en çok Gaziantep ve çevresinden temin edilir. Yörede çubuklu (ince çizgili), çitari, beşyol (beş renkli, hepsi ince veya hepsi kalın çizgili kumaş) gibi adlar alırlar. Çoğunlukla, kırmızı, mavi, sarı, mor, yeşil gibi canlı renklerle bezenmiş olanları tercih edilir. Günümüzde bulunamayan bu kumaşların gümüş telle dokunmuş olanlarına da rastlanmıştır.

Üçetek tabiri, elbisenin belden aşağı kısmının üç ayrı dilim halinde yapılmasından gelir. Kumaşların akmaması ve daha dik durması için Amerikan bezle astarlanır. Üçeteğin öndeki iki etek parçası serbest bırakıldığı gibi, değişik bağlama stilleriyle bedenin arkasında da toplanır. Oldukça dar erli kumaşlardan yapıldığı için ön ve yanlara verev peş parçaları dikilir. Peşler ve kol altındaki kuş parçaları rahat hareket imkanı sağlar. Eski üçeteklerde yaka, kol ağzı, etek uçları, peş yırtmaçları, cep ağzlarının sim sırma ve kaytanla süslendiği görülür. Günümüzde ise aynı yerde hazır metre işi harç, pul vs. ile süslenir.³²⁹

³²⁹ gös.yer.

Kula'da kullanılan çendeklilerin (üçetek) yaka oyuğu yuvarlak ve göğüse kadar açıktır. Bu açıklığa yörede **telli önlük** denen ve üzeri çeşitli işlerle işlenmiş ayrı bir parça konur. Telli önlüğün iki işli ucu önde dikilerek, işlemeli kısmın öne gelmesi sağlanır. Kına gecesinden bir gün önce yörede çendekli gecesi yapılır ve bu gece gelin dahil tüm kadınlar çendekli giyerdi. Çendekli giyildiği zaman başa oyalı ipek krep, bele **saçaklı puçu** bağlanırdı.³³⁰

11.4.2.4. İstafa

Geline oğlan evi tarafından yaptırılan ve kına gecesinde gelinin giydiği kıyafetin adıdır. İpekli kumaş üzerine sim sırma işlemelidir. Yakası göğüse kadar açıktır ve dantelle süslenmiştir. Aynı dantellerden kol ağzında da vardı.³³¹

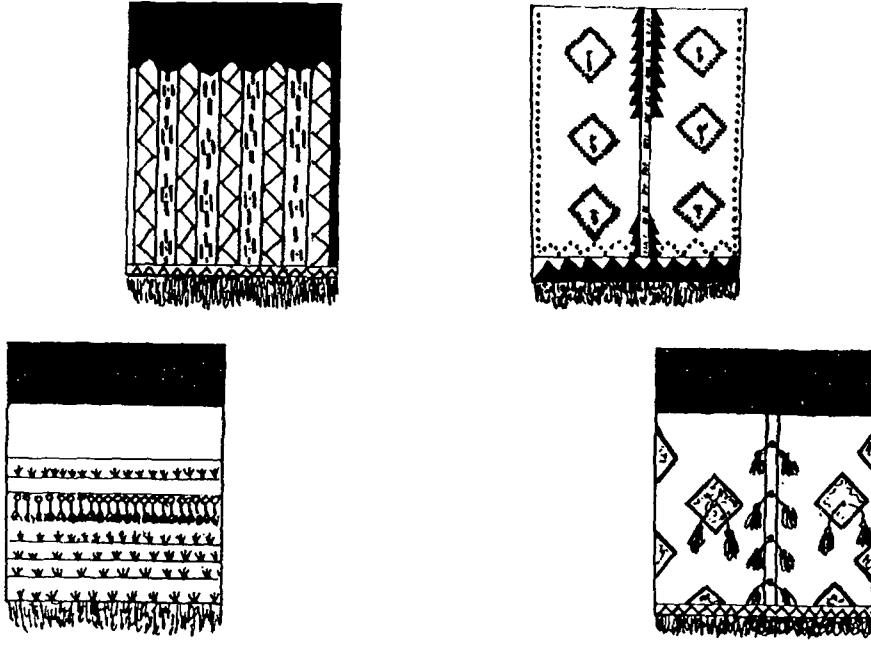
11.4.2.5. Çekki

Üçeteğin üzerine, öne "çekki-önlük-öncek-püsküllü önlük" denilen bir önlük bağlanır. Çekki belden diz hizasına kadar uzanır. Yapağı yünden, yörenin kendine has dokumalarından yapılır. Üzerinde renkli iplerle işlenmiş nakışları ve uçlarında önlüğün kendi yününden yapılmış püskülleri vardır. Bele; önlüğe dikili çarpana kolonla bağlanır. Üzerindeki geometrik formlardaki nakışların aralarına çeşitli renklerde püskül, boncuk ve deniz kabuklarıyla süsler yapılmış olanlarda vardır.³³²

İşler koyu zemin üzerine yapılır. Motiflerde; yeşil, kırmızı, beyaz, lacivert, bordo, pembe, sarı renkler hakimdir.

³³⁰ Ekim 1999 Kula'da Şükriye Baylan ile yapılan görüşme.

³³¹ a.g.g.

Çizim 40. Çekki

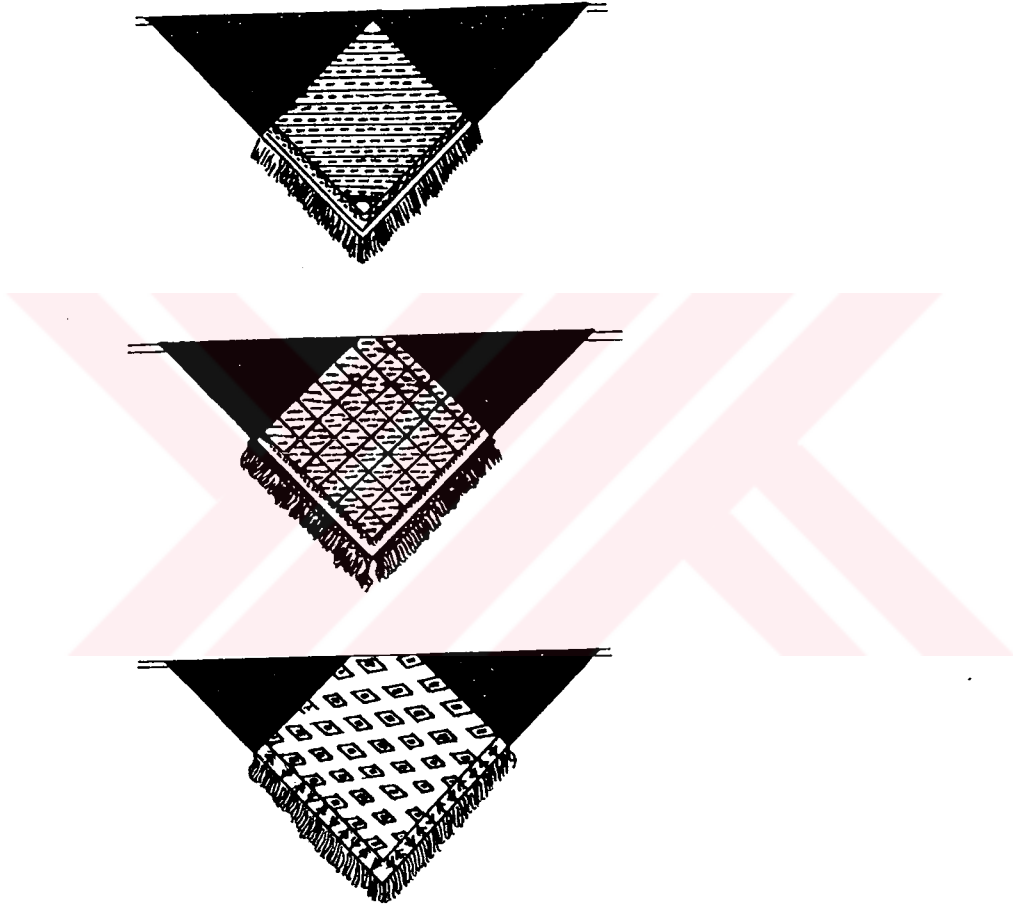
11.4.2.6. Arkalık Şal Kuşak

Belin arka kısmına "arkalık, şal kuşak, acem şalı, kollu, bel kuşağı" sarılır. Arkalık yapağı yünden dokunmuş kumaşlardan olur. Kumaş siyaha boyandıktan sona kuşak yapılır. 45X45 cm. ölçüsünde iki kare parçadan bir kuşak çıkar. Kare parçalardan birisi (çizgili) tam ortaya kullanılırken, diğeri ortadan ikiye bölünerek, iki üçgen elde edilir. Ve üçgenler tam parçaya oyulgama dikişle birleştirilir. Oldukça büyük bir üçgen olarak dikilen kuşağın ortada kalan çizgili parçasının kenarlarından bol miktarda püskül sarkıtılır. Yine siyah renkli ipten örülmüş kolonla bele bağlanır. Bu kolonların uçlarında basit püsküller vardır.

³³² Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, a.g.e., s. 7.

Bazı bölgelerde farklı desenlerde kumaşlardan yapılanlarına da rastlanmıştır. Ancak bu kuşak kumaşının bulunmamasının doğal bir sonucudur.³³³

Kula ve köylerinde arkalık'a yaygın olarak **çiyeli kuşak ve kozalı kuşak** denmektedir.

Çizim 41. Arkalık Şal Kuşak

³³³ a.g.c., s. 8.

11.4.2.7. Kemer

Kemer olarak, ailenin maddi durumuna göre, yörede gümüş kemer (tahta kemer, tokalı kemer) ya da kuşak kullanılır. Tokası gümüşten yapılmasına rağmen, tahta kemer diye tabir edilir.³³⁴

Kemer, atalarımızın bize, adına atlı bozkır kültürü denilen zamanlardan, yani M.Ö. ikinci asırlardan kalma bir hediyesidir. Daha o zamanlar, Türkler, kemeri bir ihtiyaç ve süs vasıtası olarak kullanmışlardır. Türk mezarları olarak bilinen kurganlarda yapılan kazılarda elde edilen birçok eserin yanı sıra, çok sayıda, değişik teknik ve üsluplarda, altından ve diğer madenlerden yapılmış kemer tokaları dikkati çekmektedir.³³⁵

11.4.2.8. Kolon

Günlük giysilerde ve eğlence giysilerinde kullanılan bir başka aksesuar "saçaklı tonguraklı-tozaklı kolon" diye adlandırılan kolondur Tongurak, yapağıdan yapılmış bir çeşit püsküldür. Püsküller çarpana kolona boncuklarla bağlıdır. Kolonun üzerine ise **yılan başı** tabir edilen deniz kabukları dikilir, kimi yörelerde **çılkak** olarak bilinen bu deniz kabuklarına burada **çepiç** adı da verilir.

Tonguraklı kolan eğlence süs aracı olarak, işe giderken ise yük taşımak amacıyla kullanılır.³³⁶

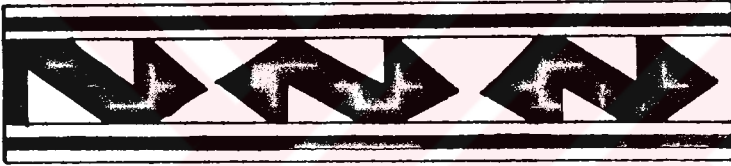
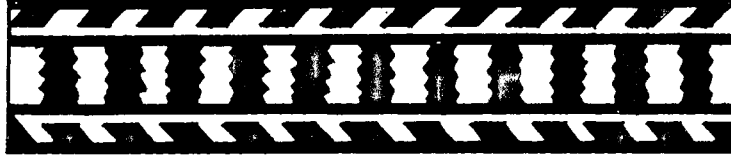
Üç cm. genişliğinde, üç m. uzunluğunda yünden, el tezgahlarında dokunur. Yünler kök boyları ile boyanmıştır. Kadın ve erkekler tarafından kullanılır.

Bazen kadınlar, kolanları arkalık ve çekki'ye sabitleştirerek kullanırlar.

³³⁴ a.g.e., s. 9.

³³⁵ Prof. Dr. M. Zeki Kuşoğlu, "Tılsımdan Takıya", Pimapen Kültür Evi, İstanbul 1998, s. 107.

³³⁶ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, a.g.e., s. 9.

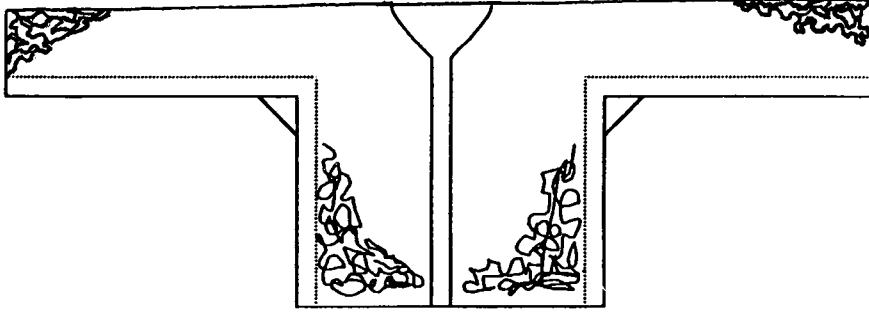
Çizim 42. Kolon Motifleri

11.4.2.9. Cepken-Sarka

Bel kuşamı tamamlandıktan sonra üçeteğin üzerine "kısa kesme cepken, sarka, çiterli, çetme" giyilir. Kısa kesme cepken, sırtı ve önü tamamen kaytan ya da sırmayla işlenmiş bir tür cakettir. Eskiden mor renkli, kadife ya da "yanar döner" kumaşlardan yapılırdı.

Bu kumaşlar altın veya gümüş telle dokunmuş oldukları için parlar, dolayısıyla da "yanar-söner" adını alırdı. Cepkenler hakim yakalı olur ve boyu oldukça kısa tutulur. İçi Amerikan bezi veya benzeri bir kumaşla astarlanır.³³⁷

³³⁷ a.g.e., s. 9-10.

Çizim 43. Cepken Sarka

11.4.2.10. İlbade- Dilbade

Kısa kesme cepken kullanıldığı zaman hemen aynı formda olana "İlbade-dilbade" giyilir. İlbadenin kol ağzı ve yaka kenarlarıyla beraber etek uçları kendi kumaşlarından fırfırlıdır. Günümüzde bulunabilecek saten türü veya ekonomik duruma göre basma, pazen, poplin gibi kumaşlardan yapılır. İçi pamukla astarlanarak kapitone dikişle esas kumaşa tutturulur, dikişlerin üzeri pullarla süslenir. İçine astar geçirilir. Uzun kollu olup kol yuvalarına "kuş" dikilir.

11.4.2.11. Tırtıllı (Tırnıllı) Caket

Köylerdeki gelinlerin elbise üstüne giydiği caketir. Diğer adı **gelin caket**i'dir. Mavi ve kırmızı renkte parlak kadife kullanılmıştır. Caketin yakası bebe yakadır. Kol ağzları ve caketin tüm çevresi tırtıllarla çevrilidir. Kontras renklerden (kırmızı üzerine yeşil gibi) cep ağzına, manşet üstüne ve sırta parça konur. Bu parçaların üstünde de tırtıl vardır.

11.4.2.12. Çanta

Kırmızı gelin kıyafetine İbrahimağa, Sandal, Esenyazı ve Davala'da verilen addır. Kırmızı kumaş üzerinde renkli çiçek motifleri vardır. Önden düğmelidir. Kollar takma kol ve manşetlidir. Elbise belden büzgülüdür. Bu elbisenin düz kırmızı kadifeden olanı (İbrahimağa) da vardır. Elbisenin üstüne tırtıllı caket giyilir, öne peştamal takılır. Başta incili baş ve al vardır. Sandal'da elbise yerine kırmızı kocadon giyilir. Önceleri kırmızı olan gelin elbisesi, bugün yerini beyaza bırakmıştır. (Esenyazı) elbisenin altına çitari don giyilir.

11.4.2.13. Peştamal

Önceleri ipekten olan peştemaller günümüzde yerini pamuklulara bırakmıştır. Çizgili ve düzleri bulunmaktadır.³³⁸

11.4.3. Ayağa Giyilenler

11.4.3.1. Çorap

Ayağa yün çorap giyilir. Çoraplar nakışlıdır. İki şiş veya dört şişe örülür. Eskiden yapılan nakışlı yün çorapların yerini bugün yün düz çoraplar almıştır.

11.4.3.2. Ayakkabı

Ayakkabı olarak çok eskiden, sıra renkte, burnu yukarıya doğru kıvrık. **Dizme** giyilirdi. Yakın geçmişte ise **parlak kontra-kontur** giyilirdi. Daha sonraları **çarık çizme** giymeye başlandı. Çarık çizme burnu yukarıya doğru kıvrık, ucunda ponpon bulunan, ayak bileğini kapatabilecek yükseklikte bir ayakkabıdır. Manda gönünden yapılır. Burnunun yukarıya doğru kıvrık olmasından dolayı **göğe bakan** da denilir. Çarık çizmenin altına "nalça"çakılır.

³³⁸ Ekim 199 Kula, Sandal, İbrahimağa, Esenyazı ve Davala'da yapılan görüşmeler.

Nalça at nalı biçimindedir, genellikle iş çarıklarında vardır, tabanın çabuk aşınmaması için ökçenin altına çakılır. Gezmeğe ve eğlenceye giderken giyilen çarıklara nalça çakılmaz. Çarık çizme bulunan ortama göre, kıvrılarak ya da doğal haliyle kullanılır.³³⁹

11.4.3.3. Terlik

Ev kıyafetini tamamlayan bir unsurdur. Kadife ve ince deriden yapılanları ibrişim, sırmam, pul ve incirlerle işlemelidir.

Arkası ve yanları tamamen açık, ayağın yalnız ön kısmını örter, yanları ve arkası kapalı çeşidi de vardır.

Kadın terliklerinin erkek terliğinden farkı, bilhassa yüksek ökçeli oluşudur.³⁴⁰

11.4.4. Takılar

Ailenin maddi durumunu belirtir şekilde, inci altın ve kıyafetli taşlardan küpe, gerdanlık, yüzük ve bilezik takılır. Köylerde nazara karşı mavi boncuklar kullanılmaktadır. İbrahimağa'da mavi boncuklar arasına dizilmiş beşi bir yerdeye **urup** denir.

³³⁹ Mücella Kahveci, Yenet Altuntaş, Yüksel Şahin, a.g.e., s. 11.

³⁴⁰ R.E. Koçu, a.g.e., s. 228.

11.4.5. Teknik Çizimler

11.4.5.1. İç Göynek

11.4.5.2. Gökdön

11.4.5.3. Çatkılı (Şalvar)

11.4.5.4. Delme (Göğüslük)

11.4.5.5. Üç Etek

11.4.5.6. Çekki (Önlük)

11.4.5.7. Kuşak

11.4.5.8. Yün Önlük

11.4.5.9. Kısa Kesme Cepken

11.4.5.10. Dilbade (Kapitone Ceket)

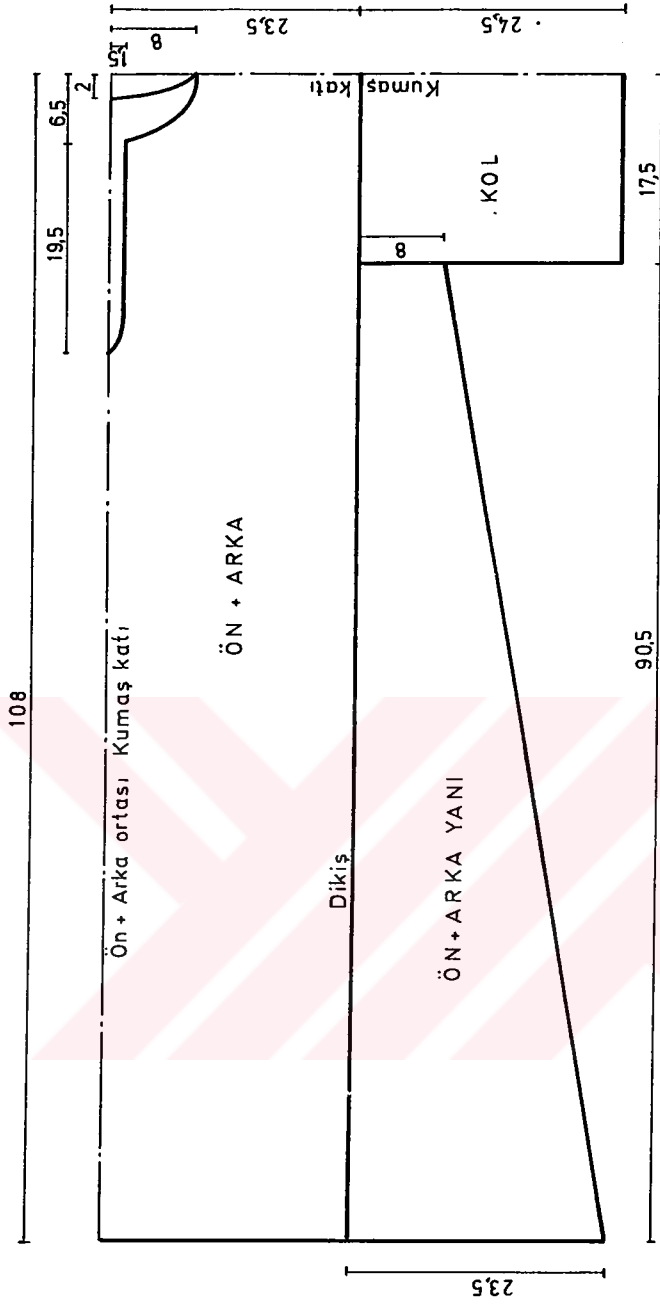
11.4.5.11. Gömlek

11.4.5.12. Cepken

11.4.5.13. Camedan (Kartal Kanat)

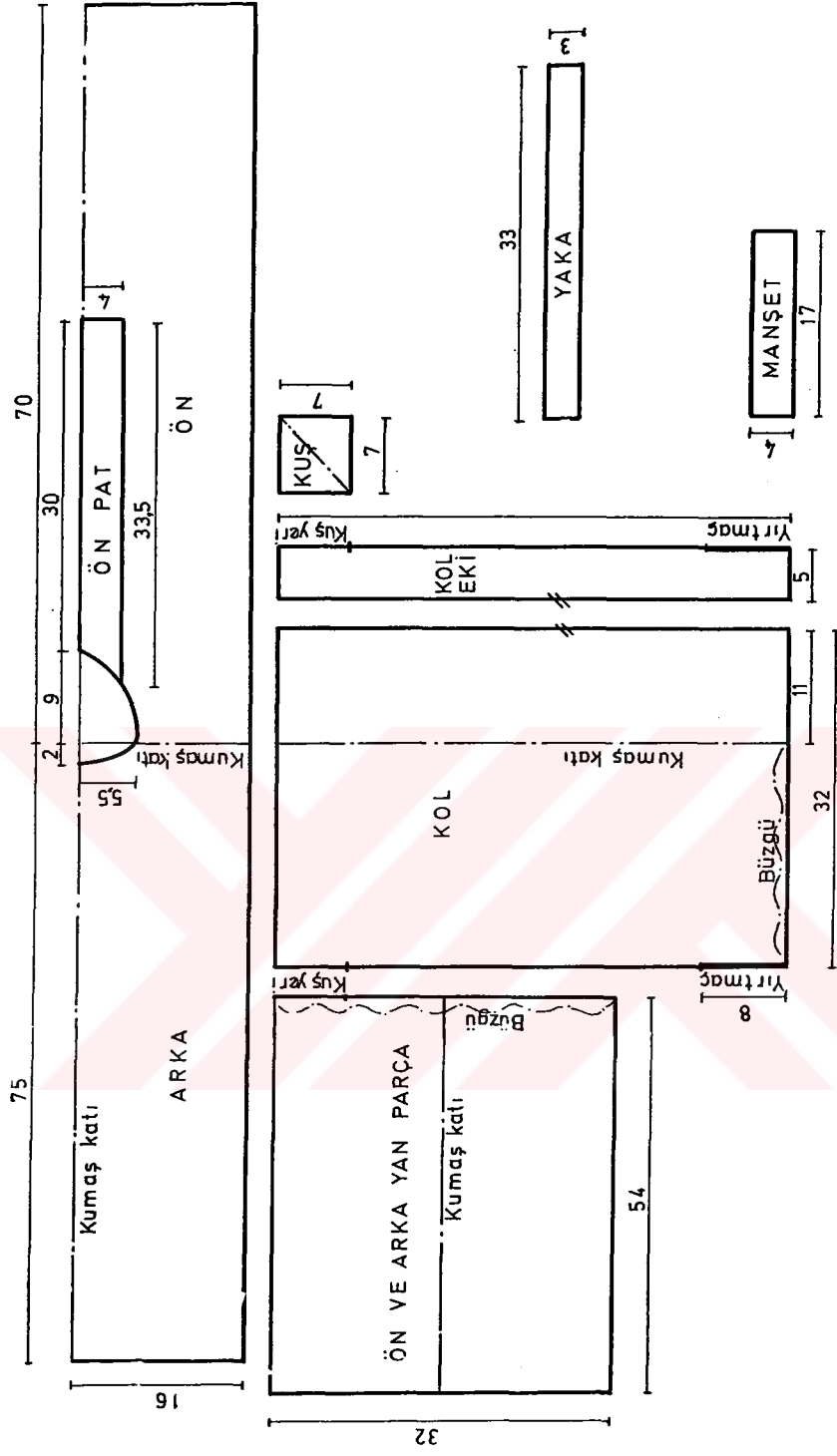
11.4.5.14. Karadon

11.4.5.15. Potur

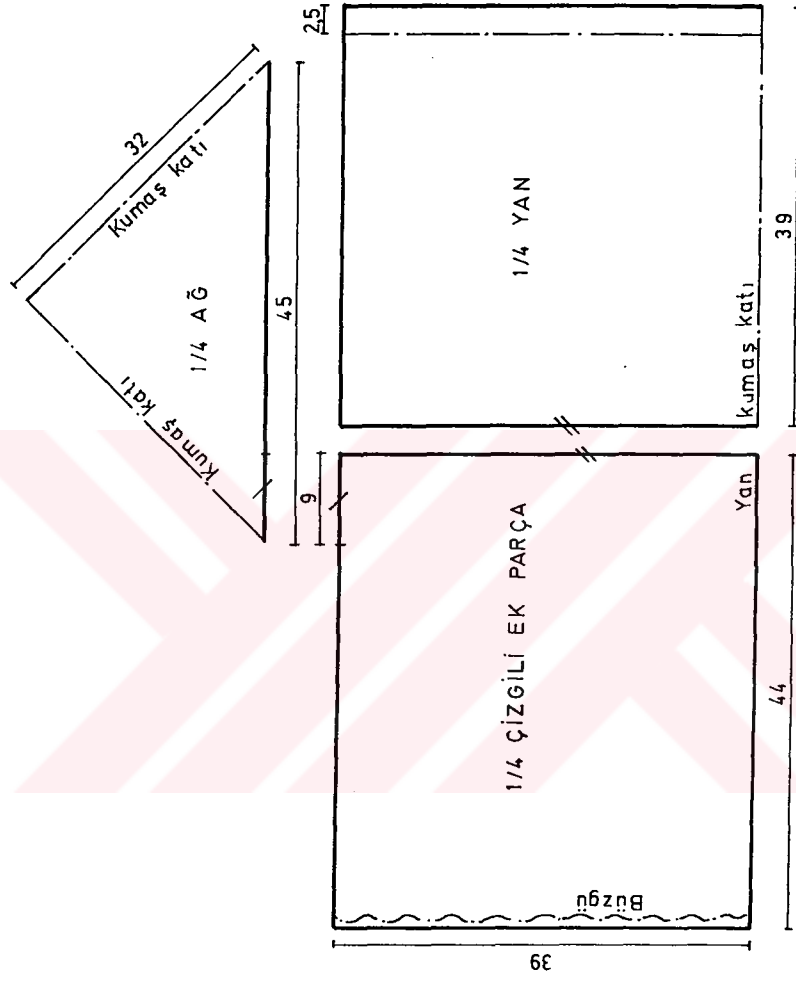
İÇ GÖYNEK

Çizim 44.

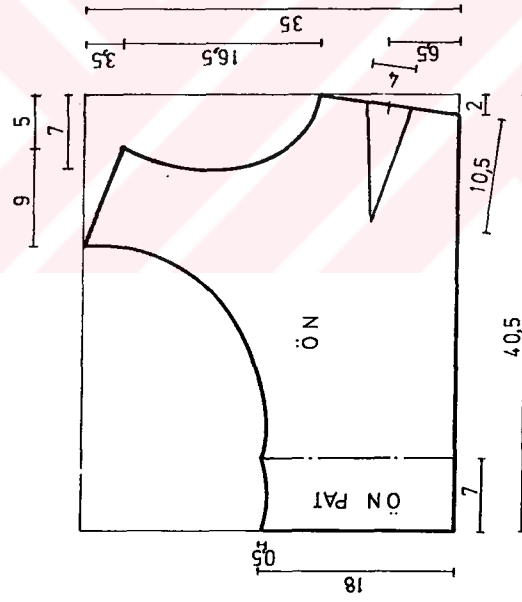
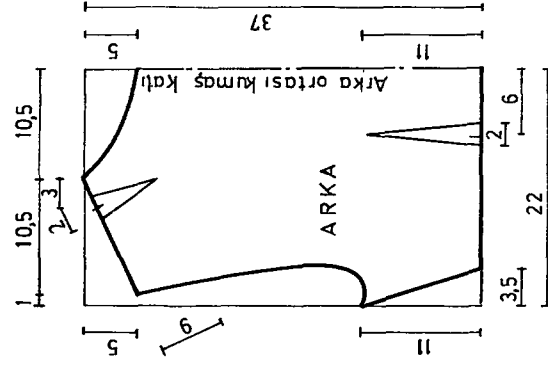
İÇ GÖYNEK

Çizim 45.

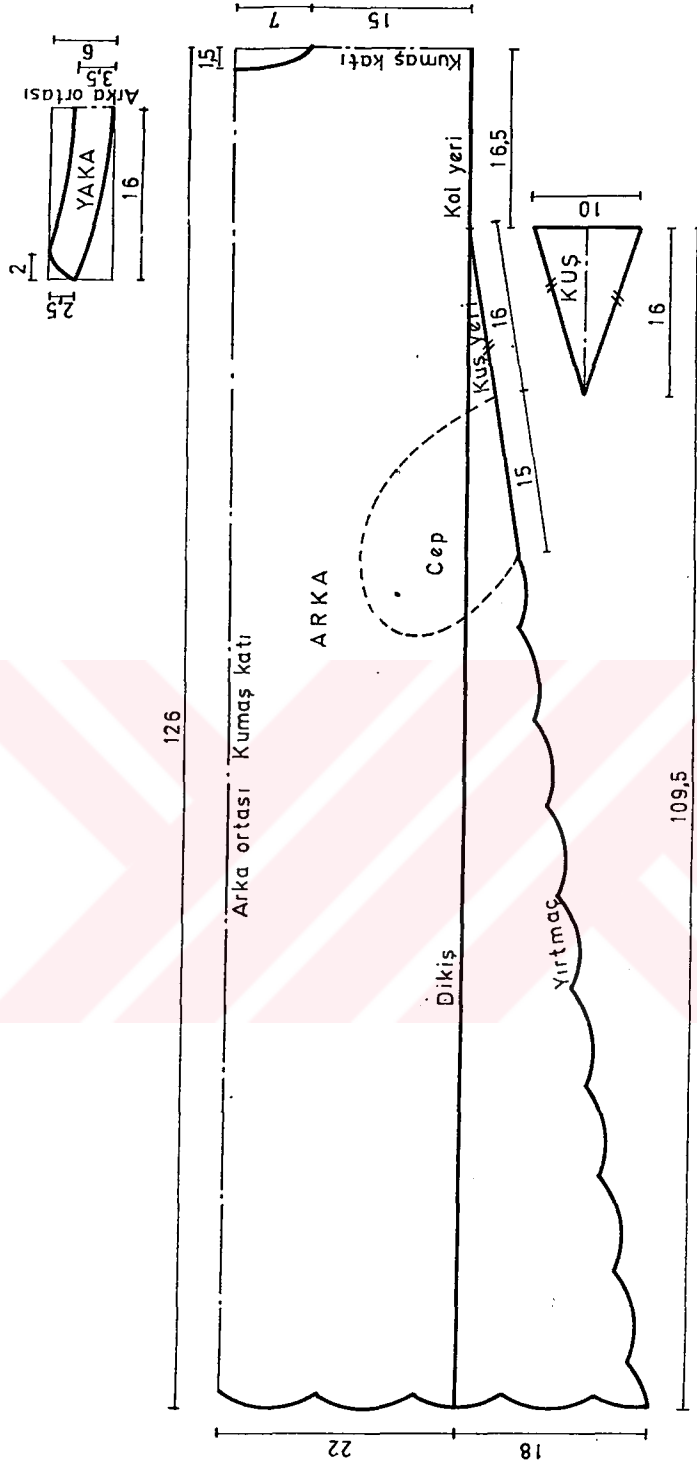
GÖKDON

Çizim 46.

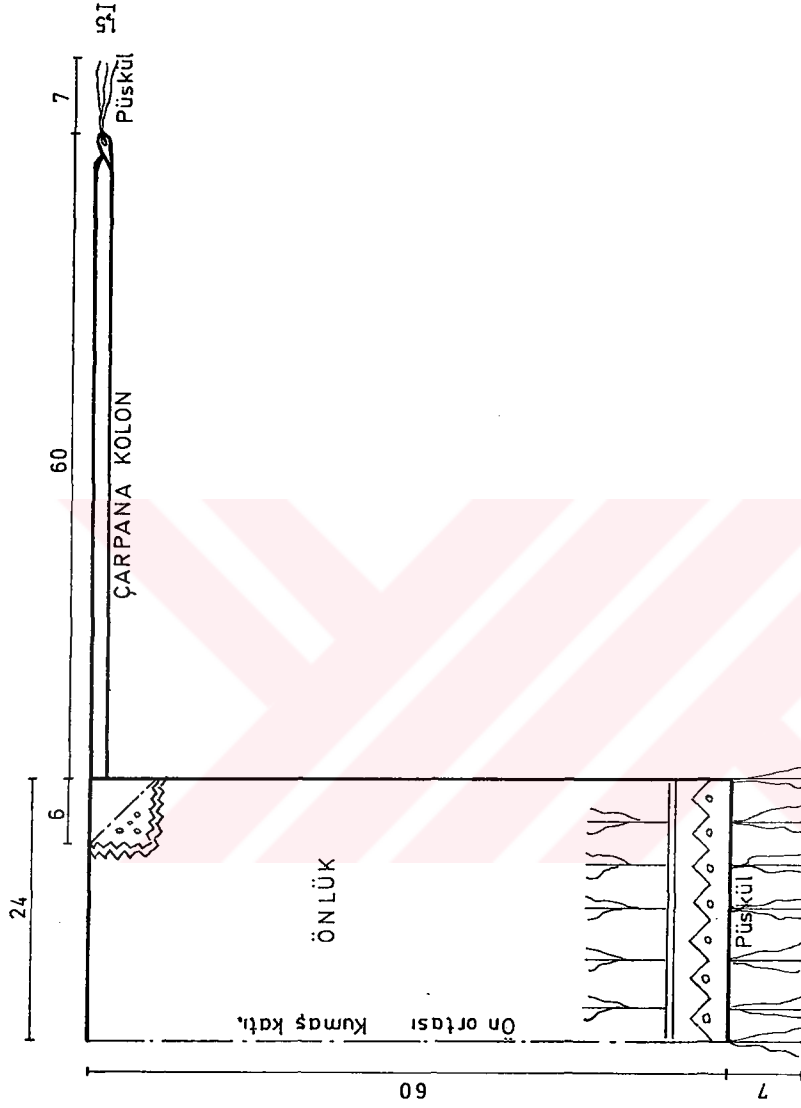
DELME (Göğüslük)

Çizim 48.

ÜÇ ETEK

Çizim 50.

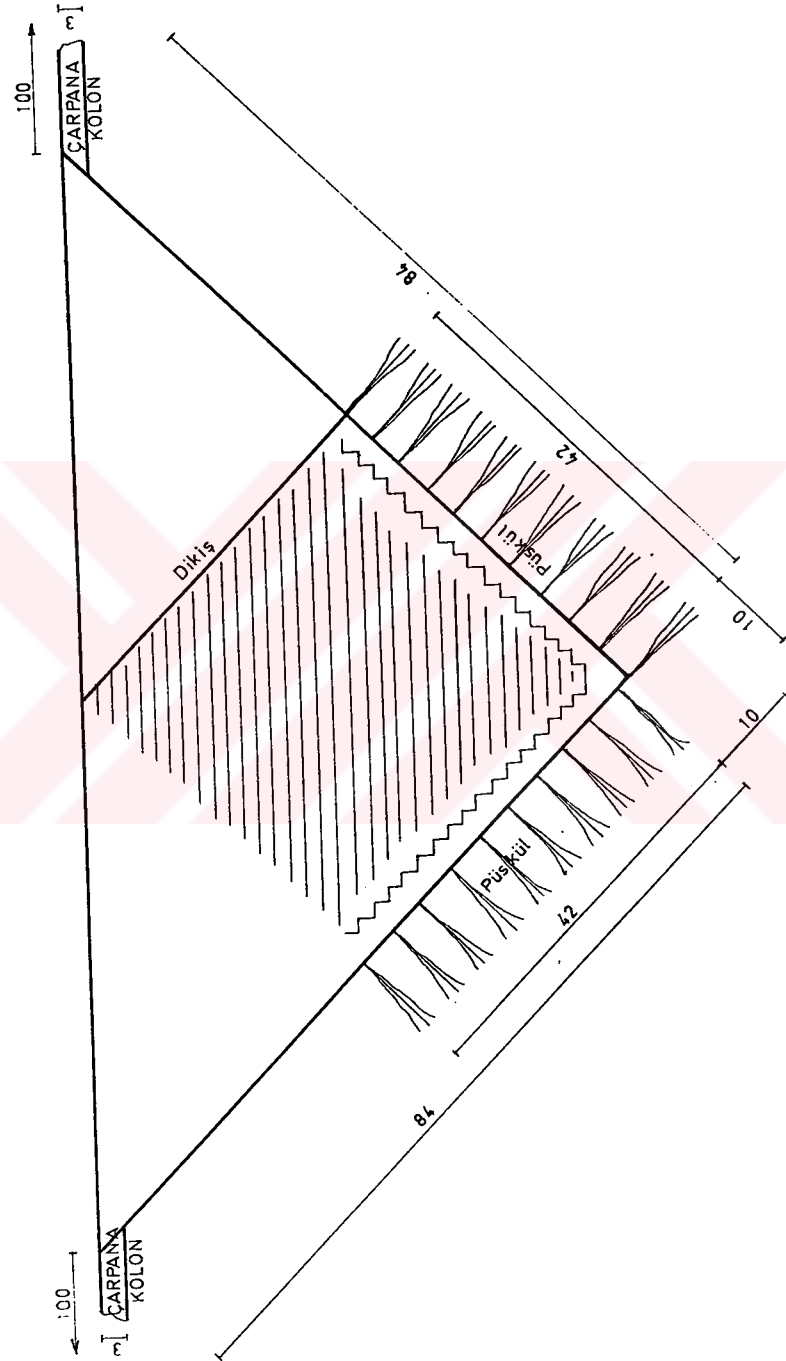

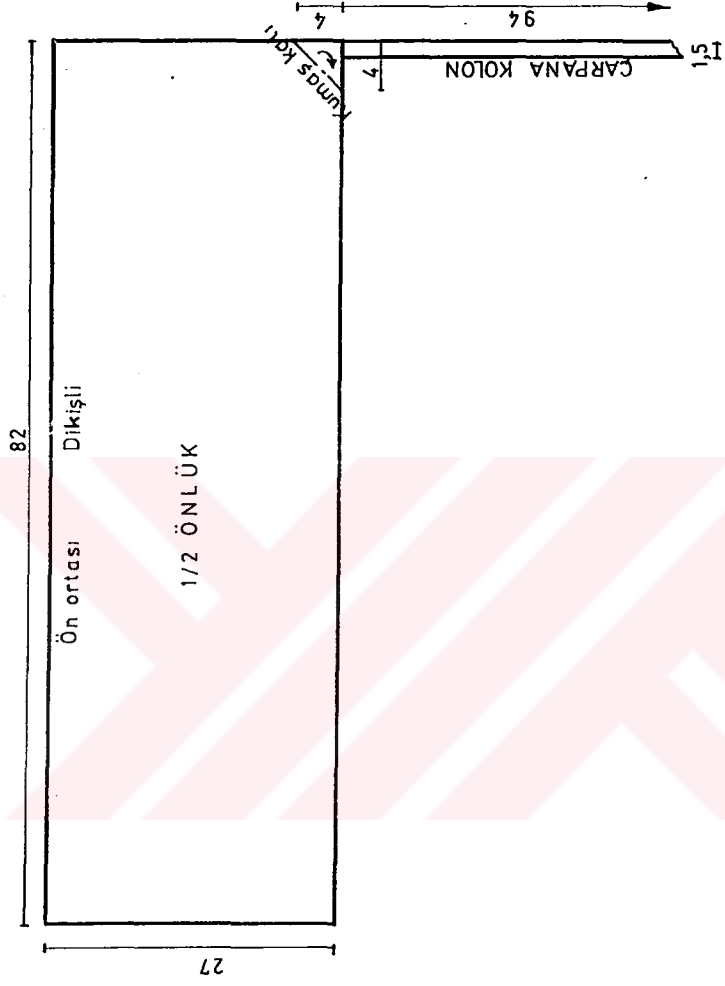
ÇEKKİ (Önlük)

Çizim 51.

Çizim 52.

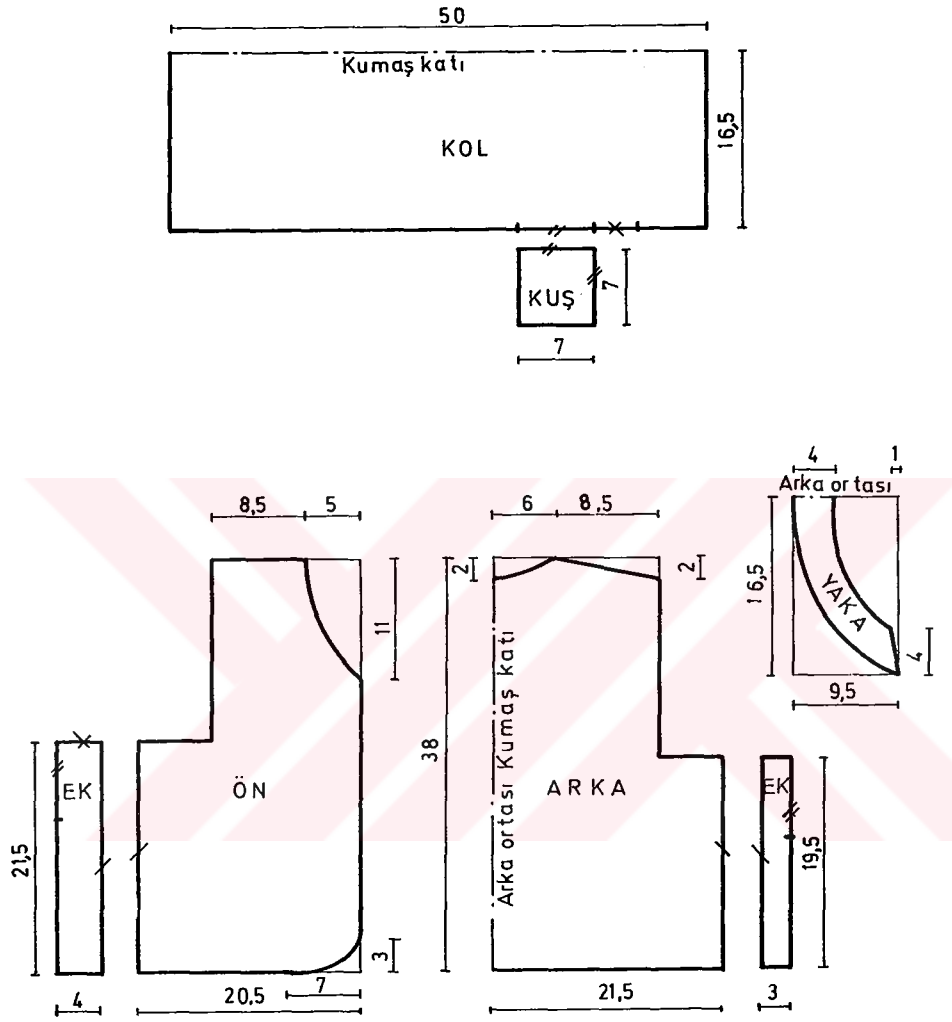
KUŞAK

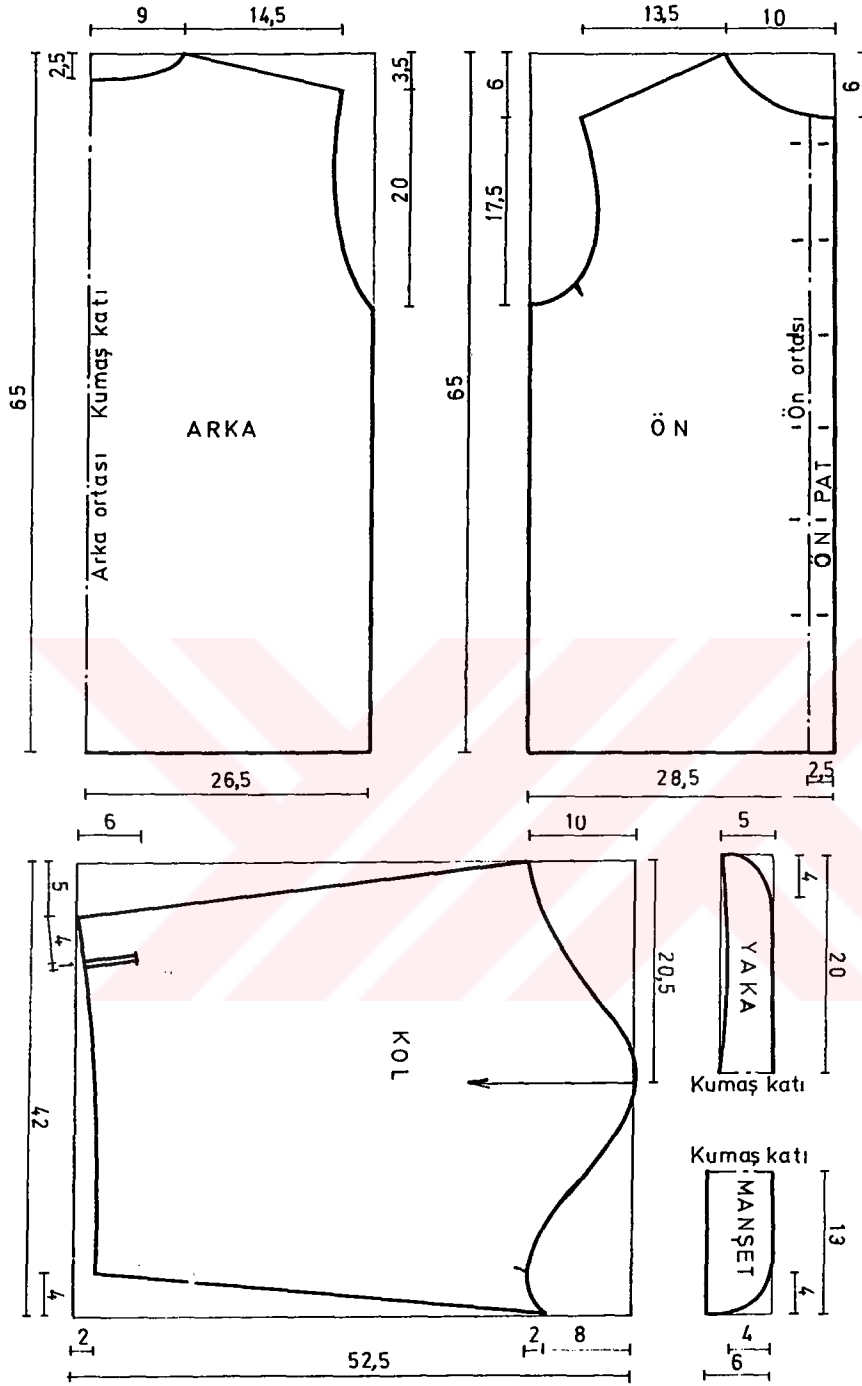
YÜN ÖNLÜK

Çizim 53.

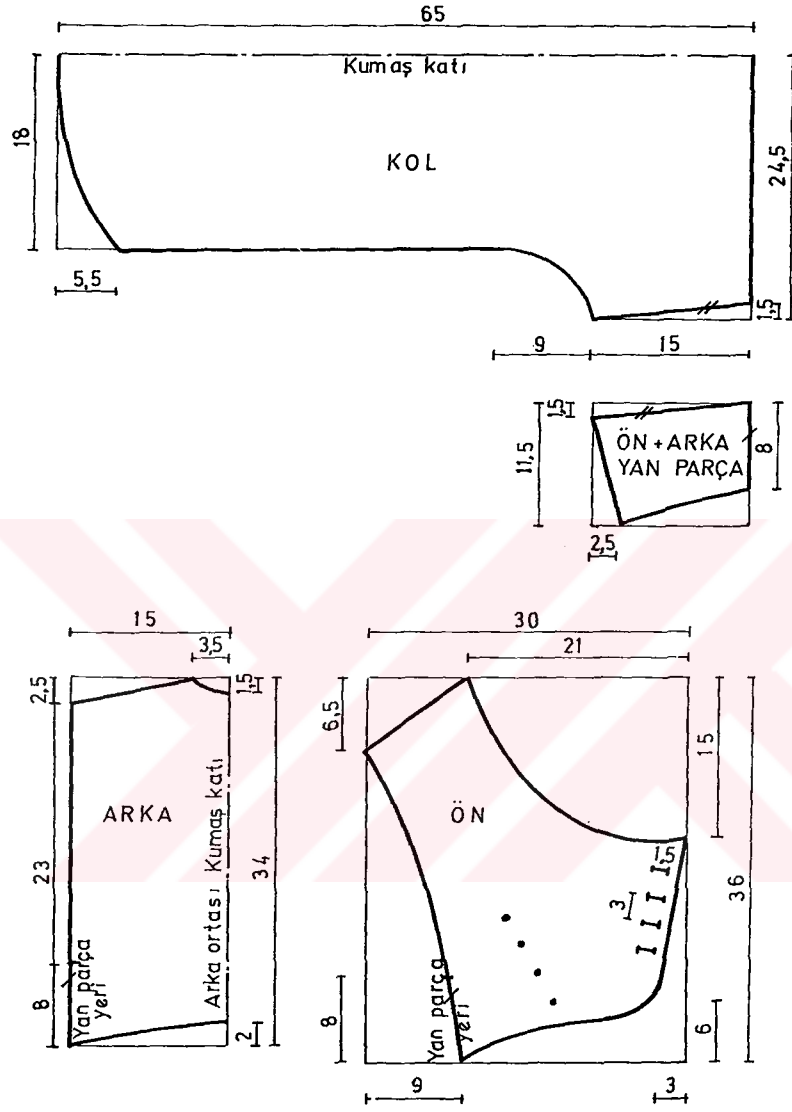
KISA KESME CEPKEN

Çizim 54

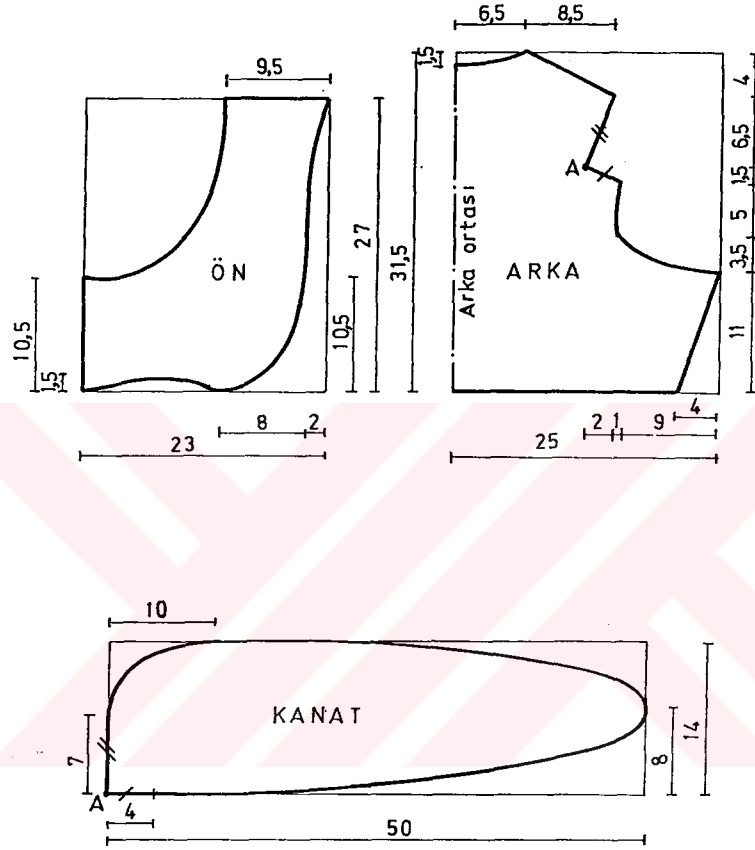
GÖMLEK

Çizim 56

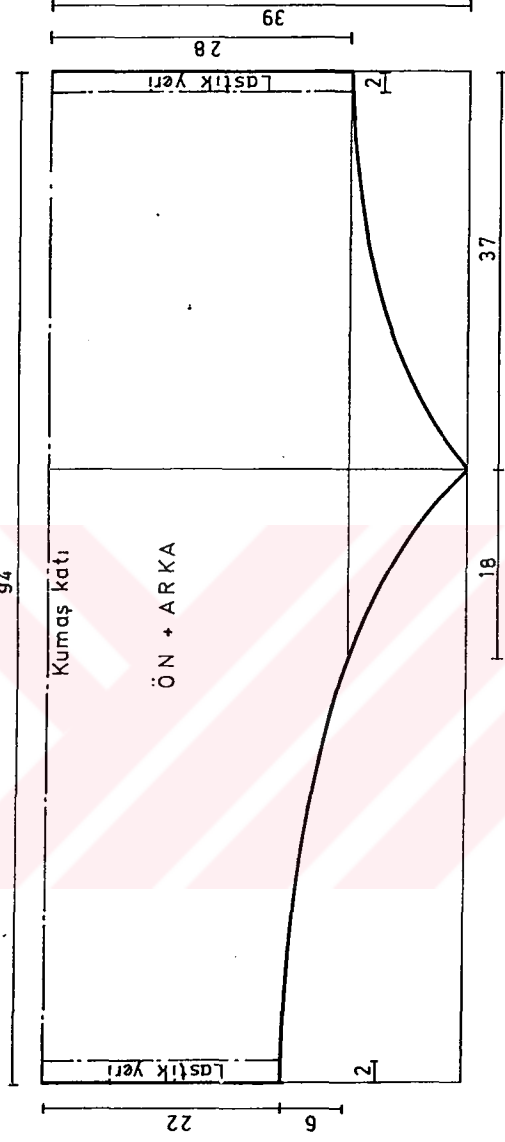
CEPKEN

Çizim 57.

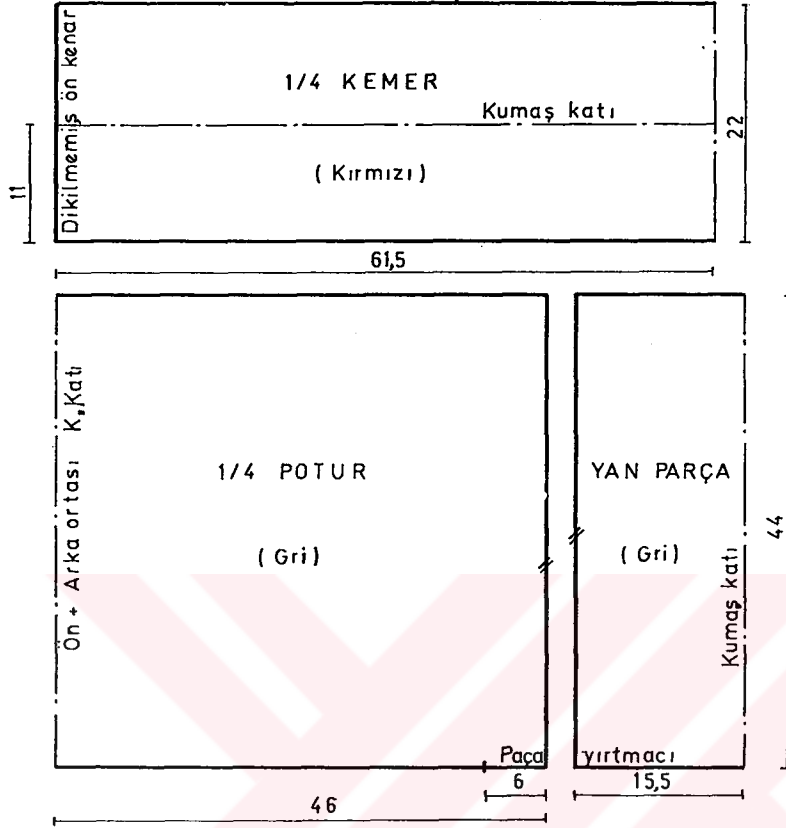
CAMEDAN (Kartal Kanadı)

Çizim 58.

KARADON

Çizim 59.

Not: Birleştirmeler oyulgama dikiş ile yapılmıştır.

Hazırlayan	Yüksel ŞAHİN	Ölçek 1/5
Çizen	C. Ergelen	
Tarih		

POTUR

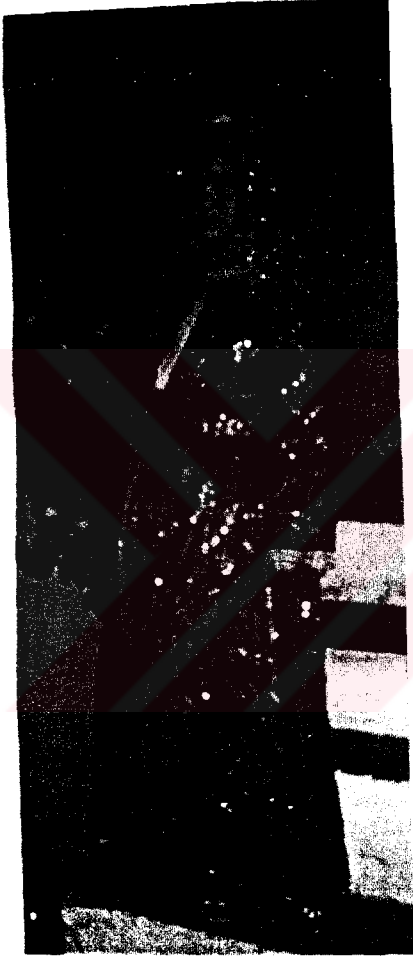
Çizim 60.

Resim 4. Kula'da Giyilen Erkek Giyiminin Tam Takım
Aksesuarlarıyla Görünümleri

Resim 5. Kula'da Giyilen Kadın Giyiminin Tam Takım Görünümü

Resim 6. Kına Gecesinde Giyilen
İstafa

Resim 7. Çendekli Kiyafet

SONUÇ VE ÖNERİLER

"Manisa Kula İlçesi Folkloru Üzerinde İnceleme Çalışmaları" konulu bu çalışma neticesinde elde edilen önemli bulgular ve sonuçları aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

- Kula ilçesinin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Germiyoğlu Beyliği ile Türk yönetimine girmiştir.
- Kula efeler diyarıdır. Kurtuluş Savaşı'nda Yabaayak Efe ve İhsanoğlu Mehmet Efe'nin büyük yararlılıkları olmuştur.
- Yabaayak Efe Kula'nın en tanınmış Efe'sidir. Yunan Çeteleri tarafından öldürülmüştür. Halk tarafından adına türkü yakılmıştır.
- Düğünler köyler de geleneklere bağlı olarak yapılmakta ve üç gün sürmektedir.
- Kula'ya özgü yemeklerin başında keşkek, tarhana çorbası, ekmek dolması, katmer, bişi, çörek, peskimet, tahinli pide, gicirgenli börek, zade gelir.
- Çok çeşitli olan el sanatlarına olan ilginin azalması nedeniyle keçecilik, saraçlık, leblebicilik, semercilik git gide azalmaya başlamıştır. Hatta yanlarında çalıştıracak kalfa bulamamaktadırlar.
- Kula da halıcılık hala devam etmekle birlikte, git gide azalmaktadır.
- Erkek zeybek giysilerini bulmak artık imkansızdır. Kadın giysileri ise köylerde parça parça kalmış, çoğu yok pahasına eskicilere satılmıştır.
- Yöre kadını yaptığı işlemlerde daha çok çiçek, dal yaprak gibi motifleri kullanmıştır. Az da olsa hayvan motiflerine de rastlanmaktadır.
- Halk oyunları açısından; erkekler ağır zeybek, kadınlar kıvrak zeybek oynarlar. En çok oynanan oyun Harmandalı'dır.

- Kula'da yaren geleneği hala yaşatılmaktadır. Yöresel türküler ve oyunları icra etmektedirler. Özellikle ellerinde bıçaklarla oynadıkları oyunları ünlüdür.
- Halk Edebiyatı bakımından çok zengindir. (Atasözleri, Bilmece, Tekerlemeler, Deyimler, Ninniler, Maniler, Masallar, Hikayeler).
- Kula'da oynanan oyunlar ile giysiler, Manisa ile ortak özellikler göstermektedir.
- Yaren topluluğu diğer illerin müziklerini de çalar söylerler ve bu müziklerle yöre oyunlarını oynarlar.

- Kula evlerinin günümüz yaşantısına uygun bir konfora kavuşmasını temin etmek ve karakterinde korunmasını sağlamak için araştırma ve çalışma yapılarak, örnek bir veya birkaç ev restore edilmeli, devlet destekli kredi verilmelidir.
- Kula-Uşak Yolu Davala mntıkasındaki rüzgar erozyonla oluşan Peri Bacalarının bulunduğu yer "Milli Park" yapılarak turizme kazandırılmasına çalışmalıdır.
- Dini ve sivil mimari eserler bakımından zengindir. Evler sit alanı içine alınmıştır. Fakat korunması gereken sadece evler değil, geleneksel doku, dar ve çıkmaz sokaklar ve çevredeki volkanik araziler olmalıdır.

KAYNAKÇA

A- KİTAPLAR

- [1] ALBAYRAK, Nurettin; Folklor ve Erzincan 1983
- [2] ALTUNTAŞ, Yener;
KAHVECİ Mücella,
ŞAHİN, Yüksel; Manisa İli Halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri KB, HAGEM Yay: 17 MKD:7, Ankara 1993
- [3] ABKULUT, Dr. İlhan; Diyarbakır'ın Görkemli Evleri ve Kapı Tokmakları, TİBKSD, S:28, Aralık 1995, Ankara
- [4] AKGÜN Hüseyin; Manisa, MMTDY. S.3, Haziran 1993
- [5] AKGÜN, Hüseyin: Manisa Folkloru, MTD Yayınları, Manisa 1987
- [6] AKGÜL, Esra; Akhisar'da Tepme Keçecilik, MMTTDY, Manisa 1994
- [7] AKSAKAL, Bedriye; Sazıyla Sözüyle Manisa, MTD. Yayını Şafak Matbaası, Manisa 1987
- [8] AKSAKAL, Bedriye; Manisa, Manisa Turizm Derneği Yayını, 1987
- [9] AKSOY, Ömer Asım; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,

[10] ASLANAPA, Oktay; Türk Sanatı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1989

[11] AŞAN, Muhammed Beşir: Geleneksel Sanatlarımızdan Semercilik, KTB, MFAD. Yayınları: 64, TFA. 1985/2, Ankara 1985.

[12] ATAMAN, S.Y; 100 Türk Halk Oyunu, Tiftruk Matbaası, Sanayi A.Ş., YKBKYay. İstanbul 1975

[13] ATAMAN Sadi Yaver; Eski Türk Düğünleri, KBY, 1425, KED:186, Ankara 1992

[14] ATSIZ, Aşıkpaşaoğlu Tarihi, MEBY, 1992

[15] AY, Gökten; Folklor, Pan Yayıncılık: 70, İstanbul 1999

[16] AY Gökten; Folklor Giriş İTÜ. TMDK Mezunları Derneği Yayınları:1, İstanbul Kasım 1990

[17] AYDIN, Cengiz; Okullarda Halk Oyunları,

[18] BARLAS Uğuroğlu; Halk Bilim Açısından Safranbolu Evleri Kapı Tokmakları, V. MTHKKMKSB., KBY. 1904, HAGEM: 249, Ankara

[19] BAYÇIN, Nazmi; Kula Folkloru ve Yunus Emre, Gediz, AMHE Dergisi, C.6, S.:68, Manisa 1943

[20] BAYÇIN, Nazmi; Halk Tedavileri, Gediz, Dereli Basımevi S.53, Eylül 1941, C.5

- [21] BAYINDIR, Hüseyin Hilmi; Tarihte Zeybeklik ve Musiki, 1964
- [22] BAYSAL, Ayşe; Türk Mutfağında Kışa Hazırlık,
IV. MTHKKB. KBHKAGGM. Yayınları: 168,
SKBD:38, C.5, Maddi Kültür, Ankara 1992
- [23] BERKER, Nurhayat, Türk İşlemeleri, Yapı Kredi Yayınları
- [24] BORATAV, P. N.: 100 Soruda Türk Folkloru, TH: II, 2. Baskı,
Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984
- [25] BOZER, Rüstem : Kula'da Türk Mimarisi, KB. Yayınları: 1123,
Tanıtma Eserleri: 30, Ankara 1990
- [26] ÇELEBİOĞLU, Amil; Türk Bilmecelere Hazinesi,
ÖKSÜZ S Ziya; İstanbul 1979
- [27] ÇAĞATAY, Pro. Dr. Neşet; Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumuna
Etkileri, I. Uluslararası Ahilik Kültürü
Sempozyumu Bildirileri, KBY: 1798,
HAGEM. Yayınları: 225, SKBD: 44,
Ankara 1993
- [28] ÇAKIR, Ahmet; Zeybek Oyunları, AFV. Yayınları. 21,
Ocak- Şubat-Mart C.3, Ankara 1994
- [29] ÇELEBİ, Evliya; Seyahatname, Anadolu, Suriye, Hicaz
(1671-1672), C.9, İstanbul 1935
- [30] ÇİNE, Hamit; Zeybek Oyunlarımız, İzmir

- [31] DEMİRSİPAHI, Cemil; Türk Halk Oyunları, İş Bankası Kültür Yayınları; 148, Folklor Dizisi: 2, Ankara 1975
- [32] DOĞANÇ, Ayhan; Halk Oyunları Üzerine Deneme, Folklor Dergisi, C.1, No: 10-12., Şubat-Mart-Nisan 1970
- [33] ER, Tülay; Simav ve Çevresindeki Yaren Teşkilatları, Ankara 1988
- [34] EREN, Atilla; Anadolu Giysi Kültürü, Ankara 1998
- [35] ERDOĞAN, Ağgöl; Erzincan Folklor Ürünleri, FK. Okul Müdürlüğü Basılmamışa Derlemeler, İstanbul 1991
- [36] ERGENEKON, Yrd, Doç.Dr.Cavidan; Tepme Keçe Sanatı Üzerine I.THKASSB. I. KBY: 179, HAGEM.Yay: 226, SKBD.45,Ankara, 1994
- [37] ERKAN Veysi; Yaren Teşkilatının Eğitimdeki Yeri ve Önemi, Ankara 1995
- [38] GAZİMİHAL, M. R; Türk Vurmalı Çalgıları, KBMFADY: 14, Ankara 1975
- [39] GAZİMİHAL,M.R.; Türk Nefesli Çalgıları, KBMFADY: 12, Ankara 1975

- [40] GAZİMİHAL, M.R.; Türk Halk Oyunları Kataloğu, KB., HKAD, Yayınları: 161, HMO Dizisi: 7, C.1, Ankara 1991
- [41] GAZİMİHAL; Mahmut Ragıp; Musiki Sözlüğü, 1961
- [42] GAZİMİHAL, M.R.; Taklitçi Halk Oyunları, TFAD Yayınları Temmuz 1950
- [43] GAZİMİHAL, M.R. : Türk Halk Oyunları Kataloğu, KB yayınları: 1963, HAGEM Yayınları: 259, HMO Dizisi:17, C.II, Ankara 1997
- [44] GÖKÇEN, İbrahim; Manisa'da Semercilik Hakkında Bir Araştırma, Gediz, Manisa 1943, Sayı:69
- [45] HALICI, Nevin : Akdeniz Bölgesi Yemekleri, KTD., Arı Basımevi, Konya 1983
- [46] Halikarnas Balıkçısı, Merhaba Anadolu, Bilgi Yayın Evi, İstanbul 1980
- [47] Halikarnas Balıkçısı; Hey Koca Yurt, BYE, 1989
- [48] Halikarnas Balıkçısı; Düşün Yazıları, BYE, Ankara 1981
- [49] KARAKÖSE, Oya; Evliya Ziyaretleri, Folklor Halk Bilim Sayı 29, Eylül-Ekim, Yıl:3 TFK. Yayını İstanbul
- [50] KARPUZ, Dr. Haşim; Türk İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri, KBY. 562, YDBSTD.5-4, II. B. Ankara 1993

- [51] KAYABAŞI, Dr. Nuran; Çorum'da Dövme Bakırcılık, V.MTHKK. Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, KBY: 1904, HAGEM Yay. 249, SKBD.56, Ankara 1997.
- [52] KAYIOĞLU, i. Günday; Bakırcı Ustaları, Halk Kültürü 1. Kitap. İstanbul 1984
- [54] KOÇU, R.E; Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, SKY: 1969, Ankara 1967
- [55] KORKMAZ, Süheyla Yüksel; Nakış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980
- [56] KUŞOĞLU, Prof Dr. M. Zeki; Pimapen Kültür Evi, İstanbul 1998, s.107
- [57] LECOMTE, Pretewtat; Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatlar, 19.yy Sonu, Tercümana 1001 Temel Eser: 59, Tarihsiz
- [58] MISIRCILAR, Aycan; Manisa, MMTTDY, S.3, Haziran 1993 Manisa
- [59] NOYAN, Op. Dr. Bedri; Halk Kültürü, 1984/1 İstanbul
- [60] OĞULTÜRK, Halil; Zeybek Oyunları Yöre Tür ve Giyim Kuşamları; TFA, C.17, No. 327, Ankara 1976
- [61] OĞULTÜRK, Halil; Türk Halk Oyunlarında Zeybek Oyunları, I. UTFKB. KBYFADY. V, C.3 Ankara 1977

- [62] OKUMUŞ, Necdet; Manisa'da Sünnet Düğünü Manileri,
Manisa, Sayı: 10, Ekim 1995, Manisa'yı
Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını
- [63] ÖZTÜRK, Ahmet Nural; Kula Katakekekaumene (Yanık Yöre),
İzmir (Tarihsiz)
- [64] ÖZBOYACI, İsmail; Ege'de Zeybek Giyimi, MTEKB. C.5,
KTBMFADY:87, SKBD:24, Ankara 1987
- [65] ÖZBOYACI, İsmail; Zeybekler, Bilim Birlik Başarı, 1979
- [66] ÖZEN, Kutlu; Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı
Süsleme Sanatı, KTBMFADY:61, TFA
Ankara 1985-1
- [67] ÖZKAYNAK, Kemal; Efelerden Seçmeler, CHP Basımevi,
Aydın 1946
- [68] ÖNEY, Gönül; Beylikler Devri Sanatı, Türk Tarih Kurumu,
Ankara 1989
- [69] POLAT, Ayla; DENÇAY, Sema; El İşleri, Milli Eğitim Basımevi,
İstanbul 1963
- [70] POYRAZ, Orhan; Ahi Örgütleri, I. Uluslararası Ahilik Kültürü
Sempozyum Bildirileri,
- [71] SAATÇİ, Doç. Dr. Suphi; V. MTHKKMKSb., KBY., 1904, HAGEM:
249, SKBD: 56, Ankara 1997

- [72] SAMİ, Şemsettin; Kamus-ül Alam, C.5, İstanbul 1314
- [73] SU, Aydın; Atasözleri Sözlüğü, 13. Baskı, Yuva Yayınları, Sözlük Dizisi4, İstanbul 1992
- [74] SÜRÜR, Dr. Ayten; Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri, Ak yayınları Türk Süsleme Sanatı Seri:7 İstanbul 1983
- [75] SÜRÜR, Ayten; Türk İşleme Sanatı, Ak Yayınları, Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4, İstanbul 1976
- [76] ŞEYHOĞLU, Hasan Hacı; Ahilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatları, Çankırı 1932
Ankara 1988
- [77] ŞAPOLYO, Ever Behnaz; Meshepler ve Tarikatlar, İstanbul 1964
- [78] TAN, Nail; Türk Halk Oyunlarının Günümüzdeki Sorunları, TFAD. Yayınları, C.17, Nisan 1976
- [79] TARANÇ, Berrak (Arusan); Ege Bölgesinde Yaşayan Müziği, Ezgileri, Zeybekler ve Ellialtı Ezginin Çeşitli Yönleriyle Kataloglanması, EÜDTMKY: 88, KDN: 01, İzmir 1988
- [80] TANER, Nuri; Yalova İlçesi Semercilik, IV. UESSB
İzmir 1985
- [81] TANER, Nuri; Bir Halk Sanatı Olarak Semercilik ve Türkiye'de Bu Sanatla İlgili Terim, Deyim ve araçlar III. MTFKB. KTBMFADY: 87, SKBD: 24, C.V, Ankara 1987

- [82] TECER, Ahmet Kutsi; Oyun Folkloru TKAD, Yayınları: 7, Ekim 1961
- [83] TOSUN, İsmail; Tarihi, Sosyal ve Turizm Yönü ile Kula, Karınca Matbaacılık, 2. Baskı İzmir (Tarihsiz)
- [84] TOSUN, İsmail; Anılarla Kula, Milli Kültür ve Tarihi, İzmir 1990
- [85] TÜRKOĞLU, Sabahattin; Atatürk ve Folklor, Aydın Valiliği Özel İdaresi Yayınları, 1991
- [86] TÜRKOĞLU, Sabahattin, Tarih İçinde Zeybek Kıyafeti, III, MTFKB. C.5, KTB, MFADY: 87, SKBD: 24, Ankara 1987
- [87] TÜRKOĞLU, Sabahattin; Zeybek ve Efe Sözcükleri, TFA, S.334, Mayıs 1977, C.17
- [88] YAZICIOĞLU, Yahşi; El Dokusu Halıcılık, Menekşe Yayıncılık, Ankara 1992
- [89] YAVI, Ersal; Efeler, Aydın Valiliği Özel İdare Yayınları: 3, Aydın 1991
- [90] YILMAZ, A, BAYATLI, O; Bergama'da Milli Oyunlar, CHP Halkevi Yayımından S. 2, birinci Baskı, Cumhuriyet Matbaası, İzmir 1942
- [91] Kula Belediyesi Tanıtım Rehberi, İzmir 1995

[92] Kula, İzmir 1998, Kula Belediyesi

[93] Manisa, T.C. Manisa Valiliği, Manisa 1995

[94] Yurt Ans. Ay, A.Ş. İstanbul 1982, C. 8

B- DERS NOTLARI ve TEZLER

[1] DEĞERLİ, Fikret; İTÜ. SBE, Yüksek lisans Oyun Havaları
Ders Notları, İstanbul 1993-94

[2] Filiz, Hüseyin; Kula Kenan Evren İlköğretim okulu
Türkçe Öğretmeninin Öğrencilere
Yaptırdığı Ödevler

[3] TÜFEKÇİ, Gamze; İTÜ, Türk Halk Oyunları Bölümü,
Türk Halk Müziği Ders Notları

[4] BAKIR, Süleyman; Tokat Yöresi Giyiminin Genel Olarak İncelenmesi,
İTÜ. Sos. Bil. Ens., Basılmamış YL. Tezi,
İstanbul 1999

[5] BEKTAŞ, İlknur; Türk Giysilerinde Temel Sistemler, İTÜ. Sos. Bil.
Ens., Basılmamış YL. Tezi, İstanbul 1992

[6] CANER, Şenol; Kula Demirci ve Gördes Halılarında Form ve
Anlam Sorunu, Trakya Üniversitesi SBE, Arkeoloji
ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Tez,
Edirne 1996

UYKUYA DALMADAN ÖNCE OKUNAN DUALARIN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Kezban Aydoğdu, Esenyazı, 1994, okuması yok.
2. Ayşe Şadan, Kula, 1942, okuması var.
3. Emsal Akan, Yurtbaşı (Davalı), 1962, İlkokul.
4. Emine Acar, Bebekli, 1966, İlkokul.

EZAN OKUNURKEN EDİLEN DUALARIN KAYNAK KİŞİSİ

1. Ayşe Şadan, 1942, Kula, okuması var, ev hanımı.

DARDA KALINCA OKUNAN DUALARIN KAYNAK KİŞİSİ

1. Emsal Akan, Yurtbaşı (Davalı), 1962, İlkokul.

TEKERLEMELERİN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Ayşe Şadan, Kula, 1942, okuması var, ev hanımı.
2. Feti Şadan, Kula, 1939, ilkokul.
3. Fethi Şadan Kula, 1939, ilkokul.
4. İsmail Gökdemir, Yurtbaşı (Davalı), 1937, okuması yok.
5. Hanım Öz, Encikler, 1945, okuması yok.
6. Hatice Helva, Encikler, 1946, okuması yok
7. Mehmet Şadan, Kula, 1928, okuması var, Ayakkabıcı.
8. Nimet Şadan, Kula, 1992, okuması yok.
9. Mükerrerem Şadan, Kula, 1971, okuması var, ev hanımı.
10. Emine Cavcav, İbrahimağa, 1969, okuması var.
11. Teslime Aykır, İbrahimağa, 1957, okuması var.
12. Fadime Durgun, Çetli, 1933, okuması yok.

- [7] ERDOĞA Ağgöl; Bolu Yöresi Kadın Giysilerindeki Kaneviçe Motifleri, İTÜ, TMDK, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul 1993
- [8] GEREK, Zinnur; Türk Halk Oyunlarının Tarihsel Gelişimi, İTÜ, Sos. Bil. Ens, Basılmamış YL. Tezi, İstanbul 1997
- [9] GİCİLİ, Suna; Türk Halk Oyunlarında Kullanılan Araç ve Aksesuarların Anlam ve İşlevleri Üzerine İncelemeler, İTÜ, Sos. Bil. Ens. Basılmamış YL. Tezi, Eylül 1999
- [10] PALATIR, Elif; Yarenlik Kavramı ve Kula Yarenleri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. Müzik Bilimleri Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi, İzmir 1995
- [11] SEVEN, Fadime; Manisa'nın Kula İlçesi Sim Sarma İşi İşlemeleri, Gazi Üniversitesi Meslek Yaygın Eğitim Fak. El Sanatları Yaygın Eğitim Bölümü, Nakış Öğretmenliği Programı, Basılmamış YL. Tezi, Ankara 1999

NİNNİLERİN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Cennet Deleş, Yurtbaşı (Davala), 1935, okunması yok.
2. Teslime Aykır, İbrahimağa, 1957, okuması yok.
3. Ayşe Şadan, Kula, 1942, okuması var ev hanımı.
4. Mükerrerem Şadan, Kula, 1971, okuması var ev hanımı
5. Fethiye Çıbuk, Encikler, 1936, okuması yok.
6. Hanım Öz, Encikler, 1953, okuması yok.
7. Aşye Yüzer, Bebekli, 1950, okuması var.
8. Mustafa Acar, Bebekli, 1337, okuması var.
Emine Acar, Bebekli, 1918, okuması yok.

MANİLERİN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Mehmet Dostel, Kula, 1957, okuması var.
2. Zekeriya Madenci, Kula, 1944, okuması var.
3. Fadime Yağcı, Kavacık, 1976, okuması var ev hanımı.
4. Kezban Aydoğdu, Esenyazı, 1944, okuması yok.
5. Birsal Yalçındağ, Esenyazı, 1977, okuması var ev hanımı
6. Alime Özmen, Esenyazı, 1952, okuması yok.
7. İsmail Çakan, Sandal, 1929, okuması var.
8. Bedri Ayhan, Sandal 1957, ilkokul.
9. Adile Zeybek, Esenyazı, 1926, okuması yok
10. Fethiye Çıbuk, Encikler, 1936, okuması yok
11. Fadime Durgut, Yurtbaşı (Davala), 1934, okuması yok
12. Sabriye Ersoy, Encikler, 1965, okuması var.
13. Hatice Helva, Encikler. 1946, okuması yok.
14. Yurdağül Ersoy, Encikler, 1963, okuması var.
15. Dudu Kurt, Encikler, 1930, okuması yok.
16. Ayşe Yüzer, Bebekli, 1950, okuması yok.
17. Semiha Acar, Bebekli, 1986, okuması var.

18. Neşe Cavcav, İbrahimağa, 1985, okuması var.
19. Teslime Aykır, İbrahimağa, 1957, okuması var.
20. Emine Cavcav, İbrahimağa, 1969, okuması var.
21. İsmi Gökdemir, Yurtbaşı (Davala), 1937, okuması yok.
22. Feti Şadan, Kula, 1939, okuması var.

BİLMECELERİN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Hatice Helva, Encikler, 1946, okuması yok.
2. Fetiye Çıbuk, Encikler, 1936, okuması yok.
3. Fadime Yağcı, Kavacık, 1976, okuması var.
4. Teslime Aykır, İbrahimağa, 1957, okuması var.
5. Emine Cavcav, İbrahimağa, 1969, okuması var.
6. Neşe Cavcav, İbrahimağa, 1985, okuması var.
7. Mustafa Acar, Bebekli, 1337, okuması var.
8. Birsal Yalçındağ, Esenyazı, 1977, okuması var.
9. Sabriye Ersoy, Encikler, 1965, okuması var.

MASALLARIN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Rafiye Topdemir, Yurtbaşı Davala), 1962, ilkokul
2. Fadimem Durgun, Çetli, 1933, okuması yok.
3. İraz Topdemir, Yurtbaşı (Davala), 1923, okuması yok.
4. Mustafa Acar, Bebekli, 1337, okuması var.

EFSA NELERİN KAYNAK KİŞİSİ

1. Feti Şadan, Kula, 1939, okuması var.

HİKAYELERİN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Rastuk Demir, Yurtbaşı (Davala), 1933, okuması yok.
2. Fadime Durgun, Çetli, 1933, okuması yok.
3. Feti Şadan, Kula, 1939, okuması var.
4. Mustafa Acar, Bebekli, 1337, okuması var.

AĞITLARIN KAYNAK KİŞİLERİ

1. İsmi Gökdemir, Yurtbaşı (Davala), 1937, okuması yok.
2. Hatice Helva, Encikler, 1946, okuması yok.
3. Kadir Demir, Encikler, 1938, okuması var.
4. Fatma Dal, İbrahimağa, 1945, okuması yok.
5. Musafa Acar, Bebekli, 1337, okuması var.

YEMEKLERİN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Zübeyde Kaptan, Kula, 1947, okuması var, (Düğün aşçısı)
2. Mükerrerem Şadan, Kula, 1971, ilkokul, ev hanımı.
3. Ayşe Şadan, Kula, 1942, okuması var, ev hanımı.
4. Fadime Durgun, Çetli, 1933, okuması yok.
5. Raife Topdemir, Yurtbaşı, 1962, ilkokul.
6. Ahmet Özgül, Ballıbey, 1978, ilkokul.

KULA'DA EL SANATLARININ KAYNAK KİŞİLERİ

1. Mustafa Çetin, Kula, 1950, ilkokul, Semerci.
2. Metin Balaban, Kula, 1951, ilkokul, Keçeci.
3. Kamil Çoban, Kula, 1959, ilkokul, Bakırcı.
4. Mehmet Ali Aşıcı, Kula, 1933, ilkokul, Saraççı.
5. Ekrem, Piroğlu, Kula, 1935, ilkokul, Saraççı.
6. Hayri Aşkın, Kula, 1946, ilkokul, Demirci.
7. Mehmet Şadan, Kula, 1928, ilkokul, Ayakkabıcı,
8. Metin Karabulut, Kula, 1972, ilkokul, Yorgancı.
9. Lütfü Bozkurt, Kula, 1942, ilkokul, Leblebici.

TÜRKÜLERİN KAYNAK KİŞİLERİ

KULA TÜRKÜLERİNİN KAYNAK KİŞİLERİ

1. Zekeriya Aykır, İbrahimağa, 1945, ilkokul.
2. Mürüvet Turgut, Davala, 1959, ilkokul.
3. İsmail Çakar, Sandal, 1929, ilkokul.
4. Fatma Kaygısız, Esenyazı, 1945, ilkokul.
5. Kadir Demir, Encikler, 1938, ilkokul.
6. Adile Zeybek, Esenyazı, 1926, okuması yok.
7. Osman Yılmaz, Encikler, 1963, ilkokul.
8. Fatma Dal, İbrahimağa, 1945, okuması yok.
9. Feti Şadan, Kula, 1939, ilkokul.

YAREN TÜRKÜLERİNİN KAYNAK KİŞİSİ

1. EGE GENÇLİK YAREN EKİBİ

ERKEK OYUNLARI

1. EGE GENÇLİK YAREN EKİBİ

KADIN OYUNLARI

1. Fadime Durgun, Çetli, 1933, okuması yok.
2. Cennet Deleş, Yurtbaşı, 1935, okuması yok
3. Mahiye Topdemir, Yurtbaşı, 1953, okuması yok.
4. Mürüvet Turgut, Yurtbaşı, 1959, ilkokul.
5. Fadime Durgun, Yurtbaşı, 1934, okuması yok.
6. Birsl Yalçındağ, Esenyazı, 1977, ilkokul.
7. Kezban Aydoğdu, Esenyazı, 1944, okuması yok.
8. mm Zeybek, Esenyazı, 1927, okuması yok.
9. Alime zmen, Esenyazı, 1955, ilkokul.

ÖZGEÇMİŞ

1966 yılında Erzincan'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1988 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuarı Türk Halk Oyunları Bölümünde Yüksek Lisans öğrenime başladı ve 1993 yılında mezun oldu.

Çeşitli kurum ve kuruluşlarda öğreticilik yaptı. 1996 yılında Manisa Merkez Halk Eğitim Merkezinde Türk Halk Oyunları Öğretmenliği görevine başladı. 1998 tarihinde Kadıköy Halk Eğitim Merkezi'ne atandı. Halen bur da öğretmenlik görevinin sürdürmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı B Grubu Seçici Kurul Üyesi'dir.